Tahran 1979

Behrooz Ghamari

EKBER'İ HATIRLAMAK

İngilizceden Çeviren: Kıvanç Dündar

AYRINTI

BEHROOZ GHAMARI

Illinois-Urbana Champaign Üniversitesi'nde sosyoloji ve tarih profesörüdür. *İslam ve Devrim Sonrası İran'da Muhalefet* ve *Foucault İran'da: Aydınlanma Sonrası İslami Devrim* kitaplarının yazarıdır.

Ayrıntı: 1456
İnceleme Dizisi: 324

Tahran 1979
Ekber'i Hatırlamak
Behrooz Ghamari

Kitabın Özgün Adı
Remembering Akbar
İnside The Iranian Revolution

Dizi Editörü
Güven Gürkan Öztan

İngilizceden Çeviren
Kıvanç Dündar

Yayıma Hazırlayan
Y. Emre Ceren

© 2016 by Behrooz Ghamari.
All rights reserved and administered through the Colchie Agency GP in New York.

Bu kitabın Türkçe yayım hakları Kalem Ajans aracılığıyla alınmıştır.

Bu kitabın Türkçe yayım hakları Ayrıntı Yayınları'na aittir.

Kapak Fotoğrafı
Ahmad Kavousian / Contributor / Getty Images Turkey

Kapak Tasarımı
Arslan Kahraman

Kapak Düzeni
Gökçe Alper

Dizgi
Hediye Gümen

Baskı ve Cilt
Ali Laçin – Barış Matbaa-Mücellit
Davutpaşa Cad. Güven San. Sit. C Blok No. 286
Topkapı/Zeytinburnu – İstanbul – Tel. 0212 567 11 00
Sertifika No: 46277

Birinci Basım: *2020*
Baskı Adedi *2000*

ISBN 978-605-314-484-7
Sertifika No.: 10704

AYRINTI YAYINLARI
Basım Dağıtım San. ve Tic. A.Ş.
Hocapaşa Mah. Dervişler Sok. Dirikoçlar İş Hanı
No: 1 Kat: 5 Sirkeci – İstanbul
Tel.: (0212) 512 15 00 Faks: (0212) 512 15 11
www.ayrintiyayinlari.com.tr & info@ayrintiyayinlari.com.tr

twitter.com/ayrintiyayinevi facebook.com/ayrintiyayinevi instagram.com/ayrintiyayinlari

Behrooz Ghamari

Tahran 1979

Ekber'i Hatırlamak

İNCELEME DİZİSİ
SON ÇIKAN KİTAPLAR

FAŞİZM VE KAPİTALİZM
Faşizmin Sosyal Kökenleri ve İşlevleri Üstüne Teoriler
Angelo Tasca, Arthur Rosenberg, Otto Bauer, August Thalheime

TANRI'YA VE İNSANA DAİR
Stanislaw Obirek, Zygmunt Baumane

İSTİSNA HÂLİ
Giorgio Agamben

BENLİK PRATİKLERİ
Zygmunt Bauman & Rein Raud

EŞYA VE İNSAN
Bir Pratik İlişkinin Felfesefesi, Pedagojisi ve Sosyolojisi
Arnd-Michael Nohl

KUŞATILMIŞ TOPLUM
Zygmunt Bauman

KAPIMIZDAKİ YABANCILAR
Zygmunt Bauman

DEMİR KAFES
Max Weber ve Weberci Marksizm
Michael Löwy

YEMEK VE ULUSAL KİMLİK
Gündelik Yaşamdan Küresel Siyasete
Atsuko Ichijo & Ronald Ranta

KORSANLAR VE İMPARATORLAR: ESKİLER VE YENİLER
Gerçek Dünyada Uluslararası Terörizm
Noam Chomsky

KÜRESELLEŞMENİN ÇÖKÜŞÜ
Dünyanın Yeniden Keşfi
John Ralston Saul
AVRUPA
Bitmemiş Bir Macera
Zygmunt Bauman

AKIŞKAN HAYAT
Zygmunt Bauman

KİTLE KATLİAMLARI
Cinai Bölmeler
Abram De Swaan

HAVVA'NIN SAKLI YÜZÜ
Arap Dünyasında Kadınlar
Nevâl es-Sâdevî

RADİKAL KURBAN
Terry Eagleton

EDEBİYATA ÖVGÜ
Zygmunt Bauman & Riccardo Mazzeo

PASİF DİRENİŞ
Mitin Ötesinde Bir Tarih
Domenico Losurdo

BORÇLU ZAMANLARDA YAŞAMAK
Citlali Rovirosa-Madrazo ile Söyleşi
Zygmunt Bauman

GREV!
Jeremy Brecher

MARKSİZM, ORYANTALİZM, KOZMOPOLİTANİZM
Gilbert Achcar

MARKSİZM VE KENT
Ira Katznelson

MİZAH
Terry Eagleton

EĞİTİM ÜZERİNE
Riccardo Mazzeo ile Söyleşi
Zygmunt Bauman

ANLATININ SÖYLEMİ
Yöntem Hakkında Bir Deneme
Gérard Genette

AHLAKİ KÖRLÜK
Akışkan Modernlikte Duyarlılığın Yitimi
Zygmunt Bauman & Leonidas Donskis

KENT HAKKI
Sosyal Adalet ve Kamusal Alan Mücadelesi
Don Mitchell

PSİKOTERAPİDE İNTERNET BAĞIMLILIĞI
Daria J. Kuss & Mark D. Griffiths

"Bu kitap dünyayı anlama şeklinizi değiştirecek."
Claire Messud

"Unutulmayacak bir kitap."
Elias Khoury

Golrokh'a…

İçindekiler

Giriş 11
Nasrullah 17
Ekber 29
Hüseyin Dayı 33
Bu da Geçer! 43
Ne Yapmalı? 55
Eylem Teorisi 69
Güvenli Ev 82
Ferhat 93
Erjeng 96
Her Şey Paramparça Oluyor 117
Çalus'a Yolculuk 133
Mahkeme 151

Emin Salehi Bey'in Ellinci Yaşgünü 156
İtiraf 168
Mahler'in Birinci Senfonisi 179
Troçkist 191
Zehir 201
Bir Termos Uğruna 207
Behram 213
Sarımsak Turşusu 216
Şair 228
Göğüsleri Olan Adamlar 236
Kış Gündönümü 253
Saat 259
So Pocht Das Schicksal An Die Pforte 268
Ayetullah 285

Giriş

31 Aralık 1984 günü, sabah saat 7.30'da öldüm. Mecazi değil, gerçekten de varoluş anlamında söylüyorum. İşte tam o anda bir kâğıt parçasının, yani tahliye emrinin, altına gönülsüzce atılan bir imza ile bambaşka bir dünyaya doğru adım attım. Gözbağımın altından bulanık bulanık gördüğüm satırlar, tıbbi sebeplerle şartlı tahliye edildiğimi ve gardiyanın çok açık bir şekilde anlattığı üzere, bedenimin kimlik tespiti için hapishaneye geri getirildiğini söylüyordu. O gün, sabahın o erken vaktinde öldüğümün farkına varmam birkaç yılımı aldı. Bu durumun, sağ kalmanın verdiği suçluluk duygusu ya da hayatın sıradan bayağılığının ağırlığı ile hiçbir alakası yoktu. Kişiliğimi, benliğimi ardımda bırakmıştım; onu nasıl geri alacağımı da bilmiyordum.

Ölüm denilen şey yavaş yavaş oluyor. Ölüm, her defasında hayatın sadece küçük bir parçasını yutup, yok ediyor. Tahliye emrini imzalayarak, hayatımın birçok parçasını tükettiğimi kabul etmiş oluyordum; bir eşik geçilmişti artık. Kanser yüzünden güçsüz düşmüş bedenimle, üç yıl boyunca hücremde idam edilmeyi bekledikten sonra, artık Tahran'ın korkunç Evin Hapishanesi'nden çıkacaktım. Bundan daha üç yıl önce, devrim sarhoşluğu içindeki liderlerimiz Evin'in kapısının önünde durmuş, hapishanenin geçmişte yaşanan zulme tanıklık edecek bir müzeye dönüştürüleceğine söz vermişlerdi. "İran'da" 1979 yılının o dondurucu Şubat gecesinde "artık siyasi mahkûm diye bir şey kalmayacak" diyorlardı.

Ama öyle olmadı.

Monarşiyi yıkmak için hep birlikte hareket edilmesi gerektiğini söyleyenlerin ağzından artık ahenksiz sesler yükseliyordu. Komünistler, sosyalistler, liberaller, milliyetçiler, kadınlar, işçiler, üniversite öğrencileri, etnik ve dini azınlıklar, devrimci genç din adamları, çok ihtiyatlı davranan Ayetullahlar, hepsi de saçma sapan bir şekilde devrimin gerçek özünü temsil ettiklerini iddia ediyordu. Güç hırsı yüzünden dostlar düşmana, devrimciler polise, mahkûmlar sorguculara, mahallenin ileri gelenleri ispiyonculara, şehir gerillaları katillere, öğretmenler ahlak zabıtasına, öğrenciler muhbirlere, dost sohbetleri kavgaya, aile toplantıları siyasi münakaşalara dönüştü. İki yıldan kısa bir süre içinde, gözlerimizin önünde hapishane duvarları daha da yükseldi, duvarların ardındaki zulüm daha da arttı.

"Tahliye için hiçbir şartı kabul etmiyorum" dedim ağrıyan boğazımı zorlayarak.

"Piç!" Gardiyanlardan biri kafamı yumrukladı. "Bittin sen."

Bir gece önce başladıkları muhabbete geri döndüler.

Bundan on iki saat önce, Muhammed adındaki bir başka mahkûmla paylaştığım revire iki gardiyan gelmiş ve eşyalarımı toplamamı söylemişti. "Eşyalarını topla." Hücremde idam edil-

meyi beklediğim o yıllar boyunca benim için en dehşet verici cümle buydu, çünkü genellikle tek bir anlama geliyordu.

"Yakında özgür olacaksın" dedi gardiyanlardan biri, yüzündeki o sırıtmayı saklamaya bile çalışmadan. Şöyle bir döndü ve "özgür" kelimesini tekrar etti, kelimenin çağrıştırdığı ikili anlam üzerinden yaptığı dâhiyane göndermeyi öteki gardiyanının takdir etmesini bekliyordu.

"Buraya dikey geldin, yatay çıkacaksın."

Muhammed ve benim, yaptığı kelime oyununu anladığımızdan emin olmak istiyordu.

"Ama yerlerde sürüneceksin" dedi gülerek ve ekledi "sen bir hayvansın ve bir hayvan gibi sürüneceksin."

Gardiyanlara hiç bulaşmadan birkaç parça eşyamı alıp küçük kahverengi çantama koydum. Kimse bana söylemeden gözbağımı taktım. Ne yapılması gerektiğini biliyordum ve gardiyanın o kulak tırmalayıcı sesini duymak istemiyordum.

Beni savcıların odalarının olduğu koridora götürdüler ve çağrılana kadar da oturup beklememi söylediler.

Gözbağımı kimse bana söylemeden takmam için bu sefer daha iyi bir nedenim vardı. Yeni bir gözbağını değil birkaç yıldır kullandığımı kafama geçirmek istiyordum. Orta kısmından birkaç parça ipliği dikkatlice sökmüştüm, ne kadar bulanık olursa olsun, dış dünyayı bu boşluğun arasından biraz olsun görebiliyordum.

Kalabalık koridoru şöyle bir kolaçan ettim; gözbağında gizli delikler olan tek kişinin ben olmadığının farkındaydım. Beni ilk Mecid fark etti. Yavaş yavaş hareket ederek, benim olduğum köşeye kadar geldi.

"Hâlâ sağsın" dedi.

Soru mu soruyordu yoksa durum tespiti mi yapıyordu anlamadım.

"Herkes senin öldüğünü sanıyor."

1981'de tutuklandığında Mecid on altı yaşındaydı. İdam edilmeyi beklediğimiz koğuşta, bıyıklarının terlemesine ve o

tüylerin daha sonra gürleşip simsiyah bıyıklara dönüşmesine tanık olmuştum.

"Bu gece, işte o gece Mecid" dedim. Acınası bir durumdaymışım gibi görünmek istemiyordum, ama titrek sesim öyle bir intiba veriyordu. "Beni özgür bırakacaklar" fark etmeden gardiyanın sözlerini tekrar ettim.

Birkaç gün önce dördüncü kez mahkemeye çıkarılmıştım. Hâkim bütün yolların tükendiğini ve cezamın yakında infaz edileceğini söylemişti. Sanki aklına birdenbire gelmiş gibi "tabii eğer herkesin önünde fikirlerinden vazgeçtiğini söylersen" deyivermişti.

Bu türden ültimatomlardan bana artık gına gelmişti, hâkime zaten ölmüş olduğumu ve yaptıkları tehditlerin anlamsız olduğunu söyledim.

Hâkim gözbağımı çıkarmamı istedi.

"Hacı Ağa?" diyerek karşı çıktı mahkemedeki gardiyan. İntikam korkusu ile hâkimler ve savcılar mahkûmların yüzlerini görmesine asla izin vermezdi.

"Sorun değil" diyerek gardiyanı sakinleştirdi hâkim. "Kuralların burada anlamı yok."

Hâkim benden yeniden gözbağımı çıkarmamı istedi. Anlaşılan o da benim çoktan ölmüş olduğumu ve yüzünü görmemde bir sakınca olmadığını düşünüyordu.

"Kıyamet günü Yaradan'ın karşısına çıktığında, O da sana aynı şeyi soracak" diye uyardı beni hâkim. "Neden fikirlerinden vazgeçtiğini söylemedin? Sana o kadar da fırsat verildi bunu yapman için."

Sesi sakin ve tasalı, yüzündeki ifade ise gergindi. Böyle bir yüze sahip olabileceğini tahmin etmemiştim. Kahverengiye çalan kalın bıyıkları, açık ten rengi ve koyu mavi gözlerinden ülkenin kuzeyinden olduğu anlaşılıyordu. Hazar Denizi kıyılarından gelen taş kalpli bir hâkim için ne kadar da alışılmadık bir şeydi bu.

Babamın inatçılığını onun Azeri olmasına bağlayan anneme bundan bahsetmeliyim, diye düşündüm.

"Bu gece işte o gece Mecid."

Hapiste yaptığım birkaç parça el işini çıkarttım; hurma çekirdeklerinden iki tespih –duaya hiç inanmam aslında– bir de katlanmış kâğıtlardan yapılmış küçücük bir resim çerçevesi.

"Sahip olduğum tek şey bunlar."

Mecid almayı reddetti.

"Her şey yoluna girecek" dedi. Çok hoş, incelikli bir şeydi bu söylediği.

"Al bunları" diye ısrar ettim ve aldı.

Karşılığında bana, onun için çok değerli olan Hafız'ın *Divanı*'nı verdi. "Şiir gecelerimizi hatırlıyor musun?" diye fısıldadı Mecid, kitabı çantama koyarken. "İç" dedi, Hafız'ın şiirlerinin insanı sarhoş ettiğini düşünüyorduk, Mecid de şimdi bana bunu hatırlatıyordu.

Gözlerimi kapadım ve bir dilek tuttum. Kitabın ortalarından bir sayfa açtım ve Hafız'dan başıma neler geleceğini hiç dolandırmadan, doğrudan söylemesini istedim. Elbette çok fazla şey istiyordum. Şair asla muğlak laflar etmemişti. Kitabı defalarca, üst üste açtım. Birbiri ardına o güzel kelimeleri okudum, sonsuz ihtimaller yaratmak için hepsini birbirine ekledim. Kaderimin ne olduğunu biliyorken, ortada bu kadar kesin bir şey varken, neden Hafız'ın benimle açık açık konuşmasını istiyordum, bilmiyorum. Ama o benimle konuşmayı reddetti.

İsmimi okudukları zaman kitabı öptüm ve Mecid'in çantasının yanına bıraktım. İsmimi söyleyen gardiyanın kulak tırmalayan cırtlak sesi bile onu uyandıramadı. On iki saattir şiir okuduğumun farkına bile varmamıştım.

İşte, ben böyle öldüm; tasavvur edilemeyecek bir dünyadan çıkıp insanın aklını bulandıran sıradanlıklarla dolu bir dünyaya

adım atarak. Eski benliğimi, sadece akıl almaz şeylerin yaşandığı bir yerde geride bırakarak.

Yıllarca ardımda bıraktığım dünyaya çıkan bir yol bulmaya çalıştım; ölüm anına, ölümü yenen mizaha, mizaha şekil veren dehşete. Akıl sır ermez olanı tanımlamaya çalıştım.

Her yılbaşı gecesi, bir önceki hayatımın son gününü yeniden yaşamaya çalışıyorum. 31 Aralık sabahı saat 7.30'da şimdiki zamandan ayrılıyor ve yeni yıl başlayana kadar da geri dönmüyorum. Her 31 Aralık günü yeni bir hikâye dünyaya getiriyor. On iki saat, yani bir önceki hayatımın son gününde Şair Hafız ile geçirdiğim süre boyunca, yazıyorum. Bazen beş, bazen yirmi sayfa bazen de birkaç satır yazıyorum. Yazmak için oturduğumda ortaya ne çıkacağını asla kestiremiyorum. Tek bir şey biliyorum; bırakayım vücudum, o son on iki saat boyunca üzerinde oturduğum zeminin soğukluğunu yeniden hissetsin.

Nasrullah

Sabah seyahat etmeyi severim. Sabahın o ilk saatlerinde arabayla gezmek, dindar arkadaşlarımın tan yeri ağarmadan önce kıldıkları namaz sırasında yaşadıklarını söyledikleri o aşkın hazza benzer duygular uyandırıyor bende. Dünyadaki tek canlı benmişim gibi bir his, ama aynı zamanda bu dünyayı başkaları ile paylaşma isteği de uyandırıyor bende. Altı şeritli Eisenhower Caddesi kendisini öylesine teslim etmiş görünüyor. Caddenin iki tarafı boyunca uzanan yaşlı ağaçlar, çırılçıplak olmalarına rağmen, dondurucu havayı umursamıyorlar gibi. Biliyorum, araba sürmenin sıradanlığına böylesi ruhani bir anlam yüklemek fazlası ile abartılı, ama ancak böyle tarif edebiliyorum. Hiçbir zaman dindar biri olmadığım, başkalarının anlattığı spiritüel

şeyleri hiç deneyimlemediğim dikkate alındığında garip bir durum. Açıklaması şu olmalı: Yaşadığının ayırdında olmak ve nedeni anlaşılmaz bir diğerkâmlık hissi. Şafak sökmeden önce arabayla gezmenin verdiği çifte haz bu işte. Eisenhower Caddesi sizin için yapılmış gibi bir hisse kapılıyorsunuz ve trafiğin en yoğun olduğu saate caddenin bir santimini kapmak için didişmek yerine, onu başkaları ile paylaşmak istiyorsunuz.

Bugün bahar gündönümünün ilk günü: 12 saat gündüz ve 12 saat gece, kozmolojik adalet. Yolculuğa çıkmak için neden bu günü seçtiğimi artık anladınız. (Ayrıca itiraf etmeliyim ki bütün bu spiritüel ve adalet mevzularının yanında, sabahın bu erken saatinde yolculuk etmemizin dünyevi bir nedeni de var; yedi günlük Nevruz tatilinden faydalanmak). Hasan hariç herkese uğrayacağımı ve onları evden alacağımı söylemiştim. Hasan, ne zaman nerede yaşadığı konusu açılsa bir garip davranıyor. Ya işçi sınıfı ailesini saklamak istiyor ya da bir sır küpü.

Listedeki ilk isim Bay Gîlanî. Eğer Hazar Denizi'nin güney kıyısındaki Gilan'a gidiyorsanız yanınıza mutlaka Bay Gîlanî'yi almanız gerekir. Burası onun memleketi. Diğerleri –ve ben de– berbat bir karaktere sahip olduğu için ondan hiç mi hiç hoşlanmıyor. Sürekli düşman yaratan bir makine gibidir, tek bir lafı ile dostlarını anında kendine düşman edebilir. Bu duyarsızlığı için uydurduğu bahane hep aynıdır. Şair olmasının onu *aşırı* duyarlı yaptığına inanıyor. Ona kalırsa, en ufak bir anlaşmazlık bile düşmanlık belirtisidir. Eğer birini kırarsa bunun nedeni ötekilerin farkına bile varmadan önce onu incitmiş olmasıdır. Alay etmek insanlara zarar vermek için kullandığı tek yeteneği değildir. Boks geçmişi de indirdiği darbeleri oldukça etkili kılıyor hani. Gençliğinde hafif siklette Gilan Eyaleti şampiyonu olmuş. Ama sonra ringde değil, gazetecilik ve edebiyat alanında kariyer yapmayı seçmiş. İnsanlara şunu derim: eğer Stalin bıyığıyla oynuyorsa, büyük ihtimal sözleri ile canınızı yakacak demektir. Eğer yaşlanmaya yüz tutmuş kaslarını ovuşturuyorsa muhtemelen birazdan sağ aparkatını yiyeceksinizdir. Doğruyu

söylemek gerekirse, ikinci senaryo nadiren gerçekleşir. Ayrıca biliyorum ki eğer etrafta ben varsam akıllı uslu davranır. Bana yakınlık duyar, çünkü oğluyla lisede sınıf arkadaşıydık ve bu yüzden de bir şekilde beni oğlu gibi sever.

Gîlanî ön koltukta, içki, sigara ve kavgalardan çürüyen ve dökülen dişlerini ortaya çıkartan kocaman bir gülümseme ile oturur ki bu hiç de hoş bir manzara değildir. Bir yandan kahkahalar atarken eliyle ağzını kapatıp "Sırada kim var" der.

Muhsin Şîrkuh yakınlarda bir yerlerde yaşıyor. İçimizdeki en ciddi insandır. Ona, Metro-Goldwyn-Mayer'in alamet-i farikası aslanını hatırlattığını söylerim hep, özellikle de saçları uzayıp çalı gibi olduğunda. Az konuşan, utangaç ve efendi biridir. Üniversitede ülkenin Farsça konuşulmayan bölgelerinden gelen birçok öğrenci de böyleydi. Kelimelerden tasarruf ederek konuşmak suretiyle aksanlarını belli etmemeye çalışırlar. Eğer konuşan kişi siyasi bir kişilikse aksan bir engel olmaktan çıkar ve bir ayrıcalığa dönüşüverir. Bizim siyaset dünyasında adalet ve özgürlüğün dili ya işçi sınıfı argosu ya da garip diyalektlerin aksanı ile konuşulurdu. Muhsin, Urumiye'de Azerice konuşarak büyümüştü. Farsça onun eğitim dili ve ne zaman Farsça konuşsa zaten kırmızı olan yanakları kıpkırmızı kesilir. Bu seyahat fikrine biraz kuşkuyla yaklaşmakta. Onu Gilan'da tahmin bile edemeyeceği yerlere götüreceğime söz vermiştim.

Şehirden çıkmadan önce yoldan alacağımız diğer kişi Nasrullah. Onun hakkında birazdan daha fazla şey öğreneceğiz.

Gruptaki en genç isim Hasan, Azadi Meydanı'nın batısında bir yerlerde yaşıyor. Hava hâlâ karanlık. Şehrin güney ucunda, ana tren yolunun oralarda bir yerlerde oturduğunu sanıyorum, yaşadığı mahalleden ta buraya nasıl geldiği konusunda hiçbir fikrim yok. Ufak tefek olması yanıltmasın. Güçlü kuvvetli ve sinirli bir tiptir. Kinaye yollu kendine Beria der; 1930'larda Sovyetler Birliği'ndeki Büyük Temizlik'i yapan, adı pek de iyi anılmayan NKVD şefi. Hasan tam bir eylem adamıdır. Yarım bırakılan işlerden hoşlanmaz. Onu hiçbir zaman boş boş durur-

ken göremezsiniz. Titrek ışıkların altında bizi beklerken bile hem soğuğa karşı tedbir olarak hem de kıpır kıpır bedenini sakinleştirmek için olduğu yerde hoplayıp zıplıyordu. Arabaya yüksek perdeden bir "geç kaldınız" ile bindi, ardından o kendine has tiz kahkahayı patlattı. "Bütün malzemeleri aldınız mı?" Hasan seyahate bir macera havası katmak için "malzemeler" lafının üzerine bastı. Bay Gîlanî "Eğer diyet gevreklerimi soruyorsan, bu konu şakaya gelmez" diyerek onu tersleyiverdi.

Herkesin arabaya binmiş olduğu o anda küçük bir çıngar kopuverdi. "Kim olduğun umurumda değil, hepimiz eşitiz burada" diye çıkıştı Hasan. Seyahatimizin kavga ile başlamasını istemiyordum. Elimizde zaten her şeyden yeterince vardı. Sadece yola ve güneşin doğuşuna odaklansak yeterdi. Bu yolu mahallemdeki sokaklar kadar iyi biliyordum. Her viraj, yol üzerindeki her dükkân, bölgenin başkenti Reşt'e giden yoldaki yeşil vadi, hepsi tanıdık bildik yerlerdi. Güneş doğmadan yola çıkmak istemiştim çünkü dağlardaki yosun kaplı kayaların üzerini örten sabah sisini görmelerini istiyordum. Pencereleri açın ve ıslak toprak konusunu içinize çekin. Derin bir nefes alın, burnunuzdan daha da derin nefis alın ve ağzınızdan bırakıverin. Hele bir şu saf oksijeni ve ciğerlerinizi dolduran dağların kokusunu hissedin. Sağ tarafta ta uzaklardaki şu sık ormanı görüyor musunuz? "Büyüleyici" diyerek manzaranın şiirsel havasına bir ekleme yaptı Gîlanî.

Ey yağmur,
Ey çiy damlası.
Denizin habercisi,
Rüyaların müjdecisi.
Ey taşlar,
Ey dağlar,
Sonsuzluğun işaretleri,
Acıyı doğuran, rahmete tanıklık eden.

Bay Gîlanî'nin üçüncü sınıf şiirleri aslında planladığım seyahatin bir parçası değildi, ama yenilgilerle bozguna uğramış bu adamı biraz şımartmamız gerekiyordu. "Çok güzel, çok güzel!" diye hemfikir oldu herkes. "Bay Gîlanî, bütün bunlar şimdi, birdenbire mi aklınıza geldi yoksa manzaranın size hatırlattığı eski bir şiir mi bu?" dedi heyecanla Nasrullah. "Bilirsin Nasrullah" diye açıklamaya başladı ödülsüz şair "şiir benim için nefes almak gibi bir şey. Etrafımdaki hayatı içime çeker, nefesimle kelimeleri dışarı geri veririm ki bu kelimeler iç deneyimlere bir anlam katar." Evet, Bay Gîlanî'nin tam da istediği şey bu; şiir hakkında hiçbir şey bilmeyen, ağzından çıkan kelimelerde saklı dehâ karşısında şaşkına dönen seyirci kitlesinin önünde olmak. Teşekkürler Bay Gîlanî. Yolun ihtişamına, içimizi yakan kelimelerinizle süslediğiniz Hazar Gölü'nü de kattığınız için binlerce teşekkürler.

Dağın zirvesine yakın bu lokantayı severim. İki devasa kaya parçası arasına gizlenmiş, dünyadaki en iyi kahvaltıyı veren lokanta. Girişteki buharlanmış küçük pencereler aman sizi yanıltmasın. Eğer şık mobilyalar ve lüks bir hizmet arıyorsanız, burası elbette size göre değil. Ama mükemmel bir omlet yemek istiyorsanız buraya gelin. Tavukları neyle besliyorlar ki turuncu renkli, muhteşem lezzetteki bu yumurtaları veriyorlar? Peynir yakındaki bir köyden geliyor, ekmek lokantanın toprak fırınında pişiriliyor, çay dağın arkasındaki tarlalardan geliyor, otlar, baharatlar aynı köyde yetiştiriliyor ve kışın kullanılmak üzere her yıl kurutuluyor. İşte omletlerin sırrı bu. Hayır, omlet sanatı hakkında artık başka bir şey söylemeyeceğim. Muhsin, Hasan, Nasrullah haydi dalın. Gidip Bay Gîlanî'nin özel gevreklerini getireyim de sonra midesine kramplar girmesin.

"Ne kadar acıktığımı fark etmemişim" dedi Hasan yüksek sesle. "Daha ne bekliyorsun *sen?* Sıcak sıcak ye şunu. Bir şeyin tadını gerçekten almak istiyorsan dilinin yanması lazım."

Asıl hedefe varmamız üç saatimizi daha aldı. Hiçbir turistin ayak basmadığı bu uzak sahile götürmek istiyorum sizi. Arabayı,

sahibini yıllardır tanıdığım bir barakanın yanına park ettim. Burada yaşayanlar ona "mersin balığı adamı" diyorlar. Söylentilere bakılırsa, babası mersin balığı kebabı yapma sanatını, İkinci Dünya Savaşı sırasında Sovyetler Gilan'ı işgal ettiğinde bir Rus askerden öğrenmiş. O da babasından. Balığı alıp şişe geçirmeyi öğrenmekte ne var ki diye düşünebilirsiniz elbette. Hele siz önce kebabı yiyin de sonra bir daha düşünün. Mersin balığı adamı, balığın nereden geldiğini asla söylemiyor ama bu herkesin bildiği bir sır. Balıkçılık ve Tabiat Varlıkları Dairesi'nde tanıdığı insanlar var; onlar havyarları çıkarıp aldıktan sonra balıkları bizim adama veriyorlar.

"Kebabı boş ver sen, şu havyardan yiyelim biraz" diyor Bay Gîlanî, ağzının salyaları akarak.

"Midene iyi gelmez" diye karşı çıkıyor Hasan, her zaman ki gibi eleştirerek.

Şu muhteşem, yağlı yağlı balık et parçalarına bakar mısınız? Bunun ardında yatan büyülü bıçak darbelerini takdir etmenizi istiyorum. Battaniyeyi plaja serelim ve balığın kızarırken çıkardığı sesi dinleyelim. Şu kokuya bak Nasrullah, kokla şunu, ısır bir parça, bırak bu lezzet alsın seni bulutlara çıkarsın. Bin şu bulutlara, sür bulutları Hazar Denizi'nin üzerinde. Kapa gözlerini ve dene bir.

"Hayır, hayır" diye ısrar etti Nasrullah. "Mersin balığı helâl değil." Denemeyi reddediyor.

"Sen haberleri dinlemiyor musun, Nasrullah kardeşim?" diye soruyor Hasan, alışılmadık şekilde sakin bir sesle.

"İmam'ın geçen haftaki fetvasını duymadın mı?"

"İmam'ın buyurduğu her fetvayı dinliyor ve riayet ediyorum."

"E o zaman nasıl oluyor da, mersin balığının pulları olduğunu ve yenilmesinin haram olmadığını söylediğini duymadın?"

"Bu konularda şaka yapılmasından hoşlanmam. Mersin balığı, İslam dini var olduğundan bu yana haramdır."

"Ama artık değil, Nasrullah kardeşim. İmam pulları görmüş ve bu kebabın tadını çıkarmana izin veriyor."

Nasrullah meraklı gözlerle bana bakıyor; "Doğru mu?" diye soruyor.

Bu ivedilikle çözülmesi gereken dini usullere uygun yemek pişirme hususundaki sorunda yapacağım yargıçlık görevi vesilesiyle cübbemi giyerken, bir huzur içimi kaplıyor.

"Evet" diyorum, Nasrullah'ı Hasan'ın onun inançlarını zayıflatmak gibi bir çabası olmadığına inandırmaya çalışarak. "İmam geçen hafta mersin balığını helâl etti."

Adamın balığı marine ederken kullandığı haram şeyleri ona söylemiyorum, zira şu anda böyle şeylere gerek yok.

"Tek hoşlanmadığım şey, yağların üzerime damlayıp durması" diyerek Muhsin konuya dalıyor. "Oh, sulu sulu! İşte balık böyle pişirilir, dışı yanacak, içi sulu kalacak."

Bay Gîlanî, parmaklarını yalarken bir yandan da Muhsin'le dalga geçiyor. "Ne zaman başımıza uzman kesildin sen? Gilanlı birine sor bakalım balığın tadı nasıl olmalı. Sizin Urumiye'deki gölün tuzlu suyunda hamamböceği bile ölür."

O an itibari ile anlaşılmıştır ki Bay Gîlanî'yi ciddiye almamak gerekir.

"Nerede bizim şu *harbi* zımbırtı?" diye devam etti Gîlanî. "Her şeyi getirdim demedin mi sen? Sadece kebap yemek için kebap yenir mi?"

Hasan'dan gidip arabanın bagajında, yedek lastiğin altına sakladığım buzluktan votka şişesini alıp getirmesini istiyorum. Şişeyi getirip ortamıza bırakıyor. Zehri beş küçük teklik kadehe dolduruyorum ve aramızda içki içen en yaşlı kişi olarak ilk Bay Gîlanî'ye ikram ediyorum, sonra Muhsin'e ve ardından da Hasan'a. Nasrullah'a uzattığımda ise öfke ile elime vuruyor.

"Hayır, reddediyorum. Mersin balığı oyununa ses etmedim ama imkânı yok bu mundar içkiye dokunmam."

"Ama İmam" diyerek tekrar denemeye yelteniyor Hasan, fakat Nasrullah bu kez onun daha ileri gitmesine izin vermiyor.

"Sikerim imamını" diyor. Ağzından çıkan lafa kendisi de şaşırıyor. "Zırvalama şimdi. Bana sahile gideceğiz demiştin, bunun yasak şeylere yapacağımız bir yolculuk olacağını söylememiştin."

Ayağa kalkıyor, ama kalabalık koğuşta gidecek hiçbir yer yok. Onu sakinleştirmeye çalışıyorum.

"Dinle Nasrullah. Sadece miş gibi yapıyoruz. Senden inancına aykırı bir şey yapmanı asla ve asla istemeyiz."

"Günaha sokacak şeyler teklif ediyorsun" diye cevap veriyor, kızgın ve huzursuz bir şekilde.

"Ama burada ne kebap, ne votka, ne araba, ne de plaj var".

"Aklıma kötü kötü fikirler sokmaya uğraşıyorsun, ama ne yapmaya çalıştığını anlamadım sanma."

Aslında bu planımızın bir parçası değildi. Ülkenin dört bir yanına yolculuk etmiştik, ama yalancıktan votka shot atmak yüzünden asla kavga etmemiştik.

Nasrullah, bundan birkaç hafta önce bir gece yarısı gelmişti bizim koğuşa. Gardiyan kapıyı açıp onu tıka basa dolu koğuştan içeri ittiğinde yüzünde beliren korkuyu hatırlıyorum. Koğuşta ayakta durabileceği bir santim yer bile yer yoktu. Gecenin bir yarısında kapıyı her açtıklarında koridora taşıyorduk, ağzına kadar dolu koğuşa artık bir kişinin bile konulması mümkün değildi. Koridora doğru yuvarlanıyordum ama Nasrullah'ın ayaklarına takılıp durdum. "Onu nereye koyacaksın?" diye sordum gardiyana. Yattığım yerden Nasrullah'ın kocaman gövdesi olduğundan çok daha büyük görünüyordu. Hani banliyö trenlerinde en kalabalık saatte en son yolcuyu vagonun içine tıkıştırıp, kapıyı zorla kapatırlar ya, gardiyan da onu, aynen öyle koğuşun içine doğru itti.

Nasrullah'ın sorduğu ilk soru "*Sabah namazına daha ne kadar var?*" idi. Duvardan duvara komünistle kaplı koğuşta sorduğu soru, imansızların uyku akan yüzlerinden geri sekti.

Nasrullah için tıka basa dolu koğuşta yer bulmak hiç de kolay değildi. Nerede olduğunu anlamaya bile çalışmadan orada dikiliyordu. Koğuşun etten ve kemikten oluşan zemininde ona bir yer açabilmek için verdiğimiz mücadeleyi orada öylece izliyordu. Gür saçları ve kısa favorileri genç yüzüne daha çocuksu

bir hava katıyordu. Donmuş, sanki gözyaşlarına boğulmadan önce bir an için durmuş bekliyor gibiydi. Tekrar tekrar, gayri iradi bir biçimde hırıltı şeklinde çıkardığı "teşekkür ederimler" onu koğuşa bağlayan tek şeydi. Tıraşlı halinden, ışık odalarında –hapishanede sorgu odalarına böyle deniyordu– çok fazla vakit geçirmediğini anlamıştık. Bu odalarda ışığı görmeniz için pencereyi açarlar ama bu sırada kalın elektrik kabloları ile falakaya çekerler. Onu evinden almışlar, kısa süren işlemlerin ardından da bizim koğuşa getirmişlerdi. Ama niye *bizim* koğuşa? Aklı sabah namazında olan birinin yeri, Allahsızların meclisi değildir ki.

Duvarın yanına oturdu ve onu cenabet edecek şeylere dokunmaktan nasıl uzak duracağı mevzuna konsantre oldu.

Aramıza katıldığı ilk gün sabah namazını kaçırdı.

Ertesi gün, bizim bloktan sorumlu gardiyan kaydını yapmaya geldiğinde başka bir koğuşa nakledilmek istediğini söyledi. "Benim yerim burası değil" diye açıkladı.

"Kimsenin yeri burası değil" diye alay etti. "Suçun?" elindeki formu doldurmaya devam etti.

"Suçsuzum."

"Suçsuz olduğun şey ne?"

"Niye tutuklandığımı bilmiyorum."

"Bu zırvalıkla uğraşacak vaktim yok. Bilgileri gider ofisten alırım."

"İmam Kurtarma Komitesi için çalışıyorum."

"Yani casustun?"

"Hayır, Komite'nin Gişa şubesinde muhasebeciyim."

"Bu siktiğimin oyununa ayıracak vaktim yok" gardiyan elindeki tahta dosya altlığını suratına indirdi. "Niye tutuklandın sen? Zırvalamayı kes."

"Kız kardeşimi almaya geldiler. O evde yoktu, beni aldılar. Kız kardeşimle hiçbir alakam yok. Onu aylardır görmüyorum." Tek seferde olabildiğince çok bilgi vermek için debeleniyordu. Bu mülakatın sadece istatistiklerle alakalı bir mevzu olduğunun ve hapishanedeki kaderini hiç mi hiç etkilemeyeceğinin farkında bile değildi.

"Kız kardeşin kim?"

"Kız kardeşimin adını mı soruyorsun?"

"He, evet. Taliplerini sizin eve gönderip, o kaltakla evlendireceğim. Benimle oyun oynamaya devam edersen, yemin ederim o boynunu kırarım senin."

Nasrullah'ın imdadına koştum. Gardiyanın zaten çok fazla olmayan sabrı hızla tükeniyordu. "Kız kardeşin hangi örgütten demiştin?" diye sorarak gardiyanın formu doldurmasına yardım ediyordum. "*Fedailer* gerilla örgütünden"* dedi tereddüt ederek, sanki bir aile sırrını ele veriyormuş gibi. Bütün inancını reddedip, hükümeti devirmek için komünistlere katılan o kalabalık ailenin tek üyesi olan kız kardeşi adına utanıyormuş gibi bir hali vardı.

"Yakında kız kardeşinin nerede olduğunu hatırlarsın, şerefsiz casus seni" dedi ve gardiyanlardan birine kapıyı kapatmasını söyledi.

Nasrullah'la aramdaki bağ işte o an kurulmuştu. Umarım, kâfirlerin de merhamet duyguları olduğunu anlamıştı.

Kendi yaptığımız ilk yardım çantasından bir parça pamuk alıp, tahta dosya altlığı ile yapılan saldırının elmacık kemiği üzerinde açtığı küçük yarayı temizledim.

Kanlı pamuk parçasını görünce söylediği ilk şey "A kan. Yeniden abdest almam lazım şimdi" olmuştu.

Böyle bir konuda numara yapamazsınız. *Gerçekten de çok dindar bir adam,* diye düşündüm kendi kendime.

Nasrullah'ın bana, bize, olan güvenini kaybetmesini istemiyordum. Sahilde yaşanan olayın ardından, ondan özür diledim ve imamın gerçekten de mersin balığının helâl olduğunu söylediğini anlattım, ama yalandan votka shot atmak ile gerçekten de şeytana uyduğunu düşündüğünü sanmıyordum.

"Özür dilerim Nasrullah. Bütün arkadaşların yaptığı gibi, biz de birlikte biraz güzel vakit geçirelim istedik. Biliyorum,

* Halkın Fedaileri, 70'lerin başında kurulan gerilla örgütü. (ç.n.)

seni bir hücreye tıkmışlar da mecburen hücredeki o pis havayı soluyormuşsun gibi hissediyorsun. Bunun farkındayım."

Ağlamaklı gözlerle bana bakıyor. "Kız kardeşimin suçu bu" dedi. "O..." Durur, devamını getirmez ve cümlenin gideceği yeri değiştirir. "O benim kız kardeşim ve onu sevmem kutsal bir görev. Hayır, bir görev değil. Onu gerçekten de seviyorum ama bize niye böyle ihanet ettiğini asla anlayamadım. Devrim olduğunda sadece on yedi yaşındaydı. Bütün eylemlere götürdüm onu, İmam'ı ve devrimi sevmeyi öğrettim ona. Sonra bir gün çıkıp geliyor ve ben artık bir *Fedaiyim* diyor bana. Yıllarca onu mahalledeki oğlanların şehvet dolu bakışlarından korudum. Ama komünistlerin günahkâr fikirleri onu benden aldı."

"Bizim kötü insanlar olduğumuzu mu düşünüyorsun Nasrullah?"

"Hayır, demek istediğim o değil. Kız kardeşim ailemin bir parçasıydı. Senin aileni bilmem. Sen iyi birisin. Eğer varsa, günahlarını affetsin diye Allah'a dua ediyorum."

Gardiyan kapıyı açar ve harala gürele yaptığımız 15 dakikalık tuvalet seansımızın başladığını haber verir.

"Nasrullah, şimdi dokunduğun bütün o votkaları temizlenip üzerinden atabilir ve akşam namazı için arınabilirsin."

"Gerçek ve hayali arasındaki farkı biliyorum" diyerek beni rahatlatmaya çalıştı. Ama biraz önceki öfkeli halinden pek de öyle anlaşılmıyordu.

Gardiyanlar, tuvalet sırasında beklerden Nasrullah'ın cenabet kâfirlerden uzak durmasına izin verildiğini biliyordu. Cenabet biri ile kuru teması bir şekilde meşrulaştırabilirsiniz, ama ıslak bir temas işleri biraz karmaşık hale getirir. Önündeki yüz kişi işini bitirene kadar on dört dakika boyunca onlardan uzakta durur ve ötekiler koğuşa dönerken Nasrullah'a fazladan tamı tamına bir dakika verilir. Tuvalet için beklerken ve geri dönerken kimsenin Nasrullah'a dokunmaması bir kuraldır. Kâfirlerin dokunması ile abdesti uçar gider. Kollarını vücuduna değdirmez ve koğuşa doğru çok dikkatli bir şekilde yürür. Tazelenmiş abdestin ardından kelimenin tam anlamıyla mutlu olur. Koğuşa girer,

Mekke'ye dönüp dua eder, bilmem ki ne için; belki kız kardeşi güvende olsun diye, belki bu zulüm ve mundarlık ormanında tertemiz kalabilmek için, kim bilir belki de bizim, onu hiç aklına bile gelmeyen yerlere götürüp inancını sınava tâbi tutan, arkadaş olabileceğini hiç aklından geçirmediği yeni arkadaşları için.

Gardiyan daha ibadeti bitmeden Nasrullah'ı koğuştan almaya gelir. "Dua ediyor" diyorum gardiyana. İşi bittikten sonra Nasrullah'a onu sorguya götüreceklerini söylüyorum: Yüzündeki o ilahi dokunuşun bütün izleri uçup gidiyor. Gardiyan on dakika sonra geri geliyor ve onu alıp götürüyor. İlk kez o zaman bacaklarının o büyük, şişman gövdesine kıyasla ne kadar ince olduğunu fark ediyorum.

İki üç saat sonra, akşam yemeğinden önce, geri geliyor. Koğuşta bir yer açılıyor onun için, gözbağını çıkartıp dizlerinin üzerine çöküyor. Gardiyan arkasından bağırarak iki dakika içince eşyalarını toplamasını yoksa burada bir gece daha kalacağını söylüyor.

"Allah'a şükürler olsun, Nasrullah. Serbest mi bırakıyorlar?"

Hiç hareket etmiyor ve gardiyan kapıyı kapatıyor.

Düşüp bayılıyor. Islak bir havlu ile alnını ve avuçlarını ovuyorum. Hıçkıra hıçkıra ağlıyor.

"Havlu ıslak Nasrullah, silebilir miyim? Olur mu?"

Beni duymuyor, sadece inliyor.

"Seni gerçekten de serbest bırakacaklar" diyorum ona ama bu söylediğimin doğruluğundan ben bile emin değilim.

Herkes etrafında toplanıyor.

"Bizi bu kadar sevdiğini bilmiyordum" diyorum, nafile bir çaba içinde aklımca ona takılıyorum. "Bizi merak etme sen, kendimize iyi bakarız."

"Kız kardeşimin kimlik tespiti için götürdüler beni" diyerek ağlıyor. Kız kardeşini yakaladılar mı? Çok üzüldüm.

"Ölmüş. Paramparça olmuş bedenini gördüm. Tutuklanmamak için kendini havaya uçurmuş. Öyle söylediler."

Birkaç dakika sonra Nasrullah artık serbestti.

Ekber

"Ha, bu arada" dedi sorgucum odadan çıkarken sakin bir tavırla "kod adın Ekber."

Odanın öteki ucunda, sandalyenin üzerinde yüzüm duvara dönük bir şekilde, hiç kıpırdamadan oturuyordum.

Biliyorlar.

İki saatten uzun bir süre, devrim hakkındaki düşüncelerimiz üzerine konuşmuştuk. Devrimden sonraki gidişatın onu nasıl hayal kırıklığına uğrattığını anlattı bana. Bütün devrimcilerin benzer sorunlarla karşı karşıya olduğunu anlatmaya çalıştım.

"Kendimizi suçlamamalıyız" diye teselli etmeye uğraştım. "Her şeyi kontrol edemezsin. Ama eninde sonunda işler yoluna girecek."

Bu penceresiz odada, bütün klişeleri kullanarak onu sınava tabi tuttum.

"İyi de, o zaman neden iki yıldır İmam'ın aldığı her kararı sorgulayıp *durdunuz?*" diye sordu, oyuna dahil olmuştu. "Biliyorum, bazı hatalar yapıldı, ama sence biraz daha sabırlı olmanız gerekmez miydi?" Ama sesindeki gençlik, çıkartmaya uğraştığı babacan ses tonuna hiç de uymuyordu.

"Evet" diye itiraf ettim. "Ama antiemperyalist mücadelemizi yükseltme konusunda zayıf kaldığını kendisi bile kabul eden birini İmam'ın başbakanlığa atarken gösterdiği hikmeti anlayıp, takdir edemedik doğrusu. Devrimin yoluna devam etmesini, ilerlemesini, eski rejimin kalıntılarını ve onun batılı destekçilerinden geriye kalan her şeyi yok etmesini istiyorduk."

"İmam'ın hikmeti *neydi ki?*" İmam hakkında söylediğim bu olumlu ama anlamsız laflarımın içini doldurmamı istiyordu. Hızlı bir şekilde, adeta bu sahnenin provasını daha önce yapmışçasına, cevap verdim.

"Sence İmam, bir liberali göreve getirerek, liberallerin kusurlarını ifşa etmek istemedi mi? Liberallerin zayıflıklarını kendilerinin itiraf etmelerini istedi. İşte aslında olan tam da buydu. Ama biz İmam'ın ferasetini takdir edemedik. Çok zekice bir stratejiydi, değil mi?"

"Hayır! Bence İmam korkunç bir hata yaptı ve hiç gerek yokken devrimin hızını kesti. Başımızdaki bütün dertler, Irak'la savaş, karşıdevrimciler belası, hepsi işte bu hata yüzünden başımıza geldi."

"İyi de bunun alternatifi neydi ki? Savaşın, İmam'ın aldığı kararla bir alakası olduğunu sanmıyorum. Bütün dünya devrimi boğmak istedi ve bu planı hayata geçirmek için de Saddam Hüseyin'i kullandılar. O gün kimin devlet başkanı ya da başbakan olduğunun pek bir önemi olmadığını düşünüyorum. Savaş, devrime karşı doğrudan bir saldırıydı."

Bu saçma sapan noktadan tartışmaya devam ettik, sorgucum İmam'ı eleştiriyor, ben de onu İmam'ın yaptığında gizli bir hikmet olduğuna ikna etmeye çalışıyordum!

"Gördün mü bak" diye konuşmayı bağladı sorgucum, dostane ama gerçek olamayacak kadar tatlı bir ses tonu ile "İşte bizim ihtiyacımız olan şey böyle güzel güzel sohbet etmek!"

"Evet, elbette" diyerek onayladım. Doğrusu "sohbetimiz", bizim örgüt içinde yaşadığımız hararetli tartışmalardan çok daha dostaneydi.

Sorgucu ve sorgulanan arasındaki sınırları sınava tabi tutmaya devam ettik. Benim yüzüm duvara dönüktü, o da benim arkamda ileri geri yürüyüp duruyordu. Bu, bizim kim olduğumuzu, kimin yerinin ne olduğunu su götürmez bir biçimde gösteren tek işaretti.

Üç ay önce, 1981 yılının Eylül'ünde, tutuklamış, Evin Hapishanesi'nde bir hafta boyunca işkence altında sorgulanmıştım. O zamanlarda, sorgunun sona ermesi iki anlama geliyordu: Ya ıslah olmaz derecede suçlu olduğunuzu ve idamı hak ettiğinizi ya da aslında önemsiz biri olduğunuzu ve yeni bir emre kadar hapishanede kalmanız gerektiğini düşünürlerdi. Benim ikinci gruba dahil olduğuma hükmedilmişti.

Tabii bu benim gururumu biraz incitmişti ama önemsiz biri olarak ıskartaya çıkarılmış olmak böylesi bir durumda oldukça çok güzel bir duyguydu. Yediğim dayaklara rağmen sırlarım bende kaldı.

Koğuşa gönderilmeden evvel, sorgu odalarının bulunduğu koridorlarda birkaç gün daha geçirdim. Altıncı Şube, yani "imansızlar" şubesine açılan kapının hemen yanında, buz gibi zeminin üzerinde oturuyordum. Takmak zorunda olduğum gözbağı, dünyamı dümdüz bir çizgi ile ikiye ayırıyordu: Çizginin üst tarafında zifiri bir karanlık, alt kısmında ise ayaklardan oluşan bir deniz; mahkûmların falakaya yatırılmış, şişmiş ayakları

ve gardiyanların asker botları. Ayağında başlayan enfeksiyon artık bacaklarına yayılan genç bir çocuk bana, sakın "yaralılar" koğuşuna düşme diye tavsiyede bulunmuştu. "Orada enfeksiyondan ölürsün." Beni alıp herhangi bir yere koymalarına nasıl engel olabilirdim ki?

İki katlı 2. bloğun birinci katındaki 6 numaralı koğuşa koydular beni.

Üç ay sonra gardiyan ismimi okuyup, bunun ardından da "bütün eşyalarınla birlikte" cümlesi de gelince, koğuşumda bir sevinçtir koptu. Kürt kaçakçı Kak Rıza, bana Kürdistan dağlarından sınırı geçip Türkiye'ye nasıl geçileceği konusunda tavsiyeler verdi. Faraj uzakta bir yerde sessizce durmuş, uzun bıyıkları ile oynuyordu, sanki bir yıl içinde idam edileceğini biliyormuş gibi. Onu Ferîburz olarak devrimin ilk günlerinde tanıdım. Gerçek siyasi kimliğinin ne olduğu hapishanede hâlâ anlaşılamamıştı.

Terziler Sendikası'ndan Bay Hassanî kulağıma dükkânının adresini ve karısına iletilmek üzere bir mesaj fısıldadı. Ayakkabı ustası dayımı uzaktan tanıyordu. Dayımı tanıyor olmasının, yabancı insanlarla dolu bu kalabalık koğuşta ikimiz arasında özel bir bağ kurduğuna inanmıştı. Dayım hakkında ona hiçbir şey anlatmadım, zira anlatacak fazlaca bir şey yoktu. Hüseyin Dayı'nın hayatı birçok insan, hatta kendisi için bile, bir sırdı.

Hüseyin Dayı

"Sıkıyönetim ilan ettiler!" diye bağırdı Hüseyin Dayı avluya girdiğinde, saçları her zamankinden daha bir dağınık ve daha bir çalı gibiydi. Yüksek dozda korku ve öfkeden beti benzi atmıştı.

"Sokaklarda insanları öldürüyorlar!"

Sokağa geri dönüp gümüş rengi Vespası'nı kilitleyip kilitlemediğini kontrol etti.

"Sıkıyönetim ilan ettiler!" diye tekrarladı içeri girerken. "Hay sikeyim, saat dokuzdan sonra kimse dışarı çıkamayacak."

Küt parmakları ile kafasını sinirli sinirli kaşıdı.

"Akşamları nasıl buluşacağız şimdi?" diye mırıldandı, sokaklarda yaşanan felaket hakkında daha fazla bir şeyler öğ-

renebilmek için endişeyle bekleyenleri pek umursamıyordu. "Hava kararmadan başlayamayız, mümkün değil. İnsanlar işe gidiyor. İşimiz, sefil hayatlarımız, ne haltlara ihtiyacımız var, oturup bunları konuşmak için bir yerlerde buluşmamız lazım. Ne yapıyor bu piçler? Böyle giderse ölürüz!"

Öfkesinin acıya galebe çaldığı zamanlarda yaptığı gibi duvarı yumrukladı. "Ayakkabıcılar Sendikası'nı ezecekler!"

Geri dönüp sokağa çıktı, Vespası'nı çalıştırdı, annem arkasından korku dolu bir çığlık attı. Gözden kaybolup gitti.

Bu, olaylarla geçen uzun bir yazın sonuna doğru, 1978 senesinin bir cuma günü oldu. Kentte o güne kadar yapılmış en büyük gösteri düzenlenmişti, bundan bir hafta önce ise, ülkenin dört bir yanında, başkent de dahil olmak üzere, küçük büyük birçok şehirde milyonlarca insan protestolara katılmak için sokaklara çıkmıştı. 8 Eylül, yani Kara Cuma'dan önce, gösteriler bir şenlik havasında geçiyor, kitleler taleplerini ellerinde çiçekler ve yüzlerinde gülücükler ile dile getiriyordu. *O* Cuma her şeyi değiştirdi. Yüzlerce insan katledildi, binlerce insan yaralandı, milyonlarca insan radikalleşti ve Şah artık sonunun gelmekte olduğunu anladı.

Hüseyin Dayı politik biri değildi. Ayakkabı ustasıydı, hem de iyilerinden. Sendika, işçiler, monarşi ya da sosyalizm umurunda bile değildi. Bu dünyada içindeki tutkuları, yumrukla duvarda delik açacak kadar yoğun bir şekilde harekete geçiren tek şey içkiydi: Fazlası ya da yokluğu. Hepsi sendikalı, ayakkabı ustası arkadaşlarıyla barda oturup içerken nelerden konuştuğunu, aklından nelerin geçtiğini kimse bilmiyordu. Çiçek bozuğu yüzü ona soğuk bir ifade veriyordu. Ama güldüğü zaman ki bu da ender görülen bir durum da değildi hani, çarpık ön dişleri ortaya çıkar, Hüseyin Dayı'ya, insanların onun çocukken ihmal edilmişliğinin yüzünde bıraktığı izleri görmezlikten gelmesini sağlayacak, hoş bir hava katardı.

Hüseyin Dayı'nın çocuklukta yaşadığı ihmal edilmişlik oldukça ciddi boyutlardaydı. Annesi yirmi altı yaşında öldüğün-

de, Hüseyin birinci yaşını daha yeni kutlamıştı. Gerçekte ise, Hüseyin Dayı'nın tam olarak ne zaman doğduğunu ve o günün neden yaş günü olarak seçildiğini kimse bilmiyordu. Karısının yasını tutmak ya da oğlunun bir yaşında anasız kalması gibi bir trajedi karşısında üzülmek yerine, babası çok geçmeden anneme, Hüseyin'e ve onların kardeşlerine, yeni kız ve erkek kardeşler yapsın diye eve yeni bir gelin getirdi. Ev kısa süre içinde, yeni gelenlerle birlikte o kadar kalabalıklaştı ki Hüseyin dokuz yaşındayken artık hayatını tek başına sürdürmenin zamanı geldiğine karar verdi. Evden kaçtı.

Annem Hüseyin'i bizim eve getirince, babam büyüdüğünde bir mesleği olsun diye ona yardım etti ve böylece Hüseyin Dayı ayakkabı ustası oldu.

"Artık tam bir erkek olduğumun farkına ilk kez, *usta*nın dükkânında derileri kesmek için kullandığımız bıçakla parmağımı kestiğim zaman vardım" diye övünürdü, "parmağımdan kanlar fışkırıyordu, *usta* elimi tutup, bir an bile tereddüt etmeden, parmağımı tezgâhın hemen yanında duran tutkal kutusuna daldırdı."

Her ayakkabıcının, ona tutkalın yaraları kapattığını ve kanın da tutkalı yoğunlaştırdığını öğreten bir *ustası* vardır. Bıçak korkusunun aşılması bir ayakkabıcının erkekliğe geçtiğinin işaretidir.

Hüseyin on altı yaşına girince, kendi yolunda yürümeye kadar verdi, çünkü artık bir erkek olmuştu ve kız kardeşinin evinde yaşayamazdı. Alabildiğine batıya doğru, ta sınıra ulaşıncaya kadar gitti. Ayakkabı ustalarının kendi aralarında kurdukları ağ vasıtasıyla ağabeyine arada sırada haber yolluyordu. Çok genç bir yaşta, 18'inde evlenen büyük biraderi de ayakkabı ustası olmuştu. Kusursuz deri işçiliği ve ayakkabılara attığı görülmesi neredeyse imkânsız dikişler sayesinde şöhreti giderek yayılıyordu. Kısa boylu, zayıf, orta yaşlardaki Hüseyin Dayı'nın gençliğini gösteren hiçbir fotoğrafı yoktu. Ustaların kaprisleri ile uğraşıyor ve diğer bütün çıraklar gibi kimsenin ona göz kulak olacak olmadığı bir şehirde dükkânda yatıp kalkıyordu.

Güneyde bir kentte olduğunu, işlerinin gayet iyi gittiğini, zengin Arap şeyhlerine ve petrol rafinerisinde çalışan yabancılara ayakkabılar yapıp sattığını duyunca, annem ve babam onu ziyaret etmeye karar verdi; neticede çocukların, başarılı ama ortalıklarda görünmeyen Hüseyin Dayı'larını tanımaları gerekiyordu. Ülkenin güneyi bambaşka bir dünyaydı: Butiklerde alışveriş yapan binlerce yabancı işçi, onların yöneticileri, petrol mühendisleri, yatırımcılar, pahalı kafelerde oturan genç çiftler, Hüseyin Dayı'nınki gibi ayakkabı dükkânları, herkesin zevkine hitap eden gece kulüpleri. Bir kentte kısa bir süre kalıp hayatını yaşamak isteyen genç erkek fantezisine uygun mükemmel bir dünya. Ülkenin başka hiçbir yerine benzemiyordu burası. Hüseyin Dayı, burada kendini memleketindeymiş gibi hissediyordu.

Ama artık gerçek yuvasına, ailenin yanına, geri dönme zamanı gelmişti. Otuz beş yaşındaydı, bekârdı, zanaatında bilinen bir isimdi, ama herkese, ablasına ve kardeşine, yeğenlerine ve hatta o çok sevdiği kız yeğenine bile yabancı biriydi. Artık çok rağbet gören bir *usta* olan Hüseyin'in Tahran'a döneceği haberi kendinden önce kente varmıştı. Dükkân sahipleri onu işe almak için birbirleri ile yarışıyordu. Dedikodulara bakılırsa, Amerikalılar için rahat ve şık ayakkabılar yapıyordu. Amerikalıların nasıl şeylerden hoşlandığını bilen birini işe alma ihtimalinin belirmesiyle birlikte durum daha da çılgın bir hal aldı. Dükkân sahipleri için Hüseyin Dayı sadece Amerikan ayakkabı piyasasına fetih bayrağını diken kişi değildi. Ayrıca çok ağır bir aksanla da olsa İngilizce konuştuğu ve Arapçasının da çok akıcı olduğu söyleniyordu. Aslına bakılırsa, sadece Anglo-Amerikalıların ayaklarını ölçerken kullandığı birkaç İngilizce kelime biliyordu ve bir şişe votka eşliğinde efsanevi Mısırlı diva Umm Kulthoum'un o gizemli sesinin tadını çıkarmışlığı vardı, ama insanın bu sesten büyülenip kendinden geçmesi için tek kelime Arapça bilmesine de gerek yoktu hani.

Umm Kulthoum'un iki kaseti, keskin bıçakları ve dikişleri, "benzersiz bir biçimde" ezen en favori çekici ile Tahran'a geri

dönmüştü. Kısa bir süre sonra ayakkabıcılar çarşısında kendisine teklif edilen işi kabul etti: Sıkıyönetim ilan edilen o cuma gününden tam üç yıl önce. Bu kısa süre zarfında, her gece işten sonra toplanıp geberene kadar votka içen, kendilerini sendikaya adamış bir gruba dahil oldu. Fakat unutmamak gerekir ki Hüseyin Dayı'nın gruba kabul edilmesini sağlayan kişi abisiydi, yani onunla yemekten anlamadığı ve bekâr yaşadığı için sürekli dalga geçen biraderin ta kendisi.

"Millet senin o işi beceremeyeceğini düşünüyor" dedi kardeşi, bir büyük votka shot attı, onunla dalgasını geçiyor, yarı baygın haldeki arkadaşlarının yanında onu utandırıyordu. "Evlen, belki karın sana bir iki şey öğretir." Hüseyin'in mutfak, yemek konusundaki cehaletiyle dalga geçerek devam etti: "Belki en sonunda terbiyeli bonfile kebap ile mangal kaburga arasındaki farkı öğrenirsin."

Hüseyin Dayı'nın abisi gaddarlık ediyordu, ama bu hasmane tavrın nedeni Hüseyin'in yıllarca önce şehirden çekip gitmesi, kuzenleri, yeğenleri, abisi ve kız kardeşinden uzaklaşmasıydı ve abisi bu yüzden onu affetmemişti. Onu vesayeti altına alıp, eğitebilir böylece küçük kardeşi ona bir başarı duygusu tattırabilirdi ama kendisini bundan mahrum bıraktığı için de Hüseyin Dayı'yı asla affedemeyecekti. Ve şimdi Hüseyin geri dönmüştü, ortak hatıraları ve Hüseyin'in hayata dair herhangi bir planı yoktu, sadece loncanın bir üyesiydi; ayakkabıcılar çarşısındaki ayakkabıcılardan biri işte.

Görünürde, sokağa çıkma yasağı Hüseyin Dayı için önemli olan her şeyin sonunu getirmişti. Ayakkabıcı arkadaşları ile birlikte düzenledikleri içki geceleri artık yoktu ve geri döndüğü bu kentte onun yerine yapacak başka bir şeyler bulması gerekiyordu. Şimdi her gece, Vespası'na atlayıp eve dönmesi gerekiyor, karanlık basmadan evlerine ulaşmak için çırpınan bezgin haldeki kitlelerin yaşadığı telaşı zerre kadar umursamayan trafikle cebelleşip duruyordu. Evlendi. Elbette her zaman ki gibi sessiz sedasız bir şekilde. Ailedeki kimseye söylemeden, bir kadın bul-

du ve onunla evlendi. Haftalar sonra kız kardeşine ve abisine iyi bir eş, sadık bir ev kadını bulduğunu söyledi ve kadının hamile olduğunu da. Karısı ve evliliğiyle ilgili şeyleri çok az bir duygu ifadesi göstererek anlattı. Ama hamilelik başka bir hikâyeydi. Bu işi beceremeyeceğini söyleyip onunla dalga geçmesinin ne kadar da haksız olduğunu göstermek istemişti abisine ki aynen de öyle yaptı ve karısının yavaş yavaş balon gibi şişen karnı da bunun bir ispatıydı.

Evlendikten kısa bir süre sonra, Hüseyin Dayı çok daha korkunç bir şeyin gündelik hayatını berbat edeceğini görecekti. Öfkeli kitleler çürüme ve ahlaksızlığın sembollerine saldırmaya başladılar: İçki satan dükkânlar, sinemalar, barlar, gece kulüpleri ve elbette bankalar. Yağmacı değillerdi; bankalara saldırıyorlar, ama tek bir kuruşa bile dokunmuyorlardı; içki satan dükkânlara ve barlara saldırıyorlar, ama içkileri içmiyorlardı. Ve *bu* durum, Hüseyin Dayı'yı ve içki bulmak için Vespası'na atlayıp şehirde dolanıp duran Hüseyin'e giderek daha da bağımlı hale gelen abisini perişan ediyordu. Serpilip gelişen devrim Hüseyin Dayı'yı daha güçlü biri yapıyordu. Külüstür, gümüş rengi Vespası artık onun beyaz özgürlük atına dönüşmüştü.

Hüseyin Dayı her gün abisini dükkândan alıyor ve gururla anlattığı üzere votka bulmak için "kan ve ateş çemberlerinin" içinden geçiyorlardı. Şehrin dört bir yanından haberler getiriyordu; hangi bankaya saldırılmıştı, hangi sinema yakılmıştı, hangi bar ortadan kalkmıştı. Ordu, şehirdeki bütün önemli kavşakları kontrol altında tutuyordu, ama buna rağmen küçük gruplar halinde toplanan göstericiler yol ortasında lastik yakıyor, yorgunluktan bitap düşmüş askerlere meydan okuyordu. Birdenbire, korku insanlar için geçmişte kalmış bir duygu haline geldi; istediklerini elde etmek için bir şeyler yapmak konusunda oldukça cömert ve gözü pek davranmaya başladılar. Hüseyin Dayı da farklı değildi. Monarşinin çöktüğü o güne kadar, abisinin de yardımıyla en iyi votkayı bulabiliyordu. Vespa'nın üzerinde birbirlerine sıkı sıkı sarılıp oturan, duman ve mermilere mey-

dan okuyan bu iki kardeşin arasına giren tek şey, içinde votka şişesinin olduğu kahverengi torbaydı, birbirlerine hiç bu kadar yakın olmamışlardı.

Hüseyin Dayı hani pek de cesur biri olarak bilinmezdi, ama artık onun da anlatacak hikâyeleri vardı. Ayakkabı ustası arkadaşlarıyla düzenledikleri içki partilerini, cesareti ile ilgili hikâyelerini anlattığı bir ortama çevirmişti. Anlattığı hikâyeler Hüseyin'in, kendinden daha yapılı, daha yakışıklı, devrimci hareketin cüretkârlığı giderek artarken kendi kuşkuculuğu giderek azalan abisinden, daha cesurmuş gibi görünmesini sağlıyordu. Devrim, Hüseyin Dayı'ya kazara çok önemli bir şey kazandırmıştı: İtibar. Kendisini keyif veren şeylerden -bütün hepsini değil tabii ki, sadece Hüseyin için önemli olan şeyi- mahrum edecek devrime giderek sempati ile bakmaya başlamıştı. Garip bir biçimde, meraklı ve coşkulu birine dönüştü.

Bir gün, büyük bir grup dükkânının bulunduğu caddede eylem yapıyordu. Neler olup bittiğine bakmak için dışarı çıktığında, kitle sanki Ekim Devrimi posterlerinden fırlayıp da gelmiş gibi duran bir işçi bulmuştu karşısında; elde çekiç, üzerinde deri bir önlük ve onu tamamlayan bileklikler, yırtık pırtık, pislikten kararmış bir gömlek, sömürünün bütün hikâyesini anlatan bir yüz.

"Kahraman işçi" diye bağırdı kitle "hayatımız senin emeğine bağlı." Hüseyin Dayı, bu lâfları kime söylediklerini anlamaya çalışırken, birdenbire kendini, makinalı tüfekli askerlerin kuşattığı meydanın ortasında, bir öğrencinin omuzlarında buluvermişti. Gönülsüz gönülsüz elindeki çekici sallayıp duruyordu, buradan nasıl kurtulacağına dair hiçbir fikri yoktu.

"Kurşunlar, tanklar, bombalar... işçileri yenemez" kitle o bildik sloganı atıyordu, ama bu sefer omuzlarda Hüseyin Dayı vardı. Vücudunun titremesini, yüzündeki korkuyu gizleyemiyordu. Bu hikâyeyi daha sonra arkadaşlarına anlatacağını düşünerek bütün bu olan bitenlere dayanma gücü buldu. Hüseyin Dayı, kitle ile askerler arasındaki mesafeyi ölçtü, mermilerin ona kadar ulaşmaması için dua ediyordu. Beti benzi attı, halsiz

düştü, kış mevsiminin ilk ve soğuk günlerinden biri olmasına rağmen terlerin deri önlüğünün altından göğsünden göbeğine kadar süzüldüğünü hissediyordu. Kitle giderek daha da büyüyüp, askerlerin tüfeklerinin namlularına karanfiller koymaya başladığında yüzüne renk geldi. Öğrenciler onu yere indirdi, alnından öptü ve dava uğruna yaptıkları için ona teşekkür etti.

Devrim, monarşinin defterini dürmüştü; kutlamalar yapılıyordu, her yerde coşku ve aynı zamanda –kitlelerin gücü ve *ancien regime'in* inanılmaz kofluğu karşısında duyulan– derin bir şaşkınlık da vardı. Hüseyin Dayı yeni bir ulusun doğuşunu, ülkedeki milyonlarca insan gibi, ama onlardan ayrı olarak, kutluyordu. Evde tek başına içiyordu. Kamuya açık yerlerde içki içilmesi yasaklanmıştı, barlar yeniden açılmadı, içki satan dükkânlar devrimci milis güçlerinin karargâhlarına dönüşmüştü. Ama o her şeye karşın kutlamaya devam etti.

"Bu işler uzun sürmez" dedi, bilgeliğini diğer ayakkabı ustaları ile paylaşırken. "İnsan hayatın yüküne başka türlü nasıl katlanabilir ki?"

Gerçekten de hayatın yükü ile baş etmenin kendileri için giderek ağırlaştığı ayakkabı ustaları ve milyonlarca insanın sorduğu soru da *buydu.* Kısa bir süre için, Hüseyin Dayı, pek de orijinal olmayan bir çözüm bulduğunu düşündü: Bebekler. Bu babasının keşfi değil miydi zaten? İlk kız çocuğun ardından, yeni yeni bebekler dünyaya gelmişti. İlk kızına güneş ışığı anlamına gelen annesinin adı Khorshid'i vermişti. "Ömrü boyunca yaptığı en düşünceli şey" demişti annem bir keresinde.

"Karşı devrimciler" devrimci milislere pusu atmak için motosiklet kullanıyordu ve Hüseyin Dayı da karısının baskısına dayanamayarak Vespa'ya binmekten vazgeçti.

"Yanlışlıkla vururlar seni" demişti karısı ona "ailen var, onları düşünmek zorundasın."

Bir şişe votka olmadan, bu kelimelerin acısını nasıl dindirecekti, Vespası'na nasıl veda edecekti, babalığın ve evliliğin sorumluluklarını nasıl yüklenecekti? Açık konuşmak gerekirse,

ailesinin ihtiyaçlarını karşılayan biriydi. Ailesini iyi besliyordu, ama hâlâ Ḥüseyin Dayı'nın yeme içme konusunda bir uzman olmadığını iddia eden abisine göre durum aṣlında pek de öyle değildi hani. Onlara güzel elbiseler alıyordu, para işlerinin idaresini karısına bırakmıştı ve kayınları onu kıskanıyordu.

Sorun ṣuydu: Yıllarca maceraperestlik etmiş, kaçmış, saygı duyulan bir ayakkabı ustası olarak bir ün kazanmış ve devrime katılmıştı (en azından o günleri bu şekilde hatırlıyordu) ama hâlâ ailesi ile konuşabileceği hiçbir şeyi yoktu.

Artık Vespası, barlar, içki satan dükkânlar dà yoktu ve içki bulmak uğruna ateş ve kan çemberlerinin içinden geçmekten çok daha tehlikeli bir görevle karşı karşıyaydı. İki silindirli bir Citroen almıştı, Vespa'ya en yakın arabaydı bu. Ve ev yapımı iyi votka bulmak için yollara düştüğünde ayık bir vaziyette araba kullanma sanatını da öğrenmişti. "Sarhoşken yapması en kolay şey araba kullanmak" derdi, onu pervasızlığı yüzünden sürekli azarlayıp duran kız kardeşine. "Araba zaten yolu biliyor" diye ekliyor ve kız kardeşini delirtiyordu. "Niye onun işine karışayım ki? Akıllı bir araba aldım."

Alkolün kalitesi ile birlikte ülkedeki refah da bozuldu. El yapımı erkek ayakkabısı almak artık hayatta sadece bir kere yapılan bir şey haline gelmişti. Ayakkabıcılar çarşısındaki dükkânlar birbiri ardına kapanıyor, işi perakendeden toptancılığa döküyorlardı. *Usta* ile çırak arasındaki fark ortadan kalkmıştı, biri sömüren öteki sömürülene dönüştü, kaliteli ayakkabı almaya sadece kalburüstü kesimin gücü yetiyordu. Ayakkabıya atılan görünmez dikişler ve mükemmel deri kesimlerinin, et ve yiyecek fiyatları ile rekabet edecek gücü yoktu. Hem de bütün bunlar, işçi arkadaşlarla oturup, hayatın yükünü dindirmek için içki içilebilecek hiçbir yerin olmadığı zamanlarda yaşanıyordu.

Yurtdışından daha çok ayakkabı ithal edildikçe, Hüseyin Dayı'nın sarhoşluğu da sevimliliğini giderek kaybediyordu. Eve sağladığı maddi imkânlar azaldıkça, onun uzak halleri ve sohbet etmek konusundaki beceriksizliği karısı ve çocuklarının

gözüne daha çok batmaya başladı. *Ustaların ustası,* elli yıldan fazladır, kendi başına öğrendiği, ayakkabıcılık zanaatını icra eden Hüseyin Dayı'yı babalık ve kocalık mesleğinden atma günü gelip çattığında, karısına olan sevgi ve şefkatini zaten çoktan kaybetmişti. Dört evladı onu bir yük olarak görüyordu. Karısı, kızların taliplerini korkutup kaçıracağını düşünüyordu. Sarhoşun gözlerden uzak tutulması her zaman daha iyidir. Hüseyin Dayı sokaklara düştü ve can çekişmekte olan meslek loncasının yardımına muhtaç hale geldi.

İçkiyi nereden bulduğunu kimse bilmiyordu; ne önemi vardı ki zaten bunun? Mideye yuvarladığı zehir dolu ve adi içki ta dilinden ciğerinde açtığı deliğe kadar her yeri yakıyordu. Diğer ayakkabı ustaları ona iyi davranıyor, onunla ilgileniyorlardı; dükkânlarında yatıyordu, ona yemek veriyorlardı.

Kimsenin yüksek sesle söylemediği bir beklenti vardı: Hüseyin Dayı, loncadan daha uzun yaşamayacaktı. Öyle de oldu. Son nefesini verdiği gün, bütün yükleri ile hayat, hasta bedenini terk ettiği o gün, ruhu gıcır gıcır, gümüş renkli bir Vespa'yı, en iyi votkanın sunulduğu, insanın hiç kimseyle hiçbir şey hakkında konuşmasına gerek olmadan sonsuza kadar içki içebileceği gök kubbeye doğru sürdü.

Bu da Geçer!

Devrimden önce Evin Hapishanesi'nde altı yıl yatmış olan Hamza, ötekileri taşkınlık yapmamaları için uyardı. "Bırakın adam eşyalarını toplasın" dedi, koğuş arkadaşlarımı iterek bana biraz yer açmaya çalışırken. "Sizin dışarı göndereceğiniz mesajlar olmadan da dünya dönmeye devam edecek" diye bağırdı ortamı neşelendirmek istediği zamanlar kullandığı o abartılı Azeri aksanı ile. "Ama *benim* mesajı" unutma diye de fısıldadı kulağıma.

Önemli bir mesajdı Hamza'nınki. Bir gün önce devrime ihanet ile ilgili inanılmaz bir sır vermişti bana. Devrimden önceki yıllarda şehadet, devrim çarkını döndüren bir ideolojiye dönüşmüştü. Ahiretin varlığına inananlar ve inanmayanlar için de şehadet

kendi başına bir amaç haline gelmişti. Şehadet olmazsa devrim de olamazdı. Bu şehitlerden bir tanesi, herkesin eylemlerde resmini gördüğü, çocuk kitapları yazan Samed Behrengî'ydi.

Devrimci solculara göre, Samed ezilenlerin sesiydi. Samed'i yirmi sekiz yaşındayken bir subayın öldürdüğü söyleniyordu. Çünkü subay, Samed'in boğularak öldüğü nehirden kaçarak uzaklaşırken görülmüştü. İşte devrim yolunda şehit düşen biri daha, dedi herkes. Ama Hamza bana başka bir hikâye anlatmıştı:

"Samed'in boğulduğu yerden kaçarken görülen kişi bendim. Samed'in en yakın arkadaşlarından biriydim ve ölümü sadece trajik bir kazaydı. Orduda veterinerdim. Onu kurtarmak için elimden geleni yaptım. Bir subayın Samed'i öldürdüğü haberi yoldaşlarıma, ben onların yanına gitmeden önce ulaşmıştı bile. Yanlarına gidip öldürülmediğini anlattığımda, Samed çoktan "açtığı yoldan yürünecek" bir şehit olmuştu bile. Aslında bu durumda katil ben oluyordum, ama ben dahil hiç kimse Samed'in şehadeti ile ilgili herhangi bir kuşku yaratmak istemiyordu. Bu sırrın saklanması gerekiyordu. Hepimiz onun şehadetinin benim itibarımdan çok daha önemli olduğuna inanıyorduk. Böylece, ben devrimin ağzı dili bağlanmış Yahuda'sı oldum. Ama artık bu yükü daha fazla kaldıramıyorum. Biliyorum, bu hapishaneden sağ çıkamayacağım. Ölmeden önce adımı temize çıkarmak istiyorum."

Elimde iletilecek çok fazla mesaj vardı ama serbest bırakılmayacağımı biliyordum. İyi de beni nereye götürüyorlardı?

Gözlerim bağlı, sekiz mahkûmla birlikte bir kamyonetin arkasına tıkılıp, Evin'den götürüldüm. Birkaç hafta önce, idam cezalarını artık Evin'de değil, şehrin dışındaki eski bir askeri atış talim alanında yapacaklarını duymuştum. Sıkışık trafikte durmaksızın çalan kornalar, idamların yapıldığı yerden uzağa, şehir merkezine doğru gittiğimizi söylüyordu bana. Gözbağımdaki ufacık bir delikten kamyonetin arka tarafındaki pencerelerin gazete kâğıtları ile alelacele kapatıldığını gördüm. Bu pencerelere doğru gitmem lâzımdı. Keskin bir virajda yuvarlanarak pence-

relere ulaştım ve hızlıca dışarı bir göz attım, bunun karşılığında da suratıma bir yumruk yedim. Firdevsi Meydanı'ndaydık, güneye gidiyorduk.

Bir sürü bedenin işkenceden geçirildiği, acımasız Komite Müşterek Hapishanesi güya devrimden sonra yıkılıp yerle bir edilecekti. Bu eski bina, Şah ve onun babası zamanında binlerce insanın kanıyla lekelenmişti. Hiç kimsenin hapishane ve içindeki işkencehaneleri açık tutmaya cesareti olmadığı düşünülüyordu. Şimdi ise gizliden gizliye faaliyet gösteriyordu.

"Bizi niye Komite Müşterek'e götürüyorsunuz?" diye sordum ve böylece kafama bir darbe daha inmesine davetiye çıkartmış oldum. Öteki mahkûmların da nereye gittiğimizden haberi olsun istiyordum. En korkunç hapishaneye gittiğini bilmek, nereye götürüldüğünü bilmemekten daha iyidir.

Üçüncü kata götürdüler beni. "Otur" dedi, gardiyan çok zor duyulan bir sesle. "Gözbağına dokunma."

Yırtık pırtık bir battaniyenin üzerine oturdum.

Gardiyan bana bir kırmızı bardak, bir battaniye daha ve üç tavsiye verdi. "Sakın hareket etme, hiç ses çıkarma ve etrafa bakmayı deneme... Tatilin bitti."

2. blok, 6 numaralı koğuşun lüks bir yer olduğunu elbette düşünmüyordum, ama şimdi burada otururken, Evin'deki yuvamdan uzaklardaymışım gibi hissediyordum.

Kimseye belli etmeden gözbağımın altından etrafa şöyle bir göz attım. Bir köşede altı, diğer köşede ise beş mahkûm oturuyordu. Yanımdaki mahkûm benimle muhabbet etmeye uğraşıyordu ama çok yorgundum. İşaretlerle üç aydır burada olduğunu anlatıyordu, onu görmemiş gibi davrandım. Gözlerin bağlı bir şekilde üç aydır burada olmak nasıl bir şeydi, hiç düşünmek istemiyordum. Gardiyan geldi ve komşumla iletişime geçmek istemediğim için suçluluk duygusuna kapılmaktan kurtardı beni. Aşağıya, yeraltı faaliyetlerim sırasında kullandığım ismin Ekber olduğunu bilen sorgucumla ilk kez "tanıştığım" sorgu odasına, indirdi beni.

Kod adını biliyor. Blöf olamaz bu...

Korkularını yenmek ya da işkencenin dayanılmaz acılarına katlanmak, sorgudan sağ çıkmana yetmiyordu. Aynı zamanda bir satranç oyunuydu bu. Kötü bir strateji ile oyunu kaybedersin, iyi bir stratejin varsa yine kaybedebilirsin. Ama kazanma ya da kaybetme genelde, parametreleri sürekli değişen karmakarışık bir durumdu. Yaptıklarınız, söylediklerinizi kafanızda meşrulaştırabildiğiniz sürece, oyunu kazanıyordunuz. Yaptıklarınızın size bile savunulamaz geldiği anda kaybediyordunuz.

Gardiyan beni bir odaya götürdü, yüzüm duvara dönük bir şekilde sandalyeye oturmamı söyledi.

Sorgucu kısa bir süre sonra çıkıp geldi, nazik bir şekilde "Merhaba" dedikten sonra ekledi "Sizin davayı hızlı bir şekilde halletmemiz gerekiyor."

O günlerde idamların çok sık infaz edildiği göz önüne alındığında, davanın hızlı bir şekilde halledilecek olması pek de iyimser bir duruma işaret etmiyordu. Sorgucum, önüme üzerinde birkaç basit sorunun yazılı olduğu bir kâğıt parçası bırakıp, odadan çıktı. Kâğıda söyle bir baktım ama hiçbir soruyu cevaplayacak durumda değildim.

Ad:...
Soyad:...
Adres:...
Kod adlar:...
Siyasi faaliyetler:...
Örgütün diğer üyelerinin isimleri ve görevleri:...

Acaba ne kadar biliyor?
Kaynağı kimler?

Kafamda, kod adımı bilme ihtimali olanların bir listesini yapmaya başladım. Tutuklandığımdan bu yana ilk kez sahiden gözlerim bağlı, kör gibi hissediyordum. O isimleri kafamda tekrar etme konusunda bir tereddüt yaşadım.

Kâğıda adımı yazdım.

...arkadaşlarım bana bazen Ekber der.

Adres kısmını boş bıraktım. Onlara ev adresimi söylememiştim. Bu kısmı fark etmeden boş bırakmış gibi yaptım. Ne kadar bildiklerini, ne bildiklerini öğrenmem için biraz daha zamana ihtiyacım vardı.

...bir yıl önce üniversiteler kapatıldığından beri hiçbir siyasi faaliyetim olmadı.

...O günden bu yana bütün arkadaşlarımla irtibatımı koparttım çünkü siyasetten bıkmıştım.

Evet, makul oldu bu, diye düşündüm. Ayağa kalkıp, dört metreye üç metre odayı adımladım. Duvardaki kan izlerini ancak odada birkaç tur attıktan sonra fark ettim. Muhtemelen, bu odada konuşulan bütün dilleri hatırlatmak için kan izlerini duvarlardan silmemişlerdi. Duvara yazılmış birkaç cümle vardı. Ne yazdığını pek merak etmedim.

Odadan çıkalı ne kadar olmuştu? Benden bir kitap yazmamı bekliyordu, ama ben sadece üç cümle yazmıştım. Tuvalete gitmem lazımdı, ama kimseyle muhatap olmak istemiyordum. İçten içe beni burada unutmuş olsunlar istiyordum. Belki bu tamamen bir tesadüftü; bir isim uydurmuş ve benim tepkimi görmek istemişti. Hayır. Belki *Ekber* diye biri olduğunu biliyorlardı, ama onun ben olduğumu bilmiyorlardı. "Arkadaşlarım bana bazen Ekber der" cümlesinin üzerini çizdim. Ama şimdi daha da kötü olmuştu. İyi bir yalan bulmaya çalıştığımı anlayacaktı. Önce, insanların beni bu isimle de tanıdığını söyleyip sonra bu laftan vazgeçemezdim. Cümleyi tekrar yazdım, kafa karışıklığımı ele veriyordum.

Şimdi de acıkmıştım. Kaç saat önce yemek yemiştim? Sadece aç olduğum için onlara burada olduğumu hatırlatmaya hiç gerek yoktu. Ne kadar çok yalnız başıma kalırsam, bu işlere bulaştığım konusunda hiçbir şey bilmediklerine kendimi inandırmam o

kadar kolay oluyordu. Ekber ile ilgili kısmın üzerini yine çizse miydim? Gerçeği söylediğime onları inandırmam gerekiyordu. Tereddütlerle dolu bu kâğıt parçasını onlara veremezdim. Kâğıdı dikkatli bir biçimde küçücük katlayıp donumun içine soktum. Rahatlayıp sakinleşmem lazımdı. Burada olduğumu hatırlatmam gerekiyordu, gardiyana seslendim.

Oturuyordum, önümde kâğıt yoktu, tahta sandalyenin üzerine şu cümle kazınmıştı: *Bu da geçer!* Keşke onu silebilseydim. Kalemim vardı ve duvara bir şeyler yazabilirdim. Tahta sandalyenin üzerine bir şeyler kazı. Söyleyecek hiçbir şeyim yoktu. Belki odada gizli kamera falan vardı. Eğer öyleyse kâğıdı yok ettiğimi biliyorlardı. Beni görüyorlardı. İşte bu yüzden içeri girmediler. Beni izliyorlardı. Hayır. Odada kamera yoktu. Böyle kapalı bir odaya niye kamera koymak istesinler ki?

"Yerine geri dön" diye kapının arkasından bağıran bir ses duydum.

Oturdum ve yüzümü duvara döndüm. Ardından kapının açıldığını duydum.

"Yemeğini al."

Kapı kapandı ve odanın zemininde bir kap soğuk fasulye çorbası beliriverdi. Vereceğim cevapların provasını yapmak için biraz daha vakit kazanmıştım. Aslında durum tam da öyle değildi. Çok fazla seçeneğim yoktu. Suç sorgucudaydı. Neticede, gelip kontrol etmeden beni saatlerce burada yalnız başıma bırakan oydu. Soruları bana vermeyi unutmuştu. Kâğıt falan da görmedim. Kaç saat önce olmuştu bu? Birkaç saat geçtikten sonra zamanı takip etmek için bir referans noktası falan kalmıyor artık. Beş, belki sekiz saattir burada olabilirdim. Eğer öğlen yemeği bir işaret noktası olarak alınırsa, saat on ikiyle iki arasında bir vakit olmalıydı. İyi de, yarı pişmiş tam tamına seksen üç adet fasulye, yüzen soğan parçaları ve muhtemelen ince ince doğranmış domates olan ip gibi kırmızımsı şeylerden oluşan çorbamı ne zaman içmiştim? Ne kadar zamandır saatin kaç olduğunu anlamaya çalışıyordum?

"Özür dilerim, bir iş çıktı ve gitmek zorunda kaldım."

Yine acıkmıştım, ama bu sefer sessizliği bozan şey yemek siparişi teslimatı değildi.

"Soruları cevaplayabildin mi?"

"Ne sorusu?"

"Sana bu sabah verdiğim sorular."

"Bu sabah yaptığımız sohbet çok hoşuma gitti. Aslına bakarsanız baya bir şey öğrendim. Ama odadan çıktınız ve cevaplanacak soru falan bırakmadınız."

"O sorular başka türlü de sorulabilir, değil mi? Bütün tarafları dinlemeden karar veren tiplerden değilim. O yüzden beni zorlama..."

"İşte tam da bu yüzden sabah ki sohbetten çok hoşlandığımı söyledim" diyerek bitirmesine izin vermeden cümlesini kestim.

"Bak sana şunu söyleyeyim. Bize her şeyi söylemene gerek yok. Bizim için önemli olan yaptıklarının sorumluluğunu kabul etmeye hazır mısın, pişman olduğunu söyleyecek misin, bunu görmek istiyoruz. İstediğimiz şey bilgi değil. Şimdi ne düşünüyorsun onu anlamamız lazım. Sana kalmış. Bunu bir düşün sen."

Kayıp kâğıt konusunu daha fazla kurcalamadan odadan çıktı. Kim bilir kaç saat sürecek olan yeni bir bekleme dönemi için gücümü yeniden toplamaya çalışıyordum. Ama bekleyiş çok uzun sürmedi.

"Gözbağını tak."

Hangi odaya gittiğimizi bilmiyordum. Sormak istedim ama Nusrat Ağa'nın Evin Hapishanesi'ndeyken bana anlattığı hikâyeyi hatırlayıp dilimi tuttum. Onu koğuşların olduğu bloktan alıp savcının odasına götürürlerken gardiyana sormuş: "Kardeş" demiş ki gardiyanlar kendilerine böyle hitap edilmesini istiyormuş "Beni şimdi işkencehaneye mi götürüyorsunuz?".

Söylediğine göre, sebebini anlamamış ama bir güzel sopa yemiş. Evin'in işkenceleri meşhurdur, ben de aslında sadece bunu söylüyordum, demiş gardiyana. "Şimdi öyle demeyelim de ne diyelim?" diye sormuş öfkeli gardiyana.

Sessizce bekledim ve biraz sonra üçüncü kattaki yuvamda buldum kendimi.

Orada üç ay geçiren komşum gitmişti.

"Yemek yedin mi?" diye sessizce sordu gardiyan.

"Evet... Hayır! Saat kaç?"

Sanırım zaten cevabı biliyordu, zira elinde büyük bir tabak pilav ve iki parça tavuk ile çıkageldi. İyi de beni niye ödüllendiriyordu bunlar?

Tavuk butlarını yedim, pilavı daha bitirmemiştim ki gardiyan geldi.

"Kalk, eşyalarını topla... Yemeği bırak."

Durduğum yerin tam karşısında bir koğuşun kapısını açtı ve beni içeri itti. Gözbağımı açtığımda fark ettim ki koğuştan beş kişiyi uyandırmışım. Hepsi başını kaldırıp, şöyle bir bakış attı bana.

"Gel içeri" dedi nazikçe kalın beyaz sakalları olan yaşlı adam. "Derviş. Benim adım Derviş."

Ayağa kalktı, iki battaniye ile bana rahat bir yer hazırladı. "Dinlen, sabah namazı vakti yaklaşıyor." Sonra, kendi yerine geri döndü, ötekiler tek bir kelime bir söylemeden battaniyelerini üzerlerine çektiler.

"Saat kaç?" bu takıntımdan kurtulamıyordum.

"Dörde geliyor."

"Sabah dört mü?

"Sabah dört."

Alışılmadık bir biçimde hızlıca uykuya daldım. Kapının açıldığını duydum, ama hareket edecek enerjim kalmamıştı. Güzel bir kahvaltı için bile kalkacak halim yoktu.

Gardiyanın birisine "Kaldırın şunu" dediğini duydum.

"Ama daha yeni getirdiniz" diye cevap verdiğini işittim Derviş'in.

"Kaldırın şunu. Plan program yaparken yardım istersek sana söyleriz."

Derviş "Saat sabahın beşi" diyerek gardiyana itiraz etmeyi sürdürürken, ben kalkıp oturmuştum bile.

"Gözbağını tak, eşyalarını bırak."

"Günaydın" dedi sorgucum odadan içeri girerken. "Sabah namazı kılıyor musun?" diye sordu yarı gerçek bir ses tonuyla.

"Hayır, şimdi değil, belki yakında."

"Tamam, o zaman. Al, bunlar sana dün verdiğim soruların aynısı. Kaybetmemeye çalış."

"Ama ben..."

"Tamam" diye lafımı kesti daha savunmamı bile yapamadan.

Bu defa, soruların bir kısmı cevaplanmıştı. Ad, soyad ve kod ad(lar).

"Bizde adresin yok."

Bu bir soru muydu, yoksa durum tespiti miydi anlamadım.

"Aslında" dedim, Evin'deki sorguculara söylediklerimi tekrar ediyordum, "Annemin memleketi Reşt'te kuzenimle beraber yaşıyorum. Onun adresini verebilirim ama orası tam olarak benim evim sayılmaz. Üniversite kapandığından beri ne yapacağıma bir türlü karar veremedim."

Pek ilgilenmedi söylediklerimle.

"Hangi adres varsa onu yaz, boş bırakma o kısmı."

Odadan çıktı.

Orada öylece donakalmıştım. O an biliyordum ki bu oyunu kazandıracak bir stratejim yoktu. Adres ile ilgili kısmı boş bıraktım.

Muhalif çizgideki birkaç kişinin ismini bulmam gerekiyordu. Muhammed, nam-ı diğer *Mammad Khers*, yani Ayı Muhammed'i, uzaktan tanıyordum. Ne siyasi bir bağlantımız vardı ne de şahsi bir yakınlığımız. Bundan birkaç ay evvel kuzeye yaptığı bir seyahatte, Sepidrod'da boğularak ölmüştü, ama vefatından haberdar değilmişim numarası yapıyordum.

Şöyle yazdım: Muhammed Şafi, Ayı olarak da bilinir, beni siyasete sokan kişidir. Üniversiteler kapanıncaya kadar temasta olduğum kişi oydu. Sonrasında onunla ilişkim koptu. Gürbüz ve gözü kara biriydi ama lakabının ayı olmasının nedeni korkusuz ya da güçlü olması değildi. Ona ayı diyorlardı, çünkü üniversiteden arkadaşlarla yaptığımız dağ seyahatlerinden birinde, çadırın önünde gördüğü bir arkadaşı ayı sanmıştı. "Ayı, ayı, ayı" diye bağırmış ve çadırda izdihama sebebiyet vermişti...

Her detayı hatırlamak için elimden geleni yapıyormuş gibi bir intiba bırakmaya çalışıyordum. Aslında sadece soruları yanıtlamam gerekiyordu. Ayı, çadır, dağcılar ile ilgili yazdığım bu hikâyeden sonra elimde sadece sefil bir paragraf vardı şimdi. Yazmayı bıraktım. Duvardaki isimleri okumaya başladım, bunlardan bazılarını tanıyordum, bazılarını ise duymuşluğum vardı. Niye bu isimleri silmeden görülecek şekilde duvarda bırakmışlardı? Bu da mı bir sınavdı? Bu isimleri görüp görmememin hiçbir önemi olmadığını biliyorlar mıydı? Duvarda benden bir işaret bırakmak gibi bir isteğim de yoktu. Ümitsizliğe kapılmıştım, bu isimlere karşı hiçbir yakınlık duymuyordum, hatta içlerinden tanıdıklarıma bile.

Saat kaç? Odadan çıkıp gideli ne kadar oldu? İleri geri yürümek başımı döndürüyordu.

Ne biliyorlar? Onlara kim ne anlatıyor? Neden beni burada saatlerce yalnız bırakıyor? Seni delirtmek istiyor...hiçbir şey söyleme...hiçbir şey söyleme...hiçbir şey söyleme. Soruları düşünme.

Nasıl düşünmezdim ki? Düşünecek başka ne vardı ki?

Soruları düşünmek zorundasın. Cevap vermeyi reddedersen başına ne geleceğini biliyorsun. Buna hazır mısın? "Bu" ne ki? Bilmiyorum. Neye hazır mıyım? Acı? Ölüm? İhanet?

Saat kaç?

Kapı kilidinin açıldığını işittim. "Yerine geri dön." Yere bırakılan çorba kâsesinin çıkarttığı yumuşak sesi duydum. Öğle civarıydı. *Senin zaman algınla oynuyorlar. Gerçekten de öğlen vakti mi? Ne önemi var ki bunun? Ne kadar zamandır burada olduğumu bilmem lazım.* Öğle mi yoksa akşam yemeği vakti mi olduğuna dair şüphelerime rağmen çorbayı içip bitirdim.

...Muhammed Şafi'nin nerede olduğunu bilmiyorum. Üniversiteler kapandığından beri siyasetle ilgilenmiyorum. Tanıdığım birçok kişi... *Hayır, bunu söylememeliyim çünkü o zaman bana onların ismini sorar... Ama sadece tek bir kişiyi tanıyamam ki... Başka isimlere de ihtiyacım var... Daha sonra başka isimler de düşünmeye çalışacağım...* Tanıdığım bütün insanlar ortadan kayboldu. Muhammed, eğer seninle irtibata geçmezsem beni bulmaya çalışma demişti. Ama açıkçası, onu bulmak zaten pek de umurumda değildi...

Bu benim başımı beladan kurtarmayacaktı ama sorgucumun bilgileri aldığı kaynağın kim olduğunu öğrenebilmek için bana biraz zaman kazandıracaktı. Kaynağın benim öğrencilik hayatımla bir alakası olmadığını biliyordum. Çünkü okulda kimse beni Ekber olarak tanımıyordu. Tuvalete gitmem lazımdı. Kapıya vurma demişlerdi ama vurmak zorundaydım. Kimse cevap vermedi. O anda altıma işememekten başka bir şey düşünmüyordum. Bu benim dikkatimi dağıtıyordu. Tekrar vurdum kapıya. Bir kere daha. "Sus, yoksa kolunu kırarım!"

"Daha fazla tutamayacağım."

Tuvalet dar koridorun karşı tarafındaydı ama odadan çıkmak için yine de gözbağımı takmak zorundaydım. "Çabuk bitir işini". Gözbağım olmasa da zaten hiçbir şey göremezdim. Ağzına kadar dolu bir sidik torbası ile insanın görme yeteneği arasındaki bağlantı nedir? Tuvalette iki sıra halinde üst üste dizilmiş duran kitapları ancak çişimi yaptıktan sonra fark edebildim. En tepede, tam 964 sayfasıyla Lenin'in *Seçme Eserleri* vardı.

Bu bir numara. Sakın dokunma.

Kitabı aldım ve *Ne Yapmalı?*'nın birkaç sayfasına göz attım. Hüseyin Âmulî'yi ve bu kitapla ilk karşılaşmamı hatırladım. Sağ mı, ölü mü olduğunu merak ettim. O an hiçbir suçluluk duymaksızın ölmüş olmasını istedim ki böylece cevaplara onun da adını ekleyip birkaç satır daha yazmış olacaktım. Öldüğüne ya da ülkeyi terk ettiğine kendimi inandırmak için çok uğraştım.

Ne Yapmalı? ile tuvalette yaşadığım karşılaşmaların bir tarihi var şimdi. Sorguya çekildiğim gün kitabı tuvalette görmek, bana ilk kez o metne tesadüfen denk gelişimi hatırlatmıştı.

Ne Yapmalı?

Telefon iki kere çaldı. Bizim aile efradından biri açmadan önce, gidip telefona cevap verdim.

"Sürekli telefonla mı konuşuyor bu?" diye mırıldandığını duydum annemin ben telefonu açarken.

"Alo?"

Birkaç yıl önce aldığımız telefon anne babam için tam bir huzursuzluk kaynağı olmuştu. Elli hanenin bulunduğu mahalledeki mevcut iki telefondan biri bizdeydi. Bu beraberinde, bir sürü insana acil durumlarda haber vermek gibi bir sorumluluk da getiriyordu. Babamın çok katı bir "acil durum tanımlaması" vardı, sadece ölüm –ve biraz esnetilirse– doğum olaylarını kapsıyordu, bu ikisi dışında kalan her şey bekleyebilirdi.

"Ivır zıvır şeyler için telefonu kullanmalarına izin verirsek, bizim dört çocuğu sipariş getiren bakkal çırağına çevirirler" diye paylardı annemi. Ama komşular ziyarete geldiğinde hiç de öyle davranmaz, "Ne demek, bizim telefonumuz sizin telefonunuz elbette" der "Hayır" deme sorumluluğunu anneme bırakıverirdi.

Her çaldığında telefona ben koşuyordum. Birilerinden telefon beklediğimden değil, kız kardeşimi idare etmek için. Kız kardeşim ve sevgilisi arasındaki haberleşmeyi ben sağlıyordum; az buçuk erkeklik onuruna sahip hiçbir İranlının işlemeyeceği ve hiçbir anne babanın da affetmeyeceği bir günahtı bu. İyi bir kardeşin sorumluluğu, kız kardeşini yoz erkeklerin ahlaksız bakışlarından korumaktı. Ebeveynler kızlarının namusuna lâf gelmesin diye uğraşırlardı. Kız kardeşimin sevgilisi elbette onu telefonla aramaması gerektiğini biliyordu, ama benim suça ortak olmayı kabul etmem sayesinde onun da arada sırada kuralları ihlâl etmesi mümkün oluyordu.

Ama telefonu açtığımda bu sefer karşımda Hüseyin Âmulî'yi buldum.

Telefonda sesini daha önce hiç duymamıştım, ama ağır Azeri aksanı ile "Alo" kelimesini uzatarak söylediği an onu tanıdım.

"Seninle, hemen, on dakika içinde görüşmemiz lazım." Kelimeler ağzından peş peşe çıkmıştı. Onunla buluşup buluşamayacağımı sormadı bile. Babamın standartlarına göre bile durum oldukça acil görünüyordu.

"Neredesin?"

Sorumu göz ardı ederek, nerede ve nasıl buluşacağımıza dair talimatlar verdi.

"Babamın Peugeot'sunu aldım. On, yok hayır, on beş dakika sonra caddeye çık ve taksi arıyormuş gibi yap. Beni görünce elini salla ve bağırarak bir adres söyle, mesela Şahyad Meydanı. Ben de gelip seni alırım."

Babasının arabasını hayâl meyal hatırlıyordum, kalabalık caddede arabayı tanıyacak mıydım emin değildim.

"Aranın rengi neydi?" diye sordum özür diler gibi.

"Metalik fıstık yeşili. 504 heçbek model. Unutma. On beş dakika sonra ve Şahyad Meydanı'na gidiyorsun" telefonu kapattı.

Yılbaşı tatili çoktan başlamıştı. Herkes tatil için üniversiteden memleketlerine dönmüş ya da aile ziyaretleri yapmakla meşguldüler. Hüseyin Âmulî Tahran'da ne yapıyordu? Ailesinin her fırsatta, köylerine, Polur'a, gittiğini söylemişti bana. Nevruz'dan dört gün önce Tahran'da işi neydi? Kış neredeyse bitmişti ve yollar da seyahat etmek için uygun olmalıydı. Tatillerde beni köye davet etmemiş miydi? "Polur çıkışından sola sap, Polur Caddesi'ne gir. Toprak bir yoldur" dediğini hatırlıyorum "bizimki, yolun soluna park etmiş kocaman 1955 model Dodge Royal'in tam karşındaki ev." Bunu gayet iyi hatırlıyorum, zira daha önce hiç kimsenin yolu park edilmiş bir araca göre tarif ettiğini duymamıştım.

Tahran'da ne yapıyordu? Beni daha önce telefonla hiç aramamıştı. Bu kadar acil ne olabilirdi? Cevapsız sorulara gark olmuş bir şekilde hazırlanmaya başladım. Annem dilini tutmaya, kimin aradığını ve nereye gittiğimi sormamaya çalışıyordu. Ama en sonunda analık duygularına teslim oldu.

"Bir yere mi gidiyorsun?"

"Hemen gelirim. Akşam yemeğinden önce." 1977 senesinin sonbaharında ülkenin en gözde mühendislik okullarından birine kabul edildiğimden bu yana, sorulardan yırtmak gibi bir özgürlüğüm vardı. Bu benim, aslında bağımsız olmadığım halde, ilân ettiğim bağımsızlığımdı. Annem konuyu daha fazla deşmedi ve akşam yemeğini hazırlamak için mutfağa gitti. Bir arkadaşı görmem gerektiğini ona söyleyemezdim. Çünkü bunu takip edecek sorulardan korkuyordum ki o sorulara verebilecek cevabım yoktu.

Saat 5.30 sularında evden çıktım. Kar çoktan durmuş, dondurucu bir yağmur çiseliyordu. Akşamüstü kasvetinin yerini gecenin karanlığı alıyordu. Çocuklar caddeye çıkan dar yolu doldurmuş, cıvık kartoplarını birbirlerine atıyor, kürenmiş kardan yolun ortalık yerine kendi yaptıkları 2 metrelik tümseklerin üzerinden

kızaklarla kayıyorlardı. Çocukların üşümüş burunları, donmuş elleri ve kırmızı yanaklarından endişe edenler sadece, onları eve çağıran ama sesleri daha çocukların kulaklarına varmadan buz gibi havada paramparça olup dağılıp giden, anneleriydi.

Sokaktaki tek erişkin, bizimkinden beş ötedeki evine doğru yürüyen Hâkpur Bey'di. Birkaç adım arkasından da, kıyametleri koparark ağlayan sekiz yaşındaki oğlu Asgar geliyordu; "İstemiyorum. Sevmiyorum işte!"

Diğer çocuklar Asgar'a kartopu atmaya başladılar, ama o sırtına yağan kartoplarını umursamıyordu.

Hâkpur Bey'le selamlaştım.

"Şuna bir şeyler söylesene *sen*" diye karşılık verdi Hâkpur "Şu elbisenin" suratıma bir alışveriş torbası dayamış sallıyordu, "Öteki elbiselerden ne farkı var?"

Gerçekten fikrimi mi öğrenmek istiyordu, yoksa sadece siniri mi boşaltmak istiyordu anlamadım.

"Sorun ne Asgar?" diye nazik bir şekilde sordum, ellerimi buz kesmiş kulağının üzerine koyup onu kendime doğru çekerek.

"Bu renkten nefret ediyorum!" dedi ve hızını alamayarak biraz önce attığı sloganı tekrarladı, "Sevmiyorum işte!"

"Ne zamandan beri çocuklar ne renk elbise giyeceklerine karar veriyor?" diye itiraz etti Hâkpur. "Bütün tatilimi bu inatçı keçinin yılbaşında giymek istediği elbiseyi aramakla mı geçireceğim? Ben bunu Asgar için yaparsam, öteki çocuklar da aynısını istemez mi? Hadi vakti zamanı boş verelim, para nerde? Bunlar bende hazine mi var sanıyorlar?"

Babasının öfkesi arttıkça, Asgar bacağıma daha da sıkı yapıştı.

"Kıçını hâlâ annen temizliyor, bir de kalkmış benden süslü püslü elbise mi istiyorsun sen?"

Geç oluyordu. Hüseyin'in bana verdiği dakikası dakikasına belirlenmiş talimatlar yüzünden en ufak bir gecikme dâhi söz konusu olamazdı.

"Eve gidip bir dene bakalım hele" dedim Asgar'a, onu biraz kendimden uzağa doğru iterek, "Eminim elbise hoşuna gidecek... İyi seneler Hâkpur Bey."

"Üniversite nasıl gidiyor?" diye babacan bir tavırla sordu, Asgar'ı elinden tutarken.

"İyi" dedim, Asgar'ın adına utanarak.

"Annen baban seninle iftihar ediyordur. Hepimiz seninle iftihar ediyoruz." Arkasını döndü, çocuğu peşi sıra sürükleyerek eve doğru yürümeye devam etti.

"Sana bir daha elbise falan alır mıyım ben" sesi yeniden kabalaşmıştı. "Çatlayana kadar ağla, şımarık velet."

Caddenin köşesine gidene kadar geçen birkaç dakika içinde hava kararmıştı. Bütün dükkânların önüne renkli ışıklar asılmıştı, her daim canlı olan cadde tam bir bayram havasına bürünmüştü. Trafiğin çok yavaş aktığını fark ettim, Hüseyin'in gelmesi vakit alacak diye düşündüm. Bir sonraki kavşağa yürüdüm. Hareketsiz durmak ayak parmaklarıma iyi gelmiyordu ve bir kez daha anlaşılmıştı ki Tahran'ın soğuğunda lastik bot giymek makul bir hareket değildi. Isınmak için en kalabalık dükkânlardan birine girdim, kimse beni fark etmez diye umut ediyordum.

"Buyurun, nasıl yardımcı olabilirim?"

Soğuk yüzünden ağzımdan çıkan buhar daha kaybolup gitmeden genç bir çocuk bana doğru yaklaşmıştı. Eğer alışveriş yapmayacaksanız, dükkânlarda pek de hoş karşılanmazdınız, özellikle de kalabalıktan adım atılmayan böyle zamanlarda.

Satın alacak bir şeyler değil sadece sığınacak bir yere aradığımı yüzümden anlayan oğlana cevap vermeye tenezzül bile etmeden, dükkândan çıktım.

Birkaç dakika sonra, Hüseyin'i caddeden yukarı doğru yürürken gördüm. Kendisini takip etmemi istedi. Chaplin gibi yürümesi nedeniyle, üniversitedeki arkadaşların bu düztaban yoldaşı ciddiye alması pek mümkün olmuyordu. Koca kafası çelimsiz bedeni ile uyumsuzdu. Vücut hareketleri ile kimsenin dikkatini üzerime çekmeden onu takip etmemi istedi.

Park edilmiş haldeki Peugeot 504'üne bindi. Tam bu noktada ne yapmam gerektiğini bilmiyordum. İlk plana sadık kalarak

taksiye sesleniyor gibi mi yapmalıydım? Yoksa batasıca arabaya mı binmeliydim? Islanmıştım ve üşüyordum, Hüseyin'in Bondvari tavırları karşısında sabrım tükenmek üzereydi. Arabasına doğru yürüdüm ve içeri girdim.

"Ne yapıyorsun sen?" diye çıkıştı, "ben sana ne..."

"Arabayı sür sen, ilk ışıklardan sağ yap" dedim.

Beni terslemedi ama esrarengiz havalara devam etti.

"Sanırım herhangi bir sorun yok" dedi, dikiz aynasına bakarak. "Gerekli tedbirleri aldım, kimse bizi takip etmedi."

"Bir şeyler buldum" dedi, nihayet bu gerilime bir son vererek. "Galiba, bir Lenin broşürü." Dikiz aynasını yeniden ayarladı.

Onu affettim. O anda, ayak parmaklarımda devrimci bir sıcaklığın dolaştığını hissettim. Belki de bunun müsebbibi arabanın kaloriferiydi ama Lenin'in ismini zikretmenin bile suç olduğu bir yerde onun bilimsel bir eserini bulmak insanı tabii ki terletiyordu.

"Nereden buldun onu?" diye sordum. Dikiz aynasından etrafı bu defa ben kontrol ettim.

"Tren istasyonun oralarda oturan bir arkadaşı ziyarete gitmiştim. Evden ayrıldıktan sonra termodinamik kitabımı orada unuttuğumu fark ettim. Bilirsin, tatillerde kaçırdığım derslere çalışıp arayı kapatmaya çalışırım. Kafam termodinamiğin ikinci yasasına bir türlü basmıyordu. Birinci yasayı gayet iyi anladım ama ikinci yasa, özellikle de Carnot verimine gelince tık yok."

"E peki Lenin?" diye patladım. "Hüseyin broşürü anlat."

"Ankesörlü telefondan arkadaşımı arayıp kitabı, termodinamik notlarını soracaktım. Telefon kulübesine girdim ve telefonun arka tarafına sıkıştırılmış broşürü fark ettim. Çektim çıkarttım oradan, karanlıkta broşürün üzerinde Lenin'in adını gördüm. İşte o zaman seni aradım. Takip edilmemek için gerekli tedbirleri aldım. Bu bir tuzak olabilirdi. Broşürü oradan alanı takip edebilirler diye düşündüm. Ama son derece dikkatli davrandım. Mümkün değil, takip edilmedim."

Bütün tedbirleri aldığı konusunda ısrar ettikçe benim tedirginliğim daha da arttı. Benimle buluştuğu ana kadar Hüseyin

her şeyi çok dikkatli bir şekilde planlamış görünüyordu, ama bundan sonra olacaklar tamamıyla bana bağlıydı. Endişe bayrağını bana teslim etmişti. Bir yerde durup broşüre göz atmak güvenli miydi değil miydi, buna ben karar verecektim. Bizim eve gidebilirdik ama ya bizi takip ediyorlarsa? İkimizden birinin evine gitmek söz konusu olamazdı. Eğer bir *tuzaktıysa* Hüseyin çoktan zokayı yutmuştu. Arabanın plakasından kolayca evin adresini bulabilirlerdi. Onu oracıkta tutuklamadılarsa bunun nedeni kimimle irtibatta olduğunu bilmek istemeleriydi ki o da ben oluyordum. Ama *ev adresimi* bilemezlerdi. Alabileceğimiz güvenlik tedbirlerini düşünürken kafam iyiden iyiye karıştı. En mantıklısı Hüseyin'in evine gitmekti, ama bunu teklif edemezdim. *Hüseyin'in* anne babasının evine gitmeyi önermek çok korkakça bir davranış olacaktı. Bazen yanlış şeyler yapmak korkak gibi görülmekten daha iyidir. Hiç kimse *böyle bir şeyin* devrimci öz geçmişine yazılmasını istemezdi.

Arabayı bir yere çekip, o şeye bir göz atabilirdik ama bunun tehlikesi de şuydu: eğer bizi takip ediliyorlarsa suç üstü yakalanmış olacaktık.

"Kalabalığa karışmak en güvenlisi" dedim Hüseyin'e sakin bir şekilde, sanki ne dediğimi biliyormuşum gibi. "Belki kimse bizi takip etmiyordur, ama biz yine de birkaç tur daha atalım ve arabayı bizim sokağın yakınında bir yere park edelim. Broşürü yanımıza alıp bir dükkâna gidelim, ışıkta bir göz atarız, bakalım neymiş."

Hüseyin endişeliydi ve bunu saklayamıyordu, ama sesimdeki otoriter ton herhangi bir tartışmaya mahal bırakmıyordu.

Arabadan çıkıp Salsabil'in tıka basa insan dolu kaldırımlarına doğru yürüdük.

Dondurucu yağmur durmuştu, soğuk hava alev alev yanmakta olan yüzüme çok iyi gelmişti. Pastaneye gidip, biraz kuru yemiş alalım, dedim Hüseyin'e. Tezgâhtarın bizimle ilgilenmesini beklerken broşüre göz atabilirdik. Önümüzdeki sırada en az on beş kişi olacaktı ki bu da bize broşürü aceleye getirmeden inceleme fırsatı verecekti.

Dükkâna vardığımızda "Şimdi mi çıkartayım?" diye sordu endişeli endişeli Hüseyin, dükkânın önünde duran sepetteki kuru incirlere bakıyormuş gibi yapıyordu.

"Nerede?" dedim gülümseyerek.

Pantolonunun arka tarafına sıkıştırmıştı, bu yüzden çekip çıkartması zor olacaktı. Elini kalın askeri kabanının altına elini sokup broşürü çıkarttı. Dükkânın parlak ışıkları altında broşüre baktık.

"Bu da ne?" Hüseyin'in peltekliği şu anda her zamankinden çok daha komik geliyordu kulağa. "Buyurun, nasıl yardım edebilirim?" dedi tezgâhtar çocuk.

"Yarım kilo kuru incir ve..." Hüseyin gülmesine engel olamıyordu.

"Başka bir şey istiyor musunuz?" diye sordu çocuk, bir nevi ültimatom verircesine.

"Yarım kilo kuru incir yarım kilo da karışık kuruyemiş."

Büyük ve kalın kalın basılmış V, I ve L harfleri, buruşturulmuş broşürün ön kapağını boydan boya kaplıyordu. Yağmur ve kar yüzünden küçük harfler okunaksız hale gelmişti. Hüseyin, V, I ve L harflerini Vladimir Ilyiç Lenin'in kısaltması sanmış ve telefon kulübesinin soluk ışığı altında topladığı bu deliller yüzünden ıstırap dolu bir maceraya atılmıştık. Dükkânın parlak ışıkları altında bu harfler karşımıza "Virtues of the Immaculate Lord" (Kusursuz Tanrı'nın Erdemleri) olarak çıkmıştı ki Allahsız Lenin'in yazmayı aklından bile geçirmeyeceği bir mevzuydu bu. Hak eden biri gelip bulsun diye düşünerek; broşürü kuru incir ve kurutulmuş ananas sepetlerinin arasına sıkıştırdım.

"Evet, termodinamiğin ikinci yasasından bahsediyordun?"

Bu hikâyeyi en az otuz yıl kimseye anlatmamam için söz vermemi istedi.

Hüseyin Âmulî'ye söylemediğim şey ise, Lenin'in *Ne Yapmalı?* broşürünün bir nüshasını zaten bulmuş olduğumdu. Hüseyin'i tanıyalı daha bir sömestr olmuştu ve ona karşı güvenimi sağlam temellere oturtmam gerekiyordu.

O gece yaşadıklarımız aramızdaki yoldaşlığı değiştirdi, fakat nedensiz bir şüphe beni rahatsız edip duruyordu.

Mart ayı başındaki sınav haftasında öğrenciler, kütüphane ve çay ocaklarında oturmuş finallere girmeden önce, kitaplar ve ders notlarının üzerinden son bir kez daha geçiyordu. İlk sömestr derslere çok az girmiştim o yüzden de gözden geçirecek notlarım yoktu ve beraber ders çalışabileceğim kimseyi de tanımıyordum. Tek derdim sınavlardan "C" almaktı. *Almak* belki de doğru kelime değildi, *ne şekilde olursa olsun* C'yi *tutturmam* gerekiyordu. Sözüm ona benim de okuduğum, Tekstil ve Polimer Mühendisliği Fakültesi'nde öğrencilerin işlettiği çay ocağında takılıyordum çoğu zaman. Kaynar *semaverin* üzerindeki kocaman çaydanlıktan bardağıma bardak bardak çay doldurup içtim. Bir köşede sessiz sessiz oturup öğrencilerin idare ettiği kütüphaneden ne kadar ilginç kitap varsa alıp okuyor, milletin deli gibi ders çalışmasını izliyordum. Bazen, karmaşık bir kimya sorusu ya da bir optik problemiyle ilgili ateşli tartışmalardan dışlanmış gibi hissediyordum. Ama başka bir dünyada yaşıyordum, sınıf arkadaşlarım matematik denklemleriyle uğraşırken, ben adalet gibi karmaşık sorunlarla boğuşuyordum.

Çay ocağında kitap okumak hem beynimi hem de böbreklerimi çalıştırıyordu. Akşamüstüne doğru, herkes çıkıp gittikten sonra, şişmiş bir sidik torbası ve ertesi sabah yapılacak integral diferansiyel sınavı kâbusu ile baş başa kalmıştım. Fakülte bomboştu. Birinci kattaki tuvaletlere gittim. Tuvalet kabininde yüksek sesle şarkı söyleyip bir yandan da hedefi tutturmaya çalışıyordum ki tam bu sırada dikkatlice katlanıp sifonun su haznesinin arkasına sıkıştırılmış bir kâğıt parçası gördüm. İşim bittikten sonra, kâğıt parçasını alıp açtım. Kızıl çekiç orağı, onun hemen üzerine yerleştirilmiş Lenin'in küçük bir resmini, resmin üzerine kavis çizecek şekilde oturtulmuş ve Lenin'in resmini taçlandıran *Ne Yapmalı?* yazısını görünce apışıp kaldım. Büyükçe ve kaliteli bir kâğıt parçasıydı, broşürün bütün sayfaları küçültülüp, önlü arkalı şekilde basılmıştı; bütün bir kitap tek bir sayfaya sığdırılmıştı.

Okumam gereken tek bölüm, kitabın en önemli bölümü kapak sayfasıydı. Diğer sayfalar okunaklı değildi.

Kafam giderek ağırlaştı, dizlerim çözüldü. Tedbirsizliğim yüzünden utanmıştım; kâğıdı açarken tuvalette çıkan sesi hiç dikkate almamıştım. Onu buraya kim koyduysa, bulduğumu da anlamıştır. Sükûnetimi kaybediyor, korkum acı veren bir şekilde artıyordu. Cesetten kurtulmaya çalışan çaresiz bir katil gibi hissediyordum. Tuvalet kabininden çıkmadım, küçük abdestten büyük abdeste geçmişim numarası yapıyordum. Bu senaryo kendime de daha gerçekçi gelsin diye tuvalette çömeldim. Kâğıdı katladım, yerine geri koydum. Sifonu iki kere çektim, ıslık çalarak ve soğukkanlı bir şekilde tuvaletten çıktım. Ellerimi yıkadım, yalnız mıyım değil miyim emin olmak için aynaya baktım. Kimse yoktu ama yine de Şah'ın gizli polisi, alçak SAVAK tarafından yakalanmak düşüncesi beni dehşete düşürdü. Broşürü yerine koymuştum, ama yine de benden şüphelenebilirlerdi.

Dışarıda da kimseler yoktu. Hava çoktan kararmış ve kampüs boş görünüyordu. Yavaşça kütüphaneye doğru yürüdüm ve dikkatlice takip edilip edilmediğimi kontrol ettim. Yarına kadar bekleyebilirdim ama o zaman tek bir sayfaya basılmış kitabı oradan alma şansını yitirebilirdim. Temkinli halim sadece birkaç dakika sürdü, sonra çabucak kaybolup gitti. Boş tuvalete geri döndüm ve dükkânlardan mal araklayan tecrübeli bir hırsız gibi hiç tereddüt etmedim. Broşürü aldım ve çorabıma soktum. Sanki yıllardır bunun alıştırmasını yapmış gibi davranıyordum. Kararlı olmak, korkumu kontrol altında tutmak ve tam bir devrimci gibi davranmak zorunda olduğumun farkındaydım.

2.0 ortalama tutturmak hayallerim sınav haftası ile birlikte sona erdi. İlk dönemdeki sefil 0,8 ortalamamın ardından, bu dönemde aldığım birkaç D sayesinde, sınıfta sınamalı öğrenci listesine giren tek kişi olmayı becermiştim.

Ortalamadan daha çok kafa yorduğum şey, yeni bulduğum bu hazineyi okumanın bir yolunu bulmaktı. Bir büyüteç, bir de fark edilmeden broşürü okuyabileceğim bir yer bulmam

gerekiyordu. Elimdekini başkaları ile paylaşma isteği yüzünden yerimde duramıyordum. Dolabımda *Ne Yapmalı?*'nın bir nüshası duruyordu ve ben onu okuyamıyordum. O zamanlarda bu, genç bir devrimci için tam bir işkence demekti.

Tatilin ardından okulun ilk günü, Madencilik Fakültesi üçüncü sınıfta okuyan en iyi arkadaşım Kâve'nin yanına gittim ve broşürün elime geçme hikâyesini anlattım. Uzun bıyıklarını çekiştire çekiştire ve dikkatle beni dinledi. Sustuğumda, hiç bitmeyecekmiş gibi gelen birkaç saniye boyunca sessiz kaldı.

"Bilemiyorum" diye homurdandı isteksizce, düşünmek için biraz daha zaman istiyor gibiydi.

Kâve'nin beyninde, nöronların kararları alan hücrelere makul bir cevap vermeleri için gönderdiği çılgınca mesajlardan fışkıran enerjiyi hissedebiliyordum.

"Hım" dedi hiçbir çözüm önermeden. Arkadaşına yazdığı bir mektupta, komünist gerillalara olan hayranlığından bahsetmek gibi aptalca bir hatanın bedelini SAVAK zindanlarında altı ay geçirerek ödeyen *onun* gibi deneyimli bir yoldaş, *benim* gibi bir çaylağa nasıl güvenebilirdi ki?

Broşürün oraya yem olarak konulup konulmadığını anlamak için bu kadar zaman beklediğimi söyledim ona. Akla gelebilecek bütün tedbirleri almıştım, doğruydu bu.

Sebebini bilmiyordum ama vereceği cevaptan korkuyordum. Broşürü kendi kendime okuyabilirdim, kimsenin yardımına da ihtiyacım yoktu.

"Ne büyüklükte?" diye sordu, alışveriş yapan bir müşterinin ses tonu ile.

Kâğıt parçasının boyutlarından söz ettim, harflerin ne kadar küçük olduğunu, çıplak gözle okumanın mümkün olmadığını anlattım.

"İyi bir büyütecin var mı?"

Birbirimizin zihnini okuyorduk. Annem babam fark etmeden o paha biçilmez eseri evde tetkik etmek, şu batasıca memlekette de elimdeki bu isyankâr, devrimci kâğıt parçasını bir yerlerde

sere serpe açıp, küçücük harflerini bir çırpıda okuyup yutmak ve ağırlığını sindirmek mümkün değildi.

Kâve o hafta bir çözüm bulmuştu. Bulacağını biliyordum. Hüseyin Âmulî'nin olmadığı her şeydi Kâve. Yaptıklarından şüphe ettiği zamanlar da bile asla tereddüt etmez ve kararsızlık göstermezdi. Stalinvari bıyıkları ve geniş anlı tam da ihtiyacım olan türden bir kararlılığı yansıyordu. Tereddüt diye bir şey onda asla var olmamıştı. Etrafa sormuş soruşturmuş, bunun gibi broşürlerin kampüste boy gösterdiğini öğrenmişti. Başkaları da benzer bir müşkül içindeydi: Göze çarpmadan bunları nasıl okuyacaklardı? Kâve'ye amacımıza hizmet edecek mükemmel bir aletten söz etmişlerdi: Büyüteç-cep feneri karışımı bir şey. "Evet, geceleri battaniye altında bununla okunabilir" dedi heyecanını dizginleyerek. "Ötekiler bunu kolayca yapmışlar, piller dört saatten fazla gidiyormuş."

Sınamalı öğrenci listesinde olduğumu unutmuş ve bir sonraki dönemde ortalamamı yükseltemeyeceğimi anlamıştım. Başka broşürler de ortalıkta dolandığı için, devrim peygamberleri ile birlikte, uyumadan geçirilecek gecelerle dolu harika bir sömestrin hayalini kuruyordum.

Kâve, broşürü okumaya yardımcı olacak bu aletleri nereden satın alacağımız sorusuyla beni bu rüyadan silkeleyerek uyandırdı. "Er ya da geç, büyüteçlere karşı birdenbire ortaya çıkan bu ilgi onların dikkatini çekecek" şeklinde bir kehanette bulundu. Cep feneri satın almak birdenbire en yakıcı güvenlik sorunu haline gelmişti. Başkalarının bunları nereden ve nasıl aldığını sordum. Ama sorumu cevaplamak zorunda kalmadı, zira vereceği cevabın bir sır gibi saklanması gereken kaynaklarını ifşa etmesi anlamına geleceğini anında anlamıştım.

Mühendislik bölümü müfredatında en sevdiğim dersler sanayi atölye çalışmaları ve laboratuvardı. Tekstil mühendisliğini seçmemin nedeni bu alanı sevmem değil, tekstil ve dokuma işçilerinin Bombay'dan Manchester'a, St. Petersburg'dan New York ve Chicago'ya kadar her yerde işçi sınıfı mücadelesinin öncüleri

olduklarını bilmemdi (Dürüst olmam gerekirse, şimdilik gizli kalması gereken bir aşk ilişkisi de bu bölümü seçmem de rol oynamıştı). Tekstil mühendisi olmak, işçilerinin memleketimdeki mücadelesine katılabilmem için bana "organik" bir gizlilik sağlayacaktı. Kampüsümüzün pedagojisi şuydu: İyi bir mühendis ilkin ve en başta iyi bir işçidir. Atölye hocalarımızdan birinin dediği gibi "iki parça boruya kaynak yapamayan bir mühendisi hiçbir işçi ciddiye almaz."

Önkoşul Kimya I dersinden kalmış olmama rağmen, o dönem renk kimyası laboratuvar dersini seçtim. İkinci hafta, Hintli laboratuvar teknisyeni Bay Kumar bazı sentetik ipliklerin boyama işlemi sırasında yoğunluk ve renklerini kaybettiklerini anlattı. Laboratuvarda o gün başka ne dediğini hiç hatırlamıyorum, ama artık biliyordum ki ışıklı büyüteçlerimizi satın almak için mükemmel bir bahane bulmuştum.

Kâve'ye, renk kimyası laboratuvarı için ışıklı bir büyütecek almam gerektiğini söyledim. Ve bu gerçekti! "Tekstil mühendisliği öğrencisiyim" söyleyeceğim cümlelerin provasını yapmıştım "Karanlık laboratuvarda, boyanırken ipliklerin yoğunluk ve renklerinin nasıl değiştiğini çok yakından incelemem gerekiyor." Kâve de oyuna dahil oldu; madenlerdeki tünelleri kontrol ederken kullanmak için kendisinin de aynı şeye ihtiyacı olduğunu söyledi.

İlk aklıma gelen, uzaklarda bir yerlerde sanat ve mühendislik malzemeleri satan bir dükkâna gidip, onlarda bizim istediğimiz aletten olup olmadığına bakmak oldu. Ama Kâve, uzak bir yere gitmenin şüphe uyandıracağına ikna etti beni. Eğer bu aleti kullanmamız meşru ise neden onu kampüs civarında bir yerden almıyorduk ki? Kesinlikle haklıydı. SAVAK, mühendislik malzemeleri satan dükkânlardan bu türden aletlerin satışını kendisine bildirmelerini istemiş miydi?

Aynı gün Hafez Caddesi'ndeki otobüs durağının yanındaki büyük dükkâna gittik. Tezgâhtara laboratuvarda yaşadığım sorunu anlattım. Elinde tam da bu işi görecek mükemmel bir

alet olduğunu söyledi. Aleti incelemeden önce ders kitaplarımı görünecek şekilde tezgâhın üzerine koydum. Bize verdiği aleti incelerken, elinde daha güçlü merceklere ve daha güçlü ışığa sahip başka modeller de olduğunu söyledi. Ama zaten bir tane almaya kadar vermiştik. Çerçevenin içine yerleştirilmiş halojen lambası ile bu güzelim büyüteç tam da bizim aradığımız silahtı. Gizli okumalar eşliğinde geçireceğimiz uykusuz geceler vaat eden büyütecin siyah sapından tutup üzerindeki sarı açma kapama düğmesine basıp ışığı kontrol ettim.

"Öğrenci indirimi var mı?" diye sordum, bunu ne maksatla aldığımızı unutmasın istiyordum.

"Maalesef, zaten büyük indirim var bunlarda" diyerek özür diledi.

Bir aylık öğrenci kredimizin hepsini vermeye çoktan razıydık.

Kâve, sadece güvenlik nedeni ile değil başkaları da okuyabilsin diye broşürü uzun süre elimizde tutmamamız gerektiğini söyledi.

"Elimize aynı formatta başka kitapların da geçeceğini *söylediler.*"

Bulduğum nüshayı kendime saklamak gibi önüne geçilmez bir arzum vardı, ama bu isteğimi hiç belli etmeden Kâve'nin dediklerini onaylar şekilde başımı salladım.

"Kaç sayfa?" Kâve şimdiden yapacağı okumayı planlıyordu.

Hiçbir fikrim yoktu, çünkü sayfa numaraları görünmeyecek kadar küçüktü, ama yaklaşık yüz elli, yüz almış sayfa arasında olduğunu düşünüyordum. Okumak için bir haftaya ihtiyacım olduğunu söyledim Kâve'ye.

O gece evdeki bütün ışıklar kapandıktan sonra, battaniyeyi kafama çektim, o büyülü ışığı açtım ve ilk yirmi sayfası tek bir sayfaya sığacak şekilde broşürü katlayıp okumaya başladım. Işıklı büyütecin altında kapak sayfası dev bir postere benziyordu; ortasında Vladimir İlyiç Lenin'in resmi, onun üzerine yay şeklinde oturtulmuş başlık *Ne Yapmalı?* sorusunun cevabını istiyordu.

Eylem Teorisi

Hüseyin Âmulî'nin ismini söylemekte herhangi bir sakınca yok. Devrimden sonra çok aktif değildi zaten. Büyük ihtimal yurtdışına çıkmıştı. Okulu bitirmeyi ne kadar ciddiye aldığını hatırlıyor musun? Kendini hem devrimci mücadeleye adamış hem de okulu bitirmiş kaç öğrenci tanıyorsun? Hiç. Hüseyin de yok artık.

Ama şimdi sırası değil diye düşündüm. Zaten şu anda elde bol miktarda Muhammed Şâfi vardı. Kitabı yerine, tam nasıl bulduysam aynen öyle, geri koydum. Belki de sadece birisi dayanamayıp alsın diye oraya koymuşlardı. *Ne Yapmalı?* ile şeytana uyma arasında hep bir bağ vardı sanki.

Yazacağım başka bir şey yoktu. Belirsiz bir sürenin ardından sorgucu odaya geri geldi.

"Bir şeye ihtiyacın var mı?".

"Yok, iyiyim." Sorduğu tek soru buydu.

"Güzel! Bir şeye ihtiyacın olursa söyle bana." Sorduğu sorulara verdiğim yazılı cevaplarla hiç ilgilenmedi. Gösterdiği sabra bir şekilde karşılık vermem gerektiğini düşündüm. Sayfaya yazdıklarıma başka ne ekleyebilirdim?

Niye ona borçluymuşum gibi hissediyordum ki?

Duvara her seferinde daha yakından baktığımda, yeni yeni isimler gördüm. Bu bilmediğim isimler bile artık bana tanıdık geliyordu. Bu insanların hepsinin öldüğünü biliyordum. Bir şekilde biliyordum işte. Benim ismimin de bunlardan birinin yanında durmasını istemiyordum.

Farkına bile varmadan, ismimi dikkatli bir şekilde, tanıdığım bir kadının, nazik, sevgi dolu anlamına gelen ismini hak eden, Mihrî'ninkinin yanına yazmaya başladım. Ama sonra, yine aynı özeni göstererek, üstünü kazıdım.

Seni izliyorlar mı? Umarım izliyorlardır. Deli gibi davranıyorsun. Delirdiğini düşünmeleri senin için iyi bir şey. Delirdin belki de. Hayır, delirmedim. Ne yaptığımı biliyorum. Gerçekten biliyor musun?

"Yerine geri dön ve otur."

Beni bekleyen felakete kendimi hazırlıyordum. Sorgucuya gösterebileceğim hiçbir şey yoktu. Sadece birkaç satır ki onlar da zaman kazanmak için harcanmış çocukça bir çaba gibi görünüyordu- hatta bana bile. Omzumun üzerinden uzanıp kâğıt parçasını aldı. Yaşadığı yılgınlığı burnundan verdiği nefes ile belli ederek, birkaç saniye kâğıdı inceledi.

"Yazdığın incelemelerden bahsetmemişsin?"

"Hangi incelemeler acaba onlar?"

"*Teori ve Pratik*'i sen yazdın sanıyordum. Yazmadın mı?".

Ben yeni bir inkâra teşebbüs etmeden gözbağımı takmamı istedi.

"Sorun değil. Bunu yarın konuşuruz. Yazıda ortaya koyduğun argüman neydi gerçekten merak ediyorum. Ama şimdi çok geç oldu. Yarın konuşalım."

Yine herkesin uykuda olduğu bir vakitte beni koğuşa attılar. Bu sefer içeride, yüzünde üzgün bir ifadeyle bir adam sakin bir tavırla karşıladı beni. "Akşam yemeğinden sana biraz ayırdık." Yiyecek halim yoktu. O gece midemin kaldırabileceği tek şey sorgucunun *Teori ve Pratik*'ten haberdar olduğu gerçeğiydi. "Yok, teşekkür ederim. Aç değilim."

"Ye dostum, ye. Zihnini açar."

"İyiyim böyle."

Bayat ekmek ve küçük bir parça peynirle dürüm yapıp bana uzattı. "Ben, Ferhat."

Kurumuş ekmeği çiğneyip, yutmaya çalıştım.

Aklımdan ve boğazımdan nelerin geçtiğini bilen Ferhat, yırtık plastik bir bardakta su uzattı. "Kusura bakma, ekmek taze değil, peynir de bayat. Ama sana iyi gelir. Kafandaki ve midendeki düğümleri çözer." Konuşmak istemiyordum. Ferhat da çok meraklı görünmüyordu. Uzanıp düşünmeye ihtiyacım vardı. İçinde küçük peynir parçaları olan ekmeği yuttum ve yavaş yavaş battaniyeme doğru yürüdüm, ne Ferhat'ı ne de öteki koğuş arkadaşlarımı umursuyordum.

Teori ve Pratik'in yazarının ben olduğumu çok az kişi biliyordu. Sorgucumun benim hakkımda bildiği tek şeyin kod adım olmadığını şimdi anlamıştım. Şu anda, üniversiteler kapanmadan önce ve sonraki faaliyetlerimle ilgili makul bir hikâye uydurmama, müteveffa Hüseyin Âmulî bile yardım edemezdi. Bütün olası şüphelileri ve benimle olan bağlantılarını düşündüm. Bu insanların benim hakkımda bildikleri ve bu bilgiye nereden sahip oldukları ile ilgili öyle inanılır hikâyeler uydurmalıydım ki hem kendimi korumalı hem de onları ele vermemeliydim.

Koğuş kapısının kilidini açan anahtarların sesiyle uyandım. Hareket etmedim. Hemen yanımda yatan Ferhat bir yandan beni hafifçe sarsıyor bir yandan da gardiyanla konuşuyordu. "Daha yeni getirdiniz adamı." Kalktım ve gardiyanın toparlanıp gitmeye hazırlanmam için eliyle yaptığı hareketi gördüm. Koğuştaki diğer insanlar da uyanmıştı, şafak sökmeden önceki tuvalet sırasının kendilerine geldiğini sanıyorlardı.

"Tuvalet mi?" diye sordum gardiyana.

"Sen değil. Geri kalanlar tuvalete gidebilir" dedi koğuşun öteki ucuna bakarak. "Ve çabuk halledin."

Gözbağlarımızı takıp koğuştan dışarı çıktık. Ben sağ tarafta beklerken gardiyan diğerlerini alıp koridorun öteki ucundaki tuvalete götürdü. Koğuşta hâlâ tanışmadığım beş kişi daha vardı ve keşke ben de onlarla birlikte gidebilseydim.

Sabah dört ila beş arası bir saatti. Sorgucum beni yeniden çağırana kadar koğuşta bir iki saat daha bekledim. Gözbağımın altından etrafa dikiz attığımda, koridorun her iki yanında kalın battaniyelerin üzerinde yatan mahkûmlar gördüm. Hepsi battaniyeleri yüzlerine kadar çekmişlerdi, böylece gözbağlarını çözüp yorgun gözlerini dinlendirebiliyorlardı. Gardiyan kolumdan tuttu, yarım adım arkasından yürümeye başladım.

Sabit bir şekilde yürüyordum, ama sanki beynimdeki komuta merkezi ile bacaklarım arasında irtibat kopmuş gibiydi. Bacaklarım istem dışı hareket ediyordu.

Aynı sorgu odasına girip, aynı iskemleye oturdum, aklımda aynı slogan: *Bu da geçer!* İskemlenin üzerine kazınmış bu kelimelere eskiden kızıyordum. Bu, benim için idam anlamına geliyordu. Yaşadıklarımdan kurtulmanın tek yolunun bu olduğunu düşünüyordum. Ama şu anda, bana bir devamlılık ve rahatlama hissi veriyordu. Aynı odada olduğumu biliyordum ve insana yolunu kaybettiren, akıl karıştıran bu yerde benim için bir pusula vazifesi görüyordu.

"Günaydın" diyerek odaya girdi sorgucum.

"Nasıl uyudun?".. "Sorular hakkında düşünecek zamanın oldu mu?".. "Bir şeye ihtiyacın var mı?"

"Tuvalet. Tuvalete gidebilir miyim?"

Kitaplar hâlâ tuvaletteydi. Ama artık en üstte Lenin yoktu. Bir sürü roman vardı, çoğu da Sovyet sosyalist gerçekçilik tarzı kitaplar. Şolohov'un *Ve Durgun Akardı Don*'undan birkaç nüsha ki bana söylendiğine göre Stalin'in en sevdiği kitapmış ve Şolohov'un en popüler eserlerinden bir tanesi daha; *Uyandırılmış Toprak*. Bu iki eser, kitaplardan oluşan sütunun zeminini sağlam tutuyordu. Bu kez kitapların en üstünde Marx'ın *Das Kapital*'inin birinci cildi duruyordu; devrim günlerinde Tahran Üniversitesi'nin karşısındaki kaldırımlarda tezgâh açan bütün kitapçılar *Das Kapital*'in beyaz kapaklı baskısını satıyordu. Sütun için oldukça ağır bir yüktü bu. En favori kitaplarımdan biri olan Ignazio Silone'nin anti-faşist ve anti-Stalinist romanı *Ekmek ve Şarap* ve yine onun melankolik eseri *Fontamara*, bu kitapları oldukça eklektik zevkleri olan birinden ele geçirdiklerine işaret ediyordu. İki sütun halinde, günümüz komünist hareketinde ne nedir, kim kimdir şeklinde anlatan kitaplar vardı: Mao Zedong'un Marksizme Çin karakteri kazandırma çabalarını yansıtan ince kitaplar, Milovan Djilas'ın iki ciltlik otobiyografik eseri *Adaletin Olmadığı Ülke* ile *Bir Devrimcinin Hatıraları* ve anti-Sovyet manifestosu niteliğindeki *Yeni Sınıf*...

"Ne bok yiyorsun sen orda?" diye bağırdı gardiyan.

Kütüphaneye yaptığım bu ziyaret *Teori ve Pratik* üzerine düşünmem için fırsat yaratmıştı.

Bu konuda ne biliyor? Teori ve Pratik*'in yazarı olduğunu kabul etmelisin. Ama o zaman daha fazlasını öğrenmek isteyecek. Daha fazlası var zaten. Sadece bir kısmını bilmesi seni daha çok zan altında bırakıyor. İnkâr edersen daha da öfkelenecek, söylediğin şeylere daha zor inanacak. Söylediğim her şeye inanması gerekmiyor. Bir stratejin falan yok. Sorun da bu. Konuşmayı reddedip işkencede ölmeye kendimi hazırlasam mı, yoksa onun*

bildiklerinin ve benim söylemeye razı olduğum şeylerin sınırlarını anlamanın bir yolunu bulmaya çalışsam mı, bilemiyorum. Ama sen bu sınırların ötesinde ne yapacağını bilmiyorsun. Artık başka bir şey söyleme şimdilik.

Sorgu odasında öylece oturuyordum. İçeride birinin olduğunu hatırlamaları için birkaç saat geçmişti sanki. "Köşene dön." Bu sefer kahvaltı vaktiydi. İçinde, bir bardak renksiz sıcak çay, bir parça ekmek ve minicik bir dilim peynirle, alüminyum bir tepsi odanın zeminine iniş yaptı. Dumanları tüten çay nedense göründüğü kadar sıcak değildi. Burada, bir bardak ılık çaydan kaynayan demlik gibi dumanlar çıkmasını sağlayabiliyorlardı. İnsanlar ve eşyalar burada garip şeyler yapıyordu. Sorgucuların, mahkûmları bülbül gibi öttürdüklerini söylediklerini çok defa duymuştum. Bülbüller nasıl şakır aslında hiç duymamıştım, sorgucuların şakıdığını da, ama kendi aramızda bunun nasıl bir şakıma olduğunu biliyorduk.

Daha kahvaltımı bitirmemiştim ki sorgucum çıkageldi. "Nasıl gidiyor?" diye sordu keyifle. Geç kaldığı için özür diledi. "Dur tepsini alayım." Son ekmek lokmasını ağzıma attım, bardağın dibindeki çayla mideme indirdim. Tepsiyi aldı ve önüme üzerinde yeni sorularla dolu başka bir kâğıt bıraktı. "Farkındasın, sana karşı oldukça sabırlı davranıyoruz." İlk defa sesinde tehditkâr bir ton vardı.

"Bana her şeyi söylemen gerekmiyor. Dosyalarda seninle ilgili bütün bilgiler var zaten. Kimlerle irtibatlı olduğunu, neler yazdığını, kaç gösteri yürüyüşünü senin düzenlediğini, kaç okuma grubunun başında senin olduğunu, aklına ne gelirse artık, hepsini biliyoruz. Ama itiraf etmen için *sana* bir fırsat tanımak istiyorum. Bana ölmüş gitmiş insanların ismini verme, eski hikâye bunlar. Aslında bana isim falan vermen de gerekmiyor. Tekrar ediyorum, mevzu sensin burada. Değiştin mi, sen ve yoldaşların devrime verdiğiniz zararı gerçekten de telafi etmek istiyor musunuz, yoksa komplolara ve kargaşa çıkarmaya devam etmek niyetinde misiniz? Buna karar vermek zorundayız. Bak

sana söyleyeyim, bu davayı almayı ben istedim, çünkü biraz umut ışığı görmüştüm. Hayal kırıklığına uğratma beni."

Herhangi bir cevap istemeden odadan çıktı. Verdiği sorular, tam da biraz önce zaten bildiğini söylediği şeylerle ilgiliydi.

Örgütteki rütben neydi?...

Sorumlulukların neydi?...

Okuma gruplarında kaç kişi ile düzenli olarak buluşuyordun? İsimleri ve adresleri...

Faaliyetlerini örgütte kime rapor ediyordun?....isim, adres ve rütbeleri...

Yazdığın broşür, makale ve diğer yazıların başlıkları ve bunları ne için yazdığın...

Önümdeki kâğıt bana birdenbire bunun bir iş başvurusu değil gerçek bir sorgu olduğunu hatırlattı. Çırıl çıplak, savunmasız bir şekilde ortada kalakalmıştım, saklanabileceğim hiçbir yer yoktu. Utanç içindeydim. Öfkeleneceğimi ya da korkacağımı sanıyordum ama derin bir utanç duygusu iliklerime kadar işledi. Bu kadar aptal olduğum için utanıyordum, zayıflığım yüzünden ve satranç oyununda sorgucuma bu kadar hızlı bir şekilde yenildiğim için küçük düşmüştüm. Benden daha zeki olmadığını düşünüyordum, ama o beni güle oynaya, hiç uğraşmadan, sadece bana birkaç soru sorarak yeniyordu. Kaleme dokunamıyordum. Kalemi, sorgucumun sorduğu sorulara ayrıntılı cevaplar yazacağımı düşünerek masaya bıraktığı bir deste kâğıdın üzerine koydum.

Söyleyebileceğin hiç şey yok. Kabullen artık, ya itiraf edeceksin ya da öleceksin. Mevzu o kadar da karmaşık değil. Ölmekten korkuyor musun? Hayır, ölmekten korkmuyorum. Gerçekten, ölmekten korkmuyorum. Acı çekmekten korkuyorsun o zaman? Hayır, acı da değil. Acı çekmekten korkmuyorum. Acı çekmekten korkuyorsun. Kemiklerini kıracaklar. Falakada tabanlarının derisini yüzecekler. Bunların hepsini biliyorum ama gerçekten de beni korkutan şey bu değil.

Bir şeyler söylemem gerekiyordu. Hiçbir şekilde sorgucumla eşit durumda değildim. Ek herhangi bir bilgi vermeden, sadece onun dile getirdiği belirli suçlamaları kabul edecektim. *Teori ve Pratik*'ten haberi vardı, o zaman bunun hakkında konuşacaktım. Şöyle yazdım:

Teori ve Pratik'in yazarı benim. Bizi, yani solu, sözde temsil ettiğimiz kitlelere yabancılaştıran entelektüel krize karşı cevap niteliğinde kaleme alınmış bir çalışmaydı...

İki sayfadan fazla doldurdum, kitaptaki sol eleştirisine dair örnekleri abarttım. Daha önce yazdığım bu eleştirileri, parçası olduğum siyasetin zaten beni çoktan hayal kırıklığına uğrattığını gösteren bir işaret olarak kullanmak istiyordum. Sola dair cahilce algısını kullanabileceğimi ve siyaset yapmayı kendi rızamla bıraktığımı gösterebileceğimi düşünüyordum. Ama yüzlerce ve yüzlerce mahkûmu sorguya çektikten sonra, solun durumundan hâlâ bîhaber olabilir miydi acaba? Bildiğim kadarıyla yazının bütün kopyaları imha edilmişti. Umarım bir kopyasını bir yerlerden bulmuşlardır. Onların, benim vermeye çalıştığım öz eleştiriyle yazılarımı okuyunca fark edilebilecek hayal kırıklığını birbirinden ayırt etmelerinin zor olacağının farkındaydım.

Günlerdir ilk defa doğru dürüst düşünebiliyordum. Ama bu çok uzun sürmedi. Öteki sorularla ilgili söyleyebileceğim hiçbir şey yoktu. Ezberlemeden, gelişigüzel bazı isimler ve adresler yazmıştım, bana tekrar sorsalar bunları hatırlamayacaktım bile. Bu uykusuzlukla zaten herhangi bir şeyi ezberleyebilmem mümkün değildi. Ama denemedim bile. Cevaplar o kadar uydurmaydı ki sorgucumun bunları ciddiye bile almayacağına biliyordum. Bu durumda da *onun* bildiği isimleri *bana* söylemek zorunda kalacağını düşünüyordum.

Oradayken iki öğün yemek daha yedim, üç kere daha tuvalete gittim (kitaplar ortadan kaybolmuştu), odanın içinde ileri geri kilometrelerce yürüdüm. Hâlâ gelmemişti. Ortada yoktu.

Ertesi gün genellikle sessiz olan koridorlarda bir gürültü patırtıdır koptu. Bağıra çağıra sorulan sorular, normalde sessiz olan koridorlarda, havalarda uçuşuyordu.

"Hangi oda?"

"23 numarada mı o kadın?"

"Orada tutun o adamı."

"23 dolu zaten."

"Peki 12?"

"*Hacı* hepsinin farklı koğuş bloklarına konmasını istiyor."

Yaşanan karmaşadan, büyük bir grubun gözaltına alındığı ve herkesin onlarla uğraştığı anlaşılıyordu. Şimdi yeni "karşı-devrimci" tutsaklarla cebelleştikleri için mutluydum ve bundan utanmıyordum. Bu bana biraz zaman kazandırmıştı. Ama zaman kazanmanın maliyeti giderek artıyordu.

O gece koğuşa geri dönmedim. Sabah ezanını duyduğumda hâlâ sorgu odasındaydım. Vücudumun her parçası sızlıyordu. Yürümek zorlaşıyordu, vakit geçirmek de. Yürürken attığım adımları sayıyordum. Sayma işlemini sürekli tekrarlamak, orada geçirdiğim saatlere belirli bir ahenk kazandırıyordu, bunu yapmasam zaman çok kasvetli geçecekti. Ama bu huzurun da sonu çabuk geliyordu.

En sonunda soğuk, pis zemine uzandım ve uykuya daldım.

"Burası otel değil lan, orospu çocuğu." Yemeği getiren gardiyan tabanlarıma tekmeyi bastı. Gardiyanların çoğu, suçlulara yemek getirmek –ve onlara göre– koruyup kollamak zorunda oldukları için öfkeliydiler. "Devrime başkaldırdınız siz" demişti bir gardiyan bana "ve ölmeyi hak ettiniz." "Sizin için harcadığımız parayla, binlerce ev yapılır." diye suçlamıştı beni. Mahkûmlara yemek getirmek, gardiyanların aklındaki devrimci görevlerin çok uzağında bir şeydi.

Odamın önünde karmaşa, gürültü patırtı devam ediyordu. Şu anda sorgu odalarının bulunduğu koridorda yaşanan türden bir

kaosa daha önce hiç tanık olmamıştım. Duyduğum sevinç yerini ağır bir korkuya bırakmıştı. Benim hiçbir önemim yok muydu?

İstediğin bu değil miydi? Seni unutsunlar, kendi haline bıraksınlar istemiyor muydun? Çok basit. Onlara verebileceğim önemli bir şey yok. Ama bu iyi bir şey. Değil mi? İyi demekle ne kast ediyorsun? İyi demek, artık yoldaşlarının başına gelecekler-den sen sorumlu değilsin demek. İyi, aynı zamanda işkence yok demek. Daha önce işkenceden korkmadığını söylemiştin. Daha çok işkencenin yaratacağı sonuçlardan korkuyorum. Korktuğum şey ihanet; bu türden bir acıdan bahsediyorum. Utanç duyacak duruma düşmekten korkuyorum, bunun adıma süreceği lekeden. Eğer vücudumda işkence izi bırakırlarsa, beni asla ve asla serbest bırakmayacaklarından da korkuyorum.

Sorgucum birkaç saat sonra geri geldi. Yazdığım cevapları aldı, yanımda dikilerek okudu. "Durumunu konuşmak istiyorsan bunu da yapabiliriz. Ama senin de duyduğun gibi uğraşmamız gereken daha bir sürü insan var. İşbirliği yapmak zorundasın, hem de şimdi." Kâğıdı tekrar önüme koydu. "İsimler ve adresler. Sâsan ve Yusuf'la ilgili bilgileri yaz." Odadan çıktı.

Bizim grubun liderlerinden ikisinin kod adları. Başka hiçbir şey bilmiyordum. Önceleri, daha fazla ipucuna sahip olmanın içinde bulunduğum durumu çözmeyi kolaylaştıracağını düşünmüştüm. Ama şimdi fark etmiştim ki daha çok parça ortaya çıktıkça bulmaca giderek daha da büyüyordu. Ayrıca yine fark ettim ki dışarda kopan kıyametin benimle hiçbir alâkası yoktu. Ama bu o kadar da önemli değildi. Yeni gelenler beni kurtaramamıştı. Yusuf ya da Sâsan'la ilgili hiçbir şey yazmadım kâğıda. Onları tanıyordum, ama bu gerçeği kendime bile itiraf etmemek için uğraşıyordum.

Uykuyu aşmıştım artık. Beynim tükenmişlik sınırını çoktan geçmiş ama durmayı da reddediyordu. Vücudumun farklı bölgelerine gönderdiğim emirleri iletmesi gereken nöronlarla irtibat kuramıyordum, bedenimin uç beylikleri sanki bağımsızlıklarını

ilân etmişti ve emirlerime karşı çıkıyordu. Çok şey istemiyordum aslında, ama onlar kaderini tayin hakkı ilkesini fazlasıyla lafzi bir şekilde yorumluyorlardı. Bellek bankama emanet ettiğim tüm bilgiler kontrolüm altında kalır ve yıkıcı faaliyetler içindeki bu nöronlardan gelecek tehditlere karşı kendilerini savunurlar, diye umut ediyordum.

Beni bu isimlerle baş başa bırakıp gitmesinin üzerinden çok fazla bir zaman geçmemişti ki geri geldi.

"Bitirdin mi?"

"Kendimi iyi hissetmiyorum."

"Eğer o kâğıda bir şeyler yazmazsan çok daha kötü hissedeceksin."

"Her şeyi hatırlayamıyorum. Yorgunum ve kafamı toparlayamıyorum."

"Hafıza haplarından ister misin? Biliyorsun, hafıza kaybına karşı etkili tedavi yöntemlerimiz var. Evet? Tedaviye ihtiyacın var mı? Seyyid'le tanışmış mıydın? Biliyorsun, Seyyid sağır ve dilsiz. Bir tane evrensel dil biliyor. Herkesin anlayacağı dilden konuşur. Dilsiz ama konuşmayı unutanların dilini çözmek gibi çok sıra dışı bir yeteneği var."

Gözbağımı takmamı söyledi ve beni dışarı, soğuk avluya çıkarttı. "Bekle burada."

Her şey bitti. Artık kendini kurtaramayacağın gerçeğiyle yüzleşmek zorundasın. Ama bunu zaten biliyordum. Şimdi en önemli soru başkalarını nasıl kurtarabileceğim. Kendine güvenmiyor musun? Hayır. Bilmiyorum.

Beynim sanki kalbura dönmüştü. Düşünceler, ben daha onları anlamlandırmaya fırsat bulamadan, beynimden akıp gidiyordu. Yuvarlak avlunun ortasında yarı donmuş bir havuz olduğunu fark ettim.

Boğulma düşüncesiyle seni boğmalarına izin verme. Boğulmadan önce zaten donarak öleceksin. Her şeyi itiraf edip bu gereksiz acılardan kurtulmalısın. Kaynakları her kimse, ondan zaten istedikleri bilgileri almışlardır. Neyi ispatlamaya çalışıyorsun? Hiçbir şey ispatlamaya çalışmıyorum. Tuzağa düşme riskini alamam. Eğer her şeyi biliyorlarsa, bu maskaralıkla niye uğraşıyorlar ki? Onun seni kendinden korumak istediği saçmalığına gerçekten inanıyor musun? Neden? Eğer her şeyi biliyorsa, itiraf edip etmemen onun için ne fark eder ki?

Mahkûmların sıra halinde avluya doğru yürüdüğünü gördüm. "Onu da alın" sorgucumun sesini duydum. "Banyo yapmak ister misin?" diye sordu bir gardiyan. Aklımda hâlâ havuz vardı ve "banyo yapma" lafının aslında kafamın bu buzlu suyun içine sokulması anlamına gelen kötü bir benzetme olduğunu düşünüyordum. "Hayır" dedim. "Kuru kalıp, içeri girmeyi tercih ederim."

"E sonra da, bunlar bize cenabet diyor diye sızlanıyorsunuz" deyip beni sıranın sonuna doğru itti.

On ya da on iki kadar duş bölmesinin olduğu, depo gibi bir yere doğru yürüdük. O anda fark ettim ki, en son iki ay önce, tutuklandığım zaman Evin'de buz gibi suyla tam olarak üç dakika banyo yapmıştım. O buz gibi suyun altında üç dakikadan fazla durmak mümkün de değildi zaten. Umarım şimdi burada da su yüzünden kalbim Evin'deki gibi küt küt atmazdı.

Hepimize eşyalarımızı içine koymamız için büyük torbalar verdiler. Sadece duş bölmelerinde gözbağlarımızı açmamıza izin verildi. Su soğuktu, tam tepemden, yüksek tavana yakın kırık pencerelerden içeri soğuk hava esiyordu.

"On dakikanız var" diye bağırdı gardiyan, zihnimizde saatlerimizi ayarladık.

"Kardeş" diye bağırdı biri, bana gardiyanlarla aramızdaki ilişkinin saçmalığını hatırlatarak, "su gerçekten çok soğuk."

"Kapa çeneni! Banyoda konuşmak yasak. Eğer birinizden bir kelime daha duyayım, banyo biter."

Hiç şüphe yok, duyduğum mahkûmun sesi Tûrec'in sesiydi. Yollarımız esaret altında üçüncü defadır kesişiyordu. Onu ilk olarak, tutuklandığım gün götürüldüğüm gizli bir hapishanede görmüştüm. Benden bir gün önce tutuklanmıştı. İkinci seferinde, Evin'de, ilk sorgumdan bir gece önce, onunla aynı koğuşa düşmüştük. Şimdi ise, tam karşımdaki duş kabinindeydi. Üniversitedeki ilk yılımdan beri Tûrec'i tanıyordum; kavramlar dünyasının karmaşasına fazlaca tahammülü olmayan, gerçekçi, mantıklı düşünen bir devrimciydi. İyi arkadaştık ama teorik tartışmalarda ve siyasi strateji konularında aynı saflarda olmadık hiçbir zaman. Tûrec'in sesi ruhumda bir süreklilik ve tutarlılık hissi uyandırmıştı ve bu sayede aramızdaki o farklılıklar kaybolup gitmişti.

Ben de, "Bu su çok soğuk" dedim, orada olduğum sinyalini vermeye çalışıyordum. Gür sesi sayesinde konuşanın Tûrec olduğu anlaşılıyordu, ama benim sesim o kadar da gür çıkmamıştı.

Soğuk suyu kapattılar. Birkaç saniye sonra duşlardan kaynar sular boşaldı. Haşlanıp vücudumuz su toplayacak korkusuyla kendimizi duşlardan dışarı attık. Çıplak mahkûmlar ve telaş halindeki gardiyanlar birkaç saniye süren kaos esnasında kalın buhar tabakasının içinde birbirine karıştı.

"Girin içeri, girin içeri" diye bağırdı gardiyanlar.

Tûrec'e doğru koşup bir saniye eline tuttum. Soğuk ve sıcak su hakkında sızlanmaya devam ediyordu.

Güvenli Ev

Tûrec'in sesini, geçici olarak kurulan bu cezaevinde, üç ay önce, 1981 yılının sonbaharında duymuştum. "Gözbağını biraz yukarı çek" diye fısıldadı. "Altından etrafı dikizleyebilirsin". Daha yeni tutuklanmıştım, eski bir binanın kesif küf ve ter kokan bodrumunda, sert zeminde gözlerim bağlı oturuyordum. Gözbağımı biraz yukarı çektim, kalabalık odanın diğer köşesinde onu gördüm. "Galiba dışarda tutuklayacak insan kalmadı" dedi.

1981 yazının ilk günlerinden beri, yeni kurulan hükümet, üst düzey devlet görevlilerine yapılan suikastlara toplu idamlarla karşılık veriyordu.

Güvenli ev diye bir şey kalmamıştı. Mahalleye dışarıdan gelen, küçük bir evde birlikte yaşayan iki üç genç çok fazla dikkat

çekiyordu. Suikasta uğrayan ve idam edilenlerinin isimlerinin gazete sayfalarını doldurmadığı o normal zamanlarda, insanlar bu güvenli evleri sefahat yuvası, âlemlerin yapıldığı evler sanıyordu. Tahran'ın işçi mahallelerinde kısa süreliğine yaşayanlar sadece gurbetçi işçilerdi. Şüphe çekiyorduk, çünkü hiçbirimiz şehre çalışmaya gelen işçilere benzemiyorduk. Üstüne üstlük bir de genç kadın yoldaşlar sık sık bu evlere ziyarete geliyor, bu da komşuları daha da şüphelendiriyordu. Onlara göre, gecenin bir yarısı çıkıp gelen bu kadınlar orospu değil de neydi? Mahallenin namusu söz konusuydu. Mahalle, günahkâr gençlerin rezilliklerine karşı korunmalıydı.

Bizim güvenli evlerden bir tanesi, iki yoldaşımızın şehrin en büyük mezbahasının yakınlarında bir yerlerde kiraladığı küçük stüdyo daireydi. Her pazartesi akşam saat onda, haftalık toplantılar için arkadaşları ziyarete giderdim. Bu toplantılardan ürkerdim, sebebi sadece toplantıların yarattığı endişe değil, aynı zamanda bütün mahalleyi kaplayan iğrenç inek bağırsağı ve kurumuş kan kokusuydu. Muhammed çimento fabrikasında çalışıyordu, Mehdi'nin görevi ise mahalleye sızıp, zamanı geldiğinde örgütlenecek insanlar bulmaktı. Kendimi ezilenlerin günlük hayatlarına yabancı genç entelektüellerden biri olmakla suçlamamak için, onların yanındayken bu iğrenç kokunun neden olduğu berbat baş ağrısını umursamamaya çalışıyordum.

Bu toplantılarda, arkadaşlarla bizim örgütün, Razmandegan'ın tutumunu tartışıyor, strateji ile ilgili sorularını cevaplıyor, önerilerini dinliyor ve en önemlisi de Marksist-Leninist teorik metinleri tartışıyordum. Genellikle sabah iki ya da üçe kadar oturuyor, kısa bir süre dinlendikten sonra saat altıda işbaşı yapması gereken Muhammed ile birlikte kalkıyorduk. Salı günkü toplantılarım sabah onda başlıyordu, bu sayede otobüse atlayıp Devrim Meydanı yakınlarındaki demir atölyesinin ikinci katındaki en sevdiğim çay evine uğrayacak vakit bulabiliyordum. Dumanı tüten sıcacık bir somun ekmek, peynir ve tereyağı alıyor, orada oturup proletaryanın şekere boğdukları

çaylarını yudumlayışlarını, bir yandan da ağızlarına tıkıştırdıkları kocaman ekmek parçasını yanaklarında yumuşatmalarını izliyordum. Küçük bardaklardaki çaylarını içip bitirmelerine, bardağın dibinde kalan şekerlere bakıyordum. Çayı bu kadar şekerli içmek bence iğrençti, ama Muhammed'in dediklerini de duyar gibiydim: "Hele önce bir kamyon dolusu tuğlayı yükle de sonra gel bana çayı şekersiz içmek istediğini söyle."

Toplu tutuklamalar ve idamların başlamasından birkaç hafta önce, ilkbaharın sonlarına doğru bir gece bizim güvenli eve biraz erken gitmiştim. Merkez Komite bazı önemli kararlar almıştı ve yeni stratejiyi arkadaşlara etraflıca açıklayacak zamanım olsun istiyordum. Gece yarısına doğru, iki genç adam kapıyı açıp içeri daldı "Ne yaptığınızı biliyoruz" dedi bir tanesi. O daha cümlesini bitirmeden, Muhammed bütün kâğıtları yorganın altına sokuşturmuştu bile. "Buraya böyle paldır küldür dalabileceğinizi kim söyledi?" dedi, ayağa kalkıp evin içini görmelerini engellemeye çalışıyordu. "Merak etmeyin" dedi öteki elini Muhammed'in omuzuna koyarak. "Sizi ihbar etmeyeceğiz." "Gidin istediğiniz yere ihbar edin, bakalım kime inanacaklar" diyerek diklendi Muhammed. Ama telaşını gizleyemiyordu.

"Kimseye ihbar etmeyeceğiz" dedi adamlardan ilki "Sadece biz de oynamak istiyoruz." Cebinden bir deste açılmamış oyun kâğıdı çıkarttı, öteki ise elinde tuttuğu paraları havada sallıyordu ki bu konuda ciddi olduklarını anlayalım. "Kendinizden utanın" dedi Muhammed, onları kapıya doğru itiyordu. "Sizi kumarbazlar. Yazıklar olsun size!" Kapıyı kapattı. Çok saldırgan davrandı, diye düşündüm.

Daha öncekilerde olduğu gibi bu evi de kaybetmiştik. Yaz, bütün bir yıl boyunca sürecek olan kanlı gösteriler ve cinayetlerle başladı. Aynı odayı paylaşan iki veya üç bekâr erkek, komşuların ve güvenlik güçlerinin gözünde artık hazzın değil işlenecek yeni bir cinayetten alacakları saadetin peşinde koşan insanlardı.

Ailemin yanına geri dönme zamanı gelmişti. Kardeşlerim ve ben, ebeveynlerimize oturduğumuz evden çıkıp, kimsenin

yerini bilmediği bir yere taşınmaları konusunda ısrar etmiştik, onlar da yeni bir ev kiralamıştı. Üniversite eski adresimi biliyordu ve izimi kolayca bulabilirlerdi. Ama taşındığımız evi kimse bilmiyordu. İşte, yeni bir güvenli ev.

Bizimkilerin yeni evi Devrim Meydanı ile Lale Park'ı arasında, iki buçuk katlı bir apartmanın birinci katındaydı. Park eskiden Şah'ın karısı Kraliçe Farah'ın adını taşıyordu, ama daha sonra parka devrimin simgesi olan Lâle adı verildi. Güvenlik açısından bakıldığında evin bulunduğu mevki mükemmel değildi. Ama şu anda evin konumu mevzu benim için ikinci sıradaydı, çünkü evden çıkmamayı ve kimseyle irtibata geçmemeyi planlıyordum. Hükümet yanlısı yüzlerce üniversite öğrencisinin yardım ettiği devrim muhafızları sokaklarda sürekli devriye geziyor, eylemci öğrencileri yakalıyordu. Kafamı dışarı çıkartıp nefes alma ihtimalim yoktu.

Son iki yılda kaleme aldığım üçüncü yazı olacak incelememi, tamamlayabileceğim bir yer lazımdı bana. İlki, öğrenci hareketi ve öğrenci hareketinin siyasi partilerden bağımsız olmasının gerekliliği üzerine kaleme alınmış bir yazıydı ve *Militan Öğrenci Örgütü* isminde yeni bir hareketin kendine kılavuz edindiği bir metin haline gelmişti. *Marksist Düşüncenin Teori ve Pratiği* gibi daha genel bir başlık verdiğim ikinci yazımda, soldaki entelektüelizm karşıtlığını ve önüne koyduğu soyut amaçlar ile İran toplumunun somut ihtiyaçları arasında bağ kurma konusunda solun gösterdiği başarısızlığı eleştirel bir tarzda inceledim. Farklı kaynaklardan, bu yazımın birçok Marksist grubun lider kadroları arasında ciddi tartışmalara neden olduğunu duymuştum. Bitirmek için sabırsızlandığım en son çalışmam, genel hatları ile *ajitasyon ve propaganda* gibi pratiğe yönelik konuları ele alıyordu. Şimdiden yüz sayfadan fazla yazmış, farklı sol kaynaklardan alıntılar yaptığım kartlar hazırlamıştım, ama bunları daha da genişletmek ve anlamlı bir şekilde bir araya getirebilmek için çalışabileceğim bir yere acilen ihtiyacım vardı.

Eve geri dönmem anne ve babamı rahatlatmıştı, ama yıkıcı, devlet karşıtı yazılar yazmam onları çok endişelendiriyordu.

Yaptıklarımı onaylamadıklarını belli etmediler, çünkü açıktan karşı çıksalar sokaklara geri döneceğimden, bir "güvenli" evden ötekine dolanıp duracağımdan korkuyorlardı. Yeni apartmanın en iyi tarafı, beyaz fayanslarla kaplı büyük bir bodrumu olmasıydı. Çamaşır suyu ile yıkanır ve içeri biraz da temiz hava girerse, hoş bir ofis olabilirdi. Güzel bir halı, bir masa ve kitaplık koyarsam, burada aylarca rahatlıkla çalışabilirdim. Evin bütün sorumluluğunu annem üzerine almıştı ve bodrumu benim için bir çalışma alanı haline getirdi. Evdeki angarya işler ile erkeklik makamının birbirinden ayrılması prensibine ölene kadar bağlı kalan babam hariç, hepimiz elimize temizlik bezi ve çamaşır suyunu alıp bodrumu temizledik.

Irak Savaşı bodrumda yaptıklarımızı kamufle edebilmemiz için iyi bir fırsat oldu. Savaş bir yıl önce başlamıştı ve o günden beri Iraklılar bir yolunu bulup Tahran'ı uçaklar ve roketlerle bombalıyordu. Bodrum şimdi evin sığınağına dönüşmüştü. Sirenler ne zaman yaklaşmakta olan bir saldırıyı haber verse, evin buzlu camlı kapısının önünde, ikinci katta yaşayan Süryani Yadegar ailesi ve üçüncü katta oturan yaşlı, bekâr Ehevan Bey'in siluetlerini görüyorduk. "Aşağıda saatlerce beklemek zorunda kalabiliriz" demişti annem onlara. "O yüzden bodrumu ev gibi rahat döşesek iyi olur diye, düşündüm." Hatta Yadegarlar temizliğe yardım etmeyi bile teklif etmişti. Bu durum yüzünden çalışma alanımı derli toplu tutmak zorunda kalıyordum. Kitaplarımı bizim eski gardıroba koyup, kapılarını kilitliyordum, not aldığım kartları ve yazılar için kullandığım diğer malzeme ve gereçleri de gardırobun altına koyduğum ayakkabı kutularının içine.

İlk Yadegar'la, yani en küçük kızları ile üç ay önce tanışmıştım. Anneme en sevdiği saksı çiçeklerini, pembe ve sarı sardunyalarını, Salsabil'deki eski evden Devrim Meydanı'nın kuzeyindeki yeni taşındığımız eve götürmesine yardım ediyordum. Annem anahtarı unutmuştu, ikinci katın ziline bastı. Bir kız pencereyi açtı, yüksek perdeden ve neşeli bir sesle merhaba dedi. Soluk ama çekici bir yüzü vardı. "Hemen aşağı iniyorum" dedi. Annemle daha önceden tanışmışlardı.

"Merhaba, Odette ben" diyerek gülümsedi. Beyaz yüzü şimdi daha bir pembe görünüyor, parlak kırmızı ruju annemin sardunyalarının rengi ile yarışıyordu. Bu esrarengiz değişimin sırrına asla vâkıf olamadım; sadece bir kat aşağı inerken ve bir güzellik kapısından geçmek sureti ile yaşanmıştı bu dönüşüm. Utandım ve saçma sapan davrandım. Ciddi havada yapılan tanışmaların bile tedbirli olmayı gerektirdiği, gizli faaliyetler yürüten siyasi bir çevreden geliyordum. Komşular, sosyal ilişkilerimde gösterdiğim bu beceriksizliğin bazı siyasi nedenleri olduğundan şüphelenmeden, bu hal ve tavrımdan bir an önce kurtulmalıydım.

"Tanıştığımıza çok memnun oldum" dedim. İsmimi söylemeyi unutmuştum. "Zahmet verdik size de" diye ekledim ve sardunyalara odaklandım.

Odette, pembelere bürünmüş neşesinin ablasının ruhsuz bakışlarıyla yarattığı tezat durumunu bir yaz boyunca devam ettirmeyi başardı. Yaklaşmakta olan saldırıyı haber veren her uyarının ardından belgeleri saklamak için bodruma koşmam, Odette'nin merdivenlerden aşağı inmeden önce süslenip püslenmesi kadar içgüdüsel bir davranış haline gelmişti.

Üçünü katta oturan Ehevan Bey'in çopur bir yüzü, daha çok hortuma benzeyen sarkık bir burnu, sarı kirli dişleri ve seyrek kirpikli boncuk gibi gözleri vardı. Emekliydi (nereden olduğunu kimse bilmiyordu), yaşı ellinin üzerindeydi ve bu güne kadar gördüğüm en çirkin adamlardan biriydi. Dedikodulara göre şimdi sokakta tezgâh açıyormuş, hatta kimilerine göre çarpuk çurpuk sağ koluyla kendini insanlara acındırarak dilencilik yapıyormuş. Gece yarısı yapılan bombardımanlar üç aileyi birbirine yakınlaştırdı. Titrek mum ışığı altında bodrumda oturup, Ehevan Bey'in dertlerini dinliyorduk. Her vesile ile bize, en büyük korkusunun ölmek değil, ardında bir mirasçı bırakmadan göçüp gitmek olduğunu söylüyordu.

"Bir oğulun bırakacağım mirası geleceğe taşıyacağını bilsem, o an Ölüm Meleği'nin elini tutar ve bu dünyaya hoşça kal derim."

Ve bu sözlerin ardından gözyaşlarına boğuluyor, titreyen bir sesle bize sırrını söylüyordu. "Ama ne yazık ki dostlar, *mercimeği fırına veremiyorum.* Nasıl çocuğum olsun ki?".

Kimi zaman sığınağı sallayacak kadar yakında patlayan bombaların sesi bu miras konusuna aciliyet kazandırıyordu.

Benim de ardımda bıraktığımda endişelenmem gereken bir mirasım vardı. Üzerinde çalıştığım yazı bana giderek daha az heyecan veriyordu. Kime verecektim, ne işe yarayacaktı, kim okuyacaktı? Bu son saldırıdan sonra geride kimse kalacak mıydı? Kendimi hiç bu kadar gereksiz hissetmemiştim. Beni parça parça yiyip bitiriyor, bedenimi acılar içinde kıvrandırıyordu. Eklemlerimde, midemde, başımda zonklayan bu ağrı bana, kayıtsızlık ve harekete geçme arasında salınıp duran kaderimi hatırlatıyordu.

Eski bir hemşire olan Yadegar Hanım, elimi karnımın sağ altına bastırarak yürüdüğümü fark etmişti.

"Ağrıyor mu orası?" diye, dayanamayıp sordu bir gün.

"Yok, eski bir alışkanlık" diye geçiştirdim.

Başka hiçbir semptom yoktu, tutuklamalar ve idamların sayısı arttıkça, vücudumun her yerinde şiddeti giderek daha da artan esrarengiz bir ağrı. Kısa bir süre sonra yazıyı bir kenara bıraktım, klostrofobik ve huzursuz biri oldum. Ehevan Bey'in iktidarsızlığı hakkında böyle rahat rahat konuşabilmesi bana giderek daha az komik gelmeye başlamıştı. Yadegar bacıların kıkırdamalarıyla da ilgilenmiyordum.

Birkaç ay içinde, apartman sakinleri çalan sirenleri umursamamaya başladı. Gece yarısı başlayan bombardımanlar, insanları öldüren saldırılardan, izlemeye değer bir gösteriye dönüştü. Ehevan Bey, çatıya eski bir halı serip üzerine katlanır sandalyeler koydu, uçaksavar mermilerinin izlerini hep birlikte izlememiz için ısrar etti.

Ateşim çıktı. Böylece ağrımın nedeninin psikosomatik olduğu şeklindeki açıklama artık pek mantıklı gelmemeye başladı. Yadegar Hanım, annemin aklına bunun apandis ağrısı olabileceğini soktu ve doktora gitmem gerektiğini söyledi.

"Seni kapıdan alıp, muayenehaneye götürüp geri getiririz" dedi annem, "kimse seni görmez."

Yüzümü kolayca tanıyabilirlerdi. Birçok gösteride konuşma, karşıt görüşten gruplarla pazarlıklar yapmıştım, memleketi dolaşıp konuşmalar yapmış, tartışmalar yönetmiştim. Paranoyak değildim. Kolay bir avdım.

Annemin ısrarı üzerine kuzenim Emir, bir sonbahar sabahı mavi Volkswagen'i ile eve geldi. Beni, yarım saat mesafedeki hastanede cerrah olarak çalışan bir akrabasına götüreceğini söyledi. Beni hastane girişinde bırakacak, arabayı park edip, benimle içeride buluşacaktı.

"Risk sıfır" diye güvence verdi.

Sokakları görmek sancımı daha da arttırdı. Sığınağımdayken, aklımda farklı, değişmiş bir dünyanın hayali vardı. Toplu katliamların, savaşın, cinayetlerin ve idamların izlerinin şehrin yüzünden okunabileceğini düşünüyordum. Ama her şey normal görünüyordu. İnsanlar taksi bekliyor, otobüs duraklarında sırada dikiliyor, konuşuyor, sohbet ediyor, tezgâhtarlar müşteri bekliyordu. İnsanların yüzünden umutsuzluk okunsun istiyordum. Emir, akrabasının kim olduğuyla ilgili bir şeyler diyordu, ama onu duyamıyordum.

Devrim bitmişti.

Hastaneye girip Emir'in arabayı park etmesini bekledim. Hastanenin içinde çantaları kontrol eden, hastalara sorular soran bir sürü devrim muhafızı vardı. Birdenbire fark ettim ki randevu kesmek için geriye kalan son güvenli yerlerden biri de ifşa olmuştu. Devletin yaptığı kontrollerin artması nedeniyle, acil servislerde buluşuyorduk. Şüphe çekmeden sessiz bir şekilde oturup konuşabiliyorduk. Emir endişeli bir şekilde içeri girdiğinde devrim muhafızlarını fark etti. Kolumdan tuttu beni, daha da hastaymış gibi görünmek için Emir'e yaslandım. Danışmadaki görevliye Doktor Müfit'i sordu.

"Bugün hastanede değil" dedi kadın gülerek, "randevunuz mu vardı?"

Daha Emir, bekleyip başka bir doktoru görmeyi teklif etmeden, eve gitmek istediğimi söyledim.

"Hastanede olacağını söylemişti" diye açıklamaya çalışıyordu Emir. Acilde başka bir doktor beni muayene etsin diye bekleme odasında oturamazdım, bu riski alamazdım.

"Tamam, dert değil, eve gidelim."

Arabayı getirmek için dışarı koştu. Kuzenimi çok severdim, eğer polis beni bir şekilde fark ederse bunun için kendisini suçlamasını istemiyordum. Birlikte büyümüştük ve hep iyi dost olmuştuk.

Böyle çıkışmam maalesef canını sıkmıştı. Arabaya geri döndüğümüzde bıktırıncaya kadar özür diledi.

Eskiden orak çekiç kavşağı dediğimiz, Köylüler Bulvarı ile İşçiler Caddesi'nin kesiştiği dörtyol ağzına yaklaştığımızda, birdenbire arabadan inip yürümek istedim. Belki temiz havaya ihtiyacım vardı. Evden sadece birkaç sokak ötedeydik. Emir, İşçiler Caddesi'ne gelmeden önce sağa döndü, Köylüler Bulvarı'nın ortasında kırmızı ışıkta durdu.

"Yürümem lazım" dedim. Diğer istikâmetten araba gelip gelmediğini kontrol ederek, kapıyı hafifçe araladım.

"Delilik bu" diye karşı çıktı Emir. "Yürüyüş yapabileceğin en kötü yer burası."

Onu dikkate almadım, arkamızdaki trafiğe bakıyordum. Tam arkamızdaki arabanın ön koltuğunda oturan Massud Kavakebi'yi gördüm. Kampüsteki öğrenci gruplarını susturmak için kullanılan en pis alet olmak türünden bir namı vardı. Aslında bu payeyi pek de hak etmiyordu, eski rejimi yıkan devrimci harekete sonradan katılmıştı. Şah zamanında ne devrimciydi ne de sofu bir Müslüman. Devrimden sonra İslami rejimin en sıkı savunucusu oldu, Müslüman öğrenci derneklerinde basamakları hızla yükseldi.

Emir hâlâ konuşuyordu ve yeşil ışık yanmadan bir karar vermem gerekiyordu. Kavakebi de beni görmüş müydü? Kapıyı kapatıp hiçbir şey olmamış gibi mi davranmalıydım? Arabadan

inip, sakin sakin yolun karşısına mı yürümeliydim? Kaçmalı mıydım? Arabadan indim, yavaşça yolun karşısına doğru yürüdüm.

Tam kaldırıma adım atmıştım ki biri omuzuma dokundu ve "affedersiniz" diye bir ses duydum. Dönüp omuzumun üstünden baktığımda, çok genç ama yapılı bir adamın, alaycı bir ifadeyle güldüğünü gördüm. Beni bulduklarını anladım.

Koşmaya başladım.

"Dur" diye bağırdı. "Dur."

Koşmaya devam ettim ama sanki yerimden bile kıpırdamıyor muşum gibi geliyordu.

"Ateş ederim."

Hâlâ koşuyordum ama bütün bir sokak da benimle birlikte hareket ediyordu.

"Dur!"

Çok uzaklaşamayacağımı biliyordum. Daha İşçiler Caddesi'ne varamadan karşımda iki devrim muhafızı belirdi, diz çökmüşler, Uzi makinalı tüfeklerini yanaklarına dayanamamışlardı.

"Dur" diye bağırdılar, arkamdan gelen seslerin yankısı gibi.

Durdum ve o anda silahın namlusunu kafamın arkasında hissettim. "Eller yukarı!" diye emretti arkamdaki adam. Elini yüzüme yapıştırdı, ağzımı açık tutmak için çenemi aşağı doğru bastırıyordu.

"Tükür onu" diye bağırdı önümde duran iki adam. Nefes alamıyordum ve cevap veremiyordum. Eski rejimin polislerinden, şüphelilerin tutuklandıklarında siyanür hapı çiğneyip intihar etmelerine engel olunması gerektiğini öğrenmişlerdi.

Etrafımızda bir kalabalık toplandı. Ellerimi arkamdan kelepçeleyip, yakamdan tutarak beni arabaya doğru sürüklediler.

"Çekilin, çekilin" diye emretti devrim muhafızları, olayı izleyenleri dağıtmaya çalışıyorlardı.

Trafik durmuştu. Bir devriye aracı Emir'in Volkswagen'inin önünü kesmişti, Emir'i arabanın önüne yüzükoyun yatırmışlardı. İnsanlar arabalarından dışarı çıkmış, olan biteni izliyordu. Yüzlerce seyirci orada sessizce duruyordu.

Ehevan Bey'in uçaksavar mermilerinin havai fişek gösterisini izlemekten aldığı zevk aklıma geldi.

Emir'in "Ne oluyor?" diye bağırdığını duyabiliyordum. Emir'in arabasına doğru yaklaşırken muhafızlardan biri gözlerimi bağladı. Üretim bandında çalışan işçiler kadar verimli ve işlerinin ehli bir şekilde hareket ediyorlardı toplu gözaltı yaparken. Direnmeyi hiç düşünmüyordum. Devriye arabasının içine ittiler, ön ve arka koltuğun arasına sıkıştırdılar, üzerime kalın bir battaniye attılar. Emir'i de öteki kapıdan arabanın içine ittiler.

"İyi misin?" diye fısıldadı Emir.

Biri, onu susturmak için bir yumruk attı.

Sorduğu soruyla birlikte ateşimi hatırladım. Başıma onunkine yasladım, hiçbir ağrı hissetmiyordum.

Ferhat

Beni sorgu odasına geri götürdüler. "Banyo nasıldı?" dedi Sorgucu Bey, dayanılmaz bir gülsuyu kokusu eşliğinde odaya girerken.

"İyiydi" dedim. Gülsuyu ile yıkanmış gibi koktuğunu söylemek istiyordum ama götüm yemiyordu.

"Bak yıkandın temizlendin, şimdi tertemiz bir başlangıç yapmaya hazırsın. Mümkün olan bütün fırsatları verdim sana, ama sen bunun değerini bilemedin. İçinde bulunduğun durumun ciddiyetini anlamıyor gibisin. Daha önemsiz şeylerle suçlanan insanlar bile..." sustu ve cümlesine devam etmedi. Ama ne demek istediği çok belliydi, cümlenin sonunu ben de getirebilirdim: Daha önemsiz şeylerle suçlanan insanlar bile idam ediliyor.

"Araş burada, İsmail de. Bize bilmemiz gereken her şeyi anlattılar. Sana itiraf etmen için son bir şans veriyorum. Gösterileri Kâve'nin örgütlediğini, senin yazdığın yazıların dağıtım işini onun hallettiğini biliyorum. İraj'ın öğrencilerle irtibatta olduğunu, İraj'ın her şeyi Araş'a rapor ettiğini de biliyorum. Herkesin gerçek ismini biliyorum, ayrıca..."

Artık dinlemiyordum.

"Yani her şeyi biliyorsun. Benden ne istiyorsun? Niye bir itiraf dilekçesi yazmıyorsun, ben de imzalamıyorum? İstediğin bu değil mi?"

"İnsanların acı çekmesinden zevk alan, kana susamış hayvan mı sanıyorsun bizi. Kendi yaptıklarınıza bir bak ve hayvan kimmiş sen söyle. Yoldaşların Kürdistan'da kaç kişiyi öldürdü? Kaç kişiye suikast düzenledi? Kaç kişiye ihanet etti?"

"Kürdistan'daki savaş hakkında hiçbir şey bilmiyorum, silahlı mücadelenin hiçbir şeklini savunmadım. Sizin verdiğiniz bir savaş var. Benim bunlarla bir alakam yok."

"Sana bir gün daha veriyorum. Sonra, yaptığımız bu muhabbet bitecek."

Beni kaç saat sonra koğuşa geri götürdüklerini bilmiyorum. Gecenin geç bir vaktinde koğuşa döndüm. Geçen birkaç gün içinde koğuştakiler beni sadece birkaç saat, o da uykudan yarı açık yarı kapalı gözlerle, görmüştü.

İçlerinden, ben geri gelene kadar uyumadan beklemeye çalışan tek kişi Ferhat'tı. Mahkemeye çıkmış ve idama çarptırılmıştı. Bu konuda hiç konuşmuyordu. "İnsan hep olumlu düşünmeli" deyip duruyordu. "Olumlu" lafını söylerken, kelimeyi parmakları ile tırnak işareti içine alıyordu ki böylece ben de onun hiçbir umudu kalmadığını anlayayım. Aslında bu tırnak işaretini yapmasına gerek yoktu. Gözlerindeki hüzün o kadar derindi ki, neşeli ve umursamazmış gibi davranmaya çalıştığı zamanlarda bile kaybolmuyordu.

"Koridorda acıdan inleyip duran adamı hatırlıyor musun?" diye sordu Ferhat. İnleme seslerini duyduğumu hatırlamıştım,

ama çok da dikkat etmemiştim. "Kim olduğunu biliyor musun? Adı Erjeng. Devrim zamanı işçilerin örgütlenmesinde önemli bir rol oynayan hukuk öğrencisi. Adını duymuş muydun?" Ferhat'ın muhbir olabileceği düşüncesi bana ıstırap verdi. Koğuşumda da sorguya çekilmek istemiyordum.

Erjeng'le olan ilişkini biliyorlar. Ama bu çok uzun zaman önceydi. Üniversiteler kapandığından beri onu görmedim. Ama senin neler çevirdiğini biliyorlar. Seninle ilgili çok eski bilgilere sahip olduklarını söylemeye çalışıyorlar. Buna ister satranç oyunu de ister başka bir şey; kaybettin. Kabul et. Ama Erjeng'in şimdi yan koğuşta olması belki sadece bir tesadüftür. Tesadüflere inanıyor musun hâlâ?

"Hayır, Erjeng'in kim olduğunu bilmiyorum."

"Durumu çok kötüydü. Yaralarından gelen koku ta buradan duyuluyordu. Neyse, önemli değil, onu tanıyorsun sanmıştım."

Şimdi meraklanmıştım. "E ne oldu ona?"

"Dün gece idam edildi."

Erjeng

Aslına bakılırsa, onu fark etmiştim, ama kim olduğunu bilmiyordum. Bizim koğuşun önünde yerde yatıyor, kendinden geçmiş bir halde inliyordu. Koku kaybolup, inlemeler durduğunda, insanın aklına sadece bir tek o ihtimal geliyordu. Ferhat bana koğuşun önünde yatanın Erjeng olduğunu ve artık işinin bittiğini söylediğinde, hiçbir duygu ifadesi göstermedim. Ferhat'a onu tanımadığımı söylediğim zaman inanılmaz bir suçluluk hissetmiştim.

Erjeng'le 1978 yılının o gürültülü patırtılı sonbaharında tanıştım.

Tahran Üniversitesi'nin önündeki soğuk kaldırımlar afiş ve broşürler kaplıydı. Çöpçüler, öğrenci fraksiyonları arasındaki sürtüşmeleri belgeleyen kâğıt tomarlarını toplamaktan vazgeçmişti. Üniversitenin ana girişi devrimci mücadelenin en yoğun yaşandığı noktaydı. Askerler, en cesur öğrencileri sıkıyönetim kurallarına uymaya zorluyor, askerlerin oradaki varlığını hiçe sayan farklı öğrenci hareketleri devrimin önderliğini ele geçirmek için birbirleriyle mücadele ediyor, solcu öğrenciler kendi hareketlerinin gerçek Marksizmi temsil ettiği iddiası ile birbirleriyle kavga ediyor, yoldan geçenler taraf oluyor, sokaklarda daha çok bildiri dağıtılıyor ve Müslümanlar ile Marksistler arasında çatışmalar yaşanıyordu. Ülkenin her yerindeki üniversiteler birer mücadele alanıydı, dersler yapılmıyor, konferanslar düzenlenmiyor, kimse mezun olamıyordu. Akademik hayat durmuştu.

Okullar sonbaharda açıldığından beri, devrimci mücadelenin yükseltilmesinde öğrencilerin görevinin ne olduğu sorusuna cevap arıyordum. Kampüste yapılan uzun toplantılar farklı fraksiyonlar arasında bir fikir birliği sağlama konusunda başarısız olmuştu. Müslüman öğrenciler, öğrenci merkezli bir hareketin inşasını gereksiz görüyordu; zaten iktidarda olan liderlerinin peşinden gidiyorlardı. Üniversite kampüslerinde güçlü olan solcular, bu durumu devrim sürecinde kendilerine bir yer bulmak için kullanmaya çalışıyordu. Bazıları üniversitelerin siyasi mücadelenin merkezi olması gerektiğini düşünüyordu, ama ben de dahil olmak üzere başkaları ise kampüsleri *proletarya* isyanını başlatacak bir platform olarak görüyordu.

Ama bir şey çok açıktı: *Herkes* derslere girmenin, kampüslerde hayatın normale dönmesi gerektiği fikrine teslim olmanın, devrime ihanetle aynı şey olduğunu düşünüyordu. *Hemen hemen* herkesin inandığı şey buydu. "Bağımsız Öğrenciler" adıyla kurulan yeni bir grup, bütün siyasi toplantıları boykot ediyor, tek dertlerinin eğitimin kalitesi olduğunu ve saygı duydukları tek şeyin üniversitenin gerçek fonksiyonu olduğunu söylüyordu. "Apolitik olmaktan gurur" duyduklarını, kendileri için sınıftaki

eğitimin çok daha önemli olduğunu "sokak gösterilerinin de bir nevi eğitim olduğu türünden iddiaları saçma bulduklarını" ilan etmişlerdi.

Bağımsız Öğrencilerin siyasi toplantı ve tartışmalara şüpheyle bakması için makul sebepleri vardı. Senenin başlarında, bu toplantılardan birinde boykot konusu tartışılmış, akabinde de öğrenci işlerinin girişine, derslerin neden boykot edilmesi gerektiğini on madde halinde sıralayan bir bildiri asılmıştı. Ama sorun şuydu ki toplantıda öğrenciler bu on maddenin hiçbiri üzerinde uzlaşamamıştı. Sonradan anlaşıldı ki kararlar aslında bu sözde demokratik toplantıların hâricinde alınıyordu. Toplantıdan sonra, Bağımsızlar'ın liderlerinden Anna, Edna (isimleri bile, kirli *batı taklitçisi* zihniyet ile yetiştirildiklerini açığa vurmaya yetiyordu) ve Fahri'nin yanına gittim. Onları sürece dahil olmaları için ikna etmeye çalışıyordum. Tekstil Mühendisliği binasında öğrencilerin işlettiği çay ocağının önünde konuşuyorduk, Fahri bana, sürece dahil olmak için herhangi bir sebep göremediklerini söyledi.

"Astığınız bildiri ile mevzu kapandı zaten, bu toplantılar anlamsız. Önceden alınmış kararları meşrulaştırmak için toplantı yapıyorsunuz."

Fahri, Bağımsız Öğrenciler'in beyniydi. Geçen sene bizim birkaç yoldaş, "provokatif" giyindiği ve aşırı makyaj yaptığı için ona çürük yumurta ve domates fırlatmıştı. Onu, çürümüş batı hayat tarzını kampüste yaymakla suçluyorlardı. Ama vazgeçmedi, aşırı makyaj ve yüksek topuklu ayakkabılarla gezmeye, istediği gibi giyinmeye devam etti. Onunla konuşmak çok da kolay değildi, zira insan ağzından çıkan ağır sözlerin altında ezilebiliyordu.

"Benden bir mesaj iletir misin?" diye sordu kolumdan tutup, dolgun vücuduna doğru çekerek; kendimi daha küçük ve daha önemsiz hissettirmişti bu hareket.

"Patronuna söyle" hiç de şaka yapıyormuş gibi bir hali yoktu "Sizin iğrenç toplantılarınıza ancak şu taleplerimiz kabul edi-

lirse katılırız. Bir, toplantılardan önce banyo yaparsanız. İki, toplantılardan önce soğan yemezseniz. Malum, nefes almamız şart. Üç, kararları toplantıdan önce değil, *sonra* yazarsanız." "Sonra" lafını söylerken bağırmasından anladım ki Bağımsızlar toplantılarımıza asla katılmayacaktı.

Fahri, kısa bir süre sonra başarılı ve zengin bir mühendis olacaktı. Ama kadere bak, yirmi yıl sonra dekorasyonunu bizzat kendisinin yaptığı yeni malikânesinin banyo küvetinde, yanlış döşenmiş kablolar yüzünden, elektriğe kapılıp öldü.

Dersler iptal edilmişti, ama hiç kimse bu durumu, nasıl devrime öncülük etmenin yolunu açacak bir fırsata çevirebileceğimizi bilmiyordu. Mevcut durum ile 4 Mayıs 1919'da Çin öğrenci hareketinin içinde bulunduğu durum arasında kurmaya çalıştığım benzerlik sadece çok küçük bir öğrenci grubunun ilgisini çekti. Öğrencilerin, yalnız sanayi işçileri ile güçlerini birleştirmesi halinde olaylara yön verebileceği konusunda ısrarcıydım. Ama herkes, mücadeleyi üniversite kapılarına kadar –daha ötesine değil– taşımaktan memnun gibiydi.

O günlerde bitmez tükenmez bir enerjim vardı. Sabah 6.30 civarı evden çıkıp, güvendiğim yoldaşlarımla buluşuyor, o gün neler yapacağımızı planlıyorduk.

Fakat bunu yapmak giderek zorlaşıyordu, çünkü o günün eylemlerini planlamadan önce, askerlerin şehrin neresinde ne yaptığını, bir önceki günün zayiatını, öteki grupların planlarını bilmemiz gerekiyordu. Fevkalade soğuk ve renkli bir sonbahar oluyordu. Güne genellikle Tekstil Mühendisliği'ndeki çay ocağını açarak başlıyorduk; sabahın o kadar erken bir saatinde kampüste olmak için iyi bir bahaneydi bu. Çay ocağının buhar kaplı pencerelerinin ardında, bir masanın başında toplaşıyor, kalın bir sigara dumanı tabakası altında taze demlenmiş çaylarımızı içiyorduk. Sonrasında, aşağı yukarı hep aynı plan ortaya çıkıyordu: Liselerde öğrencileri sokaktaki kitlelere katılmaya

çağıran bildirilerin dağıtımı. Çok sayıda lise öğrencisi ile iyi ilişkiler geliştirmiştik, okullarının önünde küçük çaplı gösteriler düzenlenmesi konusunda onlara güvenebilirdik. Bu strateji zaten yorgun olan askerleri yıpratmak, sıkıyönetim kurallarını uygulama rutinlerini sekteye uğratmakta oldukça başarılı olmuştu. Öğleden önce Tahran Üniversitesi'nin yakınlarında toplanıyor, birbirimize aldığımız haberleri iletiyor, yeni planlar hakkında konuşuyorduk.

Bir gün yine aynı şeyleri yaparken, çok farklı bir şey oldu.

"Hepiniz *korkaksınız*" diye bir adamın kalabalığın ortasında bağırdığını duydum. "*Gerçek* erkekler fabrikalarda mücadele ediyor."

Kampüsü sokaktan ayıran parmaklıklara tırmanıp, yeşil demirlere tutundu. "Devrimin gerçek liderleri, bu ülkeyi inşa etmek için gece gündüz demeden çalışan emekçilerdir." Kısık sesini sonuna kadar zorluyordu. "Sizin işçilere, işçilerin size olduğundan daha fazla ihtiyacınız var" daha çarpıcı bir etki yaratmak için yumruğunu havaya kaldırarak sözlerine devam etti. Kararlı tavrı, yüzünde erken çıkmış kırışıkları daha belirgin kılıyordu.

"Bugün bir karar vermeniz lazım!"

Yanık teni ve geniş anlı, kaba saba görünümüne daha sempatik bir hava katıyordu. Ondan önce hiç kimse, bu kalabalığı susturamamış ve heyecanlı devrimci kitleyi tek bir kişiyi dinlemeye zorlayamamıştı.

"Devrimci coşkunuzu neden tek amacı kapitalizmin varlığını devam ettirmek olan bu kurumun önünde harcıyorsunuz?" diye bağırdı. "Nedenini biliyorum" diye devam etti, kalın işaret parmağını havada sallayarak. "Sebebini öğrenmek istiyor musunuz?" diye sordu, teslim aldığı seyirci kitlesi ile dalga geçerek.

Yüzlerce kişilik grup içindeki tek tek insanlara yakınlaştırmaya çalışırken, küçük yüzünde kocaman duran gözleri daha da büyüdü. Vaazına başladı.

"Dünyayı değiştirmeden önce kendinizi değiştirecek kadar cesur olun. Siz burjuva evlerinize gittikten sonra batırdığınız

sokakları temizleyen, ırgat gibi çalışan arkadaşlarım adına konuşuyorum." Sesi çatallaştı. "Bu emekçiler sayesinde rahat rahat yaşıyorsunuz, onlar sayesinde ayrıcalıklara sahipsiniz, onlar sayesinde bu entelektüel saçmalıkları yapabiliyorsunuz."

Pantolonun cebinden kocaman bir mendil çıkarttı, alnında ve tıraşsız yanaklarında biriken teri sildi, sonra üniversitedeki görgü kurallarını hiç umursamadığını gösterircesine burnunu mendile sümkürdü. "İşçi sınıfı mücadelesine katılıp saflarınızı *temizleyin!*" diye bitirdi.

Ben de aylardır nafile yere aynı şeyi söylüyordum. Bu kaslı adam yeni bir şey söylemiyordu, ders verenlere bu kadar uzun süren bir ders vermiş olması gerçeği oradaki herkesi şaşkına çevirmişti. Kapitalizmin *kötülüklerinden* ve sınıf bilincinden bahseden bir *işçiydi.* Ciddiye alınması gerekiyordu!

Sessiz bir yerde onunla konuşmalı ve onun biraz önce söyledikleri ile hemfikir, benim gibi bir sürü başka insanın da olduğunu söylemeliydim. Eğer bu adam polis ajanı değilse, mücadelemizi işçi grevlerine eklemleyecek halka o olabilirdi. Meraklı öğrenciler etrafını sarmış, ona yaklaşmamı imkânsız hale getirmişti. Bazıları ukala tavrı nedeniyle ona çıkışıyor, bazıları da nereden çıkıp geldiğini merak ediyor, kendisi ile ilgili sorular soruyordu.

Birkaç dakika sonra bu güçlü kuvvetli adam yeniden parmaklıklara tırmandı.

"Kimseye saygısızlık etmek istemem" diye başladı söze, bu sırada en yakınında duran öğrenciler kitleyi susturdu. "Hepimiz göstermelik işlerden sıkıldık artık ve işçi sınıfının özgürlük mücadelesine katılma vaktinin geldiğini düşünüyoruz. Yarın hepimiz Tahran Çimento Fabrikası'nda buluşup, ödenmeyen maaşlarını almak ve doğru dürüst bir iş sözleşmesi yapmak için mücadele eden işçilere destek olalım."

Kitleden biri adamın eline, Eisenstien filminden çıkmış gibi görünen, eski püskü bir kızıl bayrak verdi.

"Sabah saat onda!" diye bitirdi konuşmasını elindeki bayrağı sallayarak, ardından da ben daha onunla konuşma fırsatı bile bulamadan kalabalığın içinde kayboldu.

Ertesi gün saat 9.30'da oraya gittiğimde, yüzlerce insan Tahran'ın güneyinde, Rey'e giden yol üzerinde kurulu çimento fabrikasının ana kapısında çoktan toplanmıştı bile. Fabrikanın içindeki işçiler kadar ustabaşılar da şaşkındı, dışardakiler slogan atıyordu:

İşçilerin maaşları ödensin!
Kapitalizm gerçeği nedir söylensin!

Saat ona yaklaşırken kitle iki katına çıkmıştı ve hâlâ gelenler vardı. Heyecanı giderek artan kitlenin içinde yoldaşlarımı arıyordum.

"Ahmed'i bekleyeceğiz" dedi Tahran Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencisi Erjeng. Bir yandan da yanında getirdiği küçük megafonu monte ediyordu.

"Ahmed kim?" diye sordum.

"Dün orada yok muydun?" her zaman yaptığı gibi çıkıştı Erjeng, cevap vermiyor soru soruyordu. Yavaş yavaş anladım ki Ahmed'in üniversite kapısında belirmesi belki de spontane gelişen bir olay değildi. Çok az sayıda öğrenci onu tanıyor, kim olduğunu biliyor, ondan *karegar* Ahmed, *işçi* Ahmed diye bahsediyordu.

Müslüman öğrenciler bu işten uzak durdular, devrimci hareketin zaten kendi ellerinde olduğundan eminlerdi; devrimi ele geçirmek gibi bir iddiaları yoktu o yüzden.

Ahmed kalabalığın tam ortasında belirdi. Yine parmaklıklara tırmandı ve bir konuşma yaptı.

"Bütün işçiler hak ettikleri parayı alana kadar buradan ayrılmıyoruz" diye bitirdi konuşmasını.

Ahmed, genç erkek ve kadınlardan oluşan öfkeliği kalabalığa, fabrikanın ana kapısına kadar önderlik etti. Paslı kapıya vurulan

zincirin, bizim taşkın kalabalığa direnmesi mümkün değildi. Kapı kırılarak açıldı, biz daha fabrikadan içeri adım atmadan yerler bildiri ve broşürlerle dolmuştu bile.

Kahrolsun Amerikan emperyalizmi!
İran Tudeh İşçi Partisi
Kahrolsun Sovyet ve Amerikan emperyalizmi!
İran İşçi Partisi

Yaşasın Silahlı Mücadele!
İran Halkının Gerilla Fedaileri

Yaşasın Proleterya Devrimi!
Öncü Devrimciler Partisi

İşçiler öylece hareketsiz durmuş ne olup bittiğini anlamaya çalışıyordu; bir grup öğrenci fabrikaya girmiş, bağıra çağıra şöyle şeylerden bahsediyorlardı: Kapitalizmin sonu, barış içinde birlikte yaşama doktrini, demokratik devrimin gerçek özü, proletarya diktatörlüğü ve demokrasi, Sovyetler Birliği'nin İranlı komünistlere ihaneti, Maoculuğun İran solu için gerçek alternatif olduğu, Mao'nun Kültür Devrimi boyunca işlenen katliamların anlamı, İslam'ın üstyapının bir parçası ve dolayısıyla da bir yanlış bilinç şekli olduğu vesaire vesaire.

Solgun güneşin altında tembel tembel pinekleyen devasa bir çimento değirmenin altında, tek başına dikilirken buldum Ahmed'i. Kendimi tanıttım. Umutsuz bir şekilde başını sallıyordu, sağ tarafında yükselen uzun bacaya bakarken. Göz teması kurmadı benimle.

"Bu umutsuz kitleyi Tahran Üniversitesi'nin kapısından alıp başarılı bir şekilde Tahran Çimento Fabrikası'nın bahçesine naklettim."

Saat öğleden sonra ikiye yaklaşırken, ateşli tartışmalar hâlâ devam ediyordu. İşçiler evlerine dönüyor, geride öğrencilerin

haklarını savunacağı kimse kalmıyordu. Ahmed ortadan kayboldu.

Besbelli ki bu, tarihçilerin ileride öğrenci-işçi dayanışmasının başlangıcı olarak zikredecekleri bir olay değildi. Yakında unutulup gidecekti.

Hukukçu kafası ve tartışmayı seven kişiliği ile Erjeng, nerede hata yapıldığının tartışılacağı bir toplantı düzenlemeyi planlıyordu. Söylentilere bakılırsa, bir grup öğrenci oturup, fabrikalarda nasıl davranılması gerektiğine dair bir rehber hazırlayacaktı. Anlaşıldığı kadarı ile çimento fabrikasının önünün yüzlerce bildiriyle dolmasıyla sonuçlanan kaosun bir daha yaşanmaması için bir rehbere ihtiyacımız vardı, ama çıkarlarını temsil ettiğimiz iddiasında olduğumuz işçilerin adı bile geçmiyordu.

Saat akşam altıya doğru, Tahran Üniversitesi İktisat Bölümü'nün ana amfisinde, Erjeng Ahmed'le birlikte bir strateji belirliyordu bile. 300 kişilik derslik dolmuştu. Erjeng elindeki kâğıtları kalın koyu renk gözlüklerinin ardından okudu, ya gür kıvırcık saçlarını kaşımak ya da heybetli bıyıkları ile oynamak için bir sayfadan ötekine geçtiğinde duraksıyordu. Beyaz tombul ellerini, burjuva davranışları yüzünden öğrencileri aşağılamak için fırsat bekliyormuş gibi duran Ahmed'den saklamaya çalışıyordu. Erjeng birçok yönden Ahmed'in öğrenci versiyonu gibiydi; her ikisi de ufak tefekti, biri tombulca öteki güçlü kuvvetli. Her ikisi de tartışırken saldırgandı; biri ardı ardına mantıklı argümanlar sıralıyor, öteki ise öne sürülen bütün argümanları boşa çıkarabiliyordu.

Toplantıyı iktisat öğrencisi Ali başlattı. Bunun nedeni sadece toplantının onun bölümünde yapılıyor olmasıydı. Nemli ve alçak tavanlı salonun çirkinliğini görmemek için ön sıralardan birinde oturdum. Ali, o gün yaşanan sorunları maddeler halinde sıralamaya başlamıştı, yanıp sönen floresan ışıkları tıka basa dolu salonun kasvetli havasını daha da ağırlaştırıyordu.

Ahmed, Ali'nin yaptığı uzun girizgâha daha fazla sabredemeyip, müdahale etti.

"Sorun şu; kendi menfaatlerinizi çıkarken evde bırakmıyorsunuz. Hangi partiden olduğunuz kimsenin umurunda değil" diyerek sözlerine başladı. "Fabrikalara işçilerden bir şeyler öğrenmeye gidersiniz, onlara bir şey öğretmek için değil."

Ahmed'in öğrencilere yaptığı her saldırıda, duman altı olmuş salonda dertten bir sigara daha yakılıyordu. Erjeng sigarasını gizlice yaktı. Duman, kalın bıyıklarının arasından ve burun deliklerinden dışarı çıkmak için yolunu zor buldu. Ahmed entelektüel karşıtı fırçalar atmaya devam ediyordu, öğrenciler gönülsüzce de olsa dediklerini onaylar gibi başlarını sallıyordu. Dışarıdakiler içerde neler söylendiğini duyamıyordu, ama konuşmak için bu kadar insanın sıraya girmesinden, toplantıdan yine bir sonuç çıkmayacağını anlıyorlardı.

En sonunda bir karar alabildik. Bu türden eylemlerde hiçbir bildiri dağıtılmaması yönündeki teklifim kabul edildi. Bundan sonra yapılacak eylemlerin düzenlemesi için üç komite kurulmasını da kararlaştırdık: *Araştırma komitesi*, işçi-öğrenci ortak eylemleri için uygun yerlerin tespit edilmesinden sorumlu, *lojistik komitesi*, işçilerle temas kurmak ve ortak eylem gününün belirlenmesinden sorumlu, *organizasyon komitesi*, konuşmaların hazırlanması ve fabrikalarda işçilerle kalıcı ilişkilerin geliştirilmesinden sorumlu.

Aldığımız yeni kararları kısa bir süre sonra, yağmurlu bir günde, Tahran'ın merkezinde, Mercedes'e ait bir montaj fabrikası olan, Kavar Kamyon'da uygulamayı denedik. Bu oldukça iyi bir fırsat gibi görünüyordu, zira fabrika şehir merkezindeydi ve mahalleden yoğun bir katılım olacağını umuyorduk. Ancak beklentilerimin aksine, karşımıza küçük ve eften püften bir fabrika çıktı. Fabrikada ne montaj hatları, ne de karmaşık makinalar vardı. Camları kırık, kamyonların daha önce imal edilmiş parçalarının farklı bölümlerde bir araya getirildiği büyük bir depoydu burası. İçeride, üzerlerine tozlu brandalar çekilmiş bir düzine kadar forklift duruyordu ki tozlu brandalar bunların uzun zaman önce emekliye ayrıldıklarının açık bir işareti idi.

Çatı yağmura karşı çok cömert davranıyor, yağmur damlalarının fabrikanın çatlak ve yamuk yumuk zemine bol bol damlamasına izin veriyordu. Her şey sanki çöktü çökecek gibiydi.

Artık herkes Erjeng'in megafonuna tutkuyla bağlı olduğunu biliyordu. Sesini ne zaman duysam, onu mahkemede jürinin önünde kapanış konuşmasını yaparken hayal ediyordum.

"Biliyoruz ki" Kavar'daki üç yüz işçiye sesleniyordu "İşverenin hakkınız olan ücretleri vermemesi rızkınızı tehlikeye atıyor" Duraksadı. "Ama yine biliyoruz ki" mesajını ciğerlerinden gelen tüm güçle kitleye ulaştırabilmek için sesini yükseltti "bütün mutsuzlukların kaynağı kapitalist sömürüdür!"

Kapitalistler konaklar yapar
İşçinin emekliliği yanar!
Emekçiler birleşiyor
Kapitalistler saklanıyor!

Birlik, Mücadele, Zafer!

En yüksek çıkan ses, Erjeng'in megafondan gelen sesiydi. Birkaç kelime laf etmek istediğimi işaretle anlatmaya çalıştım, ama yaptığım sessiz işaretlerin Erjeng'in coşku dolu performansı sırasında dikkate alınma şansı hiç yoktu. En sonunda sesi kısılmaya başladı ve megafonu bana vermek zorunda kaldı.

Kahrolsun kapitalizm!
Yaşasın sosyalizm!
Birleşen işçileri hiçbir kuvvet yenemez!

Kitleyi sakinleştirmeye çalışıyordum, atılan sloganların içinin doldurulması gerektiğini düşünüyordum.

"İşçi kardeşlerim" diye farklı bir şekilde başladım söze "Bu mücadelede yalnız olmadığımızı anlamamız gerekiyor."

Ağzımdan çıkan kelimeler çok fazla havada kalmadı, hızlıca beton zemine çakıldı.

"Elinizden alınan" diye ekledim, dudaklarımı megafona yapıştırmış ciğerlerim yırtılırcasına bağırıyordum "Sadece maaşlarınız değil, onurunuzdur."

İlk defa işçi kitlesine hitap ediyordum, kapitalizm hakkındaki kıt bilgim, dinlemeye pek de niyetli olmayan kulaklara ulaşsın diye çırpınıyordum. Daha da etkileyici görünmeye çalıştım.

"Kapitalistlerin arkasında polis, ordu ve hükümet desteği var. Ama dayanışmayla kenetlediğimiz çıplak ellerimiz, sıkılmış yumruklarımız karşısında hiçbiri direnemez". Şimdi alkışlıyor, ıslık çalıyorlardı.

Erjeng, alelacele kurulmuş sahnenin önünde, megafonundan uzak sadece beş dakika bekleyebildi. Tekrar sahneye çıkmak için pantolonumun paçalarından çekiştirmeye başladı.

"Mücadelenin yolu uzun ve zorlu" diye devam ettim. Bu sırada Erjeng, sanki söylediklerimi duymuyormuş gibi pantolonumu daha da sert çekiştirmeye başladı. Artık bu noktada, kitleye hangi mücadeleden bahsettiğim belli değildi.

"Unutmayalım" bir elimle megafonu diğer elimle de pantolonumu tutuyordum "Amacımız bütün insanlığı kurtarmak."

Erjeng kararlıydı. Bir düğmem kopmuştu, pantolonumu ve onurumu kurtarmak için artık iki elime birden ihtiyacım vardı.

Megafonu ona teslim ettikten sonra; "Bütün insanlığı kurtarmak işçilerin umurunda değil" diye payladı beni Erjeng. "Eve ekmek götürmeye çalıyorlar" diye bağırdı. "İnsan boş mideyle vicdan muhasebesi falan yapmaz".

Yaptığımız hiçbir şey *Karegar* Ahmed'i tatmin edecek gibi görünmüyordu. Özümüz itibarıyla burjuvaydık, işte o kadar.

Eylemin nasıl bitirileceğini kimse bilmiyordu. Saatler boyunca yapılan konuşmalar ve işçilerin acılarını dinledikten sonra, Erjeng bile tükenmişti, kimse sahneye çıkmak istemiyordu. Ahmed'e ne yapmamız gerektiğini sordum.

"Sen başlattın" diye omuz silkti "sen bitir." Yürüyüp uzaklaşmaya başladı, ama birkaç adım attıktan sonra geri döndü. "Endişelenme" dedi günahlarla dolu öğrenci hayatlarımızı bağış-

lıyormuş gibi bir ses tonuyla "Saat beş olunca zaten gidecekler." Haklıydı. Beşten sonra geride, devrimle hiçbir alakası olmayan ve benim de üzerinde fazlaca düşünmek istemediğim sebeplerle, sadece birkaç işçi kalmıştı.

Bir sonraki proje, o güne kadar hayata geçirdiğimiz en büyük proje olacaktı. Öğrencilerin fabrika ziyaretlerine gittiği, işçilerin ödenmemiş maaşlarını almalarına yardım ettiği haberleri etrafta dolanıyordu. Ünlü işadamları Lâciverdî kardeşlere ait sanayi kompleksi içinde yer alan dört fabrikada çalışan işçilerle temasa geçtik. Sabah erken saatte oraya vardığımızda iki binden fazla işçi düzenli bir şekilde, iki kol halinde sıraya geçmiş bizi kompleksin içinde bekliyordu. İki işçi kapıyı açıp bizi içeri davet etti.

Yediğimiz ekmek sizin emeğiniz
Oturduğumuz ev sizin emeğiniz
Aldığımız eğitim sizin emeğiniz
Bu ülke sizin emeğiniz

Biz içeri girdiğimizde güleç yüzlü işçiler dikilmiş bekliyordu; oluşturdukları iki kolun arasından yürüdük. Onlar alkışladı, biz slogan attık. Burayı biraz garipsemiştim. Dışardan bakılınca, bağırıyor, çağırıyor, slogan atıyordum, ama kendi içimde uzak ve sessizdim. Devrimciden ziyade, işçiler adına yönetimle pazarlık yapmaya gelmiş sosyal hizmetlerde görevli bir bürokrat gibi görüyordum kendimi. Eskiden işçi hareketine katıldığımızı hayal ettiğimde aklımda olan manzara bu değildi. Sıraya dizilenler bizdik, devrim ateşini canlı tuttukları için *onları* biz alkışlayacaktık; ben böyle hayal etmiştim. Ama öyle olmadı, eylemlerimiz işçileri bize bağımlı hale getirdi ki bu bizim tahayyül ettiğimiz şey değildi. Sanırım bizim işçi mücadelesine katılmamızı istediğinde, *le proletere* Ahmed'in aklından geçen şey de bu değildi.

Yüzlerce işçi fabrikaların ortasındaki ana depoda toplanmıştı. Erjeng konuşmasını yaptı. Bu ufak tefek adam, uzun vaazları ile yavaş yavaş Ahmed'i gölgede bırakmış, eylemlerin en gözde

konuşmacısı olmuştu. Fabrika sahiplerinden birinin ana binanın üçüncü katında olduğuna dair bir haber geldi. Fabrikadaki irtibatlarımızdan bir işçiyle birlikte adamın ofisine gitmek üzere üç kişi seçtim. "Lâciverdî Bey'le sadece konuşacağız" dedim, önümüzü kesen iki korumayı ona bir zarar verme niyetinde olmadığımıza ikna etmeye çalışıyordum.

Yerlerinden kımıldamadılar.

"Buraya yardım etmek için geldik" dedim pek de ikna edici olmayan bir şekilde.

"Siktirin gidin buradan!" dedi korumalardan biri, öfkeliydi. Beni ve diğer üç öğrenciyi kenara itti. Korumaların hiddetini önceden tahmin etmiş olan işçi rehberimiz, ikinci katta bekliyordu. Öteki koruma, yüzünde "Tekimiz dördünüzün hakkından geliriz" diyen pis bir sırıtma ile kapının önünde dikiliyordu. Açıkçası çelimsiz devrimci bedenlerimizin bu adamlar karşısında hiçbir şansı yoktu.

"Durumu zorlaştırıyorsunuz" diyerek yeniden yeniden denedim, Lâciverdî'nin beni duyacağını umut ediyordum. Duydu da, ofisinden dışarı çıktı.

"Sizin buraya gelmeye hakkınız yok" dedi bize, korumaları iterek ilerledi.

"İşçiler giderek huzursuzlanıyor" dedi öğrenci arkadaşlardan biri, tarafsız arabuluculardan başka bir şey olmadığımıza ikna etmeye çalışıyordu adamı.

Aşağıdaki salondan gelen "Adalet istiyoruz" sesleri durumun ciddiyetinin altını çiziyordu.

"Sanırım" dedi yoldaşlarımdan biri "işçilerle konuşmak ortalığı sakinleştirebilir." Lâciverdî'nin gözünü korkutmaya çalışıyordu.

Lâciverdî tek bir kelime bile etmeden korumalarından biriyle ofisine geri döndü. "Gidelim" dedi birkaç dakika sonra odasından çıkarken, açık kırmızı renkli kravatını bağlıyordu.

Merdivenlerden aşağı indik, korumaları etrafını sarmış bir şekilde o da peşimizden geliyordu. Sükûnetini koruyordu, ama ne olup biteceğini kestiremeyen korumalar gergindi.

Erjeng hâlâ iddianamesini okuyordu.

"Kapitalistler parazittir, aynen bu adam gibi" dedi, Bay Lâciverdî'yi işaret ederken sesini yükseltti. "İşçilerin kanını emerler, ülkenin kanını emerler, köylülerimizin kanını emerler, daha on iki yaşına bile gelmeden burada çalışmaya zorlayıp çocuklarımızın kanını emerler, yaşlılıklarında doğru dürüst yaşama hakkını ellerinden alarak anne babalarımızın kanını emerler. Acımayacağız. Onları affetmeyeceğiz. Saraylarını yerle bir edeceğiz, saklandıkları yerde bulacağız onları."

Erjeng'in ateşli sözleri sadece Lâciverdî'yi kızdırmakla kalmamış bizi de şaşırtmıştı.

"Bu adam deli" diye fısıldadı Ahmed, Erjeng'in attığı kışkırtıcı tiradının sebep olabileceği şeylerden endişeliydi. "Bu işçilerin ne istediğinden haberi bile yok."

Lâciverdî daha Erjeng'in konuşmasını yaptığı, onu yargılayıp mahkûm ettiği bölüme ulaşmadan, işçiler çoktan yağlı ilmeği hazırlamışlardı bile, adamın idam edilmesini istiyorlardı. "Bedelini hayatıyla ödemesi lazım" diye bağırdı içlerinden bir tanesi, ipi havada salladı sonra da bir putrele astı. "Para umurumuzda değil, kan istiyoruz."

Ahmed, Erjeng'i kenara itti.

"Kardeşlerim" diye yakarıyor, Erjeng'in başlattığı çılgınlığı kontrol altına almaya çalışıyordu. "Biz kimseyi öldürmeyiz. Biz onlara benzemeyiz. Biz *ve* başkaları için hakkı olan neyse onu isteriz. Düşmanımız tek bir kişi değil bir sınıftır."

Her zaman olduğu gibi, megafon yüzünden Erjeng transa geçmişti. Yaklaşmakta olan ve kendisinin neden olduğu felaketin farkında değildi.

"Sus artık" dedi Ahmed, Erjeng'i kenara iterek. "Adamı öldürecekler!"

Korumaların ve birkaç işçinin yardımıyla Lâciverdî'yi fabrikan dışarı çıkarttık. Kurtarıldıktan sonra, Lâciverdî dışarıda, Mercedes'inin arka koltuğunda hıçkıra hıçkıra ağlıyordu.

Tesadüf bu ya, Erjeng'in idam kararını onaylayan devrim savcısının adı da Lâciverdî idi. Ama savcının, Erjeng'in farkında bile olmadan fabrikada asılmasını istediği adamla hiçbir akrabalığı yoktu.

Fabrikadaki olaydan sonra Ahmed burjuva arkadaşlarından umudu toptan kesti ve bir daha hiçbir eylemde görünmedi. Kendi devrimci işçi partisini kuracak, aynı savcının emri ile üç yıl sonra idam edilecekti.

Yaşadığımız bütün aksiliklere rağmen hâlâ doğru yolda olduğumuza inanıyordum. Sadece sabırlı olmayı öğrenmemiz gerekiyordu. Tek bir eylemle işçileri devrimci unsurlara dönüştüremezdik. Çok hızlı sonuç elde etme arzumuza gem vurmamız gerekiyordu.

Bu konudaki kararlılığım, Tahran'ın on beş kilometre batısındaki General Electric fabrikasında yaptığımız eylemde sınanacaktı. İşçilere dört aydan fazla bir süredir maaş ödenmediğini duymuştuk. Beş binden fazla çalışanı ve ismi bilinen bir şirket olması nedeniyle, bu fabrika davamızı kitlelere duyurmak için en uygun yerdi. Eğer öğrenci ve işçi hareketleri birleşecektiyse, dönüm noktası işe bu olacaktı.

Öğlen civarı oraya vardık, silahlı askerlerin koruduğu fabrika kapısına doğru yürüyüşe geçmeden önce diğer öğrencilerin gelmesini bekledik. Dört yüz beş yüz kişilik yeterli sayıya ulaştığımız anda da kapılara doğru harekete geçtik. Bitkin durumdaki askerler ne bir uyarıda bulundu ne de bize saldırdı. İşçiler içerden kapıları açtı, askerler ise umursamaz bir biçimde silahlarına yaslanmış duruyorlardı. İşçiler bir ritüel olarak alkışlamaya başladı, öğrenciler de yumruklarını kaldırdılar:

İşçiler, işçiler emeğiniz bize hayat veriyor!
İşçiler, işçiler ülkeyi siz besliyorsunuz!

Bir süre sonra fark ettim ki bizim yaptığımızdan çok daha kapsamlı organizasyon gerektiren bir işe kalkışmıştık. İşçiler bütün sorunlar çözülene kadar fabrikada kalmaya kararlıydı. Daha önceki eylemlerimiz bir gün süren gösterilerdi, ama bu sefer işçiler bütün talepleri kabul edilene kadar oturma eylemi yapmayı planlıyordu. O gün dondurucu bir soğuk vardı, sıcaklık sıfırın altındaydı, fabrikanın içi dışarıdan çok daha fazla üşütüyordu, çünkü elektrikler kesilmişti. Yemek ve battaniye lazımdı bize. Ama en önemlisi, binlerce işçinin ilgisini günlerce ayakta tutmanın, dağılıp sayılarının azalmasını engellemenin bir yolunu bulmamız gerekiyordu. Her gün yapılacakları planlayacak dört öğrenci ve üç işçiden oluşan yedi kişilik bir komite kuruldu.

General Electric'te oturma eylemi yapıldığı haberi hızla yayıldı. İkinci günün sonunda, güneyde grevdeki petrol işçilerinden, Tahran rafinerisi işçilerinden ve devrimde din adamlarının önderliğini yapan Militan Din Adamları Cemiyeti'nden destek mesajları aldık. Militan Din Adamları Örgütü sadece mesaj değil, daha önemlisi, battaniye de göndermişti. Endişeliydik, çünkü din adamlarının göndermeyi vaat ettiği sıcak yemek karşısında bizim ateşli kapitalizm karşıtı retoriğimizle daha çok işçiyi kazanmamız mümkün değildi. İşçilerin, din adamlarının somut katkılarını, bizim altın kadar değerli olan sosyalizmin inşası vaadinden daha fazla takdir edeceklerinden korkuyorduk.

Üçüncü günün en önemli olayı Brecht'in Gorki'nin *Ana* romanından uyarladığı *Die Mutter* eserinin sahnelenmesiydi. Drama Okulu öğrencileri kısa bir süre önce eseri oynamışlar ve yeniden sahnelemeye hazırdılar. Oyundaki birçok karakterin, verdiği radikal mesajın, anlattığı grev ve fedakârlık öykülerinin, işçilere verdikleri mücadelenin ne kadar önemli olduğunu, Tahran'ın eteklerinde kurulu bu fabrikanın duvarlarının ötesine taşan bir etkisi olduğunu göstereceğini umut ediyordum. Brecht'in iyimserlik ve mizah yoluyla verdiği devrimci mesajı, çekilen açlık ve acıları oyun boyunca nasıl bir kapitalizm eleştirisine dönüştürdüğünü görmelerini istiyordum. İşçiler oyunu

beğendiler, heyecan dolu her monoloğun ardından, özellikle bu kadın oyuncunun monoloğu ise alkışlıyor, ıslık çalıyorlardı.

Bittikten sonra "oyun nasıldı?" diye genç bir işçiye sordum.

"Bu kadınların hepsi evli mi?" diye cevapladı sorumu.

Militan Din Adamları Cemiyeti'nin teveccühleri sayesinde, fabrikaya kamyon kamyon sıcak yemek geliyordu.

Dördüncü gün için Aryamehr Teknik Üniversitesi korosunun devrimci şarkılar söylemesini planlamıştık. İşçiler popüler şarkılar istedi, koro da söyledi. Kadınlar yine en gözde devrimci öncü konumundaydı. Bilinçlendirme faaliyetimiz biraz farklı bir yöne gidiyordu ama biz yine de eylemi devam ettirmeyi ve heyecanı belirli bir düzeyde tutmayı başarmıştık.

Beşinci gün din adamları, ilettikleri mesajı okuması için birini gönderdiler.

"Bir molla geldi" dedi Muhammed panik içinde yanıma yaklaşarak. Muhammed benim kampüstendi ve içimizde belki de işçi mücadelesine en yürekten bağlı olan kişiydi.

"Böyle bir şeye izin veremeyiz" diye ekledi, heyecanı yüzünden kekeliyordu. "Bunun için çok emek verdik, şimdi gelip kendilerine mal etmek istiyorlar."

Muhammed heyecanlandığı zaman bile o kadar sessiz konuşurdu ki onu duymak için iyice konsantre olmak gerekirdi. Tam da Ahmed *karegar*ın aradığı cinsten bir öğrenciydi; sabırlı, işçilerin çıkarlarını ciddiye alan ama bunu da işçilerle genel bir dayanışma ilişkisi geliştirmek ya da insanlığı kurtarmak için değil de sadece işçilerin iyiliği için yapan biri. Ama Erjeng gibi öğrencilerin oynadığı rolü asla oynayamazdı. Narin vücudu, uzun boyu, mavi gözleri, seyrek bıyıkları, darmadağınık açık kahverengi saçları, *bütün* bu fiziki özellikleri sahnede otoriter bir lider gibi boy göstermesinin önündeki engellerdi. Eğer kitleye önderlik edeceksen, kararlı olman, sert görünümlü, kibirli olman ve sigara içmen gerekiyordu. Muhammed bunlardan hiçbiri değildi.

"Allah senden razı olsun kardeşim" dedi güler yüzlü genç imam, elini önce bana sonra da Muhammed'e uzattı. "İşçilere desteğimizi ve yaptıklarınız için size ne kadar minnettar olduğumuzu göstermek isteriz."

Siyah sarığı kafasına göre büyük duruyordu, uzun siyah cübbesi ise onu olduğundan daha boylu poslu gösteriyordu.

"İşçilere bir konuşma yapabilir miyim?" diye sordu, bir yandan Muhammed'in elini tutuyor, sol eliyle de sakalını sıvazlıyordu.

"Arkadaşlarımla bir konuşayım, gelip hemen size haber vereceğim" dedi Muhammed, zaman kazanmaya çalışarak.

Yedi kişilik planlama komitesi acil bir toplantı düzenledi. "Konuşmasına izin vermekte bir sorun yok" diye karar aldık.

"Lütfen kısa bir konuşma olsun" diye rica etti Muhammed, genç imamdan. "Sizi nasıl tanıtalım?"

"Ali Hamaney" diye mırıldandı.

"Sadece bir şartımız var" diye uyardım Bay Hameney'i. "Saflaşma yaratmayın, işçileri bize karşı kışkırtmaya çalışmayın, dini bu konuya karıştırmayın. İşçilere destek için buradayız, farklı düşüncelerimiz yüzünden kavga etmek için değil."

"Eğer Sessiz Kalırsam" diye başladı Hamaney konuşmasına, Hamid Mosaddeq'ın yeni bir şiiri ile giriş yaparak.

Ey,
Bütün bu sessizliğinle,
Bütün bu unutuşlarımla
Şimdi sen.
Kim ki,
İstemez senin ve benim
"biz" olmamızı,
Dilerim, söner ocağı.
Eğer "biz" olamazsam,
Yalnızlığa mahkûm kalırım.
Eğer "biz" olamazsan,

Kaybolup gidersin.
Eğer isyan etmezsem,
Eğer isyan etmezsen,
Kim edecek?
Eğer ben isyan edersem,
Ve sen de,
Kalkarız ayağa
Hepimiz.

İşçiler ayağa kalktı ve alkışladı. Hamaney sıktığı yumruğunu havaya kaldırdı ve birlik çağrısı yaptı. Beş bin işçinin ağzından çıkan uğultu binayı sarstı: *Birlik, Mücadele, Zafer!* Hamaney çıkıp gitti, daha fazla yiyecek geldi.

Hamaney on yıl sonra, 1989'da, yeni cumhuriyetin devlet başkanı ve ruhani lideri olacaktı.

Tahran'da insanların silahlandığı, devlet radyo ve televizyonu da dahil, resmi binaları ele geçirdiği haberleri geliyordu. Hapishaneleri basmış, bütün siyasi mahkûmları, hırsızlar ve katillerle birlikte, serbest bırakmışlardı. Şehrin farklı yerlerinden göğe siyah dumanlar yükseliyordu. Tahran'a giden yol üzerinde toplanmış, el radyosunu dinliyorduk.

"Tahranlı yurttaşlar" spiker askeri valinin en son bildirisini okuyordu, "Bugün öğleden sonra, dörtten itibaren sokağa çıkma yasağı uygulanacak."

Saat dördü çoktan geçmişti.

"Kahraman askerlerimiz, can ve mal güvenliğinizi korumak için sokağa çıkma yasağına uymayan yıkıcı unsurları tereddüt etmeden vurmak için kesin emir aldı." Radyoda askeri marşlar çalıyor, bildiri tekrar tekrar okunuyordu. General Electric fabrikasında işçiler ise hâlâ ödenmeyen maaşlarını istiyordu. Şehirde silahlı çatışmalar olduğu haberleri de geldi. Kilometrelerce öteden yanan binalardan yükselen dumanları görebiliyorduk.

Planlama komitesi herhangi bir plan üzerinde fikir birliğine varamamıştı. Muhammed burada işçilerle kalmamız konusunda ısrar ediyordu.

"Devrim zafere ulaşacak" dedi "Biz olsak da olmasak da. Ülkeyi kim yönetirse yönetsin işçiler aynı şeyleri talep edecek."

Muhammed'in söylediklerine katılıyordum, ama şehirde akan kanı da görmezden gelemezdim. "Orada olmamız lazım" dedim. "Ayaklanma olurken neredeydiniz, diye sorduklarında ne diyeceğiz? Hangi hapishanenin kapılarını kırdık? Hangi askeri üssü işgal ettik? Hangi devlet binasını ele geçirdik?"

Muhammed bu tartışmayı kazanamayacağını anlamıştı. Muhammed orada kaldı, geri kalanımız ise devrimin nihai zaferini kutlamak üzere şehre geri döndü.

Muhammed üç yıl sonra idam edilecekti.

Aşağı yukarı aynı zamanlarda, Erjeng işkencede aldığı yaralar yüzünden benim koğuşun önünde ölecekti ve ben onun öldüğünü kabul edemiyordum.

Her Şey Paramparça Oluyor

Ferhat'ın ispiyoncu olduğunu düşünmek bile çok ağır geliyordu. Sebebi, ona çok yakın olmam değildi, sorgu odasının dışındaki, giderek küçülen dünyamdan geriye kalan sadece o vardı. Günler süren uykusuzluğa rağmen uykuya dalamıyordum bir türlü. Dinlenmeme izin vermeyen şey korku mu, endişe mi, yorgunluk mu, bozuk elektrolitler mi, yoksa başka psikolojik ya da fizyolojik sorunlar mıydı, bilemiyordum. Umurumda da değildi, sadece uyumak istiyordum. Beynim, kuruyan bir erik misali büzülüp küçülüyordu sanki.

Koğuşa geri dönmemin üzerinden çok fazla vakit geçmemişti ki kapı açıldı. Artık söyleyecek bir şeyim yoktu. Kapı açıldığında, gitmek için ayağa kalkıp hazırlanmam gerektiğini biliyordum.

Koğuşların olduğu bloktan çıkmak için artık gardiyanın yardımına ihtiyacım yoktu. Koğuştan dışarı çıktım, ama merdivenlerden aşağı inmeden önce gardiyan beni tutup durdurdu.

"Biraz uyudun mu?" diye soran sorgucumun sesini duydum. Benim çöplüğümde ne işi vardı?

"Hayır, hiç de bile. Zaten istediğiniz bu değil mi?"

"Gerekmediği zamanlarda çok konuşuyorsun, konuşman gerektiği zamanlarda hiç konuşmuyorsun. Sana verdiğimiz sürenin bugün dolduğunu hatırlatmak istedim. Bir karar vermek zorundasın. Bu kararı senin için biz vermeyelim."

Ültimatomlarından gına gelmişti. Kendine fazla güvendiğini düşünüyordum. Ama stratejisi neydi hâlâ anlayamamıştım. Çok fazla şey biliyor, örgütten bir sürü insanı tanıyor, yazdıklarım hakkında çok şey biliyordu. Ama zaten onun bildiği şeyleri itiraf etmemi istiyordu.

Belki de gerçekten de seni kurtarmak istiyordur?

Ama neden? Onun umurunda değilim ki.

Belki bu insanlar hakkında yanlış düşünüyorsun.

Sanırım deliriyorsun sen. Buradaki insanların kim olduğu hakkında hiçbir şüphem yok. Katil sürüsü bunlar. Evin'de görmedin mi bunları?

Hepsinin aynı olduğunu nereden biliyorsun? Belki de değillerdir.

Bunları duymak istemiyorum.

"Ayrıca, İsmail'in kardeşin olduğunu bildiğimizi de söylemek istedim."

Sorgucumun tepeden bakan sesi havada yankılandı. Vücudumdaki her organ titriyordu. Dizlerim çözüldü ve arkamdaki duvara doğru devrildim.

Gardiyan bütün gücü ile tekmeledi beni. "Ayağa kalk, korkak köpek."

"Bırak onu" dedi sorgucum gardiyana sakin bir şekilde. Sonra birkaç saniye yanımda oturdu ve vaaza başladı yine. "İşimin ne kadar zor olduğunu görüyorsun. Bu kardeşimiz sana ne kadar öfkeli ise ben de o kadar öfkeliyim. Devrimi daha da ileri taşımaya çalışıyoruz. Bir avuç karşı devrimci ile uğraşmaktan daha büyük sorumluluklarımız var. Kutsal amaçlarımız var. Er ya da geç bu amaçlara ulaşacağımıza eminiz. Bu kardeşimizin burada senin ve yoldaşlarının başında nöbet beklediği her gün öfkesi ve kini daha da artıyor. Sen ise orada rahat rahat oturuyor, bizi kandırdığını düşünüyorsun. Bizi adam yerine koymuyorsun, burada canını dişine takıp çalışan herkesten daha zeki olduğunu sanıyorsun. Tarihin tanrılarının senin safında olduğunu düşünüyorsun. Seni tanıyorum. Ne kadar zayıf ve aşağılık biri olduğunu biliyorum. Şimdi çıkıp giderim, bırakırım burada kardeşlerim sana dalavere çevirmenin cezası neymiş gösterirler."

"Ben kimseyi kandırmıyorum."

"Öyleyse söyle bize. Kardeşin nerede?"

Gece yarısı ve gün doğumu arasında bir vakitte çekildiğim, sayısını bilemediğim günler ve geceler boyu süren sorguların ardından, aklıma herhangi bir yalan gelmiyordu. Düşünemiyordum.

Söyle onlara. Şöyle ya da böyle zaten öğrenecekler. Söyle onlara. Ama o benim kardeşim.

Ne fark eder? Herkes herkesin kardeşi, kız kardeşi, bir şeyleri. Söyle onlara.

"Biliyorum, ama söylemeyeceğim. Şimdi seni kandırdığımı söyleyemezsin. Böyle sanıyorsun değil mi? Yani, biliyorum ama söylemeyeceğim? Tamam. Sen kazandın, biliyorum ama söylemeyeceğim. İnsanlara burada işkence etmediğinizi söylememiş miydin? Sadece yalan söyledikleri için insanları cezalandırmıyor musun? Şimdi sana gerçeği söylüyorum. Biliyorum ve bildiğimi de kendime saklayacağım."

"Çok sevimli olduğunu sanıyorsun, değil mi?" deyip beni gardiyanla yalnız bıraktı.

Bu kez, sanırım iki gün sonra koğuşa geri döndüm. Koğuş arkadaşlarım yer *sofrasının* etrafında toplanmış, bölüştükleri akşam yemeğini yiyorlardı. Ferhat ortada yoktu. Canım sohbet etmek istemiyordu. Gözlerimin Ferhat'ı aradığını anlamış gibi Albay Sayrafî bana baktı ve dedi ki "Ferhat dün gece idam edildi." Büyük bir parça ekmeği sulu çorbaya daldırdı ve ağzına atıverdi. "Biliyordu ve hazırdı" diye devam etti Albay ağzı dolu dolu.

"Bırak da biraz otursun zavallı adam" diye Albay'a çıkıştı Derviş. Tek bir kelime bile etmeden köşeme doğru yürüdüm. "Bir şeyler yemen lazım" dedi Sayrafî, Derviş'i umursamadan. "Açlıktan ölmek istemezsin herhalde. Bizi öldüreceklerse zaten öldürecekler. Benim felsefem bu."

"En azından, ordudaki yıllarını boşuna geçirmediğini anladık. Filozof olup çıkmışsın." Aklına esèni söyleyebilen tek kişi Derviş'ti. "Felsefi bilgelik yerine biraz cesaretin olsaydı belki şimdi çok daha iyi bir yerde olurduk."

"Hep saygılı oldum" diye bağırarak cevap verdi Albay "Ama sen hayatımı her gün daha da zorlaştırıyorsun. Benden ne istiyorsun?"

İkisi birbirlerine hakaret etmeyi sürdürürken diğer insanlar sessiz sessiz oturuyordu. Daha sonra öğrendim ki, Derviş'in Albay'a husumetinin sebebi Albay'ın Derviş'in kardeşini polise ihbar etmesiymiş. Albay, başarısız darbe teşebbüsünün liderlerinden biriydi. Anlaşıldığı kadarıyla, benim sorgucumun lafıyla, bülbül gibi şakıyormuş, başarısız darbenin planlamasına katılan herkesin ismini vermiş. Derviş, cumhuriyetin ilk devlet başkanına ekonomi danışmanlığı yapmış, ama kardeşinin tutuklanması onun hakkında bazı şüpheler doğmasına neden olmuş, siyasi kariyerini bitirmiş ve özgürlüğüne mal olmuş. Dolayısıyla o gece birbirlerine dalaşmalarının nedeni ne bendim ne de Ferhat.

Sorgu rutini ertesi sabahın erken saatlerinde yeniden başladı. Koğuştakiler şafak sökmeden önce tuvalete gitti, benim gözüm

bağlandı ve merdivenlerden aşağı indirildim. Sorular neydi artık hatırlayamıyordum, daha da kötüsü verdiğim cevapları da.

Yeniden migrenim tuttu.

Zamanın izini sürmek gün geçtikçe daha da zorlaştı. Hangi gün ya da saatin kaç olduğunu takip etmekten vazgeçersem delireceğimi düşünüyordum. Beni farklı farklı sorgu odalarında dolaştırmaya karar verdiklerinden beri, üzerinde *bu da geçer* yazan sandalyenin bana hissettirdiği süreklilik duygusunu çoktan yitirmiştim. Ellerinde olsa koğuşumu her gün değiştireceklerini biliyordum.

"Öyleyse, gel bir orta yol bulalım" diye ısrar etti sorgucu. "Sana güzel bir fotoğraf albümü göstereceğim, sen de her resmin altına onları tanıyıp tanımadığını, eğer biliyorsan kod adlarını yazacaksın. Bu kadar basit."

Sandalyenin üzerine fotoğraflarla dolu kalın kalın defterler bıraktı. Ve her zaman olduğu gibi ortadan kayboldu.

Defterlerden hiçbirini açmadım. Odada dolanmaya başladım, başka şeyler düşünmek istiyordum. Aklım üniversite günlerime gitti, Sirus ile kampüste müzik faaliyetleri düzenlediğimizi hatırladım. Öğrencilerden bir odada oturup klasik müzik dinlemelerini istediğimiz için herkes bizim deli olduğumuzu düşünüyordu.

Ne garip, Sirus, Sibelius hayranıydı. Lengerudlu bu çocuk, Finli bestecisinin kutuplardan çıkıp gelen müziğinden büyülenmişti.

Aralarındaki bağlantının doğa olduğunu iddia ediyordu Sirus: Ağaçlar, bahar, dağlar, deniz. Sibelius'un doğasının karlı, donmuş ve her daim yeşil, onunkinin ise Hazar Denizi'nin dört mevsimi olması ne fark ederdi ki?

Müzik dinletileri serimizi Sibelius'un En Saga'sıyla başlatmak istemesine ne demeli peki? Eserin ilk birkaç ölçüsünün ormanda yapılan hoş bir geziyi andırdığını düşünüyordu; gizemli, insanı zinde tutan ve keyifli.

Ama sen daha bilinen bir eser istemiştin, istediğin de olmuştu.

Haklıydım ama. Hayatlarında tek nota klasik müzik dinlememiş öğrenciler, birçok efsaneyi kendilerine yakın bulabilir, onlarla bir bağ kurabilir ama asla En Saga (Peri Masalı) ile değil, Sibelius ile değil.

Sen sadece başka hiç kimsenin müzik zevkine güvenmiyordun.

Hayır, Sirus'un zevkini beğenirdim. Ben de Sibelius hayranıydım. Dinleti notlarını yazmasını istemedim mi ondan?

Evet, sonra da her kelimesini değiştirdin.

Hayır, doğru değil bu. Fikret Amirov'un Shur bestesi üzerine çok güzel bir yazı yazmıştı.

Yazı üzerinde iki hafta çalışmıştı. Hatırlıyorum, "Shur, Sovyet Azerbaycan klasik müziğinin mucizevi eseri" diye yazmıştı program notlarında.

Hatırla, metne "Sovyet"i sen eklemiştin. Sosyalizme bir selam göndermek, Amirov'un yaratıcılığında sosyalist olarak büyümesinin payı olduğunu söylemek istemiştin.

Araya girip durmasan da şunun tadını çıkartsam olmaz mı?

"İskemlene geri dön. Yüzünü duvara dön."

Kapı açıldı ve tepsi yere kondu. Kahvaltı. Soğuk ve renksiz bir bardak çay, iki büyük hurma, peynir kırıntıları, iki küp şeker. Bugün yeni olan şey hurmaydı. Yumuşak ve taze.

Evet, nerede kalmıştık?

Shur, aslına bakılırsa senfonik bir muğamdır ki bu tutarsız bir tanımlama oluyor: Doğaçlama sanatını, senfonik formların katı yapısı ile birleştirir. Eserin güzelliği tam da buradadır işte. Tüketilmemiş potansiyeli, açtığı yollar, sunduğu yaklaşım, bunların hepsi, hem en gelişmiş hem de tamamlanmamış haliyle mevcuttu eserde.*

Sirus'a göre, eserin bir de hikâyesi vardı. Çoban kaybolan sürüsünü arıyormuş. Sirus bu hikâyeyi nereden buldu hiç bilmiyorum,

* Azerbaycan halk müziği. (ç.n.)

fakat cuk diye oturuyordu. Bas klarnet, hikâyeye yalnızlık ve kaybın hüznünü anlatarak başlar. Timpaninin hafif dokunuşları klarnete bir hareket hissi, bir şeyleri arıyormuş, etrafa bakınıyormuş duygusu katar. Orkestra, çobanın arayışını resmeden tablolar çizer ardı ardına. Çobanın hayatından farklı sahneleri aktarır; bazısı basit mutluluk pasajları, bazısı elemi tasvir eden, karmaşık kakafonik bölümler. Tanıdık halk ezgileri duyulur ve kaybolur, dinleyene anlık hazlar verir. Bu mutluluk dolu anlara olan aşinalık, derin bir beklenti duygusu, yeni, temiz bir sayfa açıyormuş hissi uyandırır. Fakat çobanın en sonunda bulduğu bu değildir. Geride ona kalan, timpaninin ritmik darbeleridir, başka her şey arka planda kaybolup gider. Bu bir son mudur yoksa devam eden bir arayış mı?

Bütün parçayı, başından en son notasına kadar ve tam yirmi dakika boyunca, kafamda çalabildiğimi fark ettim. Zamanı takip etmek için mükemmel bir yol bulmuştum. *Shur*'u aklımda tekrar tekrar çaldım, üç kez çalmam bir saate denk geliyordu.

Ama *Shur*'u kafamda çalıp durmam, fotoğraf albümü ile ilgili sorunumu çözmüyordu. Kalın defterde, üniversite kimliğimdeki vesikalık da dahil olmak üzere, binlerce fotoğraf vardı. Resmimin altındaki "diğer isimler" kısmına, el yazısı ile *Ekber* yazılmıştı. Zaten bildikleri şeylere ekleyecek bir şeyim yoktu. Bu isimleri ifşa etme yükünün benim üzerimde olmaması, garip bir şekilde, avutuyordu beni. Bu yüzden rahatlamış hissediyordum ki haysiyetsizceydi bu.

Defter bana, yanlış bir şekilde, güvende olduğum hissi de vermişti. Sorgucunun, aslında bana söylediklerinden çok daha fazlasını bildiği fikrini kafama sokmaya çalıştığına inanmaya başlamıştım. Bu düşünce onu benim gözümde daha güvenilir kılıyordu. Ufak ufak zaten "ifşa" olduğunu düşündüğüm bilgileri paylaşabilirdim. Ona birkaç eski adres ve çoktan terk edildiğinden emin olduğum adresleri verebilir, güvenini kazanabilirdim.

Farklı günlerde dört adres verdim. Eğer bu adreslerden birinde hâlâ birileri kalıyorsa en azından öteki adreslerdeki insanların zarar görmemesini sağlamaya çalışıyordum. Bu oyunu benden çok daha iyi oynuyorlardı.

Beklediler ve bütün adreslere aynı anda baskın düzenlemeye karar verdiler. Beni de yanlarında götürdüler. Arabanın ön ve arka koltukları arasına tıkıyorlardı beni. En azından şehrin sokaklarındaki hayatı biraz da olsa görmek istiyordum. Ama çok şey istiyordum. Verdiğim ilk üç adres konusunda haklı çıktım. Tanıdığım insanlar çoktan oradan ayrılmıştı. Ama en son adreste işler değişti. Onlara şüpheli görünen biri açtı kapıyı. Gözbağımı çıkarıp, kar maskesini giymemi ve arabanın arka koltuğuna oturmamı istediler. Onlar kapıyı açan adamla konuşurken araba yavaşça apartmana doğru yaklaştı. "Bak şu adama" dedi polislerden biri, şakağıma tabancayı dayamıştı. "Onu tanıyor musun?" Gözbağının gözlerime yaptığı baskı ve migrenim yüzünden bulanık görüyordum, bir de bu tabanca namlusu çıkmıştı. "Görebilmem için biraz zaman lazım." Kapıyı açan adam beni görmesin diye arabayı sokağın aşağısına doğru sürdüler. Tekrar apartmana doğru yaklaştık, onun Cemşid olduğunu fark ettim.

Ne yaptığını sanıyordu böyle? Neden hâlâ buradaydı?

Tuzak bu. Çoktan tutuklanmıştı Cemşid, doğruyu söylüyor musun söylemiyor musun onu sınıyorlar. Onu tanıdığını söyle. Zaten biliyorlar... Hiçbir şeye ihanet etmiyorsun.

Yanılıyorsun. Tuzak olamaz bu. Aylar önce terk edilmesi gereken bir yerde yaşayan geri zekâlının teki o.

"Onu tanıyor musun?" Devrim muhafızı tabancayla kafama vurdu.

"Hayır. Bu adamı hiç görmedim."

"Burada kafana sıkarım şimdi. Adı ne?"

"Bilmiyorum. Size söyledim. Bu adamı hayatımda görmedim."

"Bizimle dalga geçebileceğini mi sanıyorsun sen? Bu işten paçanı kurtarabileceğini mi sanıyorsun?" Tabancasını çenemin altına dayadı ve bütün gücü ile bastırdı. "*Onu tanıyorum*" diyebildim güç bela.

"Adamı öldüreceksin" diyerek muhafızı sakinleştirmeye çalıştı şoför.

"E, ne olmuş? Bırakayım da bizimle taşak mı geçsin?" Şoför arkasına döndü, muhafızı itip benden uzaklaştırdı. Ön koltukta bir devrim muhafızı daha vardı. Sesini çıkarmadan, bu ikisinin benim yüzümden ettikleri kavgayı izliyordu.

"Son bir defa daha bak bakalım, onu tanıyor musun?" Suratımı cama yapıştırdı. Gözlerimi bile açamıyordum. Yanımda oturan muhafız arabadan çıktı, biz de oradan uzaklaştık.

Hıçkıra hıçkıra ağlamak istiyordum. Hiçbir korku, zayıflık, pişmanlık ifadesi göstermiyor, beni gözaltında tutan bu insanlara karşı hiçbir şey hissetmiyordum. Cemşid'in tutuklandığını düşünmek o kadar ağırdı ki arabanın arkasında gözbağım olmadan oturduğumu bile fark etmedim. Şimdi sükûnet içindeki şehri görebiliyordum, ama hiçbir önemi yoktu.

Bu korkunç strateji yüzünden bir yoldaş daha tutuklandı, diye düşündüm. Bu düşünce migrenimi azdırdı ve beni daha da kör etti.

"Eczaneye uğrayabilir miyiz?" Çaresizlik içindeydim.

"Ne lazım?" diye sordu şoför, sanki arabayla gece gezmeye çıkmıştık.

"Başımın ağrısı için ağrı kesici... Çok kötü migrenim var."

"Size revirde ağrı kesici vermiyorlar mı?"

"Veriyorlar ama sadece aspirin. Benim alerjim var."

"Aspirin içersen ne oluyor?"

"Anafilaktik şoka girerim."

"E, iyi değil mi bu?" diğer muhafız ilk defa konuşuyordu. "Ölürsün yani, değil mi?"

"Evet, ölebilirim."

"Kızımda da var" diye lafa atladı şoför. "Parasetamol veriyoruz. Sen de ondan mı istiyorsun?"

"Evet, onu alıyorum." Çok güçlü değildi ama hiç yoktan iyiydi.

"Tamam, bir eczanede dururum. Buralarda 24 saat açık bir tane var."

İstediğim sadece ağrı kesici değildi. Dışarıda insan avına katılanlardan duymuştum, bu kaçmak için en iyi fırsatmış. Yolda ne kadar çok durulursa, kaçma şansı da o kadar artarmış. Ama büyük firarımı gerçekleştirmek için, gecenin bir yarısında, bu sessiz sokaklarda kaç yerde durmamamız gerektiği konusunda hiçbir fikrim yoktu.

Arabayı durdurmadan önce gözbağımı takmamı, ön ve arka arka koltukların arasına yatmamı söyledi. Arabayı kenara çekti, öteki muhafıza gidip ilacı almasını söyledi, kendisi arabada bekliyordu. Aspirinsiz bir ağrı kesici almasını söyledim.

İşte fırsat sana. Kalk ve kelepçelerinle boğazını sık. Sadece bir dakika sürer. Boğ onu ve arabayı al. Kelepçelerle arabayı sürebilirsin. Öteki muhafız geri gelmeden uzaklaşabilirsin buradan.

Bir insanı öldürmek için gücümü toplamaya çalıştım. Terden sırılsıklam olmuştum.

Bir insanı öldüremem ben. Ayrıca, nereye gideceğim ki?

Senden daha güçlü çıkacağından mı korkuyorsun? E, öyle olsa ne olur? Durumun şimdikinden daha beter olmayacak mı zaten?

Hayır, korkaklık değil bu. Belki de öyle. Ama ben kimseyi öldüremem.

"*İnşallah, iyi olacak*" dedi şoför ama benim için mi kendisi için mi dedi bunu, belli değildi. "Eczanenin bu saatte bu kadar kalabalık olmasına şaşırdım" diye devam etti lafına.

Bak dinle beni, işte fırsat sana. Şehirden çıkarsın, bir yolunu bulur sınıra kadar gidersin. Kak Rıza'nın söylediklerini hatırla. Birkaç gün içinde ülkeden çıkabilirsin.

"Kaloriferi açayım mı?"

Kafamdan geçen onu öldürme düşüncesinin arka koltuğu ne kadar kavurduğunun farkında bile değildi.

"Böyle iyiyim" birkaç kelime söylemeyi becermiştim. Öteki muhafız birkaç dakika sonra geri döndü. İlacı arka koltuğa fırlatıp, çaktırmadan bir küfür savurdu.

Cemşid'i hiç tutuklamadıklarını birkaç ay sonra öğrenecektim.

Eskiden kalma bazı ayak izlerini göstermek suretiyle gözlerinde belirli bir itibar kazandığımı düşünüyordum. Araba ile seyahat etmek, şehri gece görmek de enerjimi tazelemişti. Beklenmedik bir şekilde gelen, baskınların başarısız olması nedeniyle sorgucumun bana yönelteceği öfkeyle baş etmemi sağlayan bir güçtü.

Koğuş arkadaşlarım şehirde yaptığım gezintiyi derin bir kuşkuyla karşıladı. Bu türden gezintilerin ve sonuçlarının ne olduğunu çok iyi biliyorlardı. Yapılan baskınların hiçbir sonuç getirmeyeceğini bildiğimi onlara söyleyemezdim. Artık tahammül sınırına dayanmış biri gibi davranmak zorundaydım. Koğuştan antenleri açık bir arkadaşın durumu görüp, artık darmadağın ve çaresiz bir vaziyette olduğumu sorgucuma söylemesini bekliyordum. Ama böyle bir şey olmadı.

Ertesi gün kahvaltımı koğuşta yaptım. Benim durumuma bakarak kendi yaptıklarını meşrulaştırabileceğini düşünen Albay dışında kimse tek kelime etmedi. "Bizimle birlikte yaptığın ilk kahvaltı bu." Ağzını kocaman bayat bir ekmek parçası ile tıka basa doldurmuştu. Sanki sıkıntılarını ağzı doluyken konuşarak gideriyor gibiydi. "Hepimizin iniş çıkışları oluyor..."

"Rahat bırak onu" dedi Derviş, cümlesini bitirmesine izin vermedi. "Adamın iştahını kaçıracaksın." Derviş, Albay'ın benimle böyle benzerlik kuramayacağının farkındaydı sanırım. Ötekiler hiç karışmadan sohbeti dinledi. Onları ileride daha yakından tanıyacaktım, ama şu anda varlıkları çok da önemli değildi.

"Demek dün gece baya bir macera yaşadın" sorgucum beni her zaman ki sükûneti ile karşıladı. Sonra sustu ve arkamda odanın içinde gezinmeye başladı, sanki bir sonraki hamlesini düşünüyordu. Sessizce oturdum.

"Sanırım artık sana burada kimlerin olduğunu ve gizli faaliyetlerin hakkında bu kadar çok şeyi nasıl öğrendiğimizi söylemenin vakti geldi. Kâve'yi tanıyorsun, değil mi? Yakın arkadaştınız, devrimden önce ve sonra birlikte çok şey yaptınız. Değil mi? Onun hakkında kötü şeyler düşünmeni istemem, hâlâ senin dostun ve ikinizin yaptığı hataların affedilemeyecek cinsten olmadığını biliyor. Eğer daha çok zamanınız olsaydı, hepiniz yaptığınız hatalarınızın farkına varabilirdiniz, diye düşünüyor. Ama olaylar öyle gelişti ki tutuklandın, geçmişin hakkında oturup düşünme fırsatın olmadı. Bunun talihsiz bir durum olduğunu kabul ediyorum. Çünkü şimdi geçmişteki hataların hakkında ne dersen de bunun ne sana ne da yoldaşlarına bir faydası olmayacak. Seninle çok açık konuşuyorum. Hiç umut yok demiyorum ama çok az ve hızla tükeniyor."

"Kendinle ilgili bir şeyler söylemeni istemiyorum. O iş tamam. Senin dosyan kapandı, bilmemiz gereken her şeyi biliyoruz zaten. Senden Kâve'yle ilgili biraz bilgi istiyorum. Çabuk hareket etmemiz lazım. Bir sürü dosya sırada bekliyor..."

"Bildiğim her şeyi size anlattım zaten..."

"Bak beni dinle, buraya seninle tartışmaya gelmedim. Seninle işimiz bitti. Geriye çok az bir şey kaldı, onları da hallet, sonra benim sesimi bile duymayacaksın."

Kullan bu fırsatı. Bu kendini beğenmiş orospu çocuğunun sesini duymaktan bıkmadın mı? Kaç gün geçti? Bitti artık, istediğini ver adama ve bir daha asla ve asla sesini duymayacaksın.

Ama duymak istediklerini söyledikten sonra beni öldürmezler mi?

Ne olmuş yani? Seni ne olursa olsun öldürecekler zaten. Niye daha çabuklaştırmıyorsun bunu? Bir mucize mi bekliyorsun? Öyle bir şey olmayacak. Gerçekçi ol.

Ama zaten öldürüleceksem niye konuşayım ki? Çenemi kapalı tutarım.

Sen çeneni kapalı tutarsın da onlar açar. Böyle bir şey olsun istemezsin herhalde. Eğer çeneni onlar açarsa, kim bilir ağzından insanları suçlayan ne laflar çıkar artık. Bu riski alamazsın. Bırak aklının başına geldiğini sansınlar.

"Bize her şeyi anlatmana ihtiyacımız yok ki. Kâve senin eylemlerin hakkındaki bütün detayları zaten anlattı bize. Bu konuda senden gelecek herhangi bir doğrulamaya ihtiyacım yok. Sadece Kâve'nin kendisiyle ilgili yaptığı itirafa ekleyeceğin herhangi bir şey var mı, yok mu onu bilmek istiyorum."

Sorgucunun sahip olduğu bilginin tek kaynağı Kâve olamazdı. Ama kendimi, bildiklerinin çoğunu Kâve'den öğrendiklerine ikna etmiştim.

Daha ne bekliyorsun? Sana ihanet edecek en son kişinin Kâve olduğunu düşünmüyor muydun? Hatırlasana nasıl gururla derdi: Bir devrimci kartal gibi olmalı, yükseklerde uçmalı, gözleri keskin, iradesi çelik gibi olmalı. Tereddütte kapılan devrimciler korkaktır. Alçaktan uçarlar, başkalarının artıklarıyla beslenirler. Şimdi o alçaktan uçuyor. Niye onu koruyorsun ki?

Ama sorgucunun doğru söylediğini nereden biliyorum? Bu da başka bir tuzak değil mi?

Senin hakkında bu kadar şeyi başka kim biliyor? Tahmin mi ediyor bunları?

Yaptığım faaliyetlerin hemen hepsini kapsayan bir liste okudu. Hepsini kabul ettim, inkâr etmenin bir anlamı yoktu. Sonra Kâve'ye yöneltilen suçlamaları okudu. Her cümle "zanlı dedi ki; kendisi..." diye başlıyordu. Her suçlama doğruydu. Okuduğu listeye hiçbir ekleme yapmadan Kâve ile ilgili söylediği her şeyi teyit ettim. Bildiği her şey tastamam ve doğruydu.

Odadan çıktı ve kısa bir süre sonra geri geldi. Beni odadan çıkartıp, peşinden gitmemi istedi. Başka bir odaya girdik, gözbağımın altından etrafa bakmamı istedi. Yüzünü duvara dönmüş bir şekilde oturan Kâve'yi gördüm. Sonra yüksek sesle ismimi ve kod adımı söylememi istedi. Söyledim. "Kâve'nin mahallelerdeki protesto yürüyüşlerini örgütlemekten sorumlu olduğunu söylemedin mi?"

Dünyam başıma yıkıldı.

"Hayır!" dedim.

"Kâve'nin gazetenizde yayınlanmak üzere haber topladığını söylemedin mi?"

"Hayır!" diye tekrar ettim.

"Kâve'nin üç çalışma grubunun sorumlusu olduğunu söylemedin mi?"

"Böyle bir şey söylemedim."

"Seninle işim bitti." Beni odadan çekip çıkarttı, duvara yapıştırıp boğazımı sıktı. "İşbirliği yapmak ne demekmiş göstereceğim sana. Gelip, acımamız için yalvaracaksın. Göreceksin sen gününü."

Nefesim kesilmişti, beni yere itti, gelip alması için de sağır ve dilsiz işkence uzmanı Seyyid'i çağırdı. Kâve'nin olduğu odaya geri döndü. Tartıştıklarını duyabiliyordum. Planını mahvetmiştim, ama ne kadar zarar verdiğimi bilmiyordum.

Sen bu işe uygun adam değilsin. Zayıfsın ve sadece kendini düşünüyorsun. Bu işten onurunla sıyrılmanın tek yolunun sessiz

kalmak olduğunu söylediğimde neden beni dinlemedin? Ağzını açma, aptal seni.

Eğer umutsuz ve işbirliği yapmaya hazırmış gibi görünürsem hem kendimi hem de başkalarını kurtarabilirim sandım.

Doğru, kendini kurtarmak istedin. Başkalarını da kurtardığını düşünüp kendini kandırma.

Kendimi kurtaramayacağımı biliyordum. Tutuklandığım gün işimin bittiğini anlamıştım.

Kafama yediğim tekmeyle bu gereksiz düşüncelerden sıyrılıp kendime geldim. "Zamanını boşa harcadığını söylemiştim ona." İki kişi beni yerlerde sürüklüyordu.

"Her gün cephede, sokaklarda bu katillerin elinde şehit düşen kardeşlerimize ne diyeceğiz? Kendimden utanıyorum. *İnşallah* cennette görecek olursam, şehitlerimizin yüzüne bakamam, onlar cihat ederken ben burada kâfirleri yedirip içiriyordum diyemem."

"Seyyid, bir şey lazım olursa bana haber ver." Gardiyan beni odada Seyyid'in insafına bırakarak çıktı gitti.

İki gün sonra beni koğuşa geri götürdüler.

Beni koğuşa getiren gardiyan, Albay'a eşyalarını toplamasını söyledi. "Şanslı günündesin" dedi Albay bana "eşyalarıma benden daha çok ihtiyacın olacak." Bu kadar sakin konuşması beni şaşırtmıştı. Dizlerinin üzerine çöküp, yalvarıp son bir şans isteyecek sanıyordum. Fakat sükûnetini korudu. "Derviş, kusura bakma. İyi bir kumarbaz değilim." Sesi titredi ama hemen toparladı. "Allah'tan af dileyin." Derviş yanına gidip sarıldı.

"Şu haline bak" torbasından eski asker üniformasını çıkarttı, "Berbat görünüyorsun." Elbisem kan içindeydi ve yırtılmıştı. İnsan vücudunun üretebileceği ne kadar koku varsa hepsi birbirine karışmıştı, leş gibi kokuyordum. Yanıma yaklaşamadı, pantolonu yere bıraktı. "Biraz kısa gelebilir ama ne yaparsın, hayat böyle işte."

Albay, on iki kişiyle birlikte idam edildi. Aralarında Derviş'in kardeşi de vardı.

Sorgucum sonraki iki toplantıya gelmedi. Bunlar da daha çok, her şeyin yeniden gözden geçirildiği seanslar gibi oldu. "Bunu ne kadar hızlı bitirirsek" dedi sesi eski sorgucuma göre çok daha yaşlı olan yeni sorgucum, "o kadar erken mahkemeye çıkarsın." Mahkemeye erken çıkma ihtimali karşısında şükür mü etmeliydim yoksa ödüm mü patlamalıydı emin değildim.

En son sorgumdan iki gün sonra, mahkemenin huzurundaydım.

Çalus'a Yolculuk

İlk mahkememe giderken yolda, merdivenlerde gözbağımın altından Sirus'u gördüm. Elimi omzuna koyup hafifçe sıktım, beni gördü mü bilmiyorum. Zaten konuşmamız mümkün değildi.

Sorgum sırasında adı hiç geçmemişti, ama sık sık onu ve müziği ne kadar sevdiğini düşünmüştüm.

Her ikimizin de en sevdiği eserlerden olan *En Saga*'dan olabildiğince alçak bir sesle, birkaç ölçü mırıldandım. Ben ne kadar Mahler'i seviyorsam, o da o kadar Sibelius'u seviyordu. "Açılıştaki ölçülerdeki esrarengiz ormanı görüyor musun? Ve o ağır sessizliği ile Sibelius'u nasıl şaşkına çevirdiğini?"

Hiç hareket etmedi.

Yaylıların çaldığı bölümünden bir kısmı biraz daha yüksek bir sesle mırıldanmaya çalıştım.

Parmağı benimkine değdi.

Onunla tanıştığım ilk anda, fiziğinden, hal ve tavırlarından Hazarlı olduğunu anladım: Kanca gibi bir burun, düz bir kafa, tıknaz bir vücut, kısa ve hızlı atılan adımlar, heyecanlı heyecanlı ve hızlı bir şekilde konuşma. Bütün bunlar şüpheye yer bırakmayacak şekilde köklerinin nereye uzandığını gösteren işaretlerdi. 1978 yılı, kışın ilk günlerinden biriydi, Lengerud'da kolonyal tarzdaki harap olmuş evlerinin kırık merdivenlerinden aşağı indiğinde, tombul yanakları her zamankinden daha da kırmızıydı. Annesinin boğuk sesini duydum; bir zamanlar çok şık olan bu villanın nemli yedi odasından birinden geliyordu sesi.

"Merdivenlere dikkat et" diye homurdandı "Yılanlara da fazla yaklaşma, kendi hallerine bırak..." Annesinin titrek sesi yağmur damlalarının sesine karışıp kayboldu.

Annesinin uyarısına kulak asmayan Sirus hızla aşağı indi. "Buraya gel" dedi çocuksu bir heyecanla "Sana bir şey göstermek istiyorum."

Bu eski ev ve onu çevreleyen kocaman bahçe karşısında büyülenmiş bir vaziyetteydim. Sirus yağan yağmura aldırmadan evin önünde duruyor, elini havaya kaldırmış sallıyordu.

"Aşağı gel" dedi, gözleri evin altındaki boşluğa kenetlenmiş kalmıştı. "Hiç yılan yuvası gördün mü?" diye sordu heyecanlı bir sesle, korkusunu gizlemeye çalışıyordu. "Aslında korkacak bir şey yok. Sadece yumurtladıkları zaman biraz dikkatli olmak gerekiyor, çünkü o vakit son derecede saldırgan oluyorlar." Yılan davranışları konusunda şehirli oğlana ki ben oluyordum o, ne kadar uzman olduğunu göstermeye çalışıyordu. "Anlayacağın" dedi, eğilip yerden bir dal parçası aldı "doğal bir şey bu, annenin evladını koruma içgüdüsü. Aynen annemin yaptığı gibi, biraz önce beni nasıl koruduğunu görmedin mi? Eğer eskisi kadar güçlü kuvvetli olsaydı..." kısacık bir an için dönüp annesinin odasına doğru baktı.

Annesi takatsiz, yirmi yaşında bir adamın annesinden daha yaşlı görünüyordu. Birlikte çok zaman geçiriyorduk, ama hayatlarımızdan hiç bahsetmiyor, sadece politika konuşuyorduk. İyi yoldaşlardık, ama yakın arkadaş değildik. Üvey annesi miydi? Tahran'da beraber yaşadığı, bizden otuz küsur yaş büyük bekâr kız kardeşinin hikâyesi neydi? Peki ya bu eski konak? Babasından mı miras kalmıştı? Toprak ağası mıydı babası? Birkaç yılan yumurtası ile değil bu soruların cevapları ile ilgileniyordum. Evet, meraklıydım ve biraz da gergin; oymalı haşmetli kolonların arkasına gizlenmiş kocaman verandası ile dökülmekte olan, yarısı boş bu konak, benim için daha büyük bir sırdı. Ona sormaya cesaret edemedim.

Sıvaları dökülüp ortaya çıkmış tuğlaların yanından geçerek, merdivenlerden aşağı dikkat ve tedirginlik dolu on adım attım. "Şimdi biraz karanlık, belki göremeyiz" dedi, yüzünde yine o uzman ifadesi vardı, yuvaya doğru birkaç taş fırlattı. Ben daha bahçeye ayak basmamıştım ki yerinde hoplayıp zıplamaya başladı "Çabuk gel, burada!"

Hiçbir şey söylemeden kollarını iki yana açtı, önüme geçmiş beni koruyordu, neticede neyle karşı karşıya olduğumuzu bilen oydu. Büyük bir yılan kafasını karanlıktan dışarı doğru uzattı, toprakta eğri büğrü bir iz bırakan, kısa bir sürünme ritüelinin ardından karanlık yuvasına geri döndü.

"Aslında" dedi Sirus elindeki ağaç dalını fırlatıp atarken "Çalus'a gitmemen gerektiğini düşünüyorum, geç oluyor, hava kararmadan önce oraya varamazsın."

Çalus'a daha önce hiç gitmemiştim. Aklımın köşesinde bir yerlerde, aptallık ettiğimin gayet farkındaydım. Saat dört olmuştu, dört saatlik bir yolculuktan sonra saat sekiz civarı orada olacağımı hesaplamıştım. Hava kararmış olacaktı, ama şehir tamamen boş olmayacaktı, Aziz'in kardeşinin kumaş dükkânını bulmama yardım edecek birini elbette bulabilirdim. Tahran'dan ayrılmadan önce Aziz bana, dükkânın otobüs terminaline yürüme mesafesinde olduğunu, mahallede kime sorsam Mümtaz Kumaş'ın yerini gösterebileceğini söylemişti.

"Tartışmak için çok geç" diye çıkıştım Sirus'a "kararımı verdim, Aziz de beni bekliyor zaten".

Sirus bunu beklemiyordu. Yüzündeki uzman, kendine güvenen ifadenin yerini şimdi huzursuzluk ve gerçek bir endişe almıştı.

Sakin bir şekilde, "Endişelenmesini istemiyorum" dedim.

"Ama güvenli değil" diye ısrar etti Sirus. "Hava karardıktan sonra dışarda olmak riskli, bu günlerde herkesten şüpheleniyorlar. Benden daha iyi biliyorsun bunu. Umarım ne halt ettiğinin farkındasındır."

Sizinle aynı fikirde olmadığında, genelde bunu ifade etmek için *aynı fikirdeyim* ya da *haklısın, ama...* gibi cümlelerle lafa başlardı.

Çıkardığı aksiliğe kendisi de şaşırmıştı. "Demek istediğim, tehlikeli" diye devam etti sözlerine sakin bir tavırla. "Sabah erkenden yola çıkabilirsin, bir yerlerde takılıp kaldığını o da anlar zaten."

Tedbirsiz davranmamdan hoşlanmadığının farkındaydım. Çılgınca planım –Aziz'e bazı yasadışı broşürler götürecektim– beni bile rahatsız ediyordu. Aziz'e orada olacağıma söz vermiştim ve şu anda planımda hiçbir değişiklik yapamazdım. Kararımı çoktan vermiştim, Sirus'un yolculuğu erteleme önerisini dikkate almadım. Küçük sırt çantamı kaptım, en son bastığımız yasadışı broşürleri alıp, kalın paltomun derin iç ceplerine sokuşturdum. Sonra eve doğru yürümeye başladım.

"Nereye gidiyorsun?" diye merakla sordu Sirus.

"Annene hoşça kal diyeceğim" dedim.

"Hiç uğraşma, seni zaten hatırlamayacak. Hadi gidelim, seninle terminale kadar yürüyeceğim."

Yağmur daha da şiddetlenmişti, öğleden sonra saat dörtte hava hızla kararıyordu. "Gitmemelisin" diye rica etti bir kez daha. Bu defa ona öyle bir baktım ki konu orada kapandı.

Terminal, telaşla otobüslerde yer bulmaya çabalayan yüzlerce insanla tıka basa doluydu. Kapısını açtığı anda, heyecanlı bir

kalabalık araca saldırıyor, itiş kakış içeri girmeye çalışıyordu. Burada yarışabilmek belirli ölçüde bir saldırganlık gerektiriyordu ki o da bende yoktu. Yarım saat geçmiş ve ben hâlâ otobüse binememiştim. Bu hengâme içinde hiçbir şansım yoktu. Ama bunun son derece salakça bir plan olduğunu itiraf edemeyecek kadar da inatçıydım.

Benim yerimde Sirus olsaydı, şimdiden Çalus yolunun yarısını almıştı bile. Sade, gösterişten uzak mizacının ardında, hep becerikli biriydi, aynen şimdi olduğu gibi. Kısa bir süre ortadan kaybolduktan sonra geri geldi, kolumdan tuttuğu gibi beni terminaldeki ofise doğru sürükledi. İçeri girdik, yağlı ellerini yavaş yavaş pis bir beze silen, genç bir adam yanımıza geldi. "Garajın arkasına gidin, yan tarafında pembe şeritler olan kahverengi minibüsü bekleyin" dedi alçak bir sesle. "Şoföre, *beni Yadi gönderdi,* deyin."

"Üç katı fazla para alıyorlar" diye fısıldadı Sirus kulağıma "Ama işi hallediyorlar."

Endişeli bir şekilde Sirus'un peşinden garajın arka tarafına gittim. Çok geçmeden de minibüs göründü. Son kez vedalaşıyormuşuz gibi sarıldık birbirimize. Hızlıca kucaklaştıktan sonra Çalus'a gitmek üzere, dokuz erkek ve iki kadınla birlikte, minibüse bindim. İnsanlar birbirlerinden olabildiğince uzakta oturuyor, soğuktan titrememek için kollarını ovuşturuyor, kafalarını paltolarına gömüyorlardı.

"Şoför Bey, kaloriferi biraz daha açar mısınız?" diye rica etti bir kadın.

Şoför önündeki aynayı kadının yüzünü görebileceği şekilde döndürdü. "Bozuk hanımefendi. Ama otobüsün içi dışardaki dondurucu soğukta beklemekten daha sıcak."

Kazağımın altında, pantolonuma sıkıştırdığım broşürler yüzünden çok rahatsız bir şekilde oturuyordum. Rahatsızlığımın nedeni sadece fiziki değildi, zira sürekli olarak bana, yerine getirmem gereken görevimi hatırlatıyorlardı. Aziz'i görmeyeli altı aydan fazla olmuştu. Mahallede çıkan isyanın ardından,

deşifre olduğu endişesiyle Tahran'ın batı eteklerindeki Zor Abad gecekondu bölgesinden ayrılmıştı.

Onunla iki yıl önce kardeşim vasıtasıyla tanışmıştım. Talış Dağları'nda kuyu açma işinde çalışan bir baba ve dokumacı bir annenin oğlu olan Aziz, okul masraflarını garip işlerde çalışarak ve babasına yardım ederek çıkartıyordu. Toplumsal adalet konularıyla özellikle de civar kırsal bölgelerde yaşanan problemler ve mevsimlik göçmen işçilerin sorunlarıyla, erken yaşlarda ilgilenmeye başlamıştı. Entelektüeller onun verdiği mücadeleyle hiç ilgilenmediler, zira yitip gitmekte olan köy hayatına karşı duyulan bu türden romantik bir nostaljiyi, kapitalizmin gelişme süreci karşısında nafile bir çaba olarak görüyorlardı. Bu nedenle Aziz –sağcı ya da solcu olsun– entelektüellere karşı duyduğu derin şüpheyi dile getirmekten hiçbir zaman çekinmemişti. "Adalet hakkında bu kadar hararetli hararetli konuşup da halkın büyük bir kısmını oluşturan kesimin, yani köylülerin, acılarını göz ardı eden bu insanların samimiyetini sorgulamak gerekir." Acı çekmeyen birinin gerçekten de acı hakkında konuşamayacağına yürekten inanıyordu. "Adalet hakkında *konuşmazsın*" derdi, "Onu pratikte *yaşarsın*." Mao Zedong'un kim olduğunu öğrenmeden Maoist olmuştu bile.

En ateşli tartışmalar da bile asla sesini yükseltmez, çok nadiren coşkulu olurdu. Esmer yanaklarının rengi hiç değişmez, yüzünde anlaşılmaz bir gülümseme belirirdi. Küçümseyen bir sırıtma mıydı, nazikçe bir gülümseme miydi ya da tartışmadan galip çıkmak için bir dost kazanma stratejisi miydi? Neyse neydi, ama benim hâlâ kurtarılabileceğimi, on sekiz yıllık kentli entelektüalizmimin henüz kronik noktaya ulaşmadığını düşünüyordu. Benden sadece dört yaş büyüktü, ama her anlamda çok erken yaşlanmış gibi hali vardı; giyinme ve konuşma tarzı, ben de dahil olmak üzere insanlarla ilişki kurma şekli.

Ben üniversite birinci sınıfa başladığımda Aziz, Zor Abad'a taşınmıştı. Üniversiteye, siyasi harekete katılmamı sağlayacak

daha sağlam politik bağlantılar bulmak için gittiğimi biliyordu, ama bunu yollarımızın ayrıldığı an olarak görüyordu; biri gerçek halkın saflarına katılmıştı, öteki ise sadece kuru gürültüden ibaret, çocukça öğrenci gösterilerine gönlünü kaptırmıştı.

Zor Abad, mahallede yaşayanların ruhunu taşıyordu; şehrin sınırlarında, çoğunlukla Kürdistan ve Azerbaycan kırsalından gelen mevsimlik işçiler tarafından kurulmuştu. İmar planlarını hiçe sayarak çamur ve tenekeden yapılan evler, iki tepenin üzerinde, kelimenin gerçek anlamında, bir gecede mantar gibi bitivermişti ve mahallenin adı Zor Abad, *zorla yapılan,* buradan geliyordu. Ne elektrik, ne su, ne kanalizasyon vardı. Mahalle sakinlerinin en büyük düşmanı, belediye başkanı dışında, toprak kaymalarına ve birçok evin yıkılmasına neden olan yağmurdu. Kimse bir gece için bile olsa evini boş bırakmıyordu çünkü tapu ve mülkiyet olmadığı için herhangi biri gelip eve konabilirdi. Mahallenin, kaynaklarını tüketerek kente yük olmasından daha büyük bir sorun vardı; Zor Abad, Tahran'ın çeperlerinin dışında hızla büyüyordu. Bu da, *Büyük Medeniyet Kapısı*'ndan geçmiş olmakla övünen –ki Şah da gururla söyleyip duruyordu bunu– rejim için bir utanç kaynağıydı.

Aziz, kuzeni ile birlikte iki gecede bir kulübe inşa edip, hemen su dağıtımı konusuna el attı. Her perşembe akşamüstü tankerlerle gelen suyun mahalleli arasında eşit bir biçimde dağıtılmasını sağlıyordu. Çoluk çocuk herkes, plastik, bakır, teneke, envai çeşit kaplar ellerinde, paylarına düşeni almak için sıraya giriyor, her seferinde kendilerine su kalmayacak diye bıkkınlık, öfke ve endişe içinde bekleşiyordu. Aziz kalabalıkları gayet iyi idare eden biriydi, ama onun da sabrının sınırlarının zorlandığı zamanlar oluyordu. Onu sadece akrabalarına sinirli sinirli bağırırken görmüştüm.

İnsanlar, arazi kapmak ya da gecekonduların bu kadar üst üste binmesinin verdiği rahatsızlık nedeniyle birbirlerine girdiklerinde, ne Aziz ne de bir başkası bu kavgaları ya da polise yapılan saldırıları durdurabiliyordu. Mahallede çıkan isyanlar

haberlere manşet olduğunda, mevzuya *provokatörlerin* kökünü kazımaya uğraşan gizli polis el atıyordu.

Daha önce Aziz'e artık Zor Abad'dan ayrılma vaktinin geldiğini söylemiştim. "Bir sürü parmak sana dönecek" dedim.

Çenesine avucuna dayamış, uzun parmakları ile yanağını kaşıyor, dikkatle beni dinliyordu.

"Asla böyle bir şey yapmayacaklar" diye tepki gösterdi.

"Peki, neden korkuyorsun o zaman?"

"Başkaları da burada ne yaptığımı biliyor! İşte ben o başkalarından korkuyorum. Ayrıca, şimdi şiddet kullanmak istemedik... şimdi değil... çok erken oldu."

Bana ne söylüyordu? Benim ya da onu tanıyan öğrencilerden birinin ona ihanet edeceğinden mi korkuyordu? Neticede biz entelektüellerdik; zayıf, bencil ve öngörülemez.

Yağmur ve eriyen karlar pencereden içeri giriyor, minibüsün içi giderek daha da soğuk oluyordu. Hava artık tamamen kararmıştı, yolun iki kenarındaki köylerde yanan soluk ışıklar, yanımızdan geçip giden arabaların karanlığı delip geçen farları, beni biraz olsun rahatlatıyordu. Yolda insanlar olduğu sürece sorun yoktu. Soğuktan şikâyet eden kadın –yolculuk başladıktan bir süre sonra uyuyakalmıştı– dışında kimse tek kelime etmemişti.

"Çalus'a daha ne kadar var?" diye sordum önde oturan adama. Niyetim sessizliği bozmak değildi, acilen tuvalete gitmem gerekiyordu. Artık içimden gurultular geliyor, karnım buruluyordu. Sorun Çalus'a kadar dayanıp dayanamayacağımdı.

"İki saat kadar var" dedi. Verdiği cevabın sohbete girizgâh olmadığını çok açık ifade edecek şekilde söyledi bunu. Döndü, kafasını cama dayadı. Yola bakıyordu.

Cevabımı almıştım ama o kadar bekleyemezdim.

Yağmur huzur verdiği gibi hayatı çekilmez de kılabilir. En son, Aziz için yağmur en büyük kurtarıcı olmuştu. Mahalledeki isyandan beş gün sonra polise ihbarlar gelmişti, parmaklar elbette tepenin yukarısında yaşayan kuzenleri işaret ediyordu.

Zor Abad gece demekti. Evler bir gecede yapılıyor ve yıkılıyordu, insanlar işe şafak sökmeden gidiyor gün battıktan sonra dönüyordu, polis insanları gecenin karanlığında tutukluyordu.

Silahlı beş polis bir gece yarısı, Aziz ve Aziz'in yaptıklarının masum bir kurbanı olduğunu söyleyip duran zavallı kuzenini tutuklamak için çıkageldi. Aziz bana daha sonraları Mao'nun *Küçük Kırmızı Kitabı'nın* Farsça bir nüshasını bulduğunu ve tam da o gece bu kutsal metni okumaya başlayacağını söylemişti. Kuzeni evin etrafına teneke kutulardan yaptıkları alarm sistemine biraz takviye yapmak için dışarı çıktığında, ellerinde fenerlerle tepeyi tırmanmaya çalışan adamlar görmüştü. Burada yaşayan herkes, yağmur yağdığında dakikalar içinde bu patika yolun çamurdan bir nehre dönüştüğünü bilirdi. Belli ki bu insanlar Zor Abad'dan değildi. Allah'ın Aziz'i kurtarmak için gönderdikleri; yağmur, çamur ve çok hızlı düşünen kuzeniydi. Evi, inşa ettiklerinden çok daha kısa bir sürede terk ettiler.

Buz gibi minibüsün içinde terliyordum. Artık kendimi tutamayacaktım. Ne yemiştim ki?

"Bir yerde kısa bir süre durmamız mümkün mü?" diye süklüm püklüm bir halde şoföre sordum. "Tuvalete gitmem lazım."

"Nerede durayım? Burada, dağın başında mı?"

O kadar utanmıştım ki kendimi toparlayıp, evet, evet lütfen, nereye olsa yaparım, diyememiştim; aslında biraz daha beklersek, senin şu siktiğimin minibüsünün arka koltuğuna yapacağım.

Ben daha ağzımı açmadan yolculardan biri uykulu uykulu olaya dahil oldu.

"Neredeyse vardık, tut biraz daha."

"Hepimizin tuvalete gitmesi lazım."

"Zamanında varalım..."

Her şey bana karşıydı. Ne şoför ne de yolcular taviz vermedi, Çalus'a hiç mola vermeden gitmek istiyorlardı; işte bu kadar.

"Ama..." lafıma devam bile edemedim. Konuşmanın yarattığı baskı çok ağırdı. Bırakayım gitsin, diye düşündüm ama broşürler için endişe ediyordum.

"Dururum... Ama seni beklemem" diye espri yaptı şoför.

Önümde oturan adam dönüp bana baktı, alnımda biriken iri ter damlalarını gördü.

"İyi misin?" diye sordu.

Sadece kafamı salladım.

"Şahsavar'a çok yaklaştık. Neden orada bir lokantanın önünde falan inmiyorsun?" Daha lafını bitirmemişti ki gözümün ucuyla yol tabelasını gördüm: "Şahsavar'a hoş geldiniz."

Çok kritik bir karar almak zorundaydım, ya buraya sıçacaktım ya da Şahsavar'da minibüsten inip tuvalete gidecektim ki tabii o zaman bu maço şoförün beni orada bırakıp gideceğini biliyordum. Peki ya broşürler? Onları bulabilirlerdi. İki tercih arasında gidip geliyordum: Karnımdaki baskı azaldığında Çalus'a varıncaya kadar dayanabileceğimi düşünüyordum, bağırsak kaslarım koy verdiğinde ise yolculuğumu nihayetlendirmek, güvenli bir yer bulup büyük abdestimi oracıkta yapmak istiyordum.

Şahsavar'da çok az dükkân açıktı ve ana caddenin sonuna doğru hızla yaklaşıyorduk. Önümüzdeki son kavşaktaki trafik ışığının sarıya sonra hemen kırmızıya döndüğünü gördüm. Birkaç saniye içinde kendimi kaldırımda bulmuştum, bağırsaklarımdaki dayanılmaz ağrı yüzünden iki büklüm vaziyetteydim. Şoföre ne dedim, minibüsten nasıl indim, hatırlamıyorum ama işte oradaydım, bilmediğim bir kasabada dondurucu bir yağmurun altında dikiliyordum, etrafta tek bir Allah'ın kulu yoktu, bütün dükkânlar kapalıydı. Bir süre duvara yaslanıp kendimi toparladım. Broşürler, devrim, ishal, Aziz, Mümtaz Kumaş, Çalus, Sirus; üzerimdeki baskı doğru dürüst düşünmemi engelleyecek kadar fazlaydı.

Ara sokaktan yürümeye başladım ve gördüğüm ilk kapıyı çaldım; eski, ahşap, zili olmayan bir kapı. Kuvvetli bir şekilde vuruyordum kapıya. Çaresizce yakarışlarımla içinde bulunduğum müşkülü anlayacak bir çift kulak arasında evin geniş avlusu uzanıyordu. Yağan yağmurun yeknesaklığını yaşlı bir adam sesi bozdu.

"Kim o?" diye sordu kısık bir ses ve bu yörenin ağır aksanı ile.

"Tuvalete girmem lazım" diye yalvardım, "İçeri girebilir miyim, lütfen?"

Açılan kilidin şakırtısını, döndürülen kapı kolunun gıcırtısını duydum.

"Bu taraftan" dedi, bahçenin sağ köşesini işaret etti hiçbir soru sormadan.

Evin önündeki küçük tuvalete koştum, içi broşür dolu paltomu çıkarttım, çömeldim ve...

Küçük, tertemiz tuvalete yaptığım bu iğrenç saldırının sonuçlarını gördükten sonradır ki içerde musluk olmadığını fark ettim. Nazikçe çalınan kapı nasıl temizleneceğim sorusunun cevabıydı.

"İshal olmuşsun" dedi elini içeri uzatarak. Elleri titriyordu, su dolu bakır maşrapa taşıyamayacağı kadar ağırdı. "Bol bol koyu çay içmen lazım" diye devam etti, bu arada ben de batırdığım ortalığı temizlemeye uğraşıyordum. "Biraz beklersen..." dedi, sesi daha az duyulur oldu, eve doğru yürüyordu, "Sana bir bardak çay getireyim."

Bardaktan boşanırcasına yağan yağmur yüzünden geri dönmesini tuvaletin içinde bekledim. Dumanı tüten bir bardak siyah çay verdi ve dedi ki; "Şeker yok ama içinde, şekersiz içmen lazım, bu sana iyi gelir"

Kapının hemen yanındaki kapalı bölüme doğru yürüdük, tek bir kelime bile etmeden orada öylece dikildik. Yaşlı adamın derdi benim kim olduğum, nereden geldiğim, nereye gittiğim değil, çayının güzel olup olmadığıydı.

"Kasabada akrabaların mı var?" diye sordu en sonunda.

"Çalus'a kuzenimi ziyarete gidiyorum."

"Ama bu saatte Çalus'a otobüs yok ki" dedi. "Bu kadar geç bir vakitte dışarda gezmesen iyi olur, bu günlerde etraf tehlikeli."

Eğer teklif ederse, geceyi burada geçirebilirdim. Ama nezaketin de bir sınırı vardı.

"Bizim evin karşısında bir motel var" diye tavsiyede bulundu, "Olur da geceyi kasabada geçirmek istersen."

Evden yepyeni bir insan olarak çıktım. Çalus'a kadar yürüyebilirmişim gibi hissettim ve hiçbir şeyden korkmuyordum. Motelin tabelası, eğer Çalus'a giden bir otobüs bulamazsam, burada mahsur kalmayacağımı hissettirdi bana. Caddeden tek tük geçen arabalar motel alternatifini daha bir çekici kılıyordu. Yarım saat geçmiş, otostop çekmek hiçbir işe yaramamıştı. Yolun aşağısından yaklaşmakta olan bir çift far göründü. Kollarımı havada sallıyordum, neredeyse yolun ortasına kadar yürümüştüm. Minibüs yavaşladı, genç bir çocuk yolcu koltuğu tarafındaki camı açıp kafasını dışarı uzattı: "Çalus?" Ücret pazarlığı yapmadık. Bir evvelki minibüsteki ile aynı yere oturdum. Daha Şahsavar'dan çıkmadan çocuk koridordan yürüyüp yanıma geldi, ücreti istedi.

Çalus'a vardığımızda şehir kepenkleri çoktan indirmişti. Sokak lambaları yanmıyordu, dükkânlar kapalıydı, minibüsteki herkes nereye gideceğini biliyordu, ben hariç.

"Nerde indirelim seni?" diye sordu şoför.

"Bir motelin önünde indirebilir misiniz?"

"Çalus'tan değilim, bu civarda motel var mı bilmiyorum" dedi. "Terminale giderken yol üstünde görürsem dururum. Oralarda birkaç tane motel var ama sanırım sana uymaz onlar."

Neredeyse terminale varmıştık ve yol boyunca durmadı.

"Yolun karşısındaki şu soluk ışıkları görüyor musun? Bildiğim tek yer orası" terminale gitmek için sola sapmadan önce beni minibüsten indirdi.

Kapalı dükkânlarla dolu bir ara sokakta, tepesindeki fenerin zar zor aydınlattığı kapı, karanlık ve dar merdivenlere açılıyordu. İçeridekileri varlığımdan haberdar etmek için merdivenleri sert adımlarla, ses çıkarta çıkarta tırmandım, muhiti çok kafama takmamaya çalışıyordum, çünkü geceyi geçirmek için başka bir alternatifim yoktu. Eğer elinizde sadece tek bir seçenek olduğuna kendinizi inandırırsanız, korkuyu yenmek daha kolay oluyor. Motelin küçük, sigaradan duman altı olmuş ofisine girdim, içe-

ride iki lambanın ve birkaç erimiş mumun ışığı altında oturup sessizce çay içen iki adam vardı.

"Tek yatak mı?" diye mırıldandı adam, elindeki küçük bardaktan çayını yudumlarken. "Üç tane boş yatağımız kaldı."

"Evet" sanki ne istediğimi biliyor, kamyoncuların uğrağı olan bu otele sık sık geliyormuş havasında, soğukkanlı bir şekilde cevap verdim.

Durumumu, neden böyle münasebetsiz bir biçimde ortaya çıktığımı merak ediyor gibi görünmüyordu.

"Şunu doldur" dedi, yapış yapış masanın üzerine bir form bıraktı. "Polis öyle istiyor."

İsim, ikamet adresi, meslek, seyahat sebebi...depozit.

"Depozit ne kadar?" diye sordum.

"Ehliyetin var mı?"

"Evet!"

"Sorun değil o zaman, ver bana ehliyetini."

Çekinerek, yeni aldığım gıcır gıcır ehliyetimi forma ekledim ve Çalus Han'ın -ki motel bu ismi layığıyla hak ediyordu- sahibi gibi duran adama uzattım.

Eline bir mum aldı, ben de peşinden onu takip ettim. Eline damlayan mumu umursamıyordu, yirmi beş otuz santim aralıklarla dizilmiş sekiz yatağın bulunduğu büyükçe bir odadaki yataklardan birini işaret etti. Ayaklarından başlarına kadar üzerlerine kalın askeri battaniyeleri çekmiş iki kişi yatıyordu odada.

"Şuradaki" diye fısıldadı az konuşan adam. Kalbim sıkışıyordu, ağzım kuruyordu, bütün vücudum korkudan, soğuktan ve ishalden tir tir titriyordu, ama sükûnetimi ve serinkanlılığımı korudum ya da ben öyle sanıyordum.

"Bir bardak su alabilir miyim lütfen?"

"Merdivenlere giderken sağda."

Peşinden koridora gittim. Eliyle sebili gösterdi, ne durdu ne de başını çevirdi, ofisine geri döndü. Karanlıkta uzanıp, sebilin kenarına zincirle asılı bardağı tuttum. Ağzına kadar doldurdum,

susuzluğum gidene ve korkum dinene kadar iki bardak suyu mideme indirdim.

Odaya döndükten sonra bildirileri yastığımın altına koydum, elbiselerimle sessizce yatağa girdim. Bir saatten fazla yatakta döndüm durdum, hem açlıktan hem de tedirginlik yüzünden kontrol edilemez bir şekilde titriyordum. Burada ne işim olduğu sorusuna daha geniş ve derin bir açıdan bakarak, içinde bulunduğum durumu aşmak için uğraşıyordum. Beceremedim. Zaman ve mekânın belirsizliği, karanlık, soğuk, açlık ve en kötüsü de odadaki bu iki kişinin varlığı yüzünden siyasi hareketi değil de içinde bulunduğum sefil durumu düşünüp duruyordum. En sonunda kalktım ve o iki adamın oturduğu ofise gittim; zamana hapsolmuş, tek bir kelime bile etmeden, sigara dumanı dolu odada sıcak çaylarını yudumluyorlardı.

"Yiyecek alabileceğim bir yer var mı buralarda?"

Belli ki huzurlarını kaçırmıştım.

"Yok!" dedi içlerinden bir tanesi, bardaktan yükselen dumanın arasından bana doğru bir bakış atarak. "Bu saatte hiçbir yer açık olmaz. Dükkânlar erken kapansın diye siktiğimin şehrinde elektrikleri kesiyorlar. Enerji tasarrufu yapıyoruz, diyorlar. Niye? Siktirin gidin. Ben öldükten sonra enerjinizi tasarruf edin."

Yatağa geri dönme düşüncesine katlanamıyordum. Dışarı çıktım, mideme indirecek bir şeyler bulurum diye umut ediyordum. Yağmur durmuştu, bu sayede ana caddeden uzaktaki sokakta bir tur atabilecektim. Arka sokaklarda daha çok hayat vardı. Birkaç kişinin kapı önünde durmuş sohbet ettiğini, arada gelip geçenlerle selamlaştığını görebiliyordum. Yabancı birinin verdiği selâm hiç bu kadar hoşuma gitmemişti. Çok geçmeden bir seyyar satıcının derinden gelen sesini işittim. Sese doğru yürüdüm.

"Taze taze, tatlı, sıcak pancar" diye bağırıyordu dar sokağın en sonunda. Bana doğru yaklaşıyordu.

Bir an önce yanına varmak için acele ediyordum. Benim yaşlarımda genç bir adam, ritmik hareketlerle uzun kepçesini

tencerenin dibine daldırıp şurubu alıyor, cam gibi parlayan sıcak pancarların üzerine döküyordu. "Ne satıyorsun bakalım?" diye sordum şaka yollu. "Herkes dükkânı erken kapatmış bu akşam, değil mi?"

"Biz hep açığız beyim" gururla güldü. "Şehrin en iyi pancarları burada" dedi. Tıka basa yemek için böyle fazladan teşvik edilmeye hiç de ihtiyacım yoktu.

"En dibinden büyük bir tane alabilir miyim?"

"Hepsi çok güzel, bizim tarladan geliyor."

Bıçağı batırıp kocaman bir pancarı tencereden çıkarttı, dikkatlice plastik tabağa koydu. Rahat hareketlerle pancarı küçücük parçalara böldü, sonra bana uzattı.

"Afiyet olsun."

El arabası etrafı ısıtıyordu. Hal hatır, pancar mevsimi bitince ne yaptığı gibi bir sürü anlamsız soru sordum. O ise bana tek bir soru bile sormadı, yavaş yavaş yürüyor, kepçe ile pancarların üzerine şerbet dökmeye devam ediyordu. Kendisinin benim için ne kadar önemli olduğunun farkında mıydı acaba? Onun sayesinde ayaklarım yeniden yere basmış, Dickens ve Gorki'nin dünyasından silkinip uyanmış, bedenimi yeniden yaşama sevinci kaplamıştı; tabağımdaki pancarların da bunda bir etkisi oldu tabii.

Son lokmayı ısırıyordum ki, tek taraflı muhabbetimiz uzaktan gelen bağırtılarla kesildi. Seyyar satıcı hemen el arabasındaki fırını kapattı, feneri söndürdü ve kalabalıktan uzağa doğru koşmaya başladı. Şaşkın bir vaziyetteydim, peşinden gittim. Silah sesleriyle birlikte sesler önce kesildi, ardından yeniden yükselmeye başladı. Sanki her taraftan silah sesleri ve bağrışmalar geliyordu. Pancar satan adamın peşinden gidiyordum hâlâ, asfaltsız daracık sokaklarda arabasını daha hızlı itmesine yardım ediyordum. Yapabileceğim başka bir şey yoktu. Tencerede şerbet yüzümüze, elbiselerimize sıçrıyordu. Arabalar korna çaldı, sirenler öttü, ateş gökyüzünü aydınlattı.

Nereye gidiyor böyle? Hareket halinde olmak mı daha iyi yoksa bir yere girip sığınmak mı?

Protestolara katılmış deneyimli biriydim, ama korkmuştum. İçgüdülerim sesler kesilene kadar adamı takip etmemi söylüyordu. Korku içerisinde birkaç dakika koştuktan sonra tezgâhını çıkmaz bir sokakta durdurup arkasına saklandı; şehir ayaklanması el kitaplarında kesinlikle tavsiye edilmeyen bir hareketti bu. Ona kuralları öğretecek durumda değildim. Sürünerek yanına gittim ve çekinerek "Eğer polisler gelirse, birlikte çalıştığımızı söyleyerek bana yardımcı olup olmayacağını" sordum. Korku dolu gözlerinden deli olduğumu düşündüğü okunuyordu. Kafasını ellerinin arasına almış, yüksek sesle nefes alıp veriyordu.

Birbirimizle hiç konuşmadan, geçmek bilmeyen bir on dakika boyunca öylece durduk. Sonra ayağa kalkıp dağılan tezgâhını toparladı.

"Eve gidiyorum" diye mırıldandı.

Yaptıklarının karşılığını vermek istiyordum, ziyan olan pancarların parasını ödemeyi düşündüm. Ama karanlıkta kaybolup gitti. Kaybolmuş durumdaydım; hem de birden çok anlamda. Çalus Han'a nasıl geri döneceğimi bilmiyordum. Ortalık yeniden sakinleşmişti, ama tek farkla: Yanan lastik ve barut kokuları bir sis tabakası gibi etrafı kaplamıştı. Hiçbir eylemci görmüyordum, ama ne olduğunu kesinlikle anlamıştım. Son zamanlarda, böyle birdenbire başlayan gösterilerin sayısı giderek artmaya başlamıştı.

Kaçtığımız yollardan geri dönerek motele ulaşmaya çalıştım. Polis ya da askerlerle karşılaşmamak için çok daha dikkatli davranıyordum. Niye burada olduğuna dair makul bir açıklaması olmayan, yüzü ve elbiseleri kırmızı pancar şerbetine bulanmış, Tahran'dan gelen bir öğrenci: Benim bir sabotajcı olduğumu düşünmeleri için başka hangi delile ihtiyaçları olabilirdi ki? Yürürken aklımdan, eğer polisle karşılaşırsam onlara anlatabileceğim, aslına bakılırsa pek de akla yatmayan, farklı senaryolar geçiriyordum. En sonunda moteli nasıl buldum hâlâ bilmiyorum.

Yandaki yatakta yatan adamın botlarını giyerken çıkarttığı ses yüzünden daha şafak sökmeden uyandım. Yine tanımadığım

biriyle sohbet etmek istemediğim için uyuyormuş numarası yaptım. Adam odadan çıktıktan sonra yataktan kalktım. Ofis kapalıydı ve hesabı ödeyip otelden ayrılamıyordum. Terminal civarında şoförlerin uğradığı iyi bir çay ocağı vardır, diye düşündüm. O tarafa doğru yürümeye başladım ve camları buharlanmış kalabalık bir yer buldum. Kısık ateşte saatlerce pişirilen, arpa, didilmiş tavuk eti, tarçın ve şekerle yapılan, günde bir öğün yiyerek yaşayanların yemeği *halim* ile yapacağım geleneksel kahvaltıya hazırdım. Bir tabure bulup oturdum, halim sipariş ettim.

Daha ağzıma attığım ilk lokmada yanaklarım utançtan kızarmıştı; Çalus'a niye geldiğimi hatırlamıştım. Uzun bir süre orada öylece oturdum, kalabalık azaldı, birkaç bardak demli çay içtim, sonra motele geri döndüm, müdürü ofisinde üzerinde pijamalarla otururken buldum. Uykulu gözlerle şöyle bir baktı ve ehliyetimi geri verdi.

"Tamam mı?" diye sordum.

"Evet" dedi masasının üzerindeki kâğıtları karıştırarak.

Mümtaz Kumaş'ın yerini bilip bilmediğini sorma zahmetine bile katlanmadım.

Ama terminalde birkaç kişi ile konuştum. Fakat kimse Mümtaz'ın nerede olduğunu bilmiyordu. En sonunda bir şoför, "ana caddeden on beş, yirmi sokak aşağıdaki kumaş pazarında olması lazım" dedi.

"Yürüyerek gidilir mi?" diye sordum.

"Eğer istersen. Yarım saatte rahat yürünür."

Doğru yerdeyim, diye düşündüm. Yürümek de güzel bir fikir gibi geldi. Dükkânların açılmaya başladığı saatte orada olacaktım.

Pazara yaklaşırken polisin yolları kapattığını gördüm.

"Ne oluyor?" diye sordum yoldan geçen birine.

"Yine cenaze herhalde" diye yanıtladı, hiç durmadan yoluna devam etti.

Kalabalıktan uzakta durdum, broşürleri çöp kutusunun içine bıraktım. Yasadışı broşür çıkacak en son yer burasıydı. Sayısı

ve öfkesi giderek artan kalabalığın içinden geçtim. Uzaktan, Mümtaz Kumaş'ın mavi neon ışıklarını görebiliyordum. Meydanın öteki tarafında, beyaz kefene sarılmış birini taşıyorlardı. Kalabalığın içindekiler yumruklarını havaya kaldırmış kaybettiklerinin yasını tutuyor, adalet istiyorlardı.

Aziz dükkânın önünde dikiliyordu. Uzaktan beni görmüştü, ama istifini bozmadı. Beni tanıdığını belirtir şekilde yavaşça başını salladı. Aklından ne geçiyordu bilmiyorum. Aynı soğukkanlı tavırla yanına gittim. Doğrudan gözlerimin içine bakıyordu, her zamankinden daha sert bir şekilde el sıkıştık, dedi ki: "Başladı. Bundan sonrası ne sana ne bana bağlı. Kontrolden çıktı artık."

Mahkeme

Dava, Müşterek Komite ile aynı binada, sorgu odalarının olduğu katta görülüyordu. Gözlerim bağlı olarak içeri girdim. Sorgucum bana yöneltilen suçlamaları okudu.

Başka bir ses ki muhtemelen hâkim, sordu:

"Bunlar doğru mu?"

"Evet."

"Devrim rejimini yıkmak mı istiyordun?"

"Devrimci olduğu için değil, ama o dönemde devrime sırt çevirdiğini düşündüğüm için."

"Devrim karşıtı bütün bu broşürleri, bu rezil propaganda bildirilerini ve yalan dolu makaleleri sen mi yazdın?"

"Evet, ben yazdım."

"Örgüte maddi yardımda da bulundun mu?"

"Hayır."

"Bana doğruyu söyle. Yoksa seni yan odaya gönderirim, oradakiler sana doğruyu söyletene kadar da çıkamazsın."

"Maddi yardımdan çok daha ağır suçları itiraf ettim zaten" deyip güldüm.

Bu durum bana babamı hatırlattı. Bizim dergide, örgüte maddi yardım yapanların kod isimlerinin yazılı olduğu sayfaya bakardı. Gönderdikleri paranın gerekli kanallar üzerinden önderliğe ulaştığını bilmeleri için bunu yapardık. Babam paramızı böyle örgütler için harcamamamızı söylerdi. "Böyle şeylerle bir yere varılmaz" diye akıl verirdi bana "Okulunla ilgilen, kendine gerçek bir kariyer yap. Hayatta çok şey gördüm ben. İşler kötüye gidince bu liderler sizi ortalık yerde bırakır. Sonra onlar rahat içinde yaşarlar, bedelini siz ödersiniz." Bedel lafının onun için hem gerçek hem de mecazi anlamı vardı, çünkü örgüte para verdiğimi sanıyordu. En sonunda, benim örgüte değil de örgütün bana para verdiğini, parti sempatizanlarının parasıyla rahat içinde yaşayacak olanlardan birinin de ben olduğumu söyledim.

Durumu böyle geçiştirmiştim.

"Komik mi bu?"

"Değil. Aktif olarak katılım sağlayamayanlar ya da katılmak istemeyenler maddi yardımda bulunuyordu."

"Ama bir noktada sen de örgütüne maddi yardım yaptın mı yapmadın mı?"

"Evet, yaptım" kaderimin belirlenmesi açısından tamamen alakasız bir mevzuydu ve onu bu konuda kızdırmak istemiyordum.

"Tamam, bak gördün mü eğer işbirliği yaparsan, ortak bir yol buluyoruz işte. Ama maalesef bunun için çok geç artık. Seçtiğin yolun seni götüreceği yer..."

Daha cümlesini bitirmeden atlayıp dedim ki "kimsesizler mezarlığı"; yani "kâfirleri" gömdükleri yer.

"Zeki, genç bir adamsın. Ne yaptığının ve bunun için ödeyeceğin bedelin farkındasın."

Mahkemenin bu şekilde bitmiş olması gerekiyordu. Genelde beş ya da on dakika sürüyordu. "Yaptıklarına pişman mısın?" biri sigara yaktı. Hâkim olduğunu düşündüm, çünkü mahkeme salonunda sigara içmeye başka kimse cesaret edemezdi.

"Ben de bir sigara alabilir miyim?" Bu kesinlikle hayatımda sorduğum en güzel soruydu.

"Ona bir sigara yakın" dedi hâkim muhafıza.

"Evet, pişman olduğum şeyler var" dedim. Dört aydan beri ilk defa içime sigara çekiyordum. "Siyasi kariyerim boyunca çok fazla hata yaptığımı düşünüyorum. Ama bu hataların hiçbiri, niyetimin ne olduğunun sorgulanmasına vesile olmamalı."

"Neymiş o niyet? Devrim rejimini yıkmak mı?"

"Hayır, ezilenlerin yanında olmak, işçi sınıfının saflarında mücadele etmek. Pişman olduğum şey ise, bu mücadelenin nasıl verilmesi gerektiğine dair net bir fikrimin olmayışıydı."

"Tamam. Kardeşim, lütfen ayağa kalkar mısın bir dakika?" dedi mahkeme salonunda oturan birine, belki de muhafızlardan birine. "Sana soruyorum, bu genç adamı tutuklanmadan önce tanıyor muydun?"

"Hayır" diye yanıtladı muhafız.

"Kendini emekçi olarak görüyor musun? Senin ailen de... Ne diyordu bunlar hani... *Proleter* mi?"

"Evet, efendim" muhafız, hâkimin açtığı yoldan yürüyordu.

"Bu genç arkadaş, herhangi bir şekilde ya da biçimde senin adına ve senin haklarını savunmak için mücadele etti mi?"

"Kesinlikle hayır." Yüzlerindeki sırıtmayı tahmin edebiliyordum. Ama sadece sigaranın keyfini çıkarmaya karar verdim.

"Gördün mü, işçi sınıfı senin aleyhine şahitlik yapıyor. Sen kendi egon için mücadele ediyorsun. Ülkeni efendilerine satmak istedin sen. Efendilerin Doğu'danmış Batı'danmış hiç fark etmez, sen onların oyununda sadece bir piyonsun. Fakirlere yardım etmek istiyorsan, niye gidip yol inşaatında, köprü inşaatında çalışmadın, niye fakirlere ev yapmadın? Yok, ama hayır! Ülkemizin

tarihinde ilk defa ezilenleri temsil eden bir hükümeti devirmeye çalıştın. Şimdi sen buna işçi sınıfının safında mücadele etmek mi diyorsun?"

"Söylediğim gibi, yaptığım her şeyi savunmuyorum. Ama niyetim kötü değildi. İlahi Adalet kitabında Ayetullah Mutahhari başkalarının iyiliği için çalışanlara Allah da inayet gösterir dememiş miydi? Adalet için mücadele etmek ibadetle birdir dememiş miydi?" Yarım yamalak İslam hukuku bilgimi, sohbetin arasına sıkıştırmak için uğraşıyor, devrimin en etkili ideologlarından birine göndermeler yapıyordum. "Gönlünde mazlum sevgisi olanın yerinin cennet katı olduğunu söylememiş miydi?"

"Ayetullah Mutahhari şimdi burada değil ve açıkçası kâfirlerin hakları konusunda ne dediği sikimde değil. Bütün bu zırvalıkları söylediği zaman İslam devletinin yıkılması gibi bir tehlike mi vardı? Halk adına mücadele ettiğini iddia eden katiller onu da öldürseydi yine aynı şeyleri mi söylerdi? Zaman farklı, vaziyetler farklı, tefsir farklı. Böyle savunma olmaz, işlediğin suçları meşrulaştırmaz bu."

"Kendimi savunmaya çalışmıyorum. Sizi ya da başka birini, niyetimin eskiden de şimdi de kötü olmadığına ikna edemeyeceğimin farkındayım. Gönüllere kalmış, muammalı bir mesele bu." Ne sempati kazanmak için oynadığım duygusal oyunu yemiş ne de Mutahhari'nin İslam adaleti teorisini ne kadar az bildiğimi göstermeye yönelik amatörce çabalarımdan etkilenmişti. "Sorgumu yapan kişiye de söylediğim gibi, intikam için verilmediği sürece cezama razıyım."

"Senin de dediğin gibi; gönül işi ve muammalı bir mesele bu. İntikam almak için ceza vermiyoruz. Allah'ın takdiri neyse biz onu yerine getiriyoruz."

İnsanların yaptıkları hakkında oturup düşünmelerine bile fırsat verilmeden idam edildikleri durumlardan bahsettim ona. Sözümü kesmeden dinledi ve bir sigara daha ikram etti. Bu küçük odada nefes almak giderek zorlaşıyordu. Gözbağım ise bir şekilde nefes almayı daha da zorlaştırıyordu.

"Farideh Hemasi'yi tanıyor musunuz?" diye sordum hâkime.

"Bana soru soramazsın, ama eminin bu kadın hakkında bana anlatacak bir hikâyen vardır."

"Üç devrim muhafızının öldürülmesine yardım ettiği için idama mahkûm edildiğinde on altı yaşındaydı. Anası babası nüfuz sahibi insanlardı, bu yüzden infaz iki ay ertelenmişti. Bu iki ay içinde, Farideh'in fikirleri değişti, vahşice eylemler yapan bu örgüte karşı yetkilerle işbirliği yapmaya başladı. Şimdi sorarım size kaç Farideh Hemasi idam edildi bugüne kadar?"

"Sana söyledim; bana soru soramazsın, ayrıca akşam namazına da geç kalıyorum. Eğer bir gün idam edilirsem, umarım bu, şiddet ve yıkımın devam etmesine değil de bazı insanların yaptıkları şeyler üzerine daha derin ve daha çok düşünmelerine hizmet eder. Hazırım."

"Tamam, daha bir karar vermedik." İlk defa olarak sesinde bir yumuşama seziliyordu. "Eğer samimi olduğunu, yabancı güçlerin emrinde olmadığını, bütün bunları Allah'a düşmanlığından yapmadığını düşünüyorsan, o zaman bu dünyada çekeceğin ceza günahlarını azaltacaktır. Ahirette de Allah affetsin seni."

Bu boğucu odada, sigara içmeler, hikâyelerle dolu üç saatten fazla bir süre geçirmiştik. Odadan çıktığımda, mesai bitmiş, savcıların ofisleri çoktan kapanmıştı. Dolayısıyla cezam hakkında verilecek karar ertesi sabaha kalmıştı.

Akşam yemeğinden sonra koğuşa döndüm. Garip bir mutluluk duygusu kaplamıştı içimi. "İdam!" Kimse bir şey demedi. Mahkeme eğer Evin'de görülüyorsa, mahkûmu genelde kararın hemen arkasından infaz ediyorlardı. Ama buradan Evin'e nakledilmeden önce bir hafta kadar bir süre geçiyordu.

Birkaç hafta sonra Evin'deyken, gazetede tam da yargılandığım gün kanunun değiştiğini yazan bir haber okudum. Artık bütün idam cezaları, görüşülmek üzere Yargıtay'a gidecekti. Eğer o gün mahkemem 5.30'dan önce bitmiş olsaydı idam edilecektim.

Sigara içmek hayatımı kurtarmıştı.

Emin Salehi Bey'in Ellinci Yaşgünü

"Bugün burada, hayatını İran'a adayan bir adam için toplanmış bulunuyoruz. O vatan demektir. İşkencelerden geçmiş bedeninin her bir parçası, sevgili ana yurdumuzun tarihte çektiği acıları hatırlatır bize. Gümüş renkli saçları Demavend'in zirvesindeki kardır. Yüzündeki derin kırışıklar Lut Çölü'nün kızgın güneş altında kavrulmuş toprağını hatırlatır. Kederli ruhu, çok sevdiği İran'ın çektiği acıların öyküsünü anlatır. Evet, Emin Sâlihî Bey'den bahsediyorum: İran gurunun sembolü, Pers onurunun simgesi."

Nazi selamı eşliğinde koğuştaki dört arkadaş heyecan içinde bağırdı: "Heil Salehi, Heil Salehi"

"Onun için *nefs*in hiçbir anlamı yoktur. Ülkenin iyiliğinden başka bir şey istemez. Gerçek vatanseverlerden başka kimseye

güvenmez. Esarette ya da özgürken, şimdi ve sonsuza kadar, gerçekte ya da hayallerinde, bir amaç, *ama sadece tek bir amaç*, onun hayatına anlam katar: İran'ın on dördüncü yüzyıldaki Selçuklu sınırlarına geri dönmesi; Afganistan, Erivan, bütün Kafkaslar, Tacikistan, Özbekistan, Bahreyn, Irak ve Pakistan'ın tekrardan ana yurda katılması."

Dört mahkûm yeniden bağırdı: "Heil, Heil Salehi!"

"Ve şimdi büyük bir gururla, değerli konuğumuz Pers mücahidini, bilgeliğiyle bizi aydınlatmak üzere buraya davet ediyorum."

Bay Salehi kitlenin sevinç çığlıkları eşliğinde sahneye çıkar.

Kısa bir selamın ardından, gözleri yaşlı, Salehi konuşmaya başlar.

"Bu coşku dolu sevgi gösterisine nasıl karşılık verebilirim ki?"

"Heil Salehi! Heil Salehi!"

"Dostlarım lütfen, lütfen. Eminim ki biliyorsunuz, İran'ın naçizane bir hizmetkârı olan bendeniz, kısa bir süre önce özgürlüğüme kavuştum. Ah, nasıl özgür diyebilirim ki? Aslında bir hapishaneden diğerine nakledildim. Çünkü şanlı Zerdüştî geçmişimizin acımasızca saldırı altında olduğu bir zamanda, özgürlük boş bir kelimedir. Şanlı imparatorluğumuzun, geçmişi unutturulmuş, geleceği belirsiz küçük bir devlete dönüştürüldüğüne bir kez daha tanık olduk. Bilmenizi isterim ki, acımasız işkencelerde bedenimi güçlü, savaşçı ruhumu canlı tutan şey, derin ve gerçek bir Aryan inancı ile *das Vaterland*'a bağlı oluşumdu. Barbarların hiçbir safkan Pers'in çekmemesi gereken işkenceleri altında, sesim çıktığı kadar haykırdım; üç renkli sevgili bayrağımızın İran'ın bütün bozkırlarında dalgalandığını görmediğim sürece bana huzur yok. Ne kadar zor günler ve gecelerdi. Ama kendim hakkında konuşarak size rahatsızlık vermek istemem. Eminin aranızda benzer acıları çekenleriniz olmuştur."

"Heil Salehi! Heil Salehi!"

"Ama beni yıldırmayacaklarını, kalbimin İran için çarpmaktan vazgeçmeyeceğini anlayınca beni serbest bıraktılar. Elbruz

Dağları hep dik duracaktır, hiçbir rüzgâr boynunu eğemeyecektir. Bugün de, yarın da, sonsuza kadar düşündüklerimi söylemeye devam edeceğim. Genç dostlarım, gücünüzü Elbruz'dan, derinliğinizi Hazar'dan alın, sonsuza kadar Karun Nehri gibi çağlayın. Beni serbest bıraktılar, çünkü kırılmaz bir iradem vardı."

Kalabalıktakiler tezahürata başlamadan önce tedirginlik içinde birbirlerine baktılar, "Heil Salehi!"

Bir devrim muhafızı aniden sahneye girer, öfke dolu bir kahkaha patlatarak der ki ; "Yine boyundan büyük laflar ediyorsun, Salehi Bey! Çok konuştun. Pers saçmalıkları ile ilgili hikâyeler uydurma demedik mi sana?"

Muhafız, sahneden çekip almak için Salehi Bey'e doğru yürür.

Gözleri yaşlı ve titrek bir sesle Salehi yalvarır: "Sevgili kardeşim, yanlış bir şey demedim. Bu insanlara, *eskiden* nasıl düşündüğümü, hapishanenin nasıl hidayete ermeme yardımcı olduğunu anlatıyordum. Allah'ın bahşettiği bu topraklarda, Pers bedenimizin İslam ruhu ile birleşmezse nasıl çürüyüp gideceğini anlatıyordum. Hapishanede bir öğleden sonra, gözlerimin, ömrüm boyunca kapalı olduğu Gerçek'e nasıl da açıldığını anlatıyordum."

Elini başının üzerine kaldırmış bir halde bekleyen muhafız bağırır; "Bu saçmalıklardan hiçbir şey anlamıyorum. Bu seferlik seni bırakıyorum, ama inşallah bu toplantıları bir daha görmem... Yoksa ne olacağını biliyorsun."

Neredeyse muhafızın botlarını öpecek kadar yerlere eğilerek mırıldanır Salehi: "Hiçbir Arap'ta bu kadar İslami coşku göremezsin."

Salehi sahneden çıkar ve yaş günü pastasının başına geri döner.

Pasta, ekmek parçaları, ezilmiş hurma, ıslatılmış kuru incir, süt tozu ile yapılmış, krema havası katmak için üzerine biraz diş macunu sürülmüştü, Salehi Bey'in ellinci yaş gününü temsilen beş tane de yanmış kibrit çöpü dikilmişti.

Hıçkıra hıçkıra ağlayarak koşup bana sarıldı, yaptığım taklidinden ne kadar çok hoşlandığını söyledi bana. Diğerleri kut-

lamak için yanımıza gelirken, yanaklarım ve alnımdan öpüp duruyor, hayatının en güzel doğum günü olduğunu tekrar tekrar söylüyordu.

En sonunda Salehi Bey'i sakinleştirmeyi, aşırı heyecanını kontrol altına almayı başardık. Zar zor oturttuk ki böylece mumları yakıp, bu küçücük koğuşta mucizevi bir şekilde ona çaktırmadan yaptığımız pastayı yiyebilecektik.

Salehi yine yerinden zıpladı ve dedi ki; "Durun, durun, mumları yakmayın şimdi. Sizlerle paylaşmak istediğim ufak bir şey var."

Kalın tuğla duvara çakılı küçük çivide asılı duran ceketini almaya gitti. Baca, Salehi Bey'in havlu ve ceketinin asılı olduğu yerin tam arkasından geçiyor, onları sıcak tutuyor, böylece ceketini ısınmak için kullanabiliyordu.

Heyecanlı bir şekilde ceplerini karıştırdı, sonra hızlıca oturduğum yere geri geldi.

"Al bakalım, böyle geceler için saklıyordum."

Gururla, elinde tutuğu bir paket Winston'ı havada salladı.

"Ama nasıl, nereden buldun bunları?"

"Ayrıntılara takılmayın, keyfini çıkartın sadece" dedi sakin bir şekilde.

Paketi elinden kaptım, içindekileri sigara içenler arasında eşit bir biçimde paylaştırdım.

Winston paketine sosyalist bir tarzda yaklaşmamdan pek de mutlu olmayan Salehi Bey, müstehzi bir ifadeyle gülerek dedi ki; "E haydi Yönetmen Bey, *mumları* yak." Ve ardından kahkahalara boğuldu.

Dört beş fırtta ilk sigaraları bitirdik, ikincileri de ilk sigaralara ekleyip, kibritlerden tasarruf ettik. Sigara, özellikle de Winston, zor bulunan bir şeydi. Eğer sigara bulamıyorsanız, kuru çay yapraklarından öğütülmüş hurma çekirdeğine kadar, içilebilir her şeyi kullanabilirdiniz. Hapishane koğuşunda hurma çekirdeğinin nasıl karmaşık bir teknolojiyle öğütüldüğü konusunun ayrıntılarına girmeyeceğim. Daha da enteresanı, antibiyotiği

sigara gibi içenini bile görmüştüm. Sanırım böylece hem sigara içme isteğini tatmin ediyor hem de vücudunu enfeksiyonlara karşı güçlendiriyordu. İşte sınırı tam burada çekiyordum, lağım gibi kokan antibiyotikleri sigara gibi sarıp içmeye kendimi bir türlü ikna edemiyordum.

Doğum günü partisi, Salehi Bey'in, daha önce defalarca dinlediğim ve ezberden anlatabileceğim, saçma hikâyeleri ile devam etti. Bu hikâyeleri her seferinde aynı heyecanla nasıl anlatabiliyordu şaşıyordum. Elbette hikâyelerin farklı versiyonları oluyor, sürekli değişiyordu. O gece ona ayak uydurduk, neticede Salehi Bey'in gecesiydi. Bıraktık, gençlik maceralarını bizimle paylaştı. Diğerleri ondan hoşlanmıyordu, ama ben Salehi Bey için üzüldüm. Koğuştakiler ona kızgındı, ama onları doğum gününe katılmaya ikna etmek çok da zor olmadı. Komik bir skeç oynayıp onun hakkında istediğimizi söyleyebilecektik, insanlar bu fikri sevmişti.

En sonunda Derviş Bey imdadımıza koştu.

"Baba ya" dedi, "Gece boyunca sadece konuşup duramayız. Şarkı söylemeye ya da dans etmeye ne dersin?"

"Ama lütfen, sessiz olun, biliyorsun... İyi bir fikir mi bu?" diye sordu Salehi Bey.

Salehi'nin şarkı söylemeyi, dans etmeyi hayatta kabul etmeyeceğini bilen Derviş Bey o zaman sordu: "Şehir ismi oynasak? Ben bir şehir söyleyeceğim sıradaki de söylediğim şehrin son harfi ile başlayan başka bir şehir söyleyecek. Çok kolay, herkes oynayabilir ve evet sessiz olacağız."

"Hamadan" diye başladı Derviş Bey.

"N...N'ye ihtiyacım var, N" diye cevap verdi Salehi. "Nürnberg."

Sıra bendeydi: "Gorgan."

"Yine N" dedi Asgar hızlıca: "Natanz."

Bir tur dönmüş ve sıra yine Salehi'ye gelmişti ve D ile başlayan bir şehir söylemesi gerekiyordu.

"Düseldorf'a ne dersiniz bakalım?"

Üçüncü turda Salehi Bey, B harfi için Berlin'i, dördüncü turda M için Münih'i söyledi. Herkes kızmıştı, niye Alman şehirlerini seçiyordu ki?

Derviş Bey koğuşun en yaşlısıydı, beyaz sakalı sayesinde istediği her şeyi söyleme hakkına sahipti. "*Hacı Ağa*, Almanya'daki halı dükkânının adresi lazım değil bize" dedi gülerek. "Oyun oynuyoruz şurada, Almanya'nın dışına çık. Söylediğini kabul edeceğiz."

Derviş Bey'in ona niye İslami vecibeler gereği Mekke'ye hacca giden insanlara verilen hacı sıfatı ile hitap ettiğini bilmiyorum. Ama Salehi Bey bundan hoşlanmıştı, anlaşılan Hacı Ağa denilen insanlara hapishanede iyi gözle bakıldığını düşünüyordu. Fakat Salehi Bey'in Avrupa'ya giderken yolda bir de Suudi Arabistan'a uğradığından ciddi şüphelerim vardı. Şüphelerimin kaynağını anlamanız için Alman kadınlarla ilgili porno hikâyelerini, binlerce farklı pozisyonda düzüşmeyi bilen kadınlarla olan maceralarını, XXX sinema ve Reeperbahn'daki revü kızlarıyla ilgili anlattıklarını duymanız gerekir. Gözleri parlaya parlaya, Hamburg'da bir arkadaşının "vitrinlere bakıp" (orada, bunun ne demek olduğunu herkes bilir, derdi) daha içeri bile girmeden boşaldığını anlatırdı. "Bir düşünsene hele!" diye bağırırdı. Yüzündeki o korkunç gülümseme, gözlerindeki o kötü ifade yüzünden, insan onun ayak bastığı tek kutsal yerin St. Pauli olduğunu düşünebilirdi.

Koğuşu Winston'dan çıkan duman kaplıyordu. "Gaz odasına çeviriyoruz burayı" dedi Salehi Bey, kötü bir espri yaparak. Onun için düzenlediğimiz parti konusunda tereddütlerim oluşmaya başlamıştı.

Yaş günü pastası lezzetliydi. Yoksa pastanın tadını unuttuğum için mi öyle gelmişti?

Hamid Koochikeh, Salehi Bey'e pastayı beğenip beğenmediğini sordu.

"Harika, hayatımda yediğim en harika pasta."

Biz fakir komünistlerin, hayatımızda hiç pasta yemediğimizi mi sanıyordu? Evet, bu hayatının en güzel doğum günü partisi olabilirdi, ama yediğim en güzel pasta lafı da neydi? Yaptığımız pastayı bu kadar küçümsememeliyim diye düşündüm zira mevcut koşullar altında yiyebileceğiniz en güzel pasta *buydu.* Şekli güzeldi, renkler güzeldi, orta kısmı lezzetliydi; neticede pastayı güzel yapan dört koşuldan üçünü yerine getiriyordu.

Tam da yorulmuş ve sıkılmaya başlamışken ışıklar söndü, bütün hapishanede elektrikler gitmiş gibiydi. Zifiri bir karanlığın içinde kalmıştık, hiçbir şey göremiyorduk. Bu ilk kez olmuyordu, ama kesintinin sebep olduğu panik bir ilkti. Duyabildiğimiz tek ses, Salehi Bey'in ettiği duaydı. Çünkü koğuştan dış dünyaya açılan hiçbir yer yoktu, ışıklar söndüğünde zifiri karanlık oluyordu içerisi. Avluya bakan iki küçük pencere vardı ama onlar da 50 santim betonla kapatılmıştı.

İlk şoku atlattıktan sonra karanlık o kadar da kötü gelmemeye başladı. Etrafımızdaki duvarların bizden gizlediği şeyleri görme fırsatını yakalamıştım. Göremediğim zamanlarda gözlerimle hissedebiliyordum. Allah, Salehi Bey'in dualarını kabul etti ve birkaç dakika sonra elektrikler geldi. Ama sadece koridorlardaki ışıkları açtılar, bu ilahi müdahaleden bizim payımıza ise sadece demir kapının aralıklarından koğuşa sızan ince sarı ışık hüzmeleri düştü. İçerideki her şey yeniden görülebilir olmuştu.

Eski püskü pijamalarımızı daha giymemiştik ki kapı açıldı. Parlak ışığın içinde beliren bir adam koğuştan içeri girdi. Kapı kapandı, adam şaşkın vaziyette ayakta dikiliyordu. Her zaman ki gibi ne kadar mütedeyyin biri olduğunu göstermek isteyen Salehi Bey adama doğru koştu, çıkarılabilecek en yumuşak ve nazik ses tonu ile "*Esselamın Aleyküm* kardeşim, hoş geldin" dedi.

Salehi Bey koğuşa yeni gelen herkesin içeride ne olup bittiğini öğrenmek için aramıza yerleştirilen antenler olduğundan şüphelenirdi. Bu adamın da onlardan biri olduğunu, Emin Salehi Bey'in nasıl biri olduğunu anlamak üzere buraya gönderildiğini düşünüyordu.

O sırada aklımdan şeytani bir fikir geçti.

"Bu geceki partiyi tamamlayalım" diye fısıldadım ötekilere. Salehi Bey'in yanına gittim ve oyunbozanlık etmemesini istedim.

"Buraya niye geldin?" diye sordu adama.

"Hiçbir fikrim yok".

"Nasıl yani?"

"Bilmiyorum işte. Tutup buraya getirdiler, durumu daha sonra açıklayacaklarını söylediler. Peki ya sizler?"

"Biz de aynı durumdayız. Hepimizi mesnetsiz şeylerle suçladılar. Mesela Salehi Bey çocuklara taciz ve eşcinsellikle, Asgar araba hırsızlığı ile Hamid Koochikeh ise karaborsada buzdolabı ve başka ev aletleri satmakla suçlanıyor. Hakkımızda çok fazla konuşmak istemiyorum. Sen de biliyorsun ki gerçekle alakası olmayan uydurma suçlamalar bunlar."

Endişeli bir şekilde ellerini ovuşturdu ve "Evet, biliyorum, biliyorum" dedi.

Derviş Bey atladı hemen.

"Yeni mi tutuklandın yoksa başka bir yere mi naklediliyorsun?"

"Hayır" dedi nazikçe, Derviş Bey'in gümüş rengi sakalına saygı gösteriyordu. "Alt katta başka bir koğuştaydım."

Oynadığımız bu yeni oyundan mutlu olan Derviş Bey devam etti.

"Orada şartlar nasıl?"

Soru yeni gelen adamı şaşırttı. "Ne anlamda?" diye sordu.

"Ya bilirsin işte" dedi Derviş sakin bir şekilde, "Yer durumu, yemekler, yatma kalkma falan."

Kendini baskı altında hisseden adam cevap verdi, "Tecritteydim, sanırım herkese verdikleri yemeği verdiler bana da."

Oyundan keyif alan Derviş Bey bana bir göz kırpıp sordu, "Yani tavuk kebabı, çorba, salata, kola falan verdiler? Bak şerefsizlere, bir de burada özel muamele gören bir tek sizsiniz, diyorlardı."

Bu şimdi her şeyi berbat edecek, diye düşündüm. *Eğlencemizi mahvedecek çok bariz bir yalan.*

"Şaka yapıyorsun herhalde" dedi adam.

Anlamıştım, parti artık bitmişti. Sonra şöyle bir bize baktı, hepimiz iki dirhem bir çekirdek vaziyetteydik. Hapishanede mahpusları böyle iki dirhem bir çekirdek görmek pek alışıldık şey değildi. Belki bizim *faklı olduğumuzu*, belki bize gerçekten de kebap ve kola verdiklerini düşünüyordu.

Salehi Bey adamın şaşkınlığından yararlanıp sordu, peki ya sigara, sigara verdiler mi?"

"Elbette verdiler" dedi adam, en azından buradan bir gol attığını düşünüyordu. "Ama hangisinden?" Salehi Bey Winston paketini göstermek için yanıp tutuşuyordu. "İğrenç yerli sigara mı, ithal mi?"

"Yerli tabii ki" dedi adam, biraz tedirgin olmuştu. "Zar, bir de arada sırada Zarrin."

"Ne?" Salehi Bey yumuşak ses tonunu sertleştirmişti. "Yazık sana, hâlâ nefes alıp verebilmene şaşırdım. Çok şanslısın. Yerli sigaraların hepsi zehirli. Beş yıl, evet beş yıl yerli sigara içersen ciğerlerini falan unut diyorlar."

Salehi Bey'in söyledikleriyle şaşalayan adam "size hangi sigarayı veriyorlar?" diye sordu.

"Winston" Salehi Bey muzaffer bir eda ile paketi adamın yuvarlak kocaman gözlerinin önünde salladı. "Bize hep Winston geliyor. Ama dur bir dakika hele" diye devam etti Salehi Bey, "Sen siyasi tutuklu değilsin, değil mi?" Adamın cevabını beklemeden dönüp bizi uyardı: "Sanırım siyasi. Ne zaman onlardan birini bizim koğuşa getirseler her şey bozuluyor. Onların yaptıkları aptallıkların bedelini biz ödüyoruz. Onlar yüzünden niye ayrıcalıklarımızı kaybedelim? Ben başka marka sigara içemem."

Kızmış ve kafası karışmış olan adam zorlukla yutkunarak kendi kendine söylendi: "Beni niye buraya getirdiler ki?"

Yanına gidip adını sordum.

"Samed" diye cevapladı. Kulağına fısıldadım: "Sevgili Samed, eğer Salehi Bey onun yanında, sıcak ve rahat duvarın dibinde uyumanı, isterse... Anladın... Buradaki kimsenin bir suçu yok, bütün o suçlamalar mesnetsiz, gerçek bu, ama yine de kendimizi korumak zorundayız. Tedbiri elden bırakmayalım. Gel bizle beraber koğuşun öteki tarafında uyu sen."

Bu bardağı taşıran son damla olmuştu. Endişe ile "Beni niye buraya getirdiler ki?" lafını tekrar ederek, kapıya doğru koştu.

Zıplayıp kolundan yakaladım ve "Dur, unut gitsin hepsini" dedim. Kocaman sarıldım ve kaba saba yanıklarından öptüm: "Koğuşumuza hoş geldin." Biliyordum, buranın koğuş değil timarhane olduğunu düşünüyordu; doğum günü partimizi, o koğuşa girdiği anda şeytana uyduğumuz anlattım.

Lambalar yandı, biz de ilk defa olarak yeni gelen adamı doğru dürüst görebildik.

Hâlâ kafasını sağa sola sallayıp duruyordu "Daha önce de bana şaka yapıldı, ama bu çok iyiydi. Nasıl kandım, inanamıyorum" dedi.

Salehi Bey sözünü kesti. "Bir yalan ne kadar büyükse, o kadar inandırıcı olur!"

"Dindar mı?" diye sordu Salehi Bey'e doğru bakarak.

Samed'in onun namazında niyazında bir Müslüman olduğunu düşündüğünü bilse Salehi Bey'in gururunun okşanacağından emindim. Maalesef, Samed'in, Salehi Bey'in dindarlığı ile bilgileri gardiyanlara aktarmak üzere koğuşa gönderilen bir anten olmadığı sonradan anlaşılacaktı.

"Niye öyle olsun?" diye sordum.

"Öyleymiş gibi görünüyor."

Haklıydı. Salehi Bey yabancıların gözüne çok farklı görünüyordu. Biz onun görünüşüne alışmıştık ve kim olduğunu biliyorduk, dolayısı ile böyle bir soru aklımızdan bile geçmemişti. Kısa gri sakalı, alnındaki küçük namaz nişanı ve "kardeş" kelimesinin aşırı miktarda kullanması geride hiçbir şüphe kalmıyordu: Hayatı sadece ev, iş, cami üçgeninde geçiyordu. Ergenliğinden bu yana

geçen otuz altı yıl boyunca tek bir rekât namaz bile kaçırmamış sadık bir koca, örnek bir baba.

Onunla ilk tanıştığımda alnında o namaz nişanı yoktu. Her gününü saatlerce Kur'an okuyarak ve ibadetle geçiyordu ki bu onun için yeni bir ritüel olmalıydı. Bu şekilde masum olduğunu kanıtlayabileceğini düşünüyordu. Bu ritüelin bir parçası olarak, koğuşta kendi köşesinde dizlerinin üzerine çöküp oturuyor, secde ederken eğilip alnını zemindeki kil parçasına değdiriyordu. Alnını bu kil parçasına sürtmesinin, normalde otuz yılda oluşacak nasırı iki aydan daha kısa bir sürede çıkarmaya yönelik büyük bir komplonun parçası olduğunu fark etmemiştim.

Kil parçasının köşelerini gizlice keskinleştirmişti, böylece namaz kıldığında kil parçası alnında, daha sonra namaz nişanına benzeyecek olan, küçük kesiklere neden oluyordu. O kadar zekiydi ki alnında tek damla kan görmemiştik.

Samed'e Salehi Bey'in göründüğü gibi biri olmadığını, birkaç gün beklerse kendisinin de görüp anlayacağını söyledim. Diğerleri parti sonrası temizlik yaparken, Samed'le ben, üç metreye dört metrelik koğuşta volta atıyorduk. Salehi Bey yüksek sesle Kur'an okumaya başlamıştı. Ellerini yüzüne kadar kaldırmış, yaşlı gözlerle koğuşun yüksek tavanına bakıyordu. Belki de Samed'in muhbir çıkması için dua ediyordu. Yeni gelenin, ne kadar dindar olduğunu anlamasını istiyordu.

İçimizden birinin anten çıkmasını istiyordum artık. Bütün o duaların boşa gitmesinden nefret ediyordum.

"Sorgun bitti mi?" diye sordum Samed'e.

"Galiba bitti" dedi pek de emin olmayan bir ses tonu ile. "Peki ya sen ve diğerleri?"

Duruşmamın üzerinden birkaç hafta geçmişti.

"Ona söylesem mi? Partiyi berbat eder mi bu?" diye sordum kendi kendime.

Kısa bir duraklamadan sonra "Kısa bir süre önce mahkemem görüldü" dedim.

"Ve?"

"Hiçbir şey, beklenmedik hiçbir şey olmadı, aynen diğerleri gibi ben de idama mahkûm edildim. Ferhat bundan bir hafta önce idam edildi. Asgar üç aydır idam edilmeyi bekliyor. Derviş Bey'in kardeşi birkaç hafta önce infaz edildi ve kendisinin durumu da pek parlak değil. Salehi Bey'in durumu da belirsiz. Üzerimdeki pantolon Albay Sayrafi'nin, infaza götürülmeden önce bana vermişti."

Elimi omzuna atıp, rahatlatmaya çalıştım. "Seni buraya getirdiler diye hayal kırıklığına uğramadın, değil mi?"

Gözlerini gözlerimden kaçırıp, yere baktı.

"Hayır, tabii ki hayır" dedi ve sordu: Ama o Winstonlar gerçek mi?

İtiraf

Akşam yemeği erkenden, saat dört civarında geldi. Koğuş bloğunda yerlere çarpıp duran devasa kazanların çıkardığı o benzersiz seslere bu defasında şakalaşmalar eşlik ediyordu. Mahkûmlar kapalı kapıların arkasında oturmuş bekliyor, erken dağıtılan yemeğin neden olduğu endişeyi guruldayan karınları bastırıyordu. Eğer bir şey değiştiyse bu asla iyi yönde bir değişiklik olmuyordu, bunu biliyorduk. Gündelik hayatın kasvetli rutini içinde huzur veren şeyler bulmak kolaydı: Üç lokma yemek, iki dakika süren üç tuvalet molası ve on dakika havalandırmaya çıkış. Kimse sorguya götürülmüyor, herhangi bir nakil olmuyor, kimseye eşyalarını toplanması söylenmiyor, gardiyanlar birdenbire çok dost canlısı ya da düşmanca davran-

mıyor, yemek az ve soğuk geliyorsa o zaman her şeyin yolunda olduğunu anlıyorduk. Her şeyin olduğu gibi kalmasını istiyorduk çünkü değişiklikten asla iyi bir şey çıkmıyordu.

Yemeği, L şeklindeki ikinci katın en sonundaki 7'inci koğuştan dağıtmaya başladılar. Yerde sürüklenen büyük kazanın sesinden önce pilavın kokusu ulaştı. Altı metreye altı metrelik koğuştaki yüz tane aç genç adam, ender dağıtılan pilavın verdiği keyfiyle pilavın geldiğini haber verdiği felaket arasındaki gerilimi nasıl çözeceklerini düşünüyordu. Yeni bir sorgudan gelen Muhsin, koğuşun önünde gardiyanların kapıyı açmasını bekliyordu.

"Kıpırda, kıpırda" dedi iki gardiyan birbirleriyle ahenk içinde. "Niye mutlu değilsin?"

Gardiyanlar onunla alay ederken Muhsin sesini çıkarmadan bekliyordu.

"Ama yakında olacaksın" diyerek güldü gardiyanlardan bir tanesi, kapıyı açarken.

Muhsin gözbağını çıkarttı ve neşe içindeki gardiyanları umursamadan koğuşa girdi.

"Yemeğiniz alın" diye emretti gardiyanlar. "Bu geceki eğlence için saat altıda hazır olun."

Muhsin sürünerek köşesine gitti, yüzünü dizlerinin arasına gömüp sakladı. Aç mahkûmlar, üzerinden dumanlar tüten ve içinde tavuk parçalarına benzeyen küçük noktacıklar bulunan pilav için sıraya geçtiler. Soğumadan yemeğin tadını çıkarmak için dörderli gruplar halinde toplandılar. Muhsin yemedi.

Pilav ve tavuk yavaş yavaş tükenirken, saat altıdaki gösterinin ne olabileceği hakkında spekülasyon yapmaya başladık.

"Ne olduğunu biliyorum" dedi Muhsin, kelimeler ağzından zor çıkıyordu. "Sorgumu yapan söyledi, Hüseyin Rûhânî döneklik etmiş. Yalan söylüyor sandım, ama doğruymuş. Dışarıdaki şenlik havası da bunun ispatı." Gözlerini yere dikti, gözyaşlarına engel olmak için gözlerini hızlı hızlı kırpıyordu.

Koğuştakiler farklı farklı tepki verdi. Bazıları sinirden deliye dönmüştü bazıları ise sevincini gizlemeye çalışmıyordu bile. Birçoğu ise arada kalmıştı. Mahkûmların siyasi aidiyetinin aralarındaki yoldaşlıktan daha güçlü olduğu ortaya çıkmıştı. Sözcülüğünü Rûhânî'nin yaptığı komünist *Peykar* hareketinin, radikal bir platform oluşturulması teklifini reddedenler zafer kazanmış havasındaydı. Bu gece yaşanan olayın komünizmin bir çocukluk hastalığından başka bir şey olmadığını bir kez daha ispatladığını düşünüyorlardı. Kaçınılmaz olarak, ya nihilizm ya da kepazelik ile sonuçlanacak diye kına yakıyorlardı. Diğerlerinin gözünde ise Rûhânî toplumsal adalet davasına sarsılmaz bir inançla bağlı olan devrimciler kuşağını temsil ediyordu. Devrimin ruhu, hem Şah hem de mevcut terör rejimi döneminde, Rûhânî'de ete kemiğe bürünmüştü.

"Bu akşamki gösteriye katılmayı reddetmeliyiz" dedi biri.

"Böyle bir karar alırsak hepimiz cezalandırılırız" diye karşı çıktı bir başkası.

"Herkes niye bu kadar şaşırdı ki?" dedi Peykar karşıtı bir koğuş arkadaşımız. "Daha en başından beri böyle bir radikalizmin başarısızlığa mahkûm olduğunu biliyorduk".

"Rejimi desteklemek *seni* böyle nerelere kadar getirmiş arkadaşım?" diye yanıt verdi öfkeli bir Peykarcı. "Aynı koğuşu paylaşıyoruz değil mi?"

"Belki de öyle değildir. Belki de aralarındaki bu dostluk sayesinde bizim bilmediğimiz bazı ayrıcalıklara sahiplerdir. Sorguya diye alıp götürüldüklerinde nereye gittiklerini biliyor muyuz?"

"Rûhânî en azından işkencede çözüldü. Ya sen?"

"Ağzından çıkana dikkat et!" Yumruk yumruğa bir kavga başlamak üzereydi. "Muhbir değiliz biz. Sizin sikik lideriniz tükürdüğünü yaladı diye bizi suçlama."

Mansur müdahale etmesiydi bu karşılıklı laf atmalar tekme tokat bir kavgaya dönüşecekti. "Yeter!" diye haykırdı.

Her iki taraf da istemeye istemeye sustu.

"Şu anda emin olduğumuz tek şey yediğimiz pilav" dedi havayı yumuşatmaya çalışarak. "Ve ayrıca biliyoruz ki pilav tenceresinin üzerinden bir tavuk uçarak geçmiş."

Kimsenin böyle aptalca şakaları kaldıracak hali yoktu. Biri, "Kapa çeneni!" diye bağırınca gerçekliğe geri döndü Mansur.

"Söylenenler doğru mu değil mi bilmiyoruz. Döneklik etti mi? Belki evet, belki hayır. Ne diyeceğini, oraya gelip gelmeyeceğini de bilmiyoruz."

Açılıp kapanan demir kapıların sesi tartışmayı sona erdirdi.

"Komünist var mı burada?" diye kontrol ediyordu gardiyanlar diğer koğuşları. 2 numaralı koğuş komünistlere ayrılmıştı o yüzden böyle bir soru sorulmadı. "Gözbağlarınızı takıp dışarı çıkın".

Gardiyanlar sırayla bu çocukça eğlencenin tadını çıkartıyordu.

"Ne parti ama."

"En önde kim oturmak ister?"

"Büyük liderlerini yakından görmek için daha fazla para vermeleri lazım."

"Ah ne yaptığımı bilmiyordum, acıyın bana, affedin beni, kandırıldım, diyecek. Evet, yalan dolanın piri kandırıldığını söyleyip, af dilenecek."

Yüz göz hareketleri yapıyor, dillerini çıkartıyor, çocuk gibi bizi provoke etmeye çalışıyorlardı. Gözleri bağlı yüzlerce komünist, hapishanenin buz gibi avlusundan, sadece bu gibi faaliyetlerde kullanılmak üzere yapılan konferans salonuna doğru yürüyordu. Dondurucu rüzgâr bile kavgayı bitirmeye yetmemişti.

"Radikalizm bitti... Militanlar yenilecek" diye bağırıyordu yüzlerce kişi hep bir ağızdan.

"Kapayın çenenizi" diye haykırdı bir gardiyan.

"Bırak kavga etsinler" dedi bir başka gardiyan.

"Utanın. Utanın. Bir gün gelecek size de saldıracaklar. Size de!" diye cevap verdi yüzlerce kişi hep bir ağızdan.

Her şey planlanmış gibiydi, ama aslında öyle değildi. Gardiyanlar bütün komünistlerin aynı türe, kâfirler ve ahlaksızlar

türüne, ait olduğunu düşünüyordu. Muhtemelen beklediklerinden çok daha güzel bir gösteri izliyorlardı şimdi.

Siyah bir perde, tıka basa dolu salonu kadınlar ve erkekler kısmı olmak üzere ikiye ayırıyordu. Ön tarafta büyük bir sahne vardı, burada arada sırada devlet televizyonundan yayımlanan önemli davalar görülüyordu.

Mahkûmlar yerlerine oturduktan sonra, Hacı Ağa olarak da bilinen acımasız devrim savcısı Esedullah Lâciverdî gardiyanların kulak tırmalayan tezahüratları eşliğinde salona girdi. Yüzünde hiçbir duygu ifadesi olmaksızın, salonu ikiye ayıran perde boyunca yavaşça yürüdü. Biçimsiz gözlerini saklamak için siyah renk gözlükler takmıştı; gözlerinden biri sanki arkasını kolluyormuşçasına sola ve dışarı doğru pörtlemiş, diğeri ise göz yuvasının içine çökmüştü, görünmüyordu bile. Tıraşsız yüzü, gözlerindeki biçimsizliğin çirkinliğini gizleyemiyordu. Sesi genç, yumuşak ve nazikti. Çok nadir öfkeye kapılıyordu: Verdiği bütün idam cezaları sessiz sakin bir şekilde infaz ediliyordu. Şuna inanıyordu; eğer karşı taraf devrime öncülük etmiş olsaydı, o vakit *onlar* ne yapacaktıysa işte şimdi o da aslında tam da onu yapıyordu. Hayır, sadece işini yapmıyordu, kurduğu hayaller gerçek oluyordu.

"Hacı Ağa" diyerek yanına yaklaştı koruması "Başlayalım mı?" Sahneyi işaret etti, başıyla merasimin başlamasına onay verdi. "Akşam namazı için herkes ayağa kalksın" dedi bir müezzin ezana başlamadan önce. Mahkûmların büyük kısmı itaat etmedi ve ayağa kalkmadı. Müezzin kafasını yavaşça sessiz kalabalığa doğru çevirdi, birkaçı dışında mahkûmların hâlâ yerlerinde oturduklarını gördü. Kolunu havaya kaldırıp işaret parmağı ile cenneti gösterdi, günahkârlara kindar Tanrı'yı hatırlatıyordu, bütün gücüyle, biraz önce yaptığı çağrıyı tekrar etti. Kimse yerinden kıpırdamadı. Hayatın, idam hükmünün altındaki damgadan bile daha ucuz olduğu bu hapishanede, ilk defa mahkûmlar *hep birlikte* itaat etmeyi reddediyordu.

İmam namaza başladı.

"Biliyorsunuz ki" diyerek imamın namazını yarıda kesti Hacı Ağa, "Arkanızdakiler safı bozarsa namaz kabul olmaz."

"Belki, buraya gelmeden önce abdest alacak fırsatları olmamıştır" dedi imam Hacı Ağa'ya saf saf. Sonra Allahsız komünistlere temizliğin erdemleri üzerine bir vaaz vermeye başladı. "Tecrübe edın hele bunu bir" ders vermek için fırsat yakalamıştı. "Kırk gün boyunca temiz ve her vakit ibadete hazır olun, bakın hayatınız nasıl değişecek."

"Yeter bu kadar. Bunu *kırk* yıl yaptım, hayatımda hiçbir şey değişmedi. Sevgili imam, ait olduğun yere geri dön, bilmezsin sen bu orospu çocuklarını" diyerek Hacı Ağa dalga geçti onunla.

Hacı Ağa imamın arkasından baktı, bir baş işareti ile gardiyanlara Rûhânî Bey'i sahneye çıkarmalarını emretti.

Rûhânî şaşkın bir vaziyetteydi. Hayatının en uzun konuşmasını yaparken sakinmiş gibi görünmek istiyordu. Evvela gardiyanların ölüm dolu sloganlar atmalarına izin veren Hacı Ağa'nın yanında duruyordu.

"Karşı devrimcilere ölüm!"

"Peykar'a ölüm!"

"Amerikan casuslarına ölüm!"

"Rûhânî'ye ölüm!"

"Ölüm! Ölüm! Ölüm!"

Rûhânî çok uzaklarda gibiydi.

Hacı Ağa nazik bir şekilde sordu; "Başlayalım mı?"

Rûhânî son derece önemli bir liderdi. Dindar bir aileden gelen Müslüman bir öğrenciydi, ama yirmi yıl önce devrimcilere katılmıştı. O dönemlerde Che Guevara ile İmam Hüseyin'i birbirinden ayıran şey ideolojik farklılıklar değil, farklı zamanlarda yaşamış olmalarıydı. İslam sosyalizmi vaaz ediyordu, sosyalizm de İslam'a yeni bir anlam kazandırıyordu. Bugünkü dünyanın kötüleri, dün Firavun'un zulmüne maruz kalan İsrailliler, Romalıların katlettiği Hıristiyanlar, Halifeliğin ihanetine uğrayan, muhtaç duruma düşmüş Müslümanlardır. Rûhânî, Müslüman kent gerillası olmuş, konformizmin cazibesine direnip, Ame-

rikan askeri danışmanları ve istihbarat elemanlarına suikastlar düzenleyen kardeşlerine katılmıştı. Başlattıkları direnişin halk isyanını başlatacağını umut ediyorlardı. Halk gerçekten de ayaklandı, ama nedeni onların yaptığı çağrı değildi.

Tutuklanmasından beş yıl önce Rûhânî, kendisi ve yoldaşlarının "ideolojik dönüşüm" olarak tanımladıkları, örgüt içi darbeye katılmıştı. İslam'dan vazgeçmiş, Marksizmi benimsemişler ve örgütün liderliğini ele geçirmişlerdi. Ardından örgütün geri kalan üyelerine karşı bir ültimatom yayınlamışlardı: Ya Marksizm-Leninizmin ilkelerini benimseyecekler ya da halkın düşmanları olarak görülüp örgütten "temizleneceklerdi." Liderliğin örgüt üyelerine silah zoru ile *Ne Yapmalı?* okuttuğuna dair bir sürü hikâye anlatılıyordu. Bu ideolojik dönüşüm sürecinde, Lenin'in güçlü argümanlarının mı yoksa silah korkusunun mu daha ikna edici olduğu konusu pek netlik kazanmamıştı. Kadroların kafasına silah dayayanlar arasında, Rûhânî'nin de olup olmadığı ya da kitabı bizzat kendisinin de okuyup okumadığı, okuduysa bile anlayıp anlamadığı konusu da ayrıca pek net değildi. Hangi araçlar kullanılmış olursa olsun, ideolojik dönüşüm başarılı olmuştu. Marksizme iman etmeyenleri öldürdüler.

Devrimin zafere ulaşmasından birkaç ay önce, Peykar varlığını ilan ediyor, önderliğin sancılı ideolojik dönüşüm sürecinde yaptığı hatalar için bir özür yayınlıyordu. Birkaç yıl önce katledilen üyelerin, aslında gizli polis tarafından öldürülmediğini, devrimci temizlik olarak adlandırılan süreçte ortadan kaldırıldıklarını itiraf ettiler. Rûhânî, kamuoyuna bu itirafları yapan grubun içindeydi.

Sahnede, sehpanın arkasındaki boş sandalyenin yanında oturan Rûhânî itiraflara başladı: "Burada hiçbir zorlama ya da kötü muameleye maruz kalmadan, kendi isteğimle bulunuyorum." Sonra sanki itirafları bitmiş gibi bir bardak suyu kafaya dikip bitirdi. "Buraya geldiğiniz ve bana bu fırsatı verdiğiniz için hepinize teşekkür ederim."

Orada bulunmaktan başka hiçbir şansı olmayan bizler için oldukça garip bir andı bu.

"Geçmişte yaptıklarım hakkında şimdi ne düşündüğümü sizlerle paylaşmak istiyorum." Sesi çok zor duyuluyordu.

Hacı Ağa parmağını havada salladı, ses seviyesinin en yükseğe çıkarılmasını istedi. Aniden kopan bir cızırtı Rûhânî'nin sesini bastırdı, sanki hoparlörler seyircilerin ne istediğini anlamış gibiydi.

Rûhânî mikronu kendisine doğru çekti. Vücudunda hiçbir işkence izi yoktu. Sehpanın altında üst üste attığı çıplak ayaklarında bile, bütün sorgulara girizgâh mahiyetinde bir uygulama olarak icra edilen falakadan kalma bir çizik dahi yoktu.

Mikrofona doğru eğilerek "Kendi isteğimle burada bulunuyorum" diye tekrar etti aynı ses tonu ile.

Rûhânî yeni rejime muhalefet ederek yanlış yaptığını itiraf etti. Yüzü giderek yaşadığı travmanın işaretlerini göstermeye başlamıştı. Düzgün kesilmiş sakalları bile yüzüne herhangi bir canlılık katmıyordu. "Biz farkına varmadık" önceden yazılmış cümleler kurumuş ağzından hızlı hızlı akıyordu "Ama politikalarımız ki çoğunun oluşturulmasına benim de katkım olmuştu, ülkenin düşmanlarına hizmet etti." Klişe itiraflar, tanıdık bir senaryo, alışılagelmiş düşmanlar, bildik ihanetler, klasik af dilemeler, hepsi o kadar beklendik şeylerdi ki hiçbir etkisi olmadı. Konuşuyordu, ama sesi kulaklarımda kaybolup gidiyordu.

Rûhânî, Peykar Merkez Komite Başkanlığı'ndan tasfiye edildikten birkaç hafta sonra tutuklanmıştı. Onun da dahil olduğu klik, hareketin gelecekte izleyeceği yolla ilgili olarak örgüt içinde yapılan tartışmaları kaybettikten sonra, çoğunluk kararıyla Rûhânî'nin üyeliği askıya alınmış ve örgütün imkânlarını kullanması yasaklanmıştı. Peykar'ın onun için ayarladığı güvenli evi de birkaç hafta içinde boşaltması istenmişti. Bir miktar para verilmiş, ama artık herhangi bir maddi yardım yapılmayacağı söylenmişti. Para kazanması için bir kamyonet, ayrıca karısının ona bu yeni macerada eşlik edebilmesi için izin de verilmişti.

Artık açık bir hedef haline gelmişti. Devrim Muhafızları bütün büyük kentlerin sokaklarında devriye geziyor, önde gelen "karşı devrimcileri" arıyordu. Rûhânî Bey'in er ya da geç bir yerlerde fark edileceği *kesindi.* Örgütün imkânları olmaksızın, polis fark etmeden çok fazla uzağa gidemezdi. Karısı da tutuklanmıştı, ama kimse onun başına ne geldiğini bilmiyordu.

Daha sonra öğrendim ki Rûhânî ile beni aynı ekip sorgulamıştı ve sorgularımın birinde koridorda duyduğum curcunanın sebebi Peykar'ın bütün lider kadrosunun o gün tutuklanmış olmasıydı. Sorgusunu yapan kişi, bilmek istedikleri her şeyi yoldaşlarının kendilerine anlattıklarını söylediğinde Rûhânî Bey ona hemen inanmıştı. Rûhânî'ye göre, daha tutuklanmadan önce yoldaşları onu çoktan polise teslim etmişlerdi bile.

Salonu dolduran herkes anlatılacak hikâyeyi tahmin edebiliyordu; Peykar devrime ihanet etmiş, fabrikalara sabotajlar düzenlemişti, Peykar Amerikalı efendilerinin söylediklerini yapmıştı, Peykar CIA'nın paravan örgütüydü. Evet, evet, tabii aynen öyle de saat kaç oldu bu arada? Bitmedi mi hâlâ? Rûhânî'nin sonu gelmez cümlelerinden, tekrarlanıp duran jargonundan, aynen bizim gibi şovun bitmesini sabırsızlık bekleyen ama Rûhânî'nin onurunu ezip un ufak etme isteğinin önüne de geçemeyen Hacı Ağa bile yorulmuştu. İşte o an bir mucize gerçekleşti.

"Kız kardeşlerimizden biri" dedi zevkle olan biteni izleyen Hacı Ağa, bir kâğıt parçasını havaya kaldırdı ve Rûhânî'nin bıkkınlık veren itiraflarını kesiverdi, "Rûhânî Bey'in işlediği suçları ifşa etmek için kendisine söz verilmesini istemiş."

Hacı Ağa kendine güvenen biriydi ve risk almaktan çekinmezdi. Bilinmeyen bu mahkûmun isteğini kabul etti ve onu sahneye davet etti.

Bir deri bir kemik haldeki kadın sahneye çıktı, omuz kemikleri vücudunu örten *kara çarşaftan* dışarı fırlıyordu. Zayıf yüzü Hacı Ağa'yı etkilemiş gibiydi.

Onu sahneden çabuk indirecekler endişesiyle hemen konuşmaya başladı.

"Adım Menîje Hüdâî" dedi ince, zayıf görünümüne zıt düşen bir ses tonuyla.

"Bugün, direnişin ölmediğini gösteren yoldaşlarımdan özür dilemek için buradayım. Ölü olanlar benim gibi kendine karşı dürüst olamayanlar ve davaya sadık kalamayanlardır. Geçen ay idam edilen kardeşimden özür dilemek için buradayım. Çünkü o, daha ölmeden bir ölüye dönüşmek istemiyordu." Nefes almaksızın konuşuyor, salondakilere nefes alacak hava bırakmıyordu.

"Aşağılık kadına ölüm!" diye haykırdı gardiyanlar.

Aynı anda verilen bir "hişt" emri ile salon sessizliğe gömüldü.

Gardiyanlar gerilmişti. İsyan başlayacak, diye düşünüyorlardı.

Hacı Ağa ihanete uğradığını hissediyordu, ama sükûnetini korudu. Gardiyanların yarısı salondan çıkıp kapıları dışarıdan kilitledi.

"Ölü olanlar, Rûhânî ve benim gibi, zayıflıklarını örtmek için liderlik gömleğini giyenlerdir" diye suçlamalarına devam etti. "Yoldaşlarıma ihanet ettiğimi itiraf etmek ve sizden af dilemek için buradayım. Yaptıklarımı meşrulaştırmak için değil. Vaaz vermek için de burada değilim. Liderlerinizin artık birer ölü olduğunu söylemek için buradayım, yaşasın direniş!"

Kimse tek kelime bile etmedi. Ya bir katliam yaşanacaktı ya da... "ya da"sı falan yoktu, katliam olacaktı.

"Ben de aynı şeyleri hissediyorum!" diye bağırdı Rûhânî ve mikrofonu kaptı. "Ben de sizden af diliyorum. Zayıflık gösterdim. Yaptıklarım affedilir gibi değil. Günahlarımı ancak kanım temizler."

Bu teatral yeniden dirilme sahnesinde bile hâlâ klişelerle konuşuyordu. "O konuşmamı kesmeden önce ben de aynen böyle hissettiğimi söyleyecektim."

İnsanların şu anda aklındaki soru, kimin ölü kimin canlı olduğu değil, mahkûmların koğuşlarına geri gönderilip gönderilmeyeceğiydi. Toplu katliama girişmek için kurulmuş bir komplo muydu bu?

Hacı Ağa bu korkunç gösteriyi sona erdirdi, Manijeh ve Rûhânî'ye sahneden inmelerini söyledi, durumu değerlendirmek ve yapacağı bir sonraki hamleye karar vermek üzere salondan ayrıldı.

Gardiyanlar salonun dışında sıra halinde dizilmişler ve hapishane kurallarına aykırı olarak ellerine dolu silahlar almışlardı. İçeride, mahkûmları salonun dört farklı köşesinde topladılar. Sonra mahkûmlara, tek sıra halinde, açık olan tek kapıya doğru yürümelerini söylediler. Silahlı gardiyanlar geride duruyordu, ellerinde coplarla itirafçı mahkûmlar sıra dayağı çekmek için bir koridor oluşturmuşlardı; onların arasından geçecek ve dayak yiyecektik.

Acı dolu bu geçit töreni eşliğinde 2. üst blok, 2 numaralı koğuşa geri döndük. Kimse kimsenin yüzüne bakmıyordu artık. Korku, rahatlama, mutluluk, keder ve belirsizlik karışımı, bilinmedik bir duygu koğuşu kapladı.

Mansur görevini ifa ediyormuş gibi sordu.

"Bir sonraki gösteri ne zaman?"

"Gideriz, değil mi?" dedi Muhsin, kanayan burnuna rağmen hafiften gülümsüyordu. Soruyu kime sorduğu pek belli değildi. Kendine mi?

Menîje Hüdâî, dönekliğinden döndükten sonra tekrar döneklik etmeyi reddettiği için iki ay sonra idam edildi. Hüseyin Rûhânî on iki vaaz daha verdi: Üç kez Peykar'da yaptıklarını savunan, kendini yeniden keşfetmiş bir Marksist olarak; üç kez de Peykar'ın izlediği siyaseti reddeden, ama hareketin devrimci ideolojisini savunan bir Marksist olarak. Son altı konuşmasında ise Marksizmin İslami açıdan eleştirisini daha ileri noktalara taşıdı ve artık hidayete ermiş olduğunu ilan etti.

Çok geçmeden idam edildi.

Mahler'in Birinci Senfonisi

Mahler'in Birinci Senfonisi'nin üçüncü bölümünde, obuanın ilk kez girdiği kısmı ıslıkla çalıyordum. Obua kontrpuanlarının yarattığı parodi etkisini hep şaşırtıcı bulmuşumdur. Çift kontrbasın birkaç ölçü çaldığı hüzünlü cenaze marşının hemen ardından başlar bu bölüm. Obua girdiğinde arka planda, yas tutanların sessiz adımlarını, bölümün açılışını yapan timpaniden çıkan yumuşak notalarda duymaya devam edersiniz. Mahler tam bir parodi ustasıdır. Sizi en doğru zamanda yakalar ya da en yanlış anda, romantik bir bağlanma hissi sizi sarmalarken ya da rüyalara gömülüp dünyadan kopmadan hemen önce. Obua suratınıza inen tokat gibidir, yas tutanları cenazenin ortasında

eğlenceye davet eder. Birdenbire herkes, şimdi bir senfoni orkestrasından daha çok, neşe dolu Türk zilleri ve bas davul sesleri eşliğinde Klezmer grubu gibi çalan orkestranın yaramaz çocuğu obuanın peşine takılır. Obua şeytandır.

Okuduğum bir röportajda Leonard Bernstein genç bir orkestra şefine üçüncü bölümdeki bu anlaşılması zor ironiyi açıklamaya çalışıyordu. Genç şef, insanın nasıl olup da yas tutanların acılarını paylaşırken birdenbire ayakkabılarını çıkarıp deli gibi dans etmek gibi birbirine zıt duyguları aynı anda yaşayabildiğini soruyordu. *Hiç Yahudi düğününe gittin mi?* diye soruyordu Bernstein. *İşte aynen oradaki gibi; anne bir köşede oturup ağlar, damat sarhoştur, gelin dans eder, baba tedirgindir çünkü bütün bunların parası onun cebinden çıkmıştır. Bunu neden konser salonlarında da yaşamayalım ki?*

Volta atıp dolanırken ıslık çalıyordum. Mahler'in dizeleri akıp gidiyordu; keder, neşe, acı, rahatlama, başarı, başarısızlık. Bizim anlayamayacağız bir evrenin parçalarıydı bunlar. Mahler bunları umursamış mıydı? Hiçbir fikrim yok. Yaptığı müzikte saklı, derin mesajın farkında mıydı? Bilmiyorum, ıslak çalmaya devam ettim.

Çellonun keyifli melodisine geçtiğimde, klarnetin mükemmel bir ustalıkla ironik obuayı taklit etmeye çalıştığını duydum. Bu deliliğin beynimi tamamen ele geçirip geçirmediğini anlamak için etrafımda bir döndüm. Gaipten sesler duymuyormuşum. Tam yanımda, yüzünde o kocaman, minicik bedeninden bile büyük gülümsemesi ile genç Nasır duruyordu.

"İşte tam burada klarnet girer, tam 29'uncu ölçünün başında" dedi şarkıya devam etmeden önce.

Aklım bana bir oyun mu oynuyordu, yoksa genç Nasır gerçekten konuşuyor muydu anlamaya çalışıyordum.

"Tabii fark ettiğin üzere, Mahler mi bemol klarneti kullanıyor burada. O yüzden de parodi içinde bir parodi doğuyor. Bu, hem obuayı güçlendiriyor hem de ona bir zıtlık oluşturuyor."

Bu gerçek olamazdı. "Elbette neyi... fark ettim?" Klarnetler arasında fark olduğunu bile bilmiyordum. Klarnet ile obua arasındaki farkı bilmek bana yetiyordu.

"Obua havayı aniden değiştiriyor ama bu değişimi dans havasına sokan ise klarnettir."

İlk duruşmamın ardından Evin'e tekrar transfer edildikten sonra sabah akşam gördüğüm Nasır, şimdi karşıma geçmiş *bana* Mahler hakkında ders veriyordu. Mahler'in herhangi eseri de değil hani, benim en sevdiğim Birinci Senfoni hakkında. İnsanlarla senfoniler hakkında konuştuğum zaman kültürel açıdan daha rafine, İngiliz kornası ile Fransız kornası arasında farkı anlattığımda ise daha üstün biri gibi hissediyordum. Şimdi bu küçük Nasır karşıma geçmiş bana Mahler'in birinci senfonisindeki ilk klarnetin *tabii ki* mi bemol olduğunu söylüyordu. *Kaç tane vardı ki?* Bunu soramayacak kadar gururluydum.

"Demek sen de Mahler seviyorsun?" diye sordum ezile büzüle.

"Mahler severim, Birinci Senfonisi'ni ıslıkla çaldığını duyunca da çok mutlu oldum."

İlk önce beni övmesine izin verdim sonra da gururumu bir yana bırakıp Mahler hakkında ne bildiğini sordum.

"Aslında" diye devam etti "ıslıkla güzel çaldın, ama ilk la notasını hiç es vermeden ikinci re notasına bağlaman lazım." Sonra ıslıkla doğrusunu çaldı, ben de bu arada ilk la notasının nerede olduğunu ve es vermeden nasıl re notasına bağlanacağını düşünüyordum. Nota okumayı bilmiyordum. Müziği sadece dinliyordum ve Allah'ın lütfu işte ya da bu fani dünyada beni kim koruyup kolluyorsa artık onun yardımı ile dinlediklerimi ezberleyebiliyordum.

Nasır'dan duyduğum rahatsızlık birkaç saniye içinde yerini minnettarlığa bıraktı.

"Mahler hakkında bu kadar çok şeyi nerden biliyorsun?" En sonunda kendimi zorlayıp sormuştum.

"Mahler'i o kadar da iyi bilmiyorum, aslında sadece klarnet çalıyorum" diye cevapladı tevazu ile. "Gençlik orkestrasında çaldım, geçen sene de Mahler'in Birinci Senfonisi'ni icra ettik. Ama diğer senfonilerini dinlemek için çok fazla şansım olmadı." Hava atmam için bana fırsat yaratmaya mı çalışıyordu yoksa gerçekten Mahler hakkında bildikleri konusunda dürüst mü davranıyordu kestiremedim.

"Ha, ilk senfonisini öğrendikten sonra gerisi boş zaten" diye mukabele ettim. Aslında birincinin Mahler'in en iyi senfonisi olduğunu falan düşünmüyordum. Mahler'in sadece *bir* tane "en iyi" senfonisi yoktu.

En beğendiği kaydı sordum.

"Dinlediğim sadece bir tane var, o işte" dedi "Bruno Walter'inki. Bizim şef, bu kaydı dinledikten sonra eserin başka yorumlarının anlamsız geldiğini söylemişti bize. Ona göre, Mahler sadece Bruno Walter ile var oluyordu."

Niye bu kadar katı yaklaşıyordu acaba? Merak etmiştim. Tam da bu türden yoruma açık bilmeceler sorduğu için Mahler'i sevdiğimi söyledim. Böylesi yorumlara kapıyı kapatmanın oldukça Mahler karşıtı bir tutum olduğunu düşündüm. Birinci Senfoni'nin girişinin ne kadar yumuşak bir tonda çalınması gerektiği nasıl olur da tartışılmazdı? *Sessizlik.* Mahler'in sessizliği besteleme şeklinden hoşlanmıyor musun? Derinlerden gelen o trompet sesleri ve inleyen kemanlar nasıl da güzel tasvir ediyor buz gibi bir hiçliği. Mahler hiçliğin içinden coşkun bir hayatın çıkışını resmederken, o klarnetler (artık bilmiyorum hangisi, ama Nasır'a göre kesinlikle mi klarnet) nasıl da güzel parçaya girip çıkıyorlar. Başlangıçtaki o gergin anların ardından nasıl da insanın yüzüne bir gülücük konduruyor. Mahler bir ressam, bir şair, bir masalcı, bir...

"*Sen* hangi kaydı beğeniyorsun?" diye sordu Nasır, kendi rapsodimden kopartıp aldı beni. Sadece üç farklı yorum dinlemiştim; Rafael Kubelik, Bernstein ve Bruno Walter. Bunların arasında en çok Kubelik'inkini beğenmiştim. Aslında gerçek

temponun ne olması gerektiğini bilmiyordum, ama tempo tam yerindeydi ve eserdeki ironileri çok iyi aktarıyordu. Bernstein icrasının daha sade olması hoşuma gitmişti, ama Kubelik'inkini daha çok sevmiştim. Belki de adamın isminin kulağıma daha egzotik gelmesi yüzündendi.

Mahler'i sevmemin bir başka sebebi ki bunu Nasır'la da paylaşmıştım, bana en sevdiğim şair Ahmed Shamlou'yu hatırlatmasıydı. Shamlou'nun kelimelerle gösterdiği ustalığı Mahler notalarla yapıyor diye düşünüyordum. İnsanın, Shamlou'nun şiirinin ne zaman biteceğini kestirememesi hoşuma gidiyordu. Şiirlerinin bir anlatısı yoktu ve şiirler birdenbire bitiveriyordu. Her mısra sizi önce içine çeken bir dünya resmediyor sonra nereye gideceğinizi, ne yapacağınızı bilmeden orada yapayalnız bırakıyordu. "Nasıl aynı şeyi yaptıklarını görüyor musun?" diye sordum, kafası benimkinden daha da karışmış gibi görünen Nasır'a.

Dediğim saçmalıklara biraz anlam katabilmek için Nasır'a Shamlou'nun şiirlerinden bir örnek gösterdim.

İdam Anı

Bir anahtar döndü kilidin içinde,
Bir gülücük titredi yüzünde,
Tavandaki su dalgalarının dansı gibi,
Güneş ışığının aksinden.

Bir anahtar döndü kilidin içinde.

Dışarda,
Şafağın neşeli renkleri,
Kayıp tek başına bir nota gibi
Arıyordu evini,
Bambu flütün deliklerinde.

Bir anahtar döndü kilidin içinde.

Bir gülümseme dans etti dudaklarında,
Tavandaki su dalgalarının dansı gibi,
Güneş ışığının aksinden.
Bir anahtar
Döndü
Kilidin
İçinde.

Nasır'ın sol gözünün ucunda biriken gözyaşları, gözkapaklarından akıp gitmeyi bekliyordu. Gözyaşlarının akacağından korkarak öylece hareketsiz durdu. "Kardeşim..." Gözlerini sildi cümlesini bitirmeden. "Daha önce hiç Shamlou okumamıştım, ama aradaki benzerliği görüyorum. İnsanı farklı farklı yerlere alıp götüren bu birbirine zıt duygular... sence de ürkütücü değil mi?"

"Yılbaşında ne yapalım, ne dersin?" konuyu değiştirmeye çalıştım. Shamlou'nun devasa külliyatı içinden seçebileceğim en kötü şiirdi bu. Nevruz'a, ilkbaharın ve yeni bir yılın başlamasına, birkaç gün kalmıştı.

"Kutlamamıza izin veriyorlar mı?"

"Bilmem."

Hepimizin hapishanede geçireceği ilk Nevruz'du ve kimse kutlamamıza izin verilip verilmeyeceğini bilmiyordu. İlkbahar sabaha karşı dört gibi başlayacaktı. Gece 10.30'da başlayan karartmayı aşıp, *Sal Tahvil*'e* kadar uyumadan oturabilecek miydik? Bunu anlamanın tek yolu vardı, o da yeni yılı kutlamak.

Kalabalık koğuşta, bu küçücük mekânı bölüşme konusunda –nerede uyunacağı, nerede yürüneceği, nerede oturulacağı, nerede nefes alınacağı– sürekli kavga edip duran yüzden fazla arkadaşı, topluca bir bilinmeze balıklama atlamaya ikna etmek kolay olmayacaktı.

"Shamlou ve Mahler'le bir şeyler yapalım, bir şarkı yazalım." Nasır burada yeniydi, koğuş siyasetinin ayrıntılarına vakıf değil-

* Yeni Yıl'ın ilk dakikaları. (ç.n.)

di. "Bunun üzerinde beraber çalışalım, Mahler'in Cenaze Marşı ve Shamlou'nun... nasıl anlatacağımı bilemiyorum... İdamın başkaldırma anı diyelim..."

Kemikli parmakları, göğsünün üzerindeki hayali bir enstrümanın deliklerinde aşağı yukarı gelip gidiyor, o harika kelimelere uyan doğru notaları arıyordu. Sonra elimi tutup sert bir şekilde sıktı, "Haydi yapalım şunu" dedi.

"Peki, ya Nevruz kutlamamız ne olacak?"

"İkimiz yazdığımız şarkıyı söyleyeceğiz. İki ses için yazabilirim, sen bir satırı okursun ben ötekini. Harika olacak."

"Öldürürler bizi!"

"Zaten öldürmeyecekler mi?"

Neden korkmuyordu acaba? Yargılandığı dava hakkında hiçbir şey bilmiyordum. Koğuşa yeni gelmiş biri, lise mezunu bile değil, klarnet çalıyor, peki ya başka?

Diğerleri ile konuşup bir kutlama planlayabilir miyiz soracağım, dedim. Bunlar onun bulaşmaması gereken nazik konulardı. Hapishane müdürü, içinde *planlama* lafının geçtiği en basit sohbeti bile bir komplo hazırlığı olarak görüyordu. Dosyanıza komplo ile ilgili düşülen bir not, kelimenin gerçek anlamında yaşam ve ölüm arasındaki sınırı belirliyordu.

Hapishane idaresi Nevruz kutlamalarıyla ilgili herhangi bir karar açıklamamıştı. Anlaşılan Bahar Gün Dönümü onların takvimlerinde yoktu bile. Böyle bir kutlama hapishane kurallarına nasıl aykırı olabilirdi? Koğuşun ileri gelenlerine durumu anlatırken söyleyeceklerimin provasını yaptım. Gruptakilerden her biri farklı siyasetleri temsil ediyordu, kimi militan, kimi uzlaşmacı, çoğunun ise çizgileri belirsiz, neden tutuklandıkları bir sır, sorgucuların ifadesi ile: Dünyada kelimelerin insanın tabanlarında çıktığı tek yer olan sorgu odasına gitmeyi bekleyen insanlar. Nasır da çizgileri belirsiz bu çoğunluğa dahildi ve hepimiz durumu bu haliyle, olduğu gibi muhafaza etmeye çalışıyorduk.

Aslında ortak bir karar almak için saatlerce müzakere edilirdi, ama bu sefer koğuşta Nevruz'un kutlanması gerektiği yönünde pek de alışıldık olmayan bir mutabakat vardı. Genel kanı, *bunun bir suç olmadığı* idi. Kutlama davamızı hangi noktaya kadar taşıyabileceğimizi eylemlerimiz belirleyecekti. İşin eğlence kısmını üzerime almayı kabul ettim. Diğerleri de üzerinde "S" harfi ile başlayan, saflık, sağlık, bolluk, kazanç, mutluluk, aydınlık ve sevgiyi sembolize eden yedi nesnenin bulunduğu *Haft Sin** masasını planladı. Şüphe yok ki bu, Pers İmparatorluğu tarihindeki en ironik Mahlerci Haft Sin olacaktı. Ayrıca tam bir bahar temizliği ruhu içinde koğuşu süslemeyi, duvarları temizlemeyi, camları silmeyi, köşe bucak toz almayı da planlamıştık. Fikirler havada uçuşuyor, ekipler kuruluyor, korkular rafa kaldırılıyor, franksiyonel ayrılıklar bir kenara bırakılıyordu.

Nasır'la birlikte şarkı üzerinde çalışmaya koyulduk. Başkalarının da projeye dahil olması gerektiğini söyledim, zira ne kadar çok katılım olursa ileride yiyeceğimiz cezalara karşı o kadar fazla kendimizi korumaya almış olurduk. On kişiden oluşan bir acapella ekibi kurdum, hem birkaç başka şarkı seslendirecekler hem de bizim parçada kendi kısımlarını söyleyeceklerdi. Nasır'ın müzik kulağı sıfır olan bu ekibin bize eşlik etmesi konusunda şüpheleri vardı. Ama riskler alınmalıydı.

Acapella ekibinin sadece girişteki timpaniyi seslendirmesi ve parçanın sonuna kadar da o iki vuruşu tekrar etmesi konusunda anlaştık.

"Yani sadece re ve la ostinato mu yapacaklar?" diye sordu Nasır, müzik konusundaki bilgisini ortaya koyarak.

Evet dedim, ama ne dediğimin farkında bile değildim.

Karartmanın başladığı saatte kutlamalara başladık. İdam anı ile ilgili bestelediğiniz Mahler-Shamlou şarkımız tam bir faciaydı. Şarkının ortasında sesim çatallaştı, Nasır şiirin bir dizesini unuttu, kimse şarkı ile bir bağ kuramadı, iki basit notayı bile ayı anda söyleyemeyen koro hakkında bir şey demesem daha iyi. Kimin

* Yedi S. (ç.n.)

fikriydi ki bu? Ne müziği ne de şiiri kimse umursamadı, eserdeki parodinin farkına bile varılmadı, ironi anlaşılmadı. Kulaklara karşı yapılmış akortsuz bir saldırı oldu bu. Fakat insanların güzel sesleri ise söylediği türküler büyük beğeni topladı. Ve koğuştaki maceralarımızı anlatan, tarafımdan yazılan ve yönetilen hicivli oyun kahkahalar kopardı.

Sabaha karşı dörde kadar uyumadan oturduk, sınırsız miktarda hayali tatlı, geleneksel baharatlı pilav ve alabalık yedik. Bir geceliğine siyasi farklılıklar bir kenara bırakıldı, gerçek anlamda yoldaşlık duyguları gelişti.

Sabah beşte iki gardiyan koğuşun kapısını öfkeyle tekmeleyip açtı. Eski püskü iç çamaşırlarımız ve eski battaniyelerimizle, et ve kemikten oluşan zemin üzerinde şaşkın bir şekilde ayağa kalktık.

"*Kalkın*" dedi muhafızlar, bütün güçleriyle kapının yanında duran mahkûmları tekmeliyorlardı. "*Hediyelerinizi* getirdik."

Nevruz hediyelerimizi vermek için korkunç bir zamanlamaydı. İnsanları koridora sürüklediler, içeride kalanları tekmeleyip, dışarı kovaladılar. Çok sayıda muhafız koridorda bizi karşılamak üzere bekliyordu. Sıraya sokup, buz gibi avluya doğru yürüttüler.

"Hayal kurmayı seviyormuşsunuz, diye duydum" diye bağırdı gardiyan biz soğuktan tir tir titrerken. Yeni yağmış karın altındaki toprak donmuştu. "Şimdi sıcak ve rahat bir yerde olduğunuzu hayal edin çünkü mosmor olana kadar burada kalacaksanız."

Isınmak için olduğumuz yerde hoplayıp zıplamaya başladık.

"Zıplamak yok, hareket etmek yok. Hareket ederseniz dayağı yersiniz." Elinde kısa bir plastik hortum parçası vardı, "sandalye pozisyonuna" geçmemizi istedi. "Demek hayal kurmaktan hoşlanıyorsunuz ha?" Sandalyede oturduğunuzu hayal edin."

Düşen ya da ayağa kalkan dayağı yiyordu. Nasır bayıldı. Önce numara yapıp yapmadığını anlamak için bir temiz dövdüler Nasır'ı, sonra da alıp götürdüler. Keşke ben de kendimden geçseydim. Yerdeki kar tabakası kalınlaştı. Gardiyanlar ısınmak için içeri geçtiler, koğuş bloğuna açılan kapıda durmuş bizi gözetliyorlardı.

Ben de en sonunda soğuğa dayanamayıp bayıldığımda geriye sadece birkaç kişi kalmıştı. Gözlerimi açtığımda Nasır'ın yüzünü gördüm. Eğer koğuşta kendini evindeymiş gibi hissediyorsan işte o zaman bir mahkûm olduğunu anlıyorsun.

Kapı yeniden açıldı ve aramızdan seçilmiş birkaç kişi için yeni hediyeler geldiği haberi ulaştı. "Alın bakalım cömertliğimizin bir ispatı daha size."

Sonra gardiyan aralarında benim ve Nasır'ın da olduğu on, on iki kişinin ismini okudu ve koğuştan dışarı çıkmamızı söyledi. Parmaklarım hâlâ donmuş vaziyetteydi, ama zaman istemek gibi bir lüksümüz yoktu. Koridorda sıraya dizildik, gözbağlarımızı taktık. Nasır'ın arkasında duruyordum, elimi çelimsiz omzuna koydum. Nasır'ın başına geleceklerden kendimi sorumlu tutuyordum. Çünkü Shamlou, şarkı yazmak ya da Nevruz'un kutlanması onun fikri değildi. Ne kadar berbat fikirlerdi bunlar. Gardiyana gidip Nasır'ın bunlarla hiçbir alakası olmadığını söylemeyi düşündüm. Sonra bizi nasıl bir cezanın beklediğini görene kadar beklemeye kadar verdim. Gözbağlarımızla yaptığımız yürüyüş uzadıkça durum daha da vahim bir hal alıyordu. Savcının odasına doğru gittiğimizi biliyordum. Kimsenin gitmek istemediği bir yerdi orası.

"Ailen en son ne zaman görüşe geldi?" diye kulağıma fısıldadı biri.

"Tutuklandığımdan beri kimse görüşe gelmedi."

"Ne zamandı o?"

"Beş ayı geçiyor."

"Kimse gelmedi mi?

"Hayır."

"Niye?"

Çok saçma bir soruydu. Milletin ailesi ayda bir ziyarete gelirken, benim neden görüş yasağım olduğunu bilmek zorunda mıydım yani?

"Bilmiyorum."

"Biliyorsun."

"Hayır!"

"Benimle dalga geçme." Fısıltı, sinir bozucu bir haykırışa dönüştü. "Biliyorsun. Siktiğimin karşı devrimcisi seni, senin gibi sikiklerin görüş hakkı yok."

Sonra başka bir mahkûmun yanına gitti. Sonra geri geldi, Nasır'la beni iterek savcının odasına soktu. İçeri girdiğimde, sorguculardan biri telefonda benim hakkımda konuşuyordu.

"İşlediği suçlar çok ağır" diyordu tekrar tekrar. "Evet, hanımefendi, üniversite öğrencisi olduğunu biliyoruz, üçkâğıtçılık alanında master yaptığını da biliyoruz. Anlaşılan onun hainlik dolu hayatı hakkında hiçbir şey bilmiyorsunuz. Allah onu affetsin." Sonra telefonu bana verdi.

"Nasılsın sevgili oğlum?" annem sakin ve cesurdu. "Ortadan kaybolduktan sonra üzüntüden hasta olduk. Seni niye tutukladılar? Şimdi nasılsın?"

Soğukkanlılığımı korumaya çalıştım. Tek bir kelime edemedim. Ağzımdan çıkan kelimelerle yanaklarımdan süzülen gözyaşları birbiriyle yarışıyordu sanki. Ağlayamıyordum.

"İyiyim anne, merak etme."

"Endişe ediyoruz, seni her yerde aradım. Beş aydır arayıp duruyorum. Neredesin şimdi?"

"Bu konuda bir şey diyemezmişim. Ama iyiyim."

Konuşmanın nereye gideceğini kestiremiyordum. Annemin sesini son kez duyuyor olabileceğimi de düşündüm. Ne diyeceğimi bilemiyordum.

Nasır yandaki masanın önünde oturuyordu hâlâ. İkinci sorgucu telefonu çevirip duruyor, kimsenin açmadığını söylüyordu. Keşke benim telefonumu da kimse açmasaydı. Ama hayır, annemin sesini duymak istiyordum.

"Anne, sana bir şey söylemem lazım." İçinde bulunduğum durumu ona anlatmaya karar vermiştim, çünkü belki onunla bir daha konuşamayacaktım.

"Neyse söyle, biz bir çaresine bakarız. Bizim için endişelenmeni istemiyorum."

"Anne, geçen ay duruşmaya çıktım."

"Bu iyi bir şey, değil mi?"

"Sanırım değil" bir an için tereddüt ettim. "İdama mahkûm edildim."

"Bu çok saçma. Hangi suçtan? Sen benim evladımsın, sen benimsin. Seni benden koparıp alamazlar."

"Cezanın infaz edilmesi için bir üst mahkemenin onaylaması lazım. Belki o mahkemede şansımız yaver gider."

"Yeter bu kadar" sorgucu telefonu elimden kaptı ve kapattı.

Nasır'ın ailesi ile irtibata geçemediklerini anlamam bir saniye sürdü.

Gözbağlarımızı yeniden taktık ve odadan çıktık. Bu sefer Nasır benim arkamdaydı. Çenesini omzuma dayadı ve kulağıma fısıldadı: "Kardeşimi geçen ay idam ettiler."

Troçkist

Bizim koğuşa adım atanlar içinde kesinlikle en sinekkaydı tıraşlı, en şık giyinen ve en rahat mahkûm oydu. Arkasından kapıyı kapatırlarken gardiyanlara, hem de üçüne birden, olabilecek en resmi şekilde teşekkür etmişti.

"Biraz önce şikâyette bulundum" dedi kendinden emin yüksek bir sesle, belki de kapının önünde dalga geçen gardiyanların sesini bastırmak için. "Biraz önce şikâyette bulundum" diye tekrar etti, "Kanuna aykırı olarak yapılan tutuklamalar ve göstermelik mahkemeler ile ilgili."

Küçük bavulunu yere koydu, yeni ütülendiği belli olan pantolonun üzerine giydiği pahalı görünümlü fildişi rengi ceketini çekiştirdi, kırışıklarını düzeltti.

"Bütün bu vahşet yakında bitecek."

Sadece soluk teni, kahverengimsi saçları, sarıya yakın bıyıkları ve kestane rengi gözleri değil, konuşma şekli ve duruşu da ona yabancıymış gibi bir hava katıyordu. Bütün terimleri yerli yerinde kullanmış, düzgün cümleler kurmuştu, ama bunları karmaşık jestler ve tümceler eşliğinde yapmıştı.

Ceketini çıkardı ve asacak bir yer aradı. Ceketi elinden aldım, bu tıka basa dolu hücrede yerin bizim için ne kadar önemli olduğunu anlaması için de ceketi düzgünce katlayıp ona geri verdim.

"Üstünü değiştirmek ister misin?" diye sordum.

"Evet, iyi olurdu" dedi sessizce. "Burası kalabalık" diye de ekledi, sanki koğuşun tıkış tıkış halini daha şimdi fark etmiş gibi.

Kısa bir ziyaret için hazırladığı küçük çantasını açıp içinden kadife bir eşofman altı çıkarttı. Etrafa bakındı. Sanırım üstünü nerede değiştireceğini düşünüyordu. İçerdekiler yeni mahkûmun gelişini öyle çok da önemsemediler. Koğuştakilerin büyük kısmı çoktan günlük rutinlerine dönmüştü bile; kimi volta atıyordu ki bu trafiğin en yoğun olduğu saatte otobüse binmekten bile zor bir hal alıyordu artık, kimi bir köşeye çekilmiş okuyor ya da içerideki ağır havayı düşünmemek için boş boş tavana bakıyordu.

Pantolonunu değiştirdi, katladığı elbiselerini çantasına yerleştirdi. Çantayı alıp, dağınık şekilde duran öteki çantaların üzerine koydum.

"Burası kalabalık" diye tekrar etti fısıldayarak, belki kendine belki de bana söylüyordu.

"Sen 103 numarasın" dedim. "Ne kadar büyük o kadar iyi" diye de ekledim saçma sapan bir çaba ile kendini iyi hissetmesi için.

Oturmak için kendine dar bir yer buldu, ama daha birkaç dakika geçmeden gardiyan gelip ismini okudu ve ayağa kalmasını istedi.

"Hey sen, İngiliz, kapıya yaklaş."

"İngiliz değilim" diye çıkıştı. "Sen ya da başka bir hapishane yetkilisi beni yıldıramayacak."

"Siktir lan, çeneni kapa da buraya gel" diye bağırdı gardiyan. "BBC'nin röportaj yaptığı herkes İngiliz casusudur. Patronlarınız kafalarına soksunlar, artık imparatorluk falan kalmadı. Ne acınası bir durum, o büyük ülke şimdi bu zavallılardan medet umuyor."

Birdenbire kapıda beş gardiyan daha belirdi.

"İşte o" dedi gardiyanlardan biri, yeni geleni işaret ederek.

"Farsça konuşuyor mu?" diye sordu bir başkası dalga geçerek.

"Dört lisanı ana dilim gibi konuşuyorum. Ve ana dilimle bir dilekçe yazıp sizi ve amirlerinizi şikâyet ettim."

"Farsça konuşuyormuş" dedi bir başka gardiyan, söz dalaşına katılarak. "Demek bütün efendilerinle onların dillerinde konuşuyorsun. Gerçekten de çok etkileyici. Sadece İngilizce biliyorsun sanıyorduk. CIA'ya senin gibi daha çok ajan lazım."

"Sizinle konuşmayı reddediyorum. Sadece amirlerinizle ve savcılıktaki üst düzey yetkililerle konuşacağım. İş aramaya başlasanız iyi olur çünkü bu işi beceremediniz."

İlk gardiyan içeri girdi ve yüzüne öyle bir tokat indirdi ki yeni gelen yere düştü, yüzü yerdeki kalın halıya yapıştı.

"Şimdi git şikâyet et. Heyecanla bekliyoruz."

Gardiyanlar kapıyı kapattı, bağıra çağıra gülüşerek uzaklaştılar.

Yeni gelen kararlıydı. Kendine şöyle bir çeki düzen verdikten sonra kapalı kapıya doğru cüretkâr bir tavırla bağırdı "göreceğiz bakalım!"

Şimdi herkes onunla ilgileniyordu. Bugüne kadar vardiyadaki bütün gardiyanların biriyle dalga geçmek için koğuş kapısında böyle toplandığı vaki değildi. Onların gözünde hepimiz İngiliz ajanı, CIA casusuyduk. Bu yeni bir hikâye değildi. İyi de bu yeni gelenle niye bu kadar ilgilenmişlerdi? Genelde arananlar listesindeki önemli isimleri tutuklandıktan hemen sonra sıradan koğuşların olduğu bloğa getirmezlerdi. Ortada cevapsız bir sürü soru vardı ki yeni gelen adam yakında bunların cevabını verecekti.

Dört ay önce tutuklandıktan sonra çok sayıda işkence ve idama tanık olmuştu. O ana kadar devrim rejimini savunan iki Troçkist partiden birinin merkez komite üyesi olduğu için iki ay sonra serbest bırakılmıştı. O dönemlerde çok az insan hapisten çıktıktan sonra orada yaşananlar hakkında konuşuyordu. Bir şekilde BBC Farsça onun yerini bulmuş, İran hapishanelerindeki durumla ilgili onunla otuz dakikalık bir röportaj yapmıştı.

Röportajda Evin Hapishanesi'nde yaşanan vahşetten, devrimi çalan militan küçük bir grubu sorumlu tutmuştu. Devrim Başsavcısı liderliğindeki bu grubun bir korku imparatorluğu kurarak rejimin itibarını zedelediğini söylemişti BBC'ye. Devrim yolundan sapma uzun süremezdi. Bu grup ve onun çevresindekiler, hukukun üstünlüğü ve Ruhani Lider'in aldığı sağlıklı kararlar karşısında varlıklarını daha fazla sürdüremezdi. Medenilik elbette en sonunda üstün gelecek demişti röportajda, devrimin ruhunu kirletenler işledikleri suçların hesabını verecek. Böyle düşünüyordu.

Röportajdan sonra devrim mahkemesi onun için tutuklama kararı çıkardı. Kendisini ülke dışına çıkarmaları için kaçakçılarla para vermek yerine, tutuklama emrinin çıkarıldığı sabah bir avukatın yanına gitti ve teslim olmak istediğini söyledi. BBC ile yaptığı röportajda bahsettiği bütün olayların belgeleri elinde vardı ve bunları mahkemeye verecekti. Özür dilemesini gerektirecek hiçbir şey yapmamıştı. Bir avuç maceraperestin elinden devrimi kurtaran o idi. Küçük bir bavul hazırladı, üzerine şık elbiselerini çekti ve kendi başına Evin'in yolunu tuttu; hapishane tarihinde bunu yapan herhalde tek kişiydi.

Mahkemeyi, gardiyanları, savcıları nasıl şaşırttıysa bizi de ilk başta o kadar şaşırtmıştı. Bir insanın kendi teorisine –dünyadaki en korkunç hapishaneye elini kolunu sallaya sallaya girip burnu bile kanamadan oradan çıkabileceğini sanması– bu kadar çok güvenmesi ve onu böylesi zorlu bir deneye tabi tutması ne kadar da hayret verici diye düşünmüştüm.

İlk işlemlerin ardından sorgusu bile yapılmadan bizim koğuşa getirilmişti. Birkaç gün sonra Devrim Başsavcısı Hacı Ağa onun durumunu yerinde görmek için hapishaneye geldi. Kapının üzerindeki mazgalı açtı ve ismini söyledi. Bizim Torquemada'nın* sesini hepimiz tanıyorduk. Kaba saba dış görünümü ile tamamen zıtlık içindeki o yumuşak ses tonu. Sesini tanıyorduk çünkü kameralar önünde yapılan itiraflarda, arka planda insanlara suçları ile ilgili sorular sorarken, tövbe etmelerini ve af dilemelerini isterken duyduğumuz ses buydu. Gardiyan kapıyı açtı ve engizisyon yargıcı kapıda belirdi.

"Sana nasıl davranıyorlar burada?" diye sordu Troçkiste. "Var mı BBC'ye anlatmak istediğin bir şey?"

Hacı Ağa hiç de hakkında yapılan şikâyetten tedirgin olmuş gibi görünmüyordu. Şikâyet edenin kim olduğunu da görmek istemişti. Savcının yüz ifadesinden bir şey anlamak genelde zordu, hele şimdi hiç kolay değildi; küçümseme, şaşkınlık, aşağılama hepsi bir aradaydı ama kızgınlık belirtisi yoktu.

"Sorgu sıranı bekleyeceksin" dedi sakin bir şekilde. "Efendilerine doğru bir şekilde rapor ettiğin gibi burası oldukça kalabalık. Bekleyeceksin. Biraz vakit alabilir."

"Biliyorsunuz" dedi bize dönerek "Yok sayılmak nevrotik bir yaratık için en büyük işkencedir. Kediyi öldüren kibridir."

Şaşkınlık içindeydim; sadece onu ilk defa işkence kelimesini kullanırken duyduğum için değil, nevrotik kelimesinin anlamını da biliyordu. Onun nasıl biri olduğu konusunda karar veremiyordum; acımasız bir megalomanyak mıydı yoksa çok ince hesaplar yapan bir strateji uzmanı mı? Sonradan anlayacaktım ki her ikisiydi.

Haftalar geçti, Troçkisti görmeye kimse gelmedi. Üzerimizdeki ilk şaşkınlığı attıktan sonra koğuşta yavaş yavaş arkadaşlar edinmeye başladı. Büyük bir CIA komplosuna kurban gittiğini

* Tomas de Torquemada, 15. yüzyılda yaşamış İspanya'nın ilk engizisyon başrahiplerinden. (ç.n.)

iddia ediyor, kendini suçlayanlarla aynı şeyi söylüyordu. Bazı koğuş arkadaşları öne sürdüğü hipotezine inanmış, bazıları ise şüpheyle yaklaşıyordu. Ben kesinlikle ikinci gruba dahildim çünkü Troçkistlerin Tahran Politeknik'teki ilk parti kongresinin sabote edilmesinde CIA'nın rolü olduğundan bahsederken duymuştum onu.

"CIA'nın bunu planlayıp uyguladığına dair" diyordu söylediklerini huşu içinde dinleyen bir grup genç arkadaşa "Elimize çok sağlam deliller geçti."

Benim kampüsün isminin geçmesi dikkatimi çekmişti.

"Ajanları ile nerede ve ne zaman irtibata geçtiklerini biliyoruz" diye devam etti. "Toplantının iptal edildiği dedikodusunu yaymaları için her birine yüz elli dolar verdiler. Bu işe yaramayınca da toplantıya giden parti üyelerine saldırsınlar diye bu sefer de iki yüz dolar daha verdiler."

O gün gerçekte ne olduğunu anlattım, işin içinde ajan falan yoktu. Bana inanmadı.

Yurtdışında yaşayan binlerce insan, devrimin başarıya ulaşmasının ardından 1979'un ilkbaharında memlekete geri dönmüştü: Şah devrilmişti, Şah'ın acımasız SAVAK'ı lağvedilmişti, eskiden yasaklı olan kitap ve dergilerin yeni baskıları yapılıyordu, siyasi partiler mantar gibi bitiyordu. Ülkeye dönenler arasında, Avrupa'da, ABD'de ya da yurtdışında başka yerlerde yıllarca yaşamış, ergenlik dönemini oralarda geçirmiş yüzlerce Troçkist de vardı. Birçoğu için devrim, sürgün hayatının sona ermesi, vatana dönmek için bir fırsattı, ama çoğu geri geldiklerinde kendilerini ülkelerine ayrıldıkları zamandan çok daha yabancılaşmış buldular.

Devrimden kısa bir süre sonra, üniversiteler yeniden açıldığında herkesin kampüslere girmesine izin verildi. Oysaki eskiden sadece okulda kaydı olan öğrenciler, öğretim üyeleri ve çalışanlara müsaade ediliyordu. Üniversiteler kitlelerindi artık. Böylece, "yabancı memleketlerden geri dönen" bu genç insanları

da oralarda görmeye başladık; üniversitenin bahçesinde yere uzanıp güneşlenen kadınlar, samimi bir şekilde sohbet eden, el ele tutuşup gezen erkekler ve kadınlar; sanki devrim onlara ahlaki çöküşü –ki biz böyle görüyorduk– açık açık yaşama özgürlüğü veriyormuş gibi. Bütün tehlike geçtikten sonra ülkeye geri dönen bu kibirli kozmopolitlere, bizler, yani ülkede kalıp devrim için savaşanlar, kızgındık. Müslüman kardeşlerimizle paylaştığımız ve bütün o yıllar boyunca gözümüz gibi koruduğumuz devrim ruhunu kirletiyorlar, diye düşünüyorduk. Gevşeklikleri devrimci duyarlılıklarımıza dokunuyordu. Laçka davranışlarının, devrim sonrası ortaya çıkan siyasi mücadele atmosferinde, kökleri bu ülkede olan, bu ülkede büyüyüp serpilen solu daha da marjinalleştireceğinden korkuyorduk.

Kampüslerdeki bütün sol siyasetler, Troçkistleri mücadelenin tavizler verilmeden yükselmesini sağlayan, köklü ahlaki ilkelere zarar vermekle suçluyordu. Troçkistlerin, aşırı dozda "batı zehirlenmesinden" mustarip olduğunu, kendi kültürümüze zarar veren, örf ve adetlerimize yabancı, hatta daha da kötüsü, onlara düşman batı kültüründen kolayca etkilendiğini düşünüyorduk.

En büyük Troçkist örgüt olan Sosyalist İşçi Partisi'nin ilk kongresini, öğrenci hareketinin beşiği, sol mücadeleye çok şehit vermiş olan bizim kampüste yapacağı haberini alınca, herkes Politeknik'in savunulması gerektiğini düşündü.

Sağduyusuna hep güvendiğim arkadaşım Mahmut bana kongreyi kimin destekleyip arka çıktığını söylemişti. İnşaat Fakültesi'nden Troçkist eğilimli, isminin gizli kalması gereken, bir profesör. Söz konusu etkinlikten iki gün önce Mahmut, bir başka yoldaş ve ben, önceden haber vermeden hocanın odasına gittik.

"Bu toplantıyı bu kampüste yapamazsınız" dedik üçlü bir koro halinde.

"O neden? Biz devrimi bu yüzden yapmadık mı?" diye nazik bir şekilde cevap verdi profesör.

"Hayır, tabii ki hayır."

"Ama özgür olmak istemiyor muyuz?"

"Bu özgürlük değil, ahlaksızlık."

"Özgürlüğün sınırlarını kim belirleyecek?"

"Buraya felsefe tartışmaya gelmedik. Sizi uyarmaya geldik, ya bu toplantıyı iptal edersiniz ya da Troçkistlerin *bizim* kampüse girmesine izin vermeyiz. Olacakların sorumlusu da sizsiniz."

Mesajı çok açık bir biçimde verdiğimizi düşünüyorduk. Kongrenin yapılmayacağından emindik. Yanılıyorduk.

Toplantı Cuma günü sabah 10'da başlayacaktı. Bütün sol gruplarla temasa geçip, sabah saat sekizde zincir ve kilitlerle girişleri kapatmak için kampüse gelmelerini söyledik. Saat onda yüzlerce Troçkist dışarıda toplanmış kampüse girmeye çalışıyordu. İçeride ise, zincir ve kilitlerin yanı sıra yoldaşların oluşturduğu bir insan zinciri de "yabancı" işgaline karşı kampüsü savunmak için hazır bekliyordu.

İçeride "ahlaksızlığa hayır!" diye bağırıyorduk, dışarıdaysa onlar "Stalinizme ölüm!" diye slogan atıyordu.

Polis geldi; olayları izleyen halka, komünistler arasındaki bu kavgaya karışmamaları için megafonla anons yapıyordu.

"Lütfen uzak durun" laflarını duyuyorduk sirenlerin arasında. "Bu bizim kavgamız değil. Bırakın komünistler birbirlerini öldürsün."

Ya polisleri mutlu edecektik ya da gururumuzu ayaklar altına alıp Troçkistlerin kampüse girip kongrelerini yapmalarına izin verecektik. İkincisini tercih ettik.

Spor salonunda yüzlerce kişi, Sosyalist İşçi Partisi'nin ilk kongresi için toplanmıştı. Partinin önder kadrosu bizimle irtibata geçip ateşkes teklifinde bulundu. Reddettik. Çok sayıdaki işçinin oraya parti toplantısı için değil seksi kıyafetler içindeki kadınlar yüzünden geldiğini düşünüyorduk. "Kadınların bedenlerini kullanarak işçileri örgütlüyorsunuz" dedi parti liderlerine her daim militan tavırları olan Nimet.

"Bize neden karşı çıkıyorsunuz?"

"Devrime katılmadınız, şimdi gelip nimetlerinden faydalanamazsınız."

"Kitleye konuşmanız için istediğiniz kadar süre vereceğiz size. Bizim hakkımızda ne düşündüğünüzü anlatın onlara ve bırakın biz de toplantımızı yapalım."

Çok cömertçe bir teklifti bu. Kabul ettik. Öneriyi kabul etmemiz bizim için kritik bir andı da. Onlar hakkında söyleyecek hiçbir şeyimiz yoktu. Troçkist bir parti olmaları tek başına kavga sebebi olamazdı. Bunu asla saklamamışlardı zaten. Okuyacağımız bildiriyi hazırlamak için on beş dakika istedik.

Aramızdan beş kişi öğrenci derneğine gidip, onların kirli çamaşırlarını ortaya dökecek yazıyı kaleme almaya çalıştı. Elimizde hiçbir şey yoktu. Nimet , Troçkistlerin ABD'de Vietnam savaşını protesto gösterilerine katılmadığını söyledi. Bunun gerçek olup olmadığını kontrol edecek zamanımız yoktu. Bir başkası, Trokçistlerin bir başka ülkede devrime karşı çıktığını, dolayısıyla şimdi bizim devrimi desteklemelerinin ikiyüzlülük olduğunu söyledi. Sadece reformistlerdi. Sınıf savaşını göz ardı ederek kadınların özgürlüğünü destekliyorlardı. Vesaire vesaire. Elimizde artık bir bildiri vardı.

Onları en ağır eleştiren kişi sözcümüz Nimet idi. Mikrofonun başına geçti ve yarım yamalak hazırladığımız bildiriyi okumaya başladı. En nihayetinde de doğaçlamaya girişti.

"Bu karşı devrimcilerin gerçek niyetlerinin farkında olmayan arkadaşları bize katılmaya ve şimdi bu toplantıyı terk etmeye çağırıyoruz."

Kimse yerinden kıpırdamadı.

Başarısız olmuştuk ve Nimet öfkeden deliriyordu. Sahnenin üzerinde asılı olan pankartı çekip indirdi. Onu durdurmaya çalıştılar. İstediği buydu; kavga. Yumruklar havada uçuşuyor, şuna ölüm buna ölüm sloganları binayı inletiyordu. Bütün bu hengâmenin, itiş kakışın ortasında, parti liderleri binadan dışarı kaçırıldı ve kongre toplanamadı. O gün Nimet'in burnu kırıldı.

Nimet yaklaşık bir yıl sonra, yani bizim Troçkist misafirin ilk tutuklandığı sıralarda, idam edildi.

"Bu saçma sapan hikâyeye inanmamı bekliyor musun?" diye sordu bana.

"Hiçbir şey yapmanı beklemiyorum. Bana göre bu, CIA için çalışmaktan çok daha utanç verici. CIA en azından bize para verirdi."

"Seni de ötekiler gibi kandırmışlar arkadaşım. Genç ve tecrübesizdin, farkına varmadan CIA seni de kendi amaçları için kullandı."

Konuşmaya devam etmek istemedim. Sadece olan biteni anlatıp rahatlamak, ruhumu eskiden sahip olduğu o çocuksu devrimci coşkudan kurtarmak istiyordum.

İki ay geçmişti. İkinci kez duruşmaya çıkmak için koğuştan ayrıldığım o güne kadar, bizimkinin sorgusu hâlâ yapılmamıştı. Göründüğü kadarıyla dosyası, bir sürü karşı devrimcinin dosyası arasında kaynayıp gitmişti. Kendini bir köşede unutulmuş hissetsin istiyorlardı. Öyle de hissediyordu.

İkinci duruşmamda da idam istendi. Cezamın infaz edilmesini beklemek üzere bir başka koğuşa nakledildim.

Yaklaşık üç yıl sonra onu, Evin'de görüşlerin yapıldığı salonda gördüm, bir perdenin arkasında sıramın gelmesini bekliyordum. Açık kahverengi sakalları yüzünden çok zayıf görünüyordu. Amerikalı karısı ile görüşüyordu, onunla Farsça konuşuyor ama arada İngilizce cümleler de kullanıyordu. Sesi titriyor ve ağzından güçlükle çıkıyordu. Kısa bir süre sonra onu benim beklediğim yere getirdiler. O günlerde eski kilomun neredeyse yarısına düşmüştüm. Sendeleyerek yürüyordu, gözlerinde yaşlar vardı. Beni tanımadı.

Zehir

Kimse, isminin ardından şu cümleleri duymak istemezdi; "eşyalarını topla ve dışarı çık." Bunun sadece iki anlamı olabilirdi: Ya başka bir koğuşa nakledilecektiniz ya da eğer idam cezası aldıysanız, sizi idam mangasının önüne çıkartmak için götürüyorlardı. Ne zaman ismimin ardından bu korkunç cümleler gelse, koğuşu derin bir sessizlik kaplıyordu. İsmimi okuduklarında, koğuş arkadaşlarıma son sözlerimi söylemek zorunda hissediyordum kendimi. Sık sık son sözlerimin ne olacağını düşünüyordum. Hazırlıklıydım, ama mahpusluk süremde bu durum yedi kere başıma gelmiş olmasına rağmen, söylemeyi planladığım şeyleri asla söylemedim.

Bu kez, yani idama çarptırıldıktan bir yıl sonra, 4. blok, 47 numaralı koğuşta, gardiyan ismimi okuyup eşyalarımı toplamamı söyledi. Çantamı kaptım ama annemin evden gönderdiği battaniyeyi, artık ihtiyacım olmayacağını düşünerek, almadım. Gardiyan kapıyı açık bırakmıştı, kapının önünde duruyor ne demem gerektiğini düşünüyordum. O sırada aklıma Hafız'ın dizeleri geldi. Yüksek sesle okudum:

Vazgeçmeyeceğim arzularımdan ta ki gerçek olana dek,
Ruhum cennete erene, bedenim toprağa gömülene dek.
Ölüp de gömüldüğümde,
Açın mezarımı da görün;
Kefenimden tüten dumanı, derimin altında hâlâ yanan ateşi.

Kimse bir şey demedi. O gün darağacına gitmedim. Benim gibi idam cezalarının infazını bekleyen Ali ve seksen beş kişi ile birlikte ki bunlardan altmışı daha sonra idam edilecekti, mahkûmların "karantina" dedikleri koğuşta bir yıl daha geçirecektim.

Ali, gözlerinde uzak ve dingin bir bakışla yavaş yavaş yürüdükçe, gözlerinin altındaki morluklar da artıyordu. Demir parmaklıklı pencerenin önünde durdu ve temiz havayı içine çekti. Gözleri, siyah kaşları ve geniş kıllı yanakları arasında iyice gömülüp kayboldu. Sakalı ta gözlerinin altından, köprücük kemiğine kadar bütün yüzünü kaplıyordu; derinin, kıvırcık kıllarla dolu göğsü ile köprücük kemiği arasında nefes alabileceği ufacık bir kısım vardı.

Dizleri çözülmeye başlayıp artık ağır vücudunu taşıyamaz hale gelince, kendi ifadesiyle zehrini akıtmak için, gidip köşesine oturdu. Bir kâğıt parçası alıp yeni bir şiir yazdı:

Sensiz,
Bu kafes ıssız.
Gökyüzünde,

Şarkıların gömüldüğü yerin üzerinde,
Tarlakuşunun gözyaşları sel olmuş akıyor.

İntikamın acımasız pençeleri
Gövdeni kollarından koparıp aldı.
Dudaklarındaki kıvılcımlarla
Cananın kulağına fısıldamanın ilkbaharı kutsayan şiirini,
Sonbaharı yakıp kül edeceğinden korkuyorlar.

Bakışlarımdaki o arzudan bir kırlangıç uçup gider,
Bil ki!
Gözlerimi -ki her biri bir pencere gibi ardına kadar açık ve ufka dönüktür-
Şafaktan, gecenin keder dolu karanlığı inene kadar,
Hiç kırpmayacağım.

Kâğıdı hızlıca katlayıp, iç çamaşırına sıkıştırdı. Kâğıt parçasını saklaması kolaydı ama bu kalabalık koğuşta, şiirler ruhuna girip sızdığında yüzünde beliren o heyecanı gizlemesi hiç kolay değildi. Gerçekten de kelimelerin ruhunu ele geçirdiğini, nefes alıp vermek gibi sıradan bir şeyin bile işkenceye dönüştüğüne inanıyordu.

Zehir bedeninden şimdilik atılmıştı. Yüzünde beliren o yoğun ifade kaybolmuştu. Gençleşti ve yüzü aydınlandı. Normal haline dönmüş gibi görünmeye çalışarak, idamı bekleyen diğer mahkûmların arasına karıştı. Zehir atılmıştı atılmasına ama bu sefer kelimelerin ağırlığı hâlâ olduğu gibi duruyordu. Kelimelerin ağırlığı yüzünden dudakları sımsıkı kapalıydı, çenesi kilitlenmişti, neşesinin geri gelmesi zor oldu. Esed'in idam edilmesi ile birlikte, kelimeler dünyasına açılan o gizli geçidin de artık kapandığından korkuyordu.

Sadece birkaç saat önce gelip Esed'i götürmüşlerdi. Onun anısına çoktan bir şiir yazmıştı bile. Bunun yazdığı son şiir olabileceğini düşünüyordu; çünkü aklından geçen kelimelerin zehirli olduğunu ve onları kâğıda "tükürüp, söküp atması" gerektiğini

ona ilk Esed söylemişti. "Eğer öyle yapmazsan seni boğacak." Onu, bu kocaman bedenin, bu kıllı göğüsün içinde, sayısız yaralarla dolu hassas bir kalbe sahip olduğuna ikna eden Esed'di . Kelimelerin sıkışıp kaldığı, ilk fırsatta akıp gitmeyi beklediği bir dere yatağı gibiydi bedeni. Eğer kelimeler orada öyle hareketsiz, durgun kalırsa, çürümeye başlayıp zehre dönüşecek sonra kanına karışacak ve ona eziyet çektirecekti. Çok yorgundu ve insanlarla vakit geçirmekten, hoşlanıyor rolü yapmaktan sıkılmıştı; köşesine geri döndü. İç çamaşırından kâğıdı çıkartıp şiiri bir kez daha okudu. Kötücül bir haz duygusu ile ürperdi, çünkü Esed burada yoktu ve şiirini eleştiremezdi. Üzgündü, şiiri son bir kez daha okudu ve ezberledi. Esed , kendisi için yazılan bu kasideyi okusa ne derdi acaba, bilemiyordu. Saçma bir düşünceydi bu. Ama çok da zorlama değildi hani; kendisi için yazılacak kaside hakkında başkalarının neler hissedebileceğini, neler diyebileceğini düşünmüştü daha önce. Kâğıdın en tepesine, küçücük bir yere "Esed için" yazdı. Sonra dikkatli bir şekilde kâğıdı yırtıp yüzlerce küçük parçaya ayırdı, tuvalete atıp sifonu üzerine çekti.

Koğuştaki diğer insanlar çoktan öğleden sonrası rehavetini kapılmış, kocaman kocaman açtıkları gözlerle yere uzanmış, tavana bakıyorlardı. Bazıları uyuyor numarası yapıyor, bazıları gerçekten de uyuyordu. Koğuştaki bu atmosfer sayesinde, *kalbindeki, kelimelerden oluşan o kıvrım kıvrım nehir yatağına doğru yaptığı yolculuktan* ve Esed'in şiire olan yeteneğini tanımlamak için kullandığı süslü püslü lafları düşünmekten vazgeçip kendine geldi.

Koğuşta seksen kişi vardı. Esed'e göre idam mahkûmları üçe ayrılıyordu: Öğleden sonra uyuyanlar, uyuyor numarası yapanlar ve gözleri hep fal taşı gibi açık olanlar. Birinci gruptakiler, "idam" lafını asla kullanmayanlar ve bunun asla olmayacağını düşünenlerdi. İkinci grupta, idam edilmeyeceklerini ümit edenler, ama bunun bir ihtimal olduğunu da göz önünde bulunduranlardı. Ve üçüncü gruptakiler, idam edileceklerini bilenlerdi. Ali kendini hiçbir gruba sokamadığından, dördüncü grubu, yani kararsızları yaratmıştı. Bu grubun tek üyesi de Ali'ydi. Elbette,

bütün bu psikolojik tahliller bir yana bırakılıp, koğuşta yaşanan tembelliğin gerçek sebebinin, sıkıcı öğleden sonralarında yaşanan aşırı sıcaklar olduğu da söylenebilirdi. Esed , kesin ve kati bir biçimde üçüncü gruba dahildi; "aptalca iyimserliklere" taviz vermezdi, herkesin idam edileceğine inanıyordu. (Bir istisna dışında, tarih Esed'i haklı çıkarttı. Esed idam edilmedi. Ama gelip onu alıp götürdüklerinde kimse bunu anlamadı. Öteki tarafa değil, başka bir hapishaneye gönderildi.)

Ali erken yaşta evlenmişti, dördüncü yaş gününü, aynen üçüncü doğum günü gibi, babasız kutlayan bir oğlu vardı. Kısa bir süre önce, oğlunun, kafasında Latin Amerikalıların giydiği türden bir şapka ve ceket, göğsüne dayadığı oyuncak gitar ile çekilen bir fotoğrafını almıştı. Sanki babasının intikamını alacağı geleceğe bakıyor gibi, diye düşündü Ali. Fotoğrafın bu gizli mesajı iletmek için kendisine gönderildiğine ikna olmuştu. Oğlu, sadece doğum gününde aldığı hediyelerle fiyaka yapmak için bu fotoğrafı çektirmiş olamazdı. Çocuk kesinlikle her şeyin farkındaydı. Ali, hapishane yönetiminin fotoğrafı kendisine vermesine şaşırmış, intikam almakla ilgili bu kadar cesur bir mesajı iletmesine rağmen tutuklanmadığı için karısının çok şanslı olduğunu düşünmüştü. Fotoğrafın, Şili'deki 1973 askeri darbe sırasında, futbol stadyumunda yapılan katliama bir gönderme olduğunu nasıl anlayamamışlardı? Gitar, şapka, bunların hepsi, dili ve elleri kesilip kopartılana kadar o stadyumda şarkılar söyleyip, gitarını çalan Victor Jara'ya çok açık bir göndermeydi. Oğlunun fotoğrafta ne kadar kararlı durduğunu görememişler miydi? Yetkililer ve koğuş arkadaşları, fotoğrafta açık bir şekilde verilen mesajı fark etmemişlerdi, ama Ali onların bunu göremeyecek kadar kör olmalarına sevinmişti. Zira bu fotoğraf, koğuştaki hiç kimsenin edemeyeceği kadar çok teselli etmişti Ali'yi.

Birkaç gün önce, fotoğrafı aldıktan sonra yani, zehirli kelimelerden kurtulma ritüeline girişmişti yine. Ancak bu şiirinde, alışıldık estetik yaklaşımın yerini intikam hırsı almıştı. Şiirini şu mısralarla sonlandırıyordu:

İnce sesten söyleme
Ayrılık şarkılarını,
Kalın sesten sür
Özgürlüğün atlarını.
Çünkü bir gün, o küçük ellerin,
Gitarın tellerinden kopup
Kalpsiz gökyüzünden daha yükseklere uçacak,
Kurtuluş yolunda son tetiği çekmek için.

Oğlunun, onu içeride mahpus tutanların bundan sonra rahat rahat yaşamasına izin vermeyeceği düşüncesi Ali'yi mutlu ediyordu. Ölümü böylece daha katlanılır olacaktı.

Öğleden sonrasının verdiği sıkıntı ile dolanmaya başladı, koğuş arkadaşlarının terli vücutlarını tekmeleyip duruyordu. Hareketsiz duran bu ruhları, son birkaç saattir gittikleri yerden çıkartıp idam koğuşuna geri döndürdü. Tekmelediği insanlar yarı uykulu yarı uyanık bir şekilde doğruldu, kendilerine gelmek için duvara yaslanıp, kollarını iki yana açıp esnediler. Beyinlerindeki, elleri ve kollarındaki uyuşukluktan kurtulduktan sonra yaşadıkları ilk duygu öfke oldu. Herkes ona öfkelenir, ama kimse bir şey demezdi. Bunun nedeni, onun irikıyım olması mı yoksa teşkilatta sahip olduğu yüksek mevki miydi, belli değildi. Diğerleriyle olan ilişkisinin sınırlarını, koşullarını bizzat kendisinin belirlemesine izin veren çok büyük bir saygı görüyordu.

Diğer insanların arasına karıştı, onlarla oyun oynayıp sohbet ederek zaman geçirdi. Daha ufak tefek ve huzurlu görünüyordu, gözleri parıldıyordu. Dudaklarında gerçek bir gülümseme vardı şimdi; zehrin kaybolup gittiğinin işaretleriydi bütün bunlar. Esed haklıydı, kalbinde zehir yoksa acı hissetmezsin. Ama çok geçmeden o zehirli kelimeler yine kalbinde büyümeye başlayacak, kalbini sıkıştıracak ve ortaya çıkmak için doğru anı bekleyecektir.

İki ay sonra Ali idam edildi.

Bir Termos Uğruna

Şahin sıradan bir siyasi mahkûm değildi. Yani, dava için mücadele etmiş ve şimdi de bunun bedelini ödeyen biriydi. Birçok insan gibi, o da adını tarihe yazdırmak falan istemiyordu. Hayır. Daha önemsiz şeylerle ilgileniyordu. Mesela, süslü püslü paslanmaz çelikten termosu gibi. Renksiz çayı, kırmızı plastik bardağa boşaltırken yüzünde kocaman nostaljik bir gülümseme ile gözlerimin içine baktı. Sanki eski günlerden konuşacak gibiydi, ama kendini tuttu ve tek bir kelime bile etmeden çayı doldurdu.

"Neredeydim biliyor musun?" diye alçak sesle sordu bardağı bana verirken. "Chicago" dedi iç çekerek, benim yanıt vermemi bile beklemeden. "Bu termostan bardağa en son bir şeyler

boşalttığım zaman Chicago'daydım. Şu silindir şeklinde, göl manzaraları apartmanlardan birindeki sevimli evimde. Daha geçen yazdı. Biliyorsun, yazları Chicago'da berbattır, kış kadar dayanılmaz değildir, ama yine de ona yakın. Eğer ortada bir ölüm kalım mevzu yoksa yaz ya da kış sokağa çıkmaman gerekir. Elbette biraz abartıyorum, ama git bir Amerikalıya sor, hepsi aynı şeyi diyecektir "harika bir şehir ama berbat bir hava." "Yazları evin içini serindir ama dışarısı... kaldırımda yürürken ayakkabının tabanları erir. Küçük sıcak balkonumda oturup bu muhteşem termostan, donmuş Alman bira bardağına soğuk biramı doldurmaktan çok hoşlanırdım. Hani şu kalın, beşinci kattan atsan kırılmayan bardaklardan. Biramı yavaş yavaş yudumlar, aşağıdaki çılgın kalabalığı ve arkada sakin gölü izlerdim. Sıcaktan nefret ederim, ılık biradan da. Bu termos, birayı gün boyunca tam kıvamında, serin tutar. Hızlı içemiyordum. Yani, aslında içebilirdim ama zevk almıyordum o şekilde. İçmek hayatının ritmi ile uyumlu olmalıdır; yavaş, sakin ve şehvetli. Ah benim güzel termosun, ne kadar da çok severim seni. Ah ah, beraber gittiğimiz onca yer!"

Son cümlesine beyhude bir çabayla espri havası katmaya çalıştı, ama diğerlerine çay koymak için bana arkasını döndüğünde, dalgın yüzündeki gözyaşlarını görebiliyordum.

"Fiyatı hiç umurumda değildi" diye devam etti konuşmasına, çay doldurma işini savsaklıyordu. "Para önemli değildi. En kaliteli termosu almak istiyordum. Chicago'daki son yazımı klas bir şekilde geçirmek istiyordum. Ucuz şeylere para harcayacak kadar zengin değildim." Bu bir Amerikan tabiridir, diye bir dip not olarak da ekledi. "Chicago'daki arkadaşlarımın çoğu Amerikalıydı, bu sayede onların argosunu bu kadar iyi öğrendim. Bu yüzden burada verdiğim İngilizce derslerini herkes çok seviyor. Sadece gündelik hayatta işlerine yarayacak temel şeyleri öğretmiyorum, orada olmak nasıl bir şey onun duygusunu da veriyorum, durumu idare etmeyi değil toplumla nasıl bağ kurulur onu öğretiyorum."

Kulağıma fısıldamak için sesini alçalttı ve elini omzuma koydu.

"Onun İtalyanca derslerinden farklı." Başıyla, on yıldan fazla İtalya'da yaşayan, Maocu *Ranjbaran* Partisi'ne üyelikten tutuklanan Gholam'ı işaret etti.

"İtalyanca hakkında çok şey bilmem, ama bak söylüyorum, bu adam İtalyanlarla hiç haşır neşir olmamış. Nerede kalmıştık? Ha evet, fiyat. Bu güzel ufaklık için doksan dokuz dolar verdim. Şu pürüzsüz gövdesine bir dokun, şu kıvrımlara bir bak, şu boyun kısmı nasıl da narin bir şekilde gövdenin üzerinde oturuyor."

Elimi tutup termosun üzerinde önce yukarı sonra aşağı doğru gezdirdi. "Muhteşem değil mi?"

Son çay damlasının çıkarttığı hüzünlü ses, yaşadığı romantizmi orada bitirdi.

"Gel, göl etrafında kısa bir yürüyüş yapalım." Güldü, kocaman beyaz dişleri yüzünü kapladı kısa bir süre. Ellerini, Amerika'dan bir başka hatıra olan parlak ipeğimsi pijamalarının cebine soktu. Günlük öğleden sonra yürüyüşüne başladı. Kısa bir tur attıktan sonra gelip üşümüş küçük ayaklarına çoraplarını geçirdi.

Şahin yirmilerinin sonundaydı. On yıldan fazla Amerika'da yaşamıştı (bazen hâlâ orada yaşadığını düşünüyordum). Soluk benizli, seyrek kahverengi saçları ve açık kahverengi bıyıkları vardı. Ailesi, Hazar civarında küçük bir kasaba olan Fumenliydi. Kişisel tarihine açtığı pencereden bakıldığında anlaşılıyordu ki zengin bir ailedendi. Bu bilgiye sahip olunmasa bile vücut dili, "hayatın ince zevklerine" ve "düzen intizama" olan takıntısı, geçmişte ayrıcalıklı bir hayat yaşadığına dair herhangi bir şüphe bırakmıyordu. Doğal olarak aristokrat gibi davranmıyordu; bekleneceğinin aksine samimiyetsiz ya da ukala değil, sevecen ve sıcak bir insandı.

Öğleden sonra yaptığı yürüyüşler onun teftiş turlarıydı; koğuştaki tertip düzeni dikkatli bir şekilde inceliyor, etraftaki dağınıklığı toparlıyor ya da insanlara eşyalarını derli toplu tutmalarını söylüyordu. Ter ve hapishanenin pisliği yüzünden

sararmış, salaş tişört giyen biri görse yanına gidip, üzerine daha güzel bir şeyler giymesini söylerdi.

"Gözlerimize yazık" derdi "estetik duygunuza ne oldu sizin?"

İçten içe kimsede estetik duygusu olmadığını düşündüğünden koğuşumuzun "güzelleştirilmesi" sorumluluğunu üzerine alırdı. Kendi ifadesi ile "ortalama eğitim almış birinin sahip olması gereken asgari zarafeti" temin etmenin yükü onun omuzlarındaydı.

Birçok insan onun dış görünüşe olan takıntısının nevrotik bir durum olduğunu düşünüyordu. İdam edilmek için beklenen batasıca bir koğuşta, bir insan neden estetik inceliklerle uğraşırdır ki?

Koğuştaki seksen mahkûmdan hiçbiri aşırı panik ya da korku işareti göstermemişti. Ama özellikle Şahin, idamı bekleyen birinin yaşadığı deneyime çok uzak görünüyordu. Onu diğerlerinden farklı kılan şey nahifliği mi, sarsılmaz iyimserliği mi yoksa durumu kabullenmeyi reddetmesi miydi? Kendisi ve diğer insanların yaşadıklarının ne kadar büyük şeyler olduğunun farkında değil miydi? Bir gün acaba birdenbire çöküp, o kapkaranlık, insanı felç eden umutsuzluğun içine mi sürüklenecekti?

Şahin, her sabah uyandığında aklında yeni yeni ItalMode fikirleri oluyordu; estetik misyonunun ardında yatan güç buydu. İnsanların, battaniyelerini belirli bir şekilde katlayıp, bir gün "La-Z-Boy yatar koltuk", ertesi gün kanepe ve bazı günlerde ise divan şekli vermelerini istiyordu. Mahkûmlardan, ailelerinin gönderdiği renkli battaniyeleri, zevksiz kalın hapishane battaniyelerini saklayacak şekilde onların üzerine koymaları konusunda ısrar ediyordu. "Renksiz bir hayat" diye herkese hatırlatıyordu "sadece siyah beyazdır. Zaten herkesin bildiği bir şeyi tekrar ettiğimi düşünebilirsiniz, ama bu gereksiz cümlenin ardında yatan anlamı bir düşünün hele."

Şahin, ömrünü hayatın gizli anlamlarının peşinde koşarak geçirecek tiplerden değildi. Söylediklerinde esrarlı herhangi bir şey yoktu. Renkler onu mutlu ediyor, kalbindeki karanlığa bir parça yeşil, bir parça turuncu çalıyordu.

ItalMode onun keşfettiği bir şeydi. Pek fazla el becerisi olmadığını kabul ediyordu ama hayal etme, kafasında canlandırma yeteneği vardı.

"Her şeyi daha yapılmadan, ortaya çıkmadan önce görüyorum" diye böbürlenirdi, "ortaya çıktıklarında ise, yapılmasını istediğim değişiklileri çoktan kafamda düşünüp halletmiş oluyorum."

Şahin'in kol ve kafa emeği arasında keskin bir ayrım olduğuna inandığı söylenebilirdi. Kitaplıklar, küçük masalar, ilk yardım dolabı, resim çerçeveleri ve sadece dekoratif amaçlı *objets d'arts* gibi projelerini hayata geçirmesi için insanlardan yardım isterdi. Bütün bunlar, katlanmış kâğıtlar, ev yapımı (koğuş yapımı) pirinç şeker karışımından elde edilen tutkal, eski çorap ve gömleklerden sökülüp alınan ipliklerle yapılıyordu. Gardiyanlar arada sırada koğuşa baskın düzenleyip bütün ItalMode mobilyaları kırıyordu, ama Şahin bunu daha yaratıcı şeyler ortaya koymak için bir fırsat olarak görüyordu. Beraber geçirdiğimiz zaman içinde dekorasyon zevkini çok kereler göstermişti.

Şahin haftanın üç gününü idam mahkûmu koğuş arkadaşlarına Amerikan İngilizcesi öğretmeye adamıştı. Amerikan İngilizcesi öğretmek konusunda kararlıydı; en iyi bu dili ve kültürü biliyordu. Gençliğinin büyük bir kısmını orada geçirmişti, ama kimse tam olarak Amerika'da ne yaptığını bilmiyordu. Etkileyici birisiydi, uzun uzun sohbetler ederdi ama kendi hakkında konuşmazdı ve kimse de bunu umursamazdı. Birbirimize yabancıydık ve hep öyle kaldık. Çok fazla ortak noktamız yoktu, hakkında hiç konuşmadığımız idam cezası hariç.

Aylar boyunca birlikte yaptığımız öğleden sonra yürüyüşlerinin ardından öğrenmiştim ki Chicago Üniversitesi'nde matematik okumuştu. İran'a döndükten birkaç ay sonra tutuklanmıştı. Ne sebeple bilmiyorum, ama o da bizim gibi siyasi mahkûmdu. Evliydi ama karısı hakkında asla konuşmuyordu. Hayatındaki başka kadınlardan konuşuyor ama karısından söz etmiyordu. Davranışlarıyla çok kesin bir şekilde belli etmişti ki karısı yasak bölgeydi.

Daha sonra, karısının idam edildiğini öğrenmiştim. Şahin hiç onun için ağlamak istememiş miydi? Acıyı o kadar derine gömmüş de oradan çıkartamıyor muydu? Delirmekten mi kaçıyordu? Yoksa zaten çoktan deliliğin pençesinde miydi? Bunun bir önemi var mıydı?

Aylar boyunca muhteşem termosuyla düzenlediği her seansta, bizim koğuşa, göl manzaralı evini, soğuk ithal birayı ve Chicago yazlarının sıcak kokusunu çok canlı bir şekilde taşıdı. Termos gerçekten de güzel ve şıktı. Ben de termosun pürüzsüz gövdesine, narin kıvrımlarına dokunmaktan hoşlanmaya başlamıştım ve biliyordum ki termos da beni seviyordu; Şahin, idama gitmeden önce bana öyle demişti.

Behram

Babam, 1983 yılı Mart ayının soğuk bir gününde, sabahın erken bir saatinde öldü. Aylık görüş günümde, annemin tam da, sevdiklerini ziyaret etmek için bitmek tükenmek bilmeyen saatler boyunca sıraya girip bekleyen insanların iliklerine kadar işleyen o şafak vakti soğuğuna karşı kendini korumak için sarıp sarmaladığı sırada, öldü.

Hapishanede geçirdiğim üç buçuk yıl boyunca babamı sadece bir kez gördüm. Evin'deki görüş salonuna daha telefonlar konulmamıştı. Cam bölmenin bir tarafında ben, öbür tarafında annemle babam duruyordu. Babam sürekli ağlıyor, annem ise işaret dili ile her şeyin yoluna gireceğini söyleyip beni rahatlatmaya çalışıyordu. Annemin babama eğer ağlamayı kesmeyecekse

çıkıp gitmesini söylediğini görebiliyordum. O zaman ağlamayı kesti, ama bir daha da gelmedi. İlk ziyaretten sonra bana görüşme yasağı koydular. Fakat annemleri yeniden görmeme izin verildiğinde ise babam hapishane önündeki uzun kuyrukta bekleyemeyecek ve karşı devrimci çocuklar yetiştirdikleri için gardiyanların onlara yağdırdıkları hareketleri kaldıramayacak kadar hasta düşmüştü.

Her defasında bunun son görüşme olabileceğine bilen annem, oğlunu ziyaret etmek için hiçbir fırsatı kaçırmıyordu. Onu, yatakta, otuz yıllık hayat arkadaşının bedeninin yanına oturmuş, sessiz sessiz ağlarken ve kendine şunları söylerken hayal edebiliyordum: Çok ağlamamalıyım, oğlumu gördüğümde gözlerimdeki acıyı göstermemeliyim. Kız kardeşim ve erkek kardeşim gidip beni görmesini söylemişlerdi, onu, hem kendine hem de kardeşlerime, "*biliyorum, geride kalanlar için yaşamak zorundayım*" derken hayal edebiliyordum.

Yüzündeki ip incecik tül gibi mutluluk ifadesi içindeki derin kederi gizleyemiyordu. Cam bölmenin önünde sessizce oturdu, konuşursa gözyaşlarının sel olup akmasından korkuyordu. Babamla en son görüşmemizin üzerinden bir yıldan fazla bir süre geçmişti.

"Öldü mü?" diye sordum gözyaşlarıma hâkim olmaya çalışarak.

Sadece gülümsedi ve kendi durumumla ilgilenmem gerektiğini söyledi. "Baban iyileşecek" dedi bana "Sen güçlü olmalısın."

İkimiz de bu konuşmaya devam etmek istemedik. Babamın ölümünü, onun vefatına dair tek bir kelime bile etmeden kabul ettik: Nasıl, ne zaman, nerede, bir zamanlar olan ve artık olmayan O.

Çığlık atıp bağıracak bir yer bulmak için kabinden çıktığımda koridorda karşıma, "Bu kaltak niye bu kadar çok ağlıyor bugün?" diye soran gardiyan çıktı.

Onu o kadar sert bir şekilde ittim ki duvara çarpıp yere düştü. Bir insanı öldürmeyi daha önce hiç bu kadar çok istememiştim.

Şair Ali, karısı ve çocuğu ile görüşmesini bitirmiş ve benim yanımda duruyordu. Kolumdan kaptığı gibi benimle beraber koğuşa doğru koşmaya başladı. Koşarken babamın öldüğünü ve gardiyanın bana söylediklerini anlattım ona. Gardiyanın yardım istediğini ve peşimizden gelen gardiyanların ayak seslerini duyuyorduk. Ali beni koğuş kapısının önüne dikti ve önüme geçerek kocaman bedeni ile korumaya aldı. Gardiyanlar bize yetiştiğinde Ali onlara, babasını yeni kaybetmiş birine böyle davranılmaz, diye bağırdı. Ağlıyordum.

"Seni geberteceğim" diye bağırdı saldırdığım gardiyan. Gerçekten de beni öldürmek istediğini biliyordum.

Amirleri oradaydı, ne olduğunu, gardiyanın hakaretlerinin beynimi nasıl bulandırdığını anlattım. Gardiyanların sayısı artıyordu, sanki isyan bastırmaya gelmişlerdi.

Şaşırtıcı derecede sakin bir ses tonu ile amir, bu gürültü patırtıya neden olduğum için beni payladı. Sonra koğuşun kapısını açıp Ali ile benim içeri girmemizi söyledi.

Ali hayatımı kurtarmıştı.

Ali içeride bana bir sigara tuttu; günlük üç sigara istihkakımızın haricinde fazladan bir dal. Koğuştaki sigara dağıtımından o sorumluydu. Birkaç nefeste bitirdim sigarayı. Bir tane daha uzattı. İkinci sigaranın ortasında ve gözyaşları içinde ağlıyorken aklıma eski bir şarkı geldi. Beş ya da altı yaşındayken babamın öğrettiği bir şarkı. "Eğlencelerde söylersin bu şarkıyı" demişti bana "ve arkadaşlarını kendine hayran bırakırsın."

Tacikistan köylerinden,
Irgat gibi çalışan bir çiftçinin oğluydum.
Küçük bir toprağımız vardı,
Ve sürülmüş tarlamız.
Tohumlar ektik,
Ve ekini biçtik.
Ekmek pişirdik,
Ve kendimizi mesut saydık.

Sarımsak Turşusu

"Benim için romantizmi Beethoven temsil eder. Bu adam, hangi türde beste yaparsa yapsın –senfoniler, piyano eserleri, yaylılar için müzik– tam bir deha örneği gösterdi. Herkes benimle aynı fikirde olmayabilir, ama Romantik müziğin, onun ikinci ve üçüncü senfonileri arasında bir zamanda doğduğunu düşünüyorum."

Hayatlarında hiç klasik müzik dinlememiş, ekoller arasındaki farktan bihaber, ama azim dolu beş öğrencim yüzüme boş boş bakıyordu.

"Tutulduğum şu kızı etkilemek için debelendiğim zamanlar keşke az buçuk Romantik müzik bilseydim" diye iç geçirdi Farid. "*Romantik bir ruhum* olmadığını söylerdi hep. Doğru,

şiirle daha çok ilgileniyordu, şöyle karışık bir Romantik müzik kaseti yapmak işe yarayabilirdi."

"İyi de şu çirkin yüzünü ne yapacaktın?" dedi Javid ve kahkahalara boğuldu, diğerleri de onun peşinden. "Güzel bir romantik resmi alıp yüzüne kapatacaktın ki zavallı kız neyle muhatap olduğunu görmesin."

"Korkarım müzikte Romantizm hakkında söylediklerimle romansı birbirine karıştırıyorsunuz..." diye lafa başladım, ama kadim romans sanatında içlerinden hangisinin daha iyi olduğunu ispatlamak için giriştikleri magandaca oyun içinde sözlerim kayboldu gitti. "Şöyle bir şiire hangi kadın dayanabilir ki?" dedi Keivan ve modern şiir konusunda sahip olduğu ansiklopedik bilgiyle hava atmak için devam etti;

Ah melek,
Etten bir bedene dönüşen,
Ateş yakmayacak vücudunu,
Yalanın alevleri dışında.
Senin varlığın bir cennet,
Cehennemden kaçmayı haklı kılan.
Bütün yalanlardan ve günahlardan
Beni arındıran
Bir okyanus, beni içine çeken.
Ve şafağı uyandırır ellerin!

"Biliyorsunuz Shamlou bu ölümsüz dizeleri Aida'ya olan hayranlığının bir ifadesi olarak yazmıştı. Bunun gibi bir şiir, arzunun alevleri ile bu dünya üzerindeki her kadını yakar. Bir kadının kalbini kazanmak istiyorsan ellerinin şafağı uyandırdığını söyle ona."

"Lütfen yorumlarınızı şiir dersine saklayın" dedim, ama kaybetmeye mahkûm olduğum bir savaş verdiğimi biliyordum. "Şimdi Beethoven'a ve içinde "Ode to Joy" bölümünün olduğu Dokuzuncu Senfonisi'ne geri dönelim."

Tam "Ode to Joy" demiştim ki Asgar'ın ciğerlerini patlatırcasına, öğle namazı için *Allahu ekber* diye ezana başladığını duyduk. Haftalık Batı müziği tarihi dersimiz de böylece sona ermiş oldu.

Son üç aydır Asgar, herkesi namaz için bir araya toplayan ezan okuma işini üzerine almıştı. İlki şafak sökmeden önce, ikincisi öğlen ve üçüncüsü gün batımında olmak üzere, koğuşumuzun kendinden menkul müezzini günde üç kez kapının yanında durup, ufak tefek bedeninden çıkan o cırtlak sesin bütün gücü ile insanları namaza davet ediyordu. Kapının yanında durup bağırıyordu ki hapishane müdürü ve gardiyanlar attığı bu kutsal çığlığı duysun. Onların Asgar'ın yeniden hidayete ermiş olduğunu fark etmeleri, Asgar için, Tanrı'nın kalbinin atışlarını duyması ve idam koğuşunda infaz edilmeyi beklerken yaşadığı arınmayı fark etmesi kadar önemliydi. Hiçbirimizin aklından, ona doğru makamdan ya da daha alçak sesle ezanı okumasını söylemek geçmiyordu. Zira bu, kulaklarımızı müezzinin sesinsen korumaya yönelik çaresizce bir çaba değil, ama ezana hakaret olarak anlaşılabilirdi.

Asgar, kısa ve çelimsiz biriydi, haset dolu yüzü orantısız biçimde büyük, tüpe benzeyen kafasının içine gömülü gibi duruyordu. Çok ender gülerdi. O zamanlar da bile, gülümsemesi, hüzünlü siyah gözlerinde hep var olan o endişeyi gizleyemezdi. Sarsak sarsak yürüyüşü, ciddiye alınmak için gösterdiği bütün çabalara gölge düşürüyordu. Ama bize asıl dert olan şey bunlar değil de, sinir bozucu sesi ve ilahi ezana zerre kadar benzemeyen garip sesler çıkartacak kadar yeteneksiz olmasıydı. Ama sanırım bütün bunlara rağmen, dinin müziğini yaptığını sanıyordu; yolunu kaybetmiş eski bir komünistten, yeniden aydınlığa ermiş bir mümine dönüşmesinin ne kadar gerçek ve samimi olduğunun bir işareti.

Müezzinlik Asgar'ın normal görevlerinin dışında üstlendiği bir sorumluluktu. Asıl işi muhbirlikti; yaptıklarına tövbe etmeyen seksen beş kişilik idam koğuşundaki beş muhbirden biriydi. Asgar için kolay bir iş değildi bu. Diğer dört muhbirin omuzlarında, geçmişte komünist olmak gibi ağır yük yoktu.

Hayat yolunda böyle nahoş bir yola sapmış olduğu için, Asgar'ın fazladan dindarlık gösterilerinde bulunması gerekiyordu. Aslına bakılırsa Asgar ve dört arkadaşı tam anlamıyla muhbir sayılmazdı, zira başkalarının "uygunsuz hareketlerini" polise ihbar edeceklerini bizden hiç saklamamışlardı. Söz konusu bu uygunsuz hareketler, yabancı dil, kaligrafi ya da sanat tarihi gibi herhangi bir konuda ders vermek ya da derse katılmaktan, diğer koğuşlardaki mahkûmlarla irtibata geçmeye kadar, hemen her şey olabilirdi. Muhbirler birbirlerinin davranışlarını da gözetliyordu. Koğuştaki antenlerden birini gammazlamak suretiyle hapishane müdürünün sarsılmaz güvenini elde edebilir belki de en büyük ödüle hak kazanabilirlerdi: Ceza indirimi.

Birkaç dakika süren ibadet sayesinde, hem namaz kılanlar hem de kılmayanlar biraz durup, inzivaya çekilme fırsatı buluyordu. Bu, insanların korkularıyla yüzleştiği, pişmanlıkları üzerine kafa yorduğu ve başkalarının ne düşündüğünü umursamadan, kaybettiklerinin ardından yaslarını tuttukları bir andı.

Beethoven dersi verdiğim günün öğleden sonrası, kalabalık koğuşun bir ucundan ötekine volta atarken, Asgar pek de alışık olmadık bir şey yapıp yanıma geldi.

"Affedersin" dedi, inandıklarına ihanet etmiş gibi bir ses tonuyla. "Sana bir şey sorabilir miyim?"

Soramazsın, der gibi bir bakış attım.

"Hayır, ciddiyim" dedi peşimden gelerek. "Verdiğin derslerde Marx'tan bahsediyor musun?"

Bir sorun olduğunu sezmiştim.

"Marx bestekâr olsaydı ederdim, ama bestekâr mı?" diye sordum.

İdam mahkûmlarına müzikten nasıl keyif alınacağını öğrettiğimi ve bu konunun da Marx'la hiçbir alakası olmadığını çok iyi biliyordu.

"Marksizm ile ilgili ders verecek misin?"

"Siktir git şuradan, aklını mı kaçırdın? Zaten yeterince derdimiz yok mu?"

"Hayır, gerçekten, bilmek istiyorum. Eğer Marksizm dersi vereceksen katılmak isterim. Marksizmi daha iyi anlamak istiyorum."

Dosyamla ilgili bir şeyler mi biliyor acaba, diye düşündüm. Koğuşta en az yirmi Marksist daha vardı. Niye gelip de bana sormuştu? Ders veren başkaları da vardı. Gholam İtalyanca ve Rıza Almanca öğretmişti. Aslında, Asgar'ın yürüttüğü bu tahkikata en uygun kişi, Marx'ı orijinalinden, yani Marx'ın tam olarak anlaşılabileceği tek dil olan Almancadan, okuduğunu iddia eden Rıza'ydı. Asgar, Rıza'nın uydurduğunu ve iddia ettiğinin aksine Marksizm hakkında derin bir bilgiye sahip olmadığını nereden biliyordu?

"Dinle bak, eğer bir şeyler uydurup hapishane müdürüne yetiştirmek istiyorsan, buyur devam et. Onlara ne diyeceğin umurumda değil. İspiyonlayacağın hiçbir şey benim hayatımı değiştirmez. Koğuşta Marksizm öğrettiğimi mi anlatacaksın? Siktir git söyle".

"Yemin ederim bunun seninle bir alakası yok. İmanımı güçlendirmek için Marksizmi daha iyi öğrenmem gerekiyor."

"İmanın güçlü mü zayıf mı umurumda değil, beni rahat bırak."

"Ama bak..."

"Hayır, bakamam."

"Bırak da lafımı bitireyim. Yemin ederim seni bir daha rahatız etmeyeceğim."

"Senin varlığın beni rahatsız ediyor zaten. Arkadaşlarına seni başka bir koğuşa almalarını söyler misin? Sorunu sorduktan sonra da yok olabilir misin?

"Marx'ın değer teorisini öğrenmem lazım. Marx'a göre kârın kaynağı nedir?"

"Niye kendi peygamberinle uğraşıp Marx'ı rahat bırakmıyorsun? Marx'ın değer teorisi mi? Git de bir doktora görün, kafana bir baksınlar. Bunu yapabilirsin, değil mi? Biz revire çıkmak için

iki ay bekliyoruz, ama senin için kolaydır herhalde. Arkadaşlarına söyle de sana bir doktor ayarlasınlar. Beyninde giderek büyüyen bir tümör olabilir ve bu yüzden eski ve yenidünyanı birbirine karıştırıyor olabilirsin."

Onunla sıkı fıkıymış gibi görünmek istemiyordum. Koğuşta, insanların birbirleriyle kurdukları güvenin sınırları çok inceydi zaten. Bu sınır bir kere aşıldı mı, tekrar güvenli bölgeye geçmek aylar alabiliyordu.

Asgar'ı başımdan savmak zordu.

"Geçmişimi meşrulaştırmaya çalışmıyorum, sorun şu ki komünist olduğumda Marksizmin ne olduğuna dair hiçbir fikrim yoktu. Şimdi imanım yeterince güçlü olduğu için, Marksizm üzerine çalışıp onu bilinçli bir şekilde ve toptan reddedebileceğimi düşünüyorum. Başıma aynı şeyin tekrar gelmesini istemiyorum. Yani hiçbir şeyi körü körüne kabul etmek istemiyorum, komünist olduğum zaman yaptığım gibi."

"Endişelenme, idam korkusu imanını taze tutacak ve güçlendirecektir. Eminim ki tüm günahlarından sıyrılmışsındır ve sarsılmaz imanına da sıkı sıkıya bağlısındır. O yüzden müsterih ol, Marx'ın değer teorisini bilsen de bilmesen de senin durumun sağlam."

"Korktuğum için mi İslam'a döndüğümü düşünüyorsun, ama..."

"Dinle bak, oturup da senin halini falan düşünmüyorum, umurumda değilsin, senin hakkında hiçbir şey bilmek istemiyorum, niye imana geldiğin de umurumda değil, seni tanımıyorum, senin hakkındaki fikrimi de değiştirmek istemiyorum. Beni rahat bırak lütfen."

Ondan uzaklaşmaya çalıştım. Birkaç adım atıp yönümü değiştiriyordum. Önce hızlı sonra yavaş yürüdüm. Hiçbir şey işe yaramadı. Kene gibi olduğunu söylemişlerdi; insana bir yapıştı mı bir daha bırakmaz.

"Söz veriyorum, bana sadece bir şeyi anlatırsan seni bir daha rahatsız etmeyeceğim. Bir kitap okuyorum, kitapta Marx'ın

değer teorisini eleştiren bir bölüm var. Doğru mu anlamışım, yazar doğru şeyler mi söylüyor, bunu öğrenmek istiyorum. Söz veriyorum sadece birkaç dakikanı alır."

Bir muhbirin verdiği sözün değeri var mıdır?

"Birkaç dakikada Marx'ın değer teorisini anlatmamı istiyorsun? Birkaç dakikamı çoktan harcadın zaten."

"Tamam, o zaman sana okuduklarımı anlatayım, sen de bana doğru anlamış mıyım onu söyle. Böylece senin de bir şeyden korkmana gerek kalmaz, çünkü sadece ben konuşacağım sen dinleyeceksin."

"Senden korktuğumu mu düşünüyorsun, pis solucan seni? Siktir git."

"HAYIR, HAYIR! Özür dilerim, onu kastetmedim. Demek istediğim, eğer şey diye düşünüyorsan, yani önce seni öyle bir duruma düşüreceğim ki sonra da gidip söylediklerini gammazlayacağım... Neydi o laf? Hah, evet, tuzağa düşürmek. Hayır, böyle bir şey yapmaya çalışmıyorum. Ne demek istediğimi anlıyor musun?"

Soracağı soruyu dinlemenin onu kendimden uzaklaştırmaya çalışmaktan daha kolay olduğuna karar verdim.

"Tamam, söyle bakalım derdin nedir?"

"Peki. Ama önce teşekkür etmeme izin ver, çünkü bu benim için çok önemli..."

"Sikeceğim ama yeter uzatma artık, ne istiyorsun onu söyle."

"Tamam. Kitabın o bölümünde diyor ki Marx'a göre her metanın –meta ile Marx'ın neyi kastettiğini biliyorsun değil mi?– iki değeri varmış, bir kullanım değeri bir de değişim değeri. Doğru mu?"

"Devam et, her cümleden sonra doğru mu, yanlış mı, diye sorup durma. En sonunda konuşacağım ben."

"Buna göre, kullanım değeri ihtiyaçlarla falan ilgili. Nasıl söylesem, gezmek için bisiklet lazım gibi."

"Nesnelerin sağladığı fayda..."

"Evet, evet. Gördün mü bak, işe bu yüzden okuduklarımın üzerinden seninle geçmem gerekiyordu; nesnelerin sağladığı fayda. Bir ihtiyacı karşılamaları gerekir yoksa bir işe yaramazlar? Sanırım bu noktada Marx'la hem fikirim. Ama çok bariz bir durum bu. Öteki neydi?"

"...değişim değeri!" dedim, bu tuzağa düşmüş olduğum için çoktan pişmandım.

"Teşekkür ederim. Değişim değeri mevzu oldukça çetrefilli. Marx, değişim değerinin kullanım değeri ile hiçbir alakası olmadığını söylüyor, değil mi? Tamam, biliyorum, soru sormayacağım. Ama değişim değeri, bir şeyi üretmek için kullanılan emek miktarı ile alakalı bir şey. Bir şeyi üretmek için belirli miktarda emek harcarsan, değeri harcadığın emek miktarına eşittir. Farkındayım, çok anlamlı şeyler söylemiyorum. Bu yüzden dediklerim doğru değil mi senin söylemen gerekiyor."

Bu konu için harcadığı çaba beni etkilemişti. Belki gerçekten de bir şeyler öğrenmeye çalışıyordu. Yok, eğer numara yapıyorsa da bunu çok iyi beceriyordu. Hata yapmamak için gösterdiği çaba sebebiyle yüzünde oluşan tedirginlik ifadesi o kadar gerçekti ki bir an için onunla konuşmanın insanlığımı öldürmeyeceğini düşündüm.

"Gayet iyi gidiyorsun. Ne demeye çalıştığını anlıyorum."

"Tamam. Metanın değerini belirledik, yani metanın üretilmesi için kullanılan emek miktarına bağlı olan metanın değişim değerini."

"Peki, sen bütün bunları hangi kitaptan okuyorsun?"

"Oh, bunların hepsi, Ayetullah Mutahhari'nin *Materyalist Düşüncenin Yayılmasının Tarihsel Sebepleri* isimli kitabında var. Eğer okumak istersen bizim koğuşta var."

"Peki, Marx'ın değer teorisi ile ilgili eleştirisi nedir?"

"Ayetullah Mutahhari diyor ki, eğer metaların değişim değerini onların üretilmesi için gerekli emek miktarının belirlediği doğru ise, o zaman Marx sarımsak turşusunun değişim değerini nasıl açıklayacak?"

"Ne? Sarımsak turşusu mu?"

"Evet, sarımsak turşusu. Görüyorsun ya... eğer Marx haklıysa, yedi yıl sirke içinde bekletilen sarımsak turşusunun, o akıllara ziyan değerini nasıl belirleyeceğiz? Biliyorsun, yedi yıl bekletilmiş sarımsak turşusu altın kadar pahalı, sarımsak seven insanlar bu enfes yiyecek için ne istersen verirler. Ama işte sorun da burada. Sarımsağın turşusunu yapmak için zaman, emek ve biraz hammadde harcıyorsun. Turşuyu yapar yapmaz satarsan çok fazla kâr etmiyorsun. Ama sarımsağı, hiçbir fazladan emek harcamadan yedi yıl bekletirsen, fiyatı on katına çıkıyor! Bunu nasıl açıklıyoruz? Bir kavanoz sarımsak turşusu bodrumda tozlanırken bir yandan da değişim değeri yaratıyor. Çok şaşırtıcı değil mi? Bu Marx'ın teorisini çürütmüyor mu?"

Marksizm karşısında kazandığı zaferin parıltısını gözlerinde görebiliyordum. İşte en sonunda, sarımsak turşusu kavanozun kapağı kadar sağlam ve karmaşık bir teori, Marx'ın değer teorisini kati olarak çürütüyordu. Yüzümdeki şaşkınlıktan aldığı hazzı belli etmemek için uğraşıyordu. Bir kez daha, kendini ve belki de beni, korku, işkence ya da başka türlü zorlamalar nedeniyle Marksizmden vazgeçmediğine ikna etmiş gibi bir hali vardı. Markszime sırt çevirmişti, çünkü Marksist teorinin bilimsel temellerindeki hataları görmüştü. Marx'ın teorisini çürüten reddedilemez ampirik verilerin –mesela yedi yıl bekletilmiş sarımsak turşusu kavanozu gibi alelade bir şey– var olduğunu bilmek, Asgar'ın onurunu kurtarmıştı. İnsanların, kendi dönekliğinin arkasında ahlaksızca bir sebep olmadığını bilmesini istiyordu; o sadece nesnel bir gerçeğin peşinden gidiyordu.

"Sen ve Ayetullah Mutahhari kesinlikle haklısınız, tabii eğer sarımsak turşusu dünya ekonominin temeli olsaydı. Ve korkarım ki o güne kadar, Marx'ın teorisini çürütmek için daha iyi bir yol bulmamız gerekecek."

"Ama sence..."

"Hayır."

Asgar haklılığını kanıtlamak ve belki de bir başkasını daha imana getirmek için, bana "saygı duyduğunu" söyledi. Ardından bana hayat hikâyesini anlattı ki böylece "hidayete uzanan yolcuğunu" takdir edecek ve sadece duygusal olarak değil, ama mantıki ve spiritüel olarak da bağ kurduğu bir şeye inanmasının neden onun için bu kadar önemli olduğunu kavrayabilecektim.

Öğrendiğim kadarı ile zar zor geçinen, okuma yazması olmayan işçi bir babanın tek çocuğuymuş. Belden aşağısı felçli ve o da okuryazar olmayan annesine, yürümeye başladığı andan itibaren yardım etmek zorunda kalmış Asgar. Tahran yakınlarında küçük bir kasaba olan Saveh'te yaşıyorlarmış ama yüz binlerce başka emekçi gibi onlar da en sonunda Tahran'a taşınmışlar.

"Mahallede bir kız vardı" diye sırrını paylaştı benimle. "O kadar güzeldi ki. Elbette o zamanlar böyle düşünüyordum, ama şimdi anlıyorum ki Allah kanıma girmesi için göndermişti o kızı ve ben de şeytana uymuştum. Konu kızın benim farkıma varıp varmaması değildi. Benden yaşlıydı ve etrafta ona benden daha uygun erkekler vardı. Hayır, öyle bir şey değildi bu. Şeytana uydum çünkü bir gün onu üniversitenin önünde, elinde komünist bildirilerle gördüm. Ben de komünist oldum ve onunla aynı örgüte girdim. Bundan sonra mahalledeki varlığımı fark etmeye başladı. O beni gösterilerde, toplantılarda daha çok gördükçe, ben de daha çok siyasetin içine girdim."

Benim de muhbir olduğumu ve bu bilgileri onu sorgulayanlara ileteceğimi mi sanıyordu? Yoksa sadece idam koğuşunda tecrit edilmekten bıkmış ve konuşacak birini mi arıyordu? Kendimle ilgili bir şeyler söyletmek için çocukça bir oyun muydu bu?

"Onun yardımı ile kalacak bir ev buldum. İlk başta bunun, birlikte olmamızın ilk adımı olduğunu düşündüm. Ama sonra fark ettim ki bildiri ve broşürleri saklayacak bir yere ve bunları değişik yerlere götürecek birine ihtiyaçları vardı. Annem babam yıkılmış durumdaydı. Babama, aslında *kendisinin* yıllar önce vermesi gereken bir kavganın içinde olduğumu söylemiştim. Ben onun adına mücadele ediyordum. En azından öyle düşü-

nüyordum. O kadın beni böyle düşünmeye sevk etmişti. Beni yanlış anlama, onu suçlamaya çalışmıyorum. Bütün bu olanlar için kendimi ve zayıflıklarımı suçluyorum."

Bu itiraf ritüelinin hepsi, sanki daha önce prova edilmiş gibi geldi bana. Samimi görünüyordu, ama davranışları nedeniyle içinde bulunduğu duruma karşı sempati geliştirmek zordu.

"Sonra bir gün bana, Kürdistan'a gidip içinde bazı materyallerin olduğu bir paketi getirip getiremeyeceğimi sordu. Ben evden ayrıldıktan kısa bir süre sonra ölen anamın mezarı üzerine yemin ederim ki aynen böyle dedi; *bazı materyallerin olduğu paket*. Bildiriler vesaire işleri ile hep ben ilgilendiğim için başka birine güvenmediklerinden, bazı önemli belgeleri benim getirmemi istiyorlar, diye düşündüm. Sonradan anlaşıldı ki bu paketin içinde hafif makineli tüfek mermileri varmış. Bunu nasıl öğrendiğimi sanırım merak ediyorsun."

Sorma niyetinde değildim, ama hikâye giderek ilginç bir hal alıyordu. Çok da yabancı bir şey değildi; neticede, o bildik aşk ve devrim temasının bir başka versiyonuydu.

"Birkaç ay sonra tutuklandı. Tutuklanma haberi daha gelmemişti, hapishanede sorgulanmayı bekliyordum. Bir gün demir yatağa bağladılar, örgütteki faaliyetlerim hakkında yalan söylediğim için beni cezalandıracaklardı."

İşkence sırasında neler yaşadığını anlatmamak için özen gösteriyordu. Sürekli duyduğumuz şeyleri tekrar ediyordu; mahkûmlara işkence yapılmadığı, kırbaç cezasının sadece yalan söylendiği zaman hâkim tarafından verildiği, vesaire.

"Onu içeri getirdiler ve "Evet, Kürdistan'dan Tahran'a mermileri kim getirdi bakalım?" diye sordular. "Asgar" dedi. İşte ilk o zaman Allah'tan yüz çevirmenin bedelinin bu olduğunu anladım. Kürdistan'dan getirdiğim şey kurşunlar değildi, Allah'ın gazabıydı."

Anlattığı hikâye yüzünden onun hakkındaki hislerim değişmemişti, ayrıca insanları Marksizmin hatalı olduğuna ikna etmeye girişmeden önce Marx'ın değer teorisini bilimsel bir

temelde çürütmek istiyorsa, çalışmalarını daha da derinleştirmesi gerekiyordu. Fakat bu arada canım feci şekilde, dedemin dükkânında sattığı ev yapımı, bol sulu, sekiz yıl bekletilmiş sarımsak turşusundan çekiyordu.

O günden sonra Asgar benimle hiçbir konuda bir daha asla konuşmadı. Başka hiçbir soru sormadı ve yaptıklarına tövbe etmeyen koğuş arkadaşlarının faaliyetlerini gammazlamaya devam etti.

Yazın ortalarında bir günü, yine tam gün batımında, aynı düz ve kulakları sağır eden Allahu ekber nidaları eşliğinde, altı aydır değiştirmeden durduğu yerde ezan okumaya başlamıştı. Gardiyan kapıyı açtı ve bu korkunç ses, devasa hapishanenin koridorlarında yankılanmaya başladı. Ezan okuması bittiğinde, gözleri parıldıyordu, çünkü bu engeli de aşmış olduğunu düşünüyordu.

Gardiyan derhâl eşyalarını toplayıp koğuştan çıkmasını söyledi.

Ertesi gün, şafak vakti idam edildi.

Şair

Davud'da zerre şair tipi yoktu. Sessizlik, derin tefekkür, küçük şeylerle ilgili romantik düşünceler onun mizacına pek de uygun değildi. Kendini koğuşun ruhu olarak görüyordu; metafizik ya da kahramanlık anlamında değil, nüktedanlığı ile moralimizi yüksek tutma anlamında. Çocukluğuna dair fantastik hikâyeler –ki akşamları birkaç hayranı için televizyon dizisi havasında anlatıyordu– ve idam koğuşunda yaşanan en komik olayları anlatmadığı zamanlarda, sürekli olarak koğuştaki sıkıcı, sıradan and berbat hayatımızı nasıl renklendirebileceğini düşünüp duruyordu. Dışarıdan bakıldığında bütün bunlar uçuk kaçık görünebilir, ama Davud mevzuyu aşmış durumdaydı; kendisiyle birlikte bizi de o kadar kolay bir şekilde oradan oraya

sürüklüyordu ki sahip olduğu büyüleyici mizah yeteneğini ancak her şey olup bittikten sonra fark edebiliyorduk.

Davud'un kurduğu neşe krallığının da bir sınırı vardı. Bir gün, bizim küçük şiir grubuna doğru bir hamle yaptı, kaba ve seviyeli şeyler arasına bir duvar çekip kendi alanımızı korumamız gerektiğini düşündük. Neticede insan ölüm korkusunu Davud'un çocukluk maceralarını dinleyerek ne kadar aşabilirdi ki?

"Ben de bir şiir biliyorum" dedi ve neşeli bir şekilde gruba katıldı. "Aslında çok fazla şiir bilmem" diye ekledi "ama Evin'de birkaç geceyi birlikte geçirdiğimiz adamın biri benden Shamlou'nun dört yeni dörtlüğünü ezberlememi istemişti."

Üç kişilik grubumuzdan hiç kimse, en sevdiğimiz şairin isminin Davud'un ağzından çıkabileceğini tahmin edemezdi. Shamlou'yu biliyor muydu? Hiç şiirlerini okumuş muydu?

"Duymak ister misiniz?" diye sordu, fakat yüzündeki gülümseme ciddiyeti konusunda şüphe uyandırıyordu.

"Elbette" dedim, "dinleyelim bakalım."

"Bakalım hatırlayabilecek miyim?" Duraksadı. Aniden beti benzi attı, dudakları titremeye başladı, biz ise korku içinde birbirimize bakıyorduk. "Benim en sevdiğim ilk dörtlük şöyle";

O son anda,
Gözleri küçük bir göle döndü.
Gökyüzünün enginliği altında,
Uçan kuşların gelip dinlendiği.
Tam da gözlerini yumarken
Yüzünde bir gülümseme ile.

Daha birinci şiiri hazmedemediğim için ötekileri duyamadım. Davud hepsini okudu, sadece arada dörtlüklerin numarasını söylemek için kısa bir süre duraklıyordu.

"Güzeller mi bari?" diye sordu ilgisizmiş gibi görünen bir tavırla.

Bizimle dalga mı geçiyordu? Bize hediye ettiği hazinenin farkında mıydı?

"Evet, ne düşünüyorsunuz?" Bir cevap almak için ısrar ediyor, bizimle oynuyordu. Belki o sırada aklından, bir sonraki gösterisinde küçük ölüm hücresi şairler topluluğunu nasıl şaşkınlığa düşürdüğünü anlatacağı geçiyordu. Davud bile, Beethoven'ın bir senfonisi, Bach'ın bir kantatı, bir Dickens romanı ya da Van Gogh'un bir tablosu hakkında böyle bir soru sorulmayacağını biliyordu. İnsan bu eserleri içine çekip sindirir. Onların içine dalar, gömülüp kaybolursunuz, onlar sizin etiniz, bedeniniz olur. Bunlar sadece hoşlandığınız şeyler değildir, sizi *tanımlar*.

Davud'un Shamlou'nun en son şiirlerini bildiği haberi koğuşta hızlıca yayıldı. Şiirleri ezberlemek için saflar sıklaştırıldı, mecazi anlamda tabii, sadece güvenlik amacıyla. Davud alicenaplık göstererek günlük komedi şovlarından kıstığı zamanı Shamlou hayranlarına ayırdı, saatler boyunca şiirleri büyük bir sabırla tekrar tekrar okudu.

"Bu şiirler gerçekten o kadar iyi mi?" diye sordu ezberleme seanslarından birinde.

"Dalga geçme benimle Davud" dedim. Bu davranışından biraz rahatsız olmuştum.

"Hayır, ciddiyim." Baktı ki söylediklerini ciddiye alıyorum, ekledi; "Eğer Shamlou'nun şiirleri olmasaydı bunlar, yine bu kadar hayranlık duyar mıydın?"

Bizi tufaya mı getirmişti? Birdenbire gözlerinde o alaycı ifadeyi gördüm. Hepimizi kandırmış mıydı? Bütün bu dörtlükleri kafadan uydurup, bize Shamlou'nun şiirleri diye yutturacak kadar akıllı mıydı? Bizim ne kadar aptal olduğumuza dair anlattığı hikâyeler geçiyordu aklımdan.

"Başka seçeneğim yoktu" diye itiraf etti. "Shamlou'nun değil o şiirler. Eğer onları koğuş arkadaşlarınızdan birinin yazdığını bilseydiniz yine ezberlemek için böyle uğraşır mıydınız?"

Ağzımı açıp bir şey diyemedim. Başkasının şiirleri karşısında salyalarımız böyle akıyor muydu?

Durumu kurtarmak için "Kimin yazdığı önemli değil, çok güzel şiirler" diye yalan söyledim. "Kimin şiirleri?"

"Hayır, ilk önce söyle bakalım, Shamlou'nun şiirleri kadar güzel mi?" diye sordu.

"Şiirden çok anlamam, ama oldukça güzel şiirler."

Tabii ki kimse Shamlou kadar iyi şiir yazamazdı, fakat bu dörtlüklerin Shamlou'nun dehasını yansıttığını söyleyip durduğumuz için, şimdi bu şiirleri takdir etmezsek, koğuşun şiir uzmanları olarak otoritemiz sarsılacaktı.

"Shamlou'nunkiler kadar iyi" diye mırıldandım yarım ağızla "ama kimin şiirleri bunlar?"

"Geçen ilkbaharda... geçen bahar mıydı?" dedi kafasını kaşıyarak. "Evet, geçen ilkbahar, bizim koğuşa yaşlı bir öğretmeni getirmişlerdi. Çok garip bir adamdı. Kimseyle konuşmuyordu, kendi içine kapanmış, kendi dünyasında yaşıyordu. Hepimizden çok daha yaşlıydı. El işleri yapmak, koğuşu süslemek türünden hiçbir faaliyete, düzenlediğimiz hiçbir eğlenceye katılmadı. Yağmurlu bir gündü, koğuştakilerin çoğu içerde kalmış, on dakikalık havalandırmaya çıkmamıştı. "Çıkıyor musun?" diye sordu bana. "Dalga mı geçiyorsun, gökten taş yağsa bile havalandırmaya çıkarım" dedim. Bizden sadece birkaç kişi avluya inmişti. Çiseleyen yağmurun altında, yüzünü gökyüzüne kaldırmış, gözleri kapalı bir şekilde yürüyordu. Onun yanında yürüyordum. Bu şiirleri okumaya başladı. "Kimin şiirleri bunlar?" diye sordum. "Şehit düşen yoldaşlardan birinin", dedi. Kendi şiirleri olduğunu söylemedi ama onun yazdığı çok belliydi. Çok güzel şiirler olduğunu ve ezberlemek istediğimi söyledim. Bana baktı, pek inanmamıştı dediklerime. "Emin misin?" diye sordu. Biraz utanmıştım. Sebebini bilmiyorum, ama utanmıştım işte. Şiirleri bana öğretti ve nasıl okumam gerektiğini anlattı. Vurgunun nerede yapılacağını, şiirleri nasıl alçak bir ses tonu ile okumak gerektiğini gösterdi.

"Şehit düşen yoldaşın" kim olduğunu çok merak ediyordum. Biliyorsun, çok insan öldü. Şaire tutulmuştum. Onu daha çok tanıyıp sevdikçe, abayı daha da yaktım ve "şehit düşen yoldaşı"

biraz kıskanmaya başladım. Onun hakkında tek kelime bile etmiyordu, bu da beni deli ediyordu. Ondan öylesine sevgi dolu bir şekilde bahsediyordu ki "şehit düşen o yoldaş" olmak istedim. En sonunda bir gün gidip onun kim olduğunu sordum. Uzun bir hikâyeydi; hapishanedeki ilk günlerinde bu "düşen yoldaş" onu uçurumun eşiğinden kurtarmıştı. Acıya katlanamıyormuş. Türlü türlü acılar; işkencenin acısı, karısı ve oğlundan ayrı kalmanın acısı, zayıflıklarının farkına varmanın, gardiyanların ve koğuştakilerin aşağılamalarının acısı. "Yoldaşım benim meleğimdi. Yemeğini benimle paylaşıyordu, kalabalık koğuşta bana uyuyacak yer ayarlıyordu, hayatımla ilgili uzun hikâyeleri dinliyor fakat kendi hikâyesini dinlememi beklemiyordu bile" demişti bana. Onun hakkında öyle şeyler anlattı ki adam sanki yoldaş değil de bir azizdi..."

Acaba bu olağanüstü bir tesadüf müydü? Evin'de yaşlı bir öğretmenle kısa bir süre birlikte yatmıştım. Acaba aynı adam mıydı?

"Ahmed Mesûdî'den mi bahsediyorsun?" diye sordum Davud'a.

"Sen nereden tanıyorsun onu?" dedi şaşkınlık içinde.

"Koğuş arkadaşımdı" dedim. "Sanırım bahsettiği kişi de benim!".

Davud ellerini beline koymuş, kahkahalarla gülüyordu, sonra diz çöktü ve yere yuvarlandı. Gülmekten nefes alamıyordu, gözyaşları halıya damlıyordu.

"Ama sen ölü değilsin ki!" diye bağırdı, kelimeler ağzından zor çıkıyordu.

"Ve aziz de değilim" dedim.

"Bahsettiği adamın *sen* olduğuna inanamıyorum" dedi. Sen kelimesine küçümser tarzda vurgu yapmıştı.

Ve ben de kahkahalarla gülmeye başladım.

İki yıl önce o kalabalık koğuşa adım attığımda çoktan idam cezasına çarptırılmıştım. Muhtemelen infaz orada yapılsın diye

duruşmamdan sonra Evin'e nakledilmiştim. Yeni bir koğuşa girip gözbağını açınca, insan hep şaşalıyor. Kendinle beraber rahatsız edici bir sessizlik de getiriyorsun koğuşa. Herkes, altı metreye altı metrelik ve aslında on sekiz kişilik olan, fakat yüzden fazla insanın bulunduğu bu koğuşa, niye yeni birini getirdiklerini, bu kadar insanın nasıl bir arada yaşayacağını düşünüyordu. Biri gelip çantamı aldı ve diğer eşyaların bulunduğu yere koydu. Birkaç kişi ile tokalaştım, dışarıdan tanıdığım birkaç insanla oturup sohbet ettim.

Koğuşun bir köşesinde bir adam büzülüp oturmuş, yüzünü diğer insanlardan saklıyordu. Gardiyanlar yemeği getirene ve koğuştan biri ona kaba bir şekilde, kalkıp akşam yemeği için hazırlık yapmasını söyleyene kadar da o köşede uzunca bir süre öylece durmuştu. Kırılgan, kısa ve son derece zayıf biriydi, kararmış yüzü, nereden bakılırsa bakılsın, hiç de güzel değildi. Pörtlek gözlerinin altında iri iri torbalar vardı. Acınası ve zavallı görünüyordu. Anlaşıldığı kadarıyla, tutukluluğunun ilk zamanlarında Evin'in insanı yaşlandıran o acımasız programından geçmişti. Fakat program onun için daha bitmemişti. Koğuştakiler onu sürekli itip kakıyordu. Bu kadar zayıf, umutsuz ve perişan göründüğü için ondan hoşlanmıyorlardı. Onun iyice dibe battığını düşünüyorlar, kendilerini de beraberinde dibe çekeceğinden korktukları için ona ellerini uzatmıyorlardı.

Onlara öğretecek hiçbir şeyi kalmadığını hatırlatmak için, alay etmek maksadı ile Öğretmen Bey diye çağırıyorlardı adamı. İki eski öğrencisi aynı koğuştaydı, ama onlar da adama soğuk davranıyordu. Sohbete bu lakaptan girerek başladım.

"Öğretmen misiniz?" diye sordum bir gün, akıl sağlığımı riske atarak.

"Öğretmen*dim*" diye cevapladı yumuşak, tatlı bir ses tonuyla. Ses, göründüğünden çok daha genç birinden çıkıyormuş gibiydi.

"Ne öğretmeniydiniz?"

"Edebiyat" dedi yüzüme bakmadan.

Bir sonraki cümlem ne olabilir, diye düşündüm. Bir şey bulamadım, duraksadım.

Yürüyüp uzaklaştı.

Ertesi gün edebiyat, özellikle de şiir, sevdiğimi söyledim.

"Siyasetle uğraşmıyor musun?" diye sordu, gizliden gizliye alay ettiğini saklayamıyordu. "Hepinizin siyasi olduğunu, sadece ve ille de siyaset, siyaset dediğinizi sanıyordum. Başka hiçbir şeyin önemi yok. Devrimci değil misin?" Giderek huzursuzlanıyor ve sabırsızlanıyordu.

Dediklerinden bir şey anlamadığımı, şiir ve klasik müzikle ilgilendiğimi söyledim. Boş bir muhabbet başlatmak için konuşmadığımı anlasın diye, müzik üzerine bir monoloğa giriştim. Hayatları sadece basit ve kaba siyasetten ibaret olmayan genç devrimcilerin de var olduğunu ispatlamaya çalışıyordum.

Hapishane hayatına ayak uyduramadığını itiraf etti. Tabii verdiği tek sır bu değildi. Ne kadar çirkin olduğunun farkındaydı ve bana evliliğini, genç ve güzel karısının kendini nasıl güvensiz hissettirdiğini anlattı. Her gün saatlerce oturup konuştuk, söylediklerini merak içinde dinledim. Anlattıkları tamamen yeni şeylerdi benim için. Zayıflıkları hakkında açık yüreklilikle söyledikleri, özellikle seks konusunda, benim tutucu ahlak anlayışımı sarsmıştı. Bütün bu ağıza alınmaz şeyleri, idam edileceğim için mi bana anlatıyordu? Yoksa genç bir devrimciye çok ayıp gelen bu konular, aslında herkesin hep konuştuğu şeyler miydi?

Ahmed'e hayran olmuştum. Şiirler ve hayat hikâyesi arasında gidip geliyor, anlatırken kullandığı o yumuşacık dil, onu dinlemeyi büyük bir zevke dönüşüyordu. Saatlerce şiir okuyabiliyordu. Bu kadar şiiri bir insan nasıl ezberinde tutabilirdi? Yoksa hepsi onun şiirleri miydi? Şiir yazdığını hiç söylememişti. Kendimi karşısında çok yetersiz, ona verebilecek hiçbir şeyim yokmuş gibi hissediyordum. Yapabileceğim tek şey, koğuştaki hayatını biraz olsun rahatlatmak olabilirdi. Başkaları dalga geçtiğinde onu korudum. Koğuşta, günde adam başı iki küp şeker dağıtılıyordu, kendi payımı ona vererek tatlı açlığını gidermeye çalıştım. Bütün

yaptığım bundan ibaretti. Onun da migreni vardı, arada sırada ciddi nöbetler geçiriyordu (ki karısı hakkında konuştuğunda bu nöbetler tetikleniyordu). Çantama ağrı kesiciler saklamıştım, onları kullanmasına izin verdim. Yakında, diye düşünüyordum, zaten ağrı kesicilerin bana bir faydası olmayacak.

Ve o gün geldi. Kasvetli bir öğleden sonraydı. O uğursuz sesle birlikte kilit döndü ve kapı açıldı. Gardiyan ismimi söyledi ve eşyaları toplamamı istedi. Koğuşa sessizce gelmiştim ve yine aynı şekilde gitmek istiyordum ama farklı türde iki sessizlik söz konusuydu; biri merakın neden olduğu, öteki ürkütücü. Şairim böyle bir şey olmasına izin vermeyecekti. Önce kollarıma yapıştı, sonra kendi kolları ile beni sarmaladı. İlk kez ona sıkı sıkı sarıldım. Ne kadar narin olduğunu o zaman fark ettim.

"Bunu yapmana izin vermeyeceğim" diye bağırdı gardiyana; şansına bu iyi bir gardiyandı. "Hayır, hayır, hayır!" diye haykırdı. Gözyaşları göğsüme akıyordu.

Diğerleri onu çekip almaya çalıştı, ama gücü daha da arttı ve bana yapıştı. Beni eziyordu kollarının arasında. O zaman fark ettim ki bir nöbet geçirmek üzereydi. Beni bıraktı, başını kaldırdı ve yere düştü, hıçkıra hıçkıra ağlıyordu. Gardiyan iki kişiden onu koğuştan çıkarmalarını ve bana da hemen eşyalarımı toplamamı söyledi.

Eşyalarımı toplarken sesinin koridorda yankılandığını duyuyordum. Koğuştan çıktığımda sesi çoktan kaybolmuştu. Gözbağımı daha takmamıştım koğuştan çıktığımda, soğuk merdivenlerin yanında yerde yatarken gördüm onu. Doktor başında duruyordu, elindeki iğnenin kapağını geri takıyordu. Şairin sararmış gözleri kocam açılmıştı, gözlerini kırpmadan bana bakıyordu, tertemiz gözyaşları akıyordu gözlerinden, fakat yüzünde hiçbir duygu ifadesi yoktu. Birbirimizi en son görüşümüzdü bu.

Göğüsleri Olan Adamlar

Mansur ve ben, karantina koğuşunda berberlik yapmak üzere seçilmiştik. Felsefelerimiz farklıydı. Mansur, hijyen mevzu olarak gördüğünden saçları kesiyordu, benim içinse ortamı güzelleştirmek için bir fırsattı bu. Saç modeli benim için önemliydi, o ise saçı bitlere çıkarılmış bir davetiye olarak görüyordu. Dükkânı haftada bir kere açıyor, elimizdeki iki adet tıraş makinası ile mucizeler yaratıyorduk. Aslında mucizeler yaratan bendim, Mansur milletin saçına fütursuzca dalıyordu.

Mansur idam edildikten sonra karantinadaki berber dükkânının tek sahibi olmuştum.

İki kat fazla çalışıyordum. Bitkinliğimin giderek artmasının sebebi mesai saatleri mi yoksa başka bir şey miydi, emin de-

ğildim. Bir gün, tam üç saat aralıksız çalıştıktan sonra, köşeye oturup kasılan boynuma masaj yapmaya başladım. Elime birkaç yumru geldi, ama pek umursamadım. Ağrı yapmıyorlardı. Sadece başımı rahatça hareket ettirmemi engelliyorlardı. Fakat yumruların hem sayıları arttı hem daha da büyüdüler. İki ay içinde tümörler bütün boynumu ve koltukaltımı sarmıştı. Ne olduklarını bilmiyordum. Hayır, ne olduklarını biliyordum, ama bilmek istemiyordum.

Hapishane müdürü, dört aydır doktora çıkma talebimi reddediyordu. Anneme haber gönderip, idam koğuşunda yavaş yavaş öldüğümü söyledim, hapishane müdürünün beni revire nakletmesi için dışarıda elinden ne geliyorsa yapmasını istedim. Yaptı da.

Boynumdaki ilk yumruyu tespit etmemin üzerinde altı ay geçmişti, bir gardiyan gelip koğuştan çıkmamı söyledi. Dışarıda dört gardiyan daha vardı. Hapishane müdürünün odasına doğru yürüyorduk. Gözbağımı takıp takmamam gerektiğini sordum. Hayır, dediler. "Yapılacak işlemi görmen gerekiyor." Vardiya amiri boynuma yapışıp haykırdı "seni hemen şimdi şuracıkta ameliyat edeceğiz." Sonra olanları hatırlamıyorum.

Gözlerimi açtığımda müdürün kapısının önünde yerde yatıyordum. Müdür önümde ayakta dikiliyordu. "Bunu kim yaptı sana?" diye sordu, yüzünde pis bir gülümseme ile. "Seni revire göndereceğiz." Sonra iki gardiyanla konuştu ve revire yatmam için gerekeni yapmalarını istedi.

Karantina koğuşuna bir daha geri dönmedim. Eşyalarımın olduğu çuvalı getirdiler ve Rızaî Bey'le tanıştığım revire gönderdiler beni.

"Yalvarırım beni burada yalnız bırakma, yalvarırım sana, babanın ruhu üzerine..."

"Babam ölmedi, seni aşağılık, bok herif."

"Senden başka kimsem yok, ölürüm ben burada. Yalvarırım sana..."

"Dokunma bana. Dokunma diye kaç kere söyleyeceğim sana pis domuz... uzağa git."

Sonra, ta ciğerlerin kopup gelen inceden bir ağlama sesi, yüksek perdeden bir kahkahaya karıştı.

"Kardeş, kanamam var. Bu geceyi sağ çıkaramam ben burada, benimle kim ilgilenecek? Bu dünyadaki tek kimsem sensin... elini ayağını öpeyim... beni burada böyle bırakma... Ölürüm."

"Git de göğüsleri olan adamın ayağını öp sen, aşağılık solucan."

O ana kadar gözlerimi açamamıştım. Gecenin geç bir vaktiydi, yatağımda dönüp duruyordum, vücudumda ağrıyan yerleri sayarak uykuya dalmaya çalışıyordum. Hiçbir durumda gözlerimi açmamam gerektiğini öğrenmiştim. Etrafı tellerle çevrili patetik bir lambanın, yirmi dört saat boyunca aydınlattığı odanın sarı renginden tiksinmiştim. Bu rengi görmek beni daha da hasta etmiş, ağrılarımı arttırmıştı ve yalnızlığımın daha da bir farkına varmıştım. Ama "göğüsleri olan adam" lafı gözlerimi açmama neden olmuştu. Koridorda neler olup bittiğini öğrenmeliydim. Gözlerimi açmam, nasıl olduysa, daha iyi duymamı sağlamıştı. Yataktan kalktım, gidip kulağımı kalın demir kapıya dayadım.

"Buna başka bir çarşaf ver, ortalığı batırıp duruyor bu herif."

Bir inleme sesi koridorda yankılanıyordu.

"Bunu ne yapacağım peki?" diye hıçkırdı hasta adam.

"Hiçbir şey yapma" diye sinirli sinirli bağırdı öteki, "yeterince şey yaptın zaten... bana şu kovayı ver."

Biri kovayı tekmeledi. Kova muşamba kaplı zemin üzerinde yuvarlandı ve gürültü ile çarpıp aniden durdu.

"Elin yok mu senin? Duvarları daha kaç kere boyayacağım, bak yine çizildi."

"Pis" diye sızlandı öteki. "Elimi sürmem."

"Allah'ım ölüyorum, kan kalmadı vücudumda." Hasta adamın sesi acı ile titriyordu.

İki gardiyan içlerinden hangisinin elini pisliğe bulaştırıp kovayı alması gerektiği konusunda tartışıyordu.

"Kanı yerlere akıyor!"

Plastik kovanın yere çarpma sesinden, en sonunda ikisinden birinin kovayı hasta adamın yanına koyduğu anlaşıldı. Çıkan sesin, revirdeki diğer yirmi odanın kapılarına yapışmış kulaklar üzerinde yarattığı şoke etkisini tahmin edebiliyordum; bu bir gece yarısı merak ve korku ritüeli, bir adamın hemen kapımızın önünde ölümüne kulaklarımızla tanık olmamız.

"Kanlı çarşafı buraya koy, ötekini de al üzerini ört, kimse senin çirkin takım taklavatını görmeye niyetli değil."

"Kardeş bak, kan içinde bu... biliyorum burada öleceğim, kimsenin tanımadığı bir hata kurbanı olarak buralarda ölüp gideceğim... söyledim onlara, yemin ederim, o insanların hiçbirini tanımıyorum, ben bir aile babasıyım, buraya çalışmaya geldim, Allah'ım!" Bitkin yüzünde bir enerji dalgası belirdi. "Allah'ım... kardeş, bırakma beni burada, yalvarırım."

"Ağzını kapat da, ben de şu evrak işlerini bitireyim... şimdi de aile babası oldu."

"Kardeş yemin ederim, onlardan değilim" dedi hasta adam. "Niye sana yalan söyleyeyim?"

"Hâkime sakla diyeceklerini" diye patladı gardiyanlardan biri. "Piçler."

Hasta adamın sessiz sessiz ağlama sesi, arada sırada yardım istemesi ve suçsuz olduğunu söylemesi dışında başka bir ses çıkmıyordu, revir yeniden gecenin sessizliğine bürünmüştü. Kulaklar demir kapılardan çekildi, bacaklar ağrıyan bedenleri yataklarına taşıdı. Hasta adamın yakarışlarının koğuşa bir canlılık getirdiğini teslim etmek biraz utanç verici aslında. Böyle durumlar ender yaşanıyor değildi, ama bu adam farklıydı, çok korkuyordu ve bunu saklamaktan utanmıyordu. Ve hem bir de şu *göğüsleri olan adam* vardı! Bu bir benzetme miydi? Bir takma ad? Yoksa gerçekten göğüsleri olan bir adam mı vardı?

Tamamen uyanık bir vaziyette yatağıma döndüm, gözlerimi kapadım ve her gece yaptığım gibi kafamda müzik çalmaya başladım. Birkaç dakika sonra koridorda birilerinin yürüdüğünü

duydum; hasta adam yine sızlanıyor ve yalvarıyordu. Benim kapının önünde durdular.

"Bu mu?" diye sordu gardiyan.

"Evet, aç."

Kapıyı iterek açtıkları anda, tekerlekli sandalyedeki hasta adamın yanında duran iki gardiyanın arkasından, mavi bir ışık hüzmesi girdi odadan içeri. Tekerlekli sandalyeyi dört yataklı odanın içine ittiler. Adamın, benimkinin iki solundaki yatağa çıkmasına yardım ettiler.

"Ona göz kulak ol" dedi gardiyanlardan biri.

"Kılavuzu karga olanın" diye sırıttı öteki.

"Beni burada bırakmayın" diye ağlamaya başladı yine hasta adam. "Bu gece öleceğim. Kimsesizler mezarlığına gömecekler beni... Bu dünyada tek kimsem sizsiniz."

"Allah aşkına kapa çeneni" dedi gardiyanlardan biri odadan çıkarken. Derinden bir oh çekerek kapıyı kapattılar.

Onlar gittikten sonra hasta adamın ağzından çıkan ilk laf "şerefsizler" oldu. "Beni böyle bırakıp gidebileceklerini, benim de tek laf etmeden burada öleceğimi mi sanıyorlar? Orospu çocuklarına göstereceğim kim olduğumu... Akrabalarım yıkar burayı... Görürsünüz siz!"

Kapının kapanması ve ayak seslerinin uzaklaşması ile birlikte, çıkardığı seslerle beni uyandıran o yalvaran, ağlayan, sızlanan zavallı yaratık gitmiş, yerine küstah hasta bir adam gelmişti.

"Hepsinin ismini biliyorum, dava edip hepsinin donuna kadar alacağım." Yatağa oturmuştu, titriyordu, ama kararlı bir tavrı vardı. "Beni kırbaçlayan orospu çocuğundan, bana bok muamelesi yapan bu korkağa kadar hepsini."

"Lütfen burada küfretme" dedim nazikçe. "Bu dört duvarın arasındayken biraz uygar davranalım en azından. Şaşıracaksın, fakat iyi davranırsan onlar da iyi davranıyor."

Döndü ve sanki odada başka biri olduğunu şimdi fark etmiş gibi baktı bana. Soluk benzi, yuvarlak ve kemikli yüzüne daha bitkin, çökmüş bir hava katıyordu. Yüzünün en belirgin yeri

olma yarışında, yanaklarındaki iki derin çizgi, gösterişsiz burnuna göre daha öne çıkıyordu. İçeri gömülmüş gözler alnının bombesini daha da belirginleştiriyordu.

"Anladın mı? Eğer böyle davranırsak, mahkûm-gardiyan ilişkisini hasta-refakatçi ilişkisine dönüştürmek daha kolay olacak."

Hiçbir şey demeden utangaç bir ifade ile bana baktı, sanki ne dediğimi anlamamış gibi. Gözyaşları sakalları arasından süzülüp siyah bıyıklarının arasında kayboluyordu. "Ölecek miyim, beyefendi?"

Odanın soluk ışığında yaşını tahmin etmeye çalıştım. Otuz, kırk yaşlarında olmalıydı. Döndü ve yastığa kapandı, elleri ile yüzünü kapattı. Yaşını tahmin etmeye çalıştığımı anladı sanıyordum. Bu dünyada yaşayacak kaç saati kaldığını düşünüp duran bir adamın yaşını niye merak ettiğimi bilemiyordum. Ne kadar kaba saba ve nahoş biri gibi görünse de, ölüm döşeğinde saygı görmeyi hak ediyordu.

"Bu dünyada hiç kimsem yok" dedi titreyen bir sesle. "Ben..."

Yeniden acıklı bir sahne yaratmasına izin vermeden atladım.

"En baştan başlayalım. Adın ne?" dedim, sabrımı kaybetmemeye çalışarak.

"Hizmetkârınız İbrahim, efendim."

Ben de adımı söyledikten sonra aynı ses tonu ile sordum; "İbrahim Bey, soyadınız ne?"

"Rızaî, İbrahim Rızaî. Luristanlıyım, Burucerd yakınlarından."

"Ah... O ünlü Rızaî ailesinden misin?" diye sordum. "Bu yüzden mi tutuklandın?"

"Beni niye tutukladıklarını bilmiyorum, yemin ederim masumum. Hayatımda yanlış hiçbir şey yapmadım. Allah şahidim olsun, Allah ayaklarımı kırsın eğer tek bir yanlış adım attıysam."

"İbrahim Han, ünlü Rızaî ailesi ile bir bağın var mı?"

"Ailem ünlü değildir. Amcam, bizim köyden çıkıp Burucerd'de dükkân açan ilk kişidir. Tam da Burucerd'de değil, Buru-

cerd ile Dorud arasında bir kasabada. Adı Çalançulan. Duymuş muydun bu kasabayı? Hiç gittin mi Çalançulan'a? Dünyanın en iyi salatalıkları yetişir orada."

Amcasının dükkânının tam olarak nerede olduğunu anlatırken, yatağa şöyle bir yeniden yerleşti ve biraz canlandı. Aksanı iyice belirginleşti, nostalji parıltıları yüzünü aydınlattı.

"Yani, meşhur Rızaî ailesinden değilsin."

"Bizim köyde amcamı herkes tanır. Ama senin dediğin meşhur Rızaîleri bilmiyorum. Bizim köyden değiller."

Devrimciler, abiler, ablalar, anne babalardan oluşan o büyük Rızaî ailesini bildiğinden emindim. Devrimde, onların resminin –devrim şehitlerinin– taşınmadığı tek bir gösteri olmuş muydu? Devrimin artık şehitlerine düşman olduğunu, Rızaî ailesinden geride kalan bütün eylemcilerin başına ödül konduğunu bilmiyor muydu? *Tahran-merkezci* bakış açım beni kör mü etmişti, evrenin devrim ve şehitler dünyasından daha büyük olduğunu göremiyor muydum?

"Hayır, benim köyden değiller. Herkesi tanırım orada."

Yaklaşmakta olan ölümü aklından uzaklaştırmış, renksiz yüzüne biraz duygusal kan nakli yapmıştım.

"Burucerd ile Dorud arasındaki bölgedeki, hatta Aligoderz'deki, bütün Rızaî ailelerini tanıdığımı söyleyebilirim. Bu dünyada kimseye bir zararları olmamıştır. *Beni* niye tutukladılar? Aman Allah'ım... Aman Allah'ım, masum yavrularım benim. Şimdi babasız, yetim kaldılar. Aman Allah'ım, nerede merhametin, nerede şefkatin? Bu kaderi hak etmek için ne yaptım? Bir hapishane köşesinde kan kaybından ölmek, meçhul bir mezara gömülmek. Ama Allah'ım, göster büyüklüğünü, göster merhametini!"

Merhamet ve intikam oyununa yeniden başlamıştı, affdileme ve intikam ateşini körükleme rolleri arasında gidip geliyordu.

"İbrahim Ağa, beni dinle" dedim. Geçirdiği histeri nöbetinden kurtarmaya çalışıyordum onu. "İbrahim, yemin ediyorum ölmeyeceksin. Durumu seninkinden çok daha ağır insanlar gördüm, hepsi iyileşti ve ailelerinin yanına döndü." İçine ne

girmişti de böyle yalanlar uyduruyordum bilmiyorum. Bütün gördüğüm acı ve ölümdü aslında. Çok ender olarak insanlar bu revirden çıkıp ailelerinin kucağına geri dönmüştü. Ama şu anda zaten hiçbir şey gerçek gibi görünmüyordu- ne onun sergilediği oyun ne de "soğukkanlılıkla" ona umut verme çabalarım.

Saatin kaç olduğunu bilmiyordum, ama ne İbrahim ne de ben, gözlerimizi kapayıp uykuya dalacak durumda değildik. Kanamasının sebebini, kanın vücudunun neresinden geldiğini hâlâ bilmiyordum. Ve daha da önemlisi, şu göğüsleri olan adam hakkında daha tek kelime bile duymamıştım.

"Rızaî Bey söyleyin bana, nereniz ağrıyor?" Köylü olduğunu ve büyük ihtimalle okuryazar olmadığını öğrendikten sonra, niyeyse onunla yüksek sesle konuşmam gerektiğini düşünmüştüm. "Kanama nerede?"

"Hayatımda hiç hastalanmadım. Sadece bir kere başımı ağrıdı, iki aspirin içtim. Hepsi bu kadar. Ta ki bu analarını... Allah analarından razı olsun... Beni buraya getirene kadar. Karnıma, sırtıma vurdular. İnsan değil bunlar, hayvan! Hayır! Hayvanlar bile bunlardan daha iyidir. Eşekler, inekler, tavuklar, bilir misin ne kadar harika hayvanlardır? Eşeğin önünden geçersen, sana anırarak "merhaba" der, yok kıçına sopayı vurursan, ömründe yiyip yiyeceğin en kötü çifteyi yapıştırır. Yani hayvanlar adil davranan yaratıklardır ama bunlar vahşi..."

Böyle kan kaybederken nasıl bu kadar enerjik olabiliyordu? Gardiyanların karşısına, anlattığı sonu gelmez hikâyelerle onları yorgunluktan bitiren birinin çıkmasına sevinmiştim hani. Onu sorgulayacak adam için de üzüldüm. Hayır, sorgucu için üzülmedim, İbrahim için üzüldüm. Doğru dürüst cevap veremediği için revirde kanamadan ölüp gideceğini anlamamıştı. *Kramplar çok ağrı veriyor ve kıçım kanıyor,* demek o kadar zor muydu onun için? Bir şeyler söylemek istediğinde her seferinde köyün eşeğini, komşunun tavuklarını saygıyla anmak zorunda mıydı?

O gece, Dorud'dan Burucerd'e uzanan yol boyunca birlikte çıktığımız yolculuk, köye ziyaretimiz, o güzel eşeğin sırtında

yaptığımız gezinti ve fedakâr tavukların leziz yumurtalarından anladığım buydu.

Tutuklanmasından altı ay önce, iş aramak için Tahran'a gelmişti. Vaat ettiği bütün o romantik atmosfere rağmen köydeki hayat, özellikle de devrimden sonra, pek de iyiye gitmiyordu. Karısı, on yaşındaki oğlu ve sekiz yaşında kızının geçimini sağlayamıyordu.

"Ben köyden ayrılmak istemiyordum, ama karım beni zorlayıp durdu. "Peri Hanım'ın kocası Burucerd'e gitti, şimdi ona para gönderiyor, Atife'nin babası ve kocası beraber Tahran'a gitti ve para gönderiyor. Sen niye yapmıyorsun?" Dur durak bilmeyen bu dırdıra, söylenmelere artık dayanamıyordum. Keşke bir eşekle evlenseydim... Biliyorsun eşekler makul yaratıklardır."

Memleketten birkaç eş dost dışında tanıdığı pek kimse olmamasına rağmen, kalkıp Tahran'a gelmişti. Kadim zamanlardan beri, karaborsacıların, uyuşturucu satıcılarının, çalıntı mal satanların, fahişelerin ve göçmen işçilerin mesleklerini icra ettikleri, etin zevklerini tattıkları, Gomrok Meydanı civarında göçmen işçilerin yaşadığı bir hostelde kalıyorlardı. Göçmen işçiler için işin en zor kısmı, ilk bir yıl şeytana uymamak, şehrin cazibesine kapılmamaktı. Sonra şehri tanımaya başlıyor, yaşamak için daha makul bir yer buluyor, memlekete para göndermeye başlıyorlar ve artık yeniden karıları ile birlikte olmak istiyorlardı. İbrahim bu sınavı geçemedi. Ya da en azından bu türden suçlamalarla tutuklandı.

"Oğlumun üzerine yemin ederim ki, benim o adamlarla ve kadınlarla, kimse artık onlar, hiçbir alakam yoktu" deyip duruyordu.

Söylediklerinden hangisi yüzüne bir tebessüm konduruyordu emin değildim; suçsuz olduğunu söylediği kısımlar mı yoksa göğüsleri olan adamların, kadınca/erkekçe oynaşmalarından aldığı zevk mi. Tutuklanmasından birkaç hafta önce, Devrim Muhafızlarının bir transseksüel ve gey fuhuş şebekesine baskın düzenlediğini söyledi. Baskın yiyenler arasında göğüsleri olan

erkekler de varmış. "Menülerinde ki en seksi parça oydu" dedi masum Rızaî Bey. "Yurtdışında, Avrupa'da Hollanda diye bir şehirde yaptırmışlar. Büyük, kocaman göğüsler ve sahici göğüslermiş, öyle diyorlardı. Oradayken bir iğne mi ne olmuşlar, sonra böyle kocaman göğüsleri çıkmış" dedi, sesi canlanmıştı. "Çok iğrenç" dedi biraz önce söylediklerinden utanarak. "Onları buraya benimle birlikte getirdiler. Gardiyanların kendi aralarında, hangisi onları, yani bacılar ya da biraderler neyse artık, soyup, üzerlerini arayacak diye kavga ettiklerini işittim. İnanabiliyor musun? Gardiyanlar onları sikmek istiyordu, biliyorum. Benim dayaktan canımı çıkartıyorlardı, ama onların kılına bile dokunmadılar. Niye? Üstü başı kan içinde bir orospuyu kim sikmek ister ki?"

Göğüsleri olan adamlar –hapishanedeki adları buydu– (revire nakledildiğimden beri hapishanede ya da dışarıda neler olup bittiğinden haberim yoktu) savcıya, sundukları hizmetlerden faydalanan erkeklerin (muhtemelen kadınların da) yakalanmasında yardım ediyordu. Her gün hapishaneden bir otobüsle ayrılıyor, kentin şüpheli mahallelerinde, özellikle de Gomrok bölgesinde, dolanıyorlardı. Göğüsleri olan adamlar sokaklarda, müşterileri olan insanları polislere gösteriyorlardı. O talihsiz günlerden birinde Rızaî Bey de "şehrin kuzeyindeki Vanak Meydanı'ndaki inşaat işinden yorgun argın eve dönüyordu."

Anlattıklarından ona niye işkence yapıldığını ve onu sorgulayanların ondan ne istediklerini anlamamıştım. O dönemlerde sadece siyasi muhaliflerin konulduğu bir hapishaneye sıradan suçluların getirilmesi olağan bir durum değildi.

Kanaması da bir sır olarak kaldı. İşkenceden geçen bir sürü insan görmüştüm, ama anüsünde bu kadar kanama olan birine daha önce rastlamamıştım. Ölüyordu. Buraya geldiğinde ona verdikleri çarşaf birkaç saat sonra tamamen kan içinde kalmıştı. Sakinleşmişti ve benim yanımda kendini rahat hissediyordu.

"Senden başka hiç kimsem yok" dedi sakin bir sesle. Aynı şeyleri onu buraya getiren gardiyanlara söylediğini duyduğumdan haberi yoktu.

"Ne olursa olsun, senin yanında olacağım Rızaî Bey" dedim oyunu bozmadan.

"En meşhurlarından biri değilim tabii" sadece kendimizin anlayacağı şakalar bile yaptığımız için, gururla kıkırdadı.

Yan taraftaki yatağın çarşafını alıp onun yatağına sermek için kalktım. Yorgun ve uysaldı. Kalçasının altından çarşafı çekerken, cinsel organları görünmesin diye bacaklarını üst üste atıp, karnına doğru çekti. Güçlü ve kaba eliyle koluma yapıştı ve kısa bir süre için sıkıca tuttu. Daha biraz önce Rızaî Bey'in suçlarından ve göğüsleri olan adamlardan bahsetmiş olduğumuz için ikimiz de biraz nahoş hissetmiştik o an. Ama üstünü başını değiştirmek zorundaydım.

"Bakmıyorum" diye onu temin ettim, "*Senin de* göğüslerin yok, değil mi?"

Bu espri onun için komik değildi. "Bu konularda şaka yapma" diye çıkıştı. "Sana karım ve iki çocuğum olduğunu söyledim. Ben onlara benzemem. Niye beni öldürüp bu işi bitirmiyorlar?"

Daha o sızlanmalarını bitirmeye vakit bulamadan, çarşafı yataktan çekip almış, katlamış ve odanın köşesine, yatağının altına tıkıştırmıştım bile.

"Tamam bayım. Şimdi seni temiz, güzel bir çarşafa sarmalayacağız ve sabah birileri gelip yardım edene kadar da bekleyeceğiz." İnce vücudundaki kasları serbest bıraktı, hem yeni çarşafı altına sermek hem de falakadan dolayı ayak tabanlarının altında yaralar olup olmadığını görmek için, dizlerinin arkasından tutup, önce bir sonra öteki bacağını havaya kaldırdım. Gözle görülür tek yarık topuklarındaki nasırlardı. Çarşafla onu dikkatli bir şekilde sarmaladım ve anüsünü de sağlama aldım.

"Bir kasa hıyar yediğim zaman haricinde daha önce hiç böyle olmamıştım" dedi sakin bir şekilde.

"Ne?" diye sertçe çıkıştım. "Hani sadece bir kere başın ağrımıştı, sen de iki tane aspirin almıştın. Şimdi daha önce de başına böyle bir şey geldiğini mi söylüyorsun?" Yatağıma otururken soluklanmaya çalıştım.

"Hayır, hayatımda sadece bir kere daha böyle bir kanamam olmuştu. Tahran'a geldikten birkaç ay sonra amcam ziyaretime gelmişti. On kasa hıyar getirmişti; kütür kütür, yemyeşil, kalem gibi ince, çekirdeksiz, bal gibi tatlı, bizim köyün en iyi mahsulü. Gomrok Meydanı'nda satmayı düşünüyordu. Belki ilerde Luristan'daki dükkânını kapatıp burada küçük bir yer açabilirdi. Hıyarı çok severim. Hatam kasalardan birini açmak oldu. Bu küçük hıyarlara insan nasıl dayanabilir? Memleketten iki aydır uzaktaydım ve hıyarlar tam karşımda duruyordu; bizim oraların toprağında yetişmiş lezzetli hıyarlar. Bir tane yedim. Sonra iki, üç. Kendime hâkim olamıyordum. Farkına varmadan bir kasa hıyarı mideye indirmişim. Mide ağrısı başladı sonra. Aynen Burucerd'deki doktorun karıma dediği gibi, taze meyve ve pişmemiş sebzeden uzak durmam lazım."

Hastalığı ile ilgili hikâye uzadıkça fark ettim ki onun geçmişi hakkında daha derinlere inemeyecektim. Belki hiç kırbaç bile yememişti. Vücudunun hiçbir yerinde yara izi görmemiştim. Gardiyanların onu dövdüğü, bu dayak yüzünden bağırsaklarında zaten var olan sorunun daha da kötüleşmiş olduğu sonucuna vardım.

Sabahleyin, kuru ekmek, ipince bir dilim peynir ve soğuk çaydan oluşan kahvaltımızla birlikte odaya yeni bir hasta daha geldi. Gözbağları olmayan, gardiyanlara, "işlemlerini hızlı bir şekilde hallettikleri için" teşekkür edip ellerini sıkan, on sekiz on dokuz yaşlarında genç bir adam. Bu iyi bir haber değildi. Bize selam bile vermeden gidip Rızaî Bey'in yanındaki yatağa oturdu.

"Kahvaltı?" diye sordum yeni gelene saygılı bir şekilde.

"Hayır, teşekkür ederim" diye cevapladı nazikçe. Beden dilinden de benimle sohbeti devam ettirmek istemediği anlaşılıyordu. Bütün işaretler ortadaydı. Bu genç mahkûm belli ki ışığı çoktan görmüştü ve gelen paketten anlaşıldığı kadarıyla "anten"lik yapıyordu.

Kahvaltı için yatağında doğrulmasına yardım ederken Rızaî Bey'in kulağına, gardiyanlar, sorgucular ya da hâkimler hakkında

hiçbir şey söylememesini fısıldadım. "Yeni arkadaşımız burada ne dersek gidip gardiyanlara yetiştirecek" diye uyardım. Neler olup bittiğini zaten anladığını gösterir bir şekilde kafasını salladı.

"Evet, buraya nasıl düştün, genç adam?" diye sordu Rızaî Bey antene, çayından bir yudum alırken.

"Hastayım" dedi genç adam kayıtsız bir şekilde.

"Biliyor musun, bana oğlumu hatırlatıyorsun" diye hikâyesine başlamıştı Rızaî Bey, sesi çatallaşmıştı. "Allah'ım, öyle özledim ki onu. Sanırım Allah beni kurtardı" diye iç çekti, "Sohrab kardeşin de yardımı ile tabii" –Sohrab kimdi anlamamıştım– "ki böylece hayattaki son dileğimi yerine getire bileyim. Pek de muteber biri olmadığımı düşünebilirsin. Önemli değil. Hayatımda çok günah işledim ve takdir-i ilahiye hiç isyan etmedim. Allah benim, bu şartlarda burada olmamı istediyse, öyle olsun, kabulümdür. Dinimiz de böyle emreder. İslam neye boyun eğin der? Biliyor musun?" diye sordu genç adama.

Anten rahatsız olmuş ve sohbet etmek istemiyormuş gibi görünüyordu.

"Takdir-i ilahiye" dedi Rızaî Bey, bilgeliğini ortaya koyarak. "Bana uyar. Kanamamla birlikte burada oturur beklerim, bunu kabul ederim, çünkü hiç kimse takdir-i ilahiye karşı çıkmamalıdır."

İbrahim Rızaî belki gerçekten de meşhur Rızaî ailesinden *biriydi*. Kaderci İslam tefsiri oldukça etkileyiciydi. Arkadaşım bir gecede baya yol katetmişti; küçük hıyarlara dayanmayan birinden İslam'ın gerçek anlamına vakıf birine. Vaazın en çarpıcı kısmını bekliyordum.

"Ama şimdi ölmek istemiyorum. Allah'ım beni duyuyor musun? Bencilce bir istek değil bu. Kendim için bir şey istemiyorum. Çünkü zaten kaderime razı oldum ve inşallah Yüce Yaradan'ın huzuruna vicdanım tertemiz çıkacağım. Allah'ım, oğluma İmam Humeyni'yi gösterene kadar canımı alma. İmam'ın, oğlumun başına dokunmasını, elleriyle onu kutsamasını istiyorum. Böylece büyüyünce devrimin bir neferi ve Ruhani Lider'imizin bir hizmetkârı olur. Vasiyetim budur."

Çayımı bitiremedim. Gülmemi tuttuğum için gözlerim yaşarmıştı. Bana doğru dönüp baktı, eliyle "nasıl gidiyorum?" gibilerinden bir işaret yaptı. Elinin tersiyle ağzını sildi ve genç adama yeni bir saldırı dalgası için hazırlandı.

Bu kadarı yeter gibilerden bir işaret çaktım.

"İbrahim, seni tuvalete götüreyim mi? Gardiyana şu kanlı çarşafı almasını da söyleriz. Burası biraz kokmaya başladı."

"Nasıl istersen. Zaman benim için su gibi akıp gidiyor, fakat Allah'a inancımı asla kaybetmeyeceğim."

Genç adam tek bir kelime bile etmedi, sırtını İbrahim'e döndü ve uyuyormuş numarası yaptı, hareketsiz bir şekilde derin ve uzun uzun nefes alıyordu.

Genç adamın varlığı odayı daha da katlanılmaz kılmıştı. Benim ağrılarım giderek dayanılmaz bir hal alıyor, gün boyunca Rızaî Bey'in bilinci bir gidiyor, bir geri geliyordu.

Öğleden sonra ilerleyen bir saatte, gelip anteni aldılar. Sanırım öğle yemeğinden sonra onu tuvalete götürdüklerinde onlardan kendisini başka bir odaya göndermelerini istemişti. Talihsiz bir durumdu bu. Rızaî Bey, verdiği vaazları savcının odasının bulunduğu koridora yayınlayacak anteni kaybetmişti.

Durumu giderek ağırlaştı. Gece saat ona kadar çarşaflarını iki kere daha değiştirmiştim. Bilincini kaybetmemeye çalışıyordu. Gözlerine ne zaman açıp beni görse küçük bir gülücük veriyordu bana.

"Gitti mi?" diye sordu.

Kimi kastettiğinden emin değildim, ama sanırım antenden bahsediyordu.

"Evet, ama merak etme, iyileşeceksin" bu sefer de artan tedirginliğimi saklamak için yalan söylemiştim.

Yardım istemek için kapıyı yumrukladım. Bina sanki terk edilmiş gibiydi. Odanın dışında ne bir ses ne de bir hayat belirtisi vardı. Ellerim ağrıyana, sesim kısılıncaya kadar kapıya vurmaya ve bağırmaya devam ettim. Kimse gelmedi. Kapıya çöp tenekesi

ile vurdum ve en sonunda gardiyanın öfkeli sesini işittim. Bu iğrenç, hırıltı sesi duyduğuma sevineceğim hiç aklıma gelmezdi.

"Gardiyan" diye haykırdım, "bize yardım et!"

Kapıya geldi, hâlâ lokmalarını çiğniyordu.

"Kapıya bir kere daha vur da sana dersini vereyim" dedi. Parmağını ağzına sokup, sıkışan yemek artıklarını temizlemeye çalıştı.

"Ölüyor. Neredeyse öldü sayılır."

İçeri girip, Rızaî Bey'in iflas etmekte olan bedenine şöyle hızlı bir bakış attı. Ellerini cebine sokarak bir şeyler, belki bir yerlerin anahtarını, aradı.

"Bugün tatil" diye omuzlarını silkti. "Onu hastaneye götürmek için gerekli belgeleri imzalayacak kimse yok" diye ekledi, duygusuz bir şekilde. "Ölmek için kötü bir gece, değil mi?"

Rızaî Bey gözlerini açtı, ama cevap verecek gücü yoktu.

"Bir şeyler yapabilir miyim bir bakayım" dedi gardiyan odadan çıkmadan önce. "Kapıya vurma. Geri geleceğim."

Geceyi Rızaî Bey'in cesedi ile birlikte geçirmeye kendimi hazırladım. Ara sıra inliyor, orada olup olmadığımı soruyordu.

"Evet, evet" dedim. "İyileşeceksin." Sözler ağzımdan neredeyse bilinçsiz bir şekilde çıkmıştı.

Bir saat bile geçmemişti ki, kapı açıldı. İki gardiyan kapının önünde duruyordu, Hacı Ağa içeri girdi. Pörtlek gözlerini yuvalarından fırlamış gibi gösteren koyu renkli gözlüklerinin arkasından bana şöyle bir baktı. Toparlak gövdesi ve taviz vermez bakışlarıyla benimki ile Rızaî Bey'in yatağı arasında dikildi.

"Nasılsın?" diye sordu bana ama cevabımı beklemedi. "İsmi ne?"

"İbrahim Rızaî" diye cevap verdim.

"Nasılsın, Rızaî Bey?"

İnsanlar neden böyle aptalca sorular sorar ki? Bu zavallı adama gerçekten de nasıl olduğunu sorması gerekiyor muydu?

Rızaî Bey sadece inledi ve ölüyorum, diye mırıldandı.

Hacı Ağa tek bir kelime bile etmeden orada öylece durdu, ihtimalleri değerlendiriyor, durumun kâr-zarar analizini yapıyordu. Burada ölmesine izin verip cesedini sonra almak mı daha iyi olurdu, yoksa onu şimdi hastaneye gönderip, ortaya çıkacak sonuçlarla sonradan uğraşmak mı daha akıllıca olurdu? Daha önce çok az insan, Hacı Ağa'nın tereddüt ettiğini görmüştü. Burnunu kaşıyıp, gözlerini yere dikmiş bakarken daha kısa görünüyordu.

Derin düşüncelerin içinde kaybolmuş vaziyetteydi; şöyle bir arkasına dönüp, sırtını bana dönmüş olduğu için özür diledi. Hacı Ağa beni uzun zamandan beridir tanıyordu. Bütün idam mahkûmlarını tanırdı, fakat ileri derecedeki kanserim sebebiyle durumumu iyi biliyordu ve birçok defa "sırat köprüsüne" artık yavaş yavaş hazırlanmam gerektiğini söylemişti. Her zaman nazik ve saygılıydı. Çok ender olarak öfkesini kaybederdi, binlerce idam hükmünü hiçbir kızgınlık ya da şüphe duymadan imzalamıştı. Sırtını bana döndüğü ya da ölmek üzere olan adamla konuşurken benimle pek de saygılı bir şekilde selamlaşmadığı için kolayca özür dileyebilirdi, ama binlerce insanı kurşuna dizilerek idama mahkûm ederken hiçbir pişmanlık duymazdı.

"Hiç önemli değil" dedim. "Onun için bir şeyler yapacak mısınız?" diye sordum süklüm püklüm.

"Evet" diye cevapladı ve gardiyanlara işinin bittiğini belirten bir işaret yaptı.

O gittikten sonra, yaşanan telaşın farkında olan Rızaî Bey, "kimdi o?" diye sordu bana.

"Hacı Ağa'nın ta kendisi, çok şanslısın. Derhal seninle ilgilenecek."

"Hacı Ağa kim?"

"Patron, Devrim Başsavcısı Esedullah Lâciverdî. Hayatlarımızın elinde olduğu adam İbrahim Ağa; Hacı Ağa".

"*Eşhedü en la ilahe illallah*". Yatakta doğruldu, gerilmiş ve korkmuştu. "Onlara masum olduğumu söylemiştim."

"Ne oldu, niye birdenbire günahlarını affettirmeye çalışıyorsun?"

"Beni bu gece idam ettirecek" diye ağlamaya başladı bilincini kaybederken.

Demek ki Hacı Ağa'nın namı, Dorud ve Burucerd arasındaki bütün köy ve kasabalara kadar yayılmıştı. Keşke Hacı Ağa, adının zikredilmesinin bile, hiç de meşhur olmayan Rızaî Bey'in istiğfar etmesine neden olduğunu bilseydi. Birkaç dakika sonra gelip Rızaî Bey'i hastaneye götürdüler. Ağzı yağ içindeki gardiyan bana, Hacı Ağa hapishanede yaşadığı için hasta adamın çok şanslı olduğunu, aksi takdirde onu hastaneye nakletmek için gerekli izni hayatta alamayacağını, söyledi. "Sen misin Sohrab? Kardeşim Sohrab? Bu dünyada kimsem olmadığını söylemiştim, gelip bana göz kulak olacağını biliyordum..." Rızaî'nin sesi soldu gitti.

Birkaç gün sonra gardiyanlar gelip Muhammed Penâhende'nin eşyalarını istedi.

"Yanında hiçbir şey getirmedi, sabah geldi birkaç saat sonra da gitti" dedim, antenden bahsediyorlar sanıyordum.

"Hayır" dedi sinirlenen gardiyan. "Şu kanaması olan adam, burada hiçbir şeyini bırakmadı mı?"

"Hayır" dedim gülerek. "Penâhende Bey, sahte bir isimden başka hiçbir şey bırakmadı geride."

Kış Gündönümü

Kaçış rotasının üzerinden kafasında sayısız defalar geçmişti, fakat zili çaldıkları anda, titizlikle çalışılmış o planları hafızası silip atmıştı. Anlaşılmaz bir nedenden dolayı, gecenin bir yarısı gelip onu alacaklarını düşünüyordu. Bütün bu yoğun planlama seansların hiçbirinde nedense gün ortasında kaçtığı gözünün önüne gelmiyordu. İkinci kattaki evinden çıkıp, merdivenlerden üçüncü kata, çatıya çıkıyor, yaklaşık üç metre zıplayıp yandaki iki katlı binanın tepesine, oradan da mahalleye giriş çıkışı olmayan arka sokağa atlıyor, oradan arabasını park ettiği sokağa gidiyor ve arabası ile güvenli bir yere doğru uzaklaşıyordu. Kolay, etkili ve uygulanabilir bir plandı, teoride tabii. Hiçbir uyarı olmaksızın evi basıp onu uykuda yakaladıklarında ya da tehlikeli "karşı

devrimcilere" yaptıkları gibi apartmana RPG-7 attıklarında ve işini böyle bitirdiklerinde ne yapabileceğini düşünüyordu. Ama böyle bir şey yapmazlardı, zira silahsızdı ve örgütün içini dışına bildiği için, onun sağ salim sorguya teslim etmeleri gerekiyordu.

Zil sadece bir kere çaldı, ama gelenlerin onlar olduğunu biliyordu. Diğer örgüt üyelerini evde ziyaret etmemeleri doğrultusunda talimat almışlardı. Keşke perdeleri birazcık da olsa aralayabilseydi, ama bu bütün planını suya düşürebilirdi. Eğer gelenler gerçekten de onlarsa, evde olduğunu anlar ve binayı basarlardı. Peki, neden planını uygulamak konusunda tereddüt ediyordu? Ya kapıdaki dilenciyse? Çatıya atlayıp kaçarsa deşifre olacak ve son güvenli evi de kaybedecekti. Ülkeyi terk etmeye daha hazır değildi.

Zili ikinci kez çaldılar, bu sefer daha güçlü bir şekilde: Üç uzun zil sesi. Çıplak ayakla daireden çıkıp, merdivenlerden aşağıya, apartmanının girişine baktı. Kurşun gibi ağır bir tereddüt hissi onu durdurdu. Devrimci mücadeleye katılması ile ilgili varoluşsal sorular, bu anı hayal ettiğinde daha önce hiç aklına bile gelmeyen başka sorular, kafasında dönüp duruyordu. Kırk yaşlarını geçmişti, güçlü, uzun bir adamdı, kaçmak konusunda bir sıkıntısı yoktu. Bacakları hazırdı, ama nedense karşı koyuyorlardı. Korkudan kesik kesik soluk alıp veriyordu. Yirmi yıldan fazla bir süredir devrimcilik yapan birine böyle bir şey olamazdı.

Çatıya açılan kapıyı açtığında, aşağıda apartmanın giriş kapısının camının kırıldığını duydu. Karanlık bir koridordan geçerek çatıya çıktı, tembel bahar güneşi gözlerini bir anlığına kör edecek kadar güçlüydü hâlâ. Tekrar görebildiğinde, iki katlı komşu apartmanın çatısından iki devrim muhafızının makinalı tüfeklerini kendisine doğrulttuklarını fark etti. Ondan daha kurnaz çıkmışlardı. Çatının diğer tarafına doğru koştu ve hiç tereddüt etmeden arka sokağa atladı. Kendini kurtarmasının tek yolu buydu. Sağ yakalanmamak için kendini öldürmeye mi yoksa gerçekten kaçmaya mı çalışıyordu? Bilmiyordu. Üzerine atış açılmış mıydı belli değildi, duyamamıştı.

Aşağı atlarken bir binanın tuğla duvarına çarpmıştı, ama yine de ayaklarının üzerine düşmeyi becermişti. Vücudu daha önce bacaklarına hiç bu kadar ağır gelmemişti. İki gün sonra, iki bacağında ezikler, kalçasında çatlak, bir kolu üç yerden kırık ve başı ağrıdan zonklayarak gözlerini açtı. Askeri bir hastanede Devrim Muhafızları tarafından gözaltında tutuluyordu. Çatıdan sağ salim aşağı atlamıştı, fakat saldırıdan sağlam çıkamamıştı. Hastanede bir aydan fazla kaldı. Doktorlar iç kanamasını durdurdu, kendisini sorgulayacak insanlar ile hastanenin bahçesinde ilk görüşmeye çıkacak duruma getirdiler onu.

Hakkında çok fazla şey bilmiyorlardı. İsimsiz birinden gelen ihbar ile devrim muhafızları eve baskın düzenlemişti. İşe gitmeyen, hiç kimsenin ziyaretine gelmediği, komşuları ile muhatap olmayan biri elbette şüphe uyandırmıştı. Faaliyetleri hakkında bir şey bilmiyorlardı. Sadece tutuklanmaktansa ölmeyi tercih edeceğini biliyorlardı.

Kış gündönümünün arifesiydi, iki muhafız onu sedye ile hapishane revirinin 15 numaralı odasına getirdi. Her iki bacağı kalçasına kadar, bir kolu da omuzundan bileğine kadar alçıdaydı. Tahran'ın Toupkhuneh Meydanı'nda el arabasında kebap satanların kuzu şişi ateşte döndürmesi gibi muhafızlar da bir hamlede onu yatağın üzerine devirdiler.

Komşum Muhammed'i ilk defa o zaman gördüm işte. Muhafızlar birkaç saniye daha odada bekleyip, boş gözlerle etrafa bakındılar.

"*Buna* göz kulak ol" diye emretti içlerinden bir tanesi, parmağı ile beni işaret ederek.

Yüzünü göremiyordum. Sadece uzun, gümüş rengi saçlarını ve başının tepesinde kelleşmeye başlayan küçücük bir bölgeyi seçebiliyordum. Yatağımdan kalktım ve yatağına doğru yürüdüm. Elini tutup gülümsedim. Bana baktı ve gözyaşları yastığın üzerine dökülmeye başladı.

"Ne kadar kötü görünüyorum?" diye sordu yarı şaka, yarı ciddi.

"Kaç yaşındasın?" diye karşılık verdim.

"Kırk dokuz" diye mırıldandı.

"Berbat görünüyorsun."

"Teşekkürler" diyerek gülümsedi "kaç yaşında görünüyorum ki?"

"Elli, elli bir" dedim. "Hikâyen nedir, dinlemek isterim" dedim "ama önce akşam yemeği konusunda karar vermemiz lazım, çünkü birazdan siparişleri alacaklar. Ne yiyelim, diye düşünüp durursak pek sabredemiyorlar. Revirde olmanın tek avantajı bu."

Geriye çekilip yanındaki boş yatağa oturdum.

"Daha önce normal bir hapishane koğuşunda yattın mı?"

"Hayır" dedi.

"O yüzden buranın kıymetini bil."

Yüzündeki şüpheci ifade kayboldu, yerini meraklı bakışlar aldı. "Seçeneklerimiz nedir?"

"Yiyemeyeceğin şeyler var mı? Yani... alçılar yüzünden... biliyorsun işte... nasıl desem ki? Büyüğünü de küçüğünü de yapamayacaksın."

"Her şeyi yerim. Ördeği getirdiler mi?"

"Senin ki meydanda mı?"

"Evet, o kırık değil ki." Kıllı ve kırışıklarla dolu yüzünde bir gülümseme belirdi.

"Büyük tuvalet cidden problem oluyor ve tabii utanç kaynağı da."

"E nasıl yapıyorsun?"

"Alçıda bir delik var... Akşam yemeği hakkında konuşmuyor muyduk biz?"

"Çorba içebilir misin onu söyle."

"Her şey uyar, bu akşam yemek mevzunu sen halledebilir misin? Şimdi onu düşünmek istemiyorum."

"Çok proteine ihtiyacın var..." Koridordaki tekerlekli sehpanın sesi sözümü yarıda kesti. Yemek geliyordu ve biz daha kararımızı vermemiştik.

Gardiyan kapıyı açtı, koridorda dikilerek, "Kaç kişi?" diye sordu.

"İki" dedim sakin bir sesle.

"Yeni gelen kim?"

Kafasını içeri uzattı ve soruşturan gözlerle Muhammed'e baktı. "Ne oldu *sana* böyle?"

Her yeni gelene hep bu soruyu soruyordu. Aniden, sorduğu sorunun ne kadar aptalca olduğunu fark etti.

"Alın bakalım yemeğinizi" deyip, yarısına kadar dolu et suyu çorbası kâsesini Muhammed'in yatağındaki tepsinin üzerine koydu. "Yiyebilecek misin?" diye avazı çıktığı kadar bağırdı, sanki Muhammed sağırmış gibi.

"Ben yardım ederim" dedim, diğerlerine kıyasla genelde daha nazik davranan gardiyana. "Kış gündönümü için özel bir şeyler yok mu?"

"Pagan değiliz biz" deyip çorbamı hızlıca Muhammed'inkinin yanına koydu odadan çıkmadan önce.

Bu akşam yemeği hikâyesi Muhammed'in aklını karıştırmıştı. Bana baktı ve siparişler ile ilgi espriden hiç bahsetmeden, "Bir parça ekmek isteyebilir miyiz sence?" diye sordu.

"Kapıya vurmamızdan ya da ona seslenmemizden hoşlanmaz. En iyisi sıcakken iç o çorbayı." Kafasını kaldırıp, kaşıkla beslemeye başladım onu. Boşuna bir çaba ile kâsenin dibinde, bunun sadece tatlandırılmış sade suya çorba olmadığına dair bir kanıt bulmaya çabalıyordum.

"Havuçların pişirilme şeklini beğendim" diyerek göz kırptı, çorbasından ilk kaşığı höpürdeterek içerken. "Çok kalın olunca sevmiyorum, ince harika oluyor. Sen nasıl seviyorsun?" diyerek gülümsedi.

"Öğlen çok yedim, bu akşam aç değilim. Benimkini de yer misin?"

"Hayır, teşekkür ederim" dedi, "Biraz kilo alman ve bu kadar nazik olmaktan da vazgeçmen lazım."

Akşam yemeğinden sonra, baklavamızı yiyip çayımızı içerken Muhammed tutuklanma hikâyesini anlattı.

"Neden çatıdan atladın?" diye sordum.

"Kış gündönümünü berbat etmeyelim şimdi. Bakalım Hafız'ın buna bir cevabı var mı?"

Gelenek olduğu üzere, Hafız'ın *Divan*'ından seçilen mısralarla falına baktım. Yataklarımız arasında duran gümüş renkli kaptaki nar tanelerini kemiriyorduk.

"Sadi'den hiç şiir biliyor musun?" diye sordu. "Farkındayım, bugün Hafız gecesi ama yine de..."

"Hiç dert değil."

Ah kervan,
Ağır ağır git,
Sevdiceğimi seninle götürürken.
Bir zamanlar bana ait olan bu kalp,
Al götür onu da yanında.
Teni bırakıp giden ruha dair öyküler dinlemiştim,
Şimdi görüyorum kendi gözlerimle,
Nasıl da alıp götürdüğünü ruhumu senin.

"Ölmek istemiyorum" diye ağladı Muhammed sessiz sakince.

Saat

Gardiyan, gürültüyle ağır çelik kapının kilidini döndürdü ve bir tekmeyle ardına kadar açtı. Kapı fildişi rengi sıvalı duvara yapıştı ve duvardan kopan parça dört metre uzunluğundaki koğuşun ta öteki ucuna kadar uçtu. Koğuşa kısa süren bir panik hâkim oldu, ardından derin bir sessizlik çöktü. Gardiyan ortaya çıkınca, korku birdenbire bir yüze bürünmüştü ve artık hiç de o kadar ürkütücü değildi.

Yeşil renk bir üniforma ve boyalı postallar giyen gardiyan içeri doğru birkaç adım attı. Rahatsız edici bir ses tonu ile dalga geçerek bağırdı.

"*Mühendis* Bey."

Kimseden bir tepki yoktu.

Kulağıma doğru eğilip bir kere daha bağırdı, "*Mühendis* Bey." Bana seslendiği artık belliydi.

"Bana mı diyorsun?" diye fısıldadım gergin bir şekilde. Gözlerine bakmamaya çalışıyordum.

"Koğuşta başka *mühendis* var mı? Ellerini havaya kaldır."

Başını çevirdi ve hızlıca koğuşun diğer iki ucuna bir göz attı. Yüzündeki o tehditkâr gülümseme yok olup gitmişti.

"Sen mühendislik okumuyor muydun?" Yüzünü yüzüme doğru yaklaştırdı.

"Evet, okuyordum, ama burada kimse bana daha önce *mühendis* dememişti."

İki gardiyan daha sabırsız tavırlarla içeri girdi.

"Ne mühendisliği okuyordun sen? Tekstil mühendisliği mi?"

"Ne demek oluyor bu şimdi?

"Tekstil mühendisliği de neymiş? Örgü kadınların işi sanıyordum."

"Tekstil mühendisliğinin örgü ile ne alakası var?"

"Bana ukalalık taslama."

"İyi de ne oluyor?"

Buraya tekstil hakkında ya da benim tahsilimi konuşmaya gelmemişlerdi.

"Ayağa kalk" diye emretti.

Başka bir soru sormama fırsat bırakmadılar; huzursuzlanıp duran o iki gardiyan da kendilerini göstermelerinin zamanın geldiğini düşünmüştü. Bana doğru yürüyüp iki yanımda durdular. "Acele et" diye emrettiler, yıllardır mahkûmlara emirler yağdırdıkları belli olan bir ses tonuyla.

Bedenim öyle halsizdi ki verdikleri emrin hızına erişmeyi reddediyordu. Boynumdaki büyüyen lenf nodülüne biyopsi yapılması için hastanede iki ay yattıktan sonra daha yeni taburcu edilmiştim. Biyopsi sonucu kanser çıkmıştı, ama biyopsi sonrası komplikasyonlar sebebiyle beni orada tutmuşlardı. Hastalığımı tedavi etmek gibi bir niyetleri yoktu, hatta konulan teşhisin ne

olduğunu bile söylememişlerdi bana. Ne olduğunu bilmek için otopsi raporunu görmeme ihtiyacım yoktu. "Yatakları idam mahkûmları için boşuna işgal edemeyiz" demişlerdi, hastaneden taburcu edilip, hapishane koğuşuna geri gönderildiğim gün.

Gardiyanlar yerlerinde duramıyor, titreyen bacaklarım üzerinde doğrulmak için verdiğim mücadeleyi izliyordu. Bu hayatımda kaldırdığım en ağır 45 kiloydu. Bir zamanlar bembeyaz, ama şimdi yırtık pırtık haldeki atletim terden sırılsıklam olmuş, içe çökmüş karnıma yapışmıştı. Dik durmakta zorlandığım için arkamdaki duvara yaslanmıştım. Nazik bir itme darbesi ile bedenimin destek noktası ile bağlantısını kopardım. Kapıya doğru döndüm, koridora yaklaşırken aniden ürperdim. Koridordan esen soğuk rüzgâr gardiyanlarla işbirliği halindeydi; vücuduma işledi, daha halsiz görünüyordum. Beni güçlü gösteren maskemi takınmayı nasıl da istiyordum, fakat bedenim ona biçilen rolü oynamayı reddediyordu.

Kapının önünde durdum ve bağırarak verdikleri emiler doğrultusunda, ileri doğru birkaç tedirgin adım attım. "Nedir bütün bunlar?" Soruyu sessizce kendime mi sormuştum yoksa onların duyacağı kadar yüksek bir sesle mi, hatırlamıyorum.

İlk gelen gardiyan büyük büyük birkaç adım attı ve eliyle yaptığı sert bir hareketle beni durdurdu.

"Hangimiz daha zeki?" diye sordu bana, kendini beğenmiş bir tavırla.

Cevap beklemiyorlardı. İçlerinden bir tanesi bir tokat yapıştırdı, öteki karnımı tekmeledi, nefesim kesildi.

Zorlukla nefes alıyorum, yere yığıldım. Tekmeler yağıyordu, ama hiç acı hissetmiyordum.

Nefes al... nefes al...

Hâlâ acı hissetmiyordum, sadece ciğerlerime hava doldurup boşaltmaya çalışıyordum.

Gözlerimi açtım, yerler ıslaktı. İki gardiyan daha gelmiş, endişe içinde üzerime doğru eğilmişlerdi.

"Git eşyalarını al" dedi yeni gelen gardiyanlardan bir tanesi nazikçe.

Duvara doğru süründüm, sersemlemiş vaziyetteydim. Koğuşun nerede olduğunu ve benden ne yapmamı istediklerini hatırlayamıyordum. Sanırım ileri doğru titrek birkaç adım attım.

Bana karşı düşmanca tavırları azalmıştı şimdi. Gerçekten de endişeli olduklarını hissettim. İçlerinden bir tanesi küçük kahverengi bir torbayı ve büyük bir battaniyeyi gözümün önünde sallıyordu.

"Bunlar senin mi?"

Benimdi.

Yolu gösterdiler, eşyalarımı taşıdılar ve içlerinden biri kolumdan tutarak dengede durmama yardımcı oldu.

"Yavaş yürü, aceleye gerek yok..."

"Derin bir nefes al."

Sersem gibi ve son derece halsiz hissediyordum. Bu kadar düşünceli oldukları için onlara teşekkür edip durdum. Bana nazik davranıyorlardı, birdenbire bu noktaya nasıl geldiğim benim için önemi kalmamıştı. O anda bana karşı nazik davrandıkları dışında, ne olduğunu bile tam olarak hatırlayamıyordum. Bir hata mı olmuştu? Ne kadar hasta olduğumu biliyorlar mıydı? Boynumum sol tarafındaki yaranın ki biyopsiden sonra kaptığım enfeksiyonun hediyesiydi, açıldığını ve çok fazla kanadığını fark etmemiştim. Tişörtümdeki kan yüzünden bunun farkına varmıştım.

76 numaralı koğuşun önünde durduk. Sessizce kilidi açtılar, eşyalarımı içeri yerleştirdiler, sırtımdan yavaşça iterek beni içeri soktular. Meraklı bakışlarla dolu kalabalık koğuş aklımı daha da karıştırdı. Kapı kapanır kapanmaz insanlar bana doğru koştu, odanın sağındaki üçlü ranzanın ikinci katına çıkmama yardım ettiler. Sanki bir süredir bunun provasını yapıyorlarmış gibi, beni çok hızlı bir şekilde yerime yerleştirdiler. Sanki koğuşa geleceğim onlara söylenmiş gibi beni nereye yerleştireceklerini biliyorlardı. Bir temizlik bezi ile yüzümü sildiler, iki bardak su

içirdiler, rahat nefes alabileyim diye başımın altına iki yastık koydular, boynumun etrafına dikkatlice havlu sardılar. Birkaç dakika sonra dinlenmiş haldeydim, eski tişörtümü torbamdan çıkarttığım yenisi ile değiştirdim. Hiçbir soru sorulmadı, hiçbir şey söylemek gerekmedi.

Etrafta dolanıp duran kalabalığın içinden Salah, birdenbire bu kurtarma operasyonunu sevk ve idare eden kişi olarak sivrilmişti. Herkesi yatağın etrafından uzaklaştırdı, anlaşılan burası onun bölgesiydi.

"Onu tanıyorum" dediğini duydum, koğuştakilerle tartışıyordu. Operasyonun başında olma yetkisini buradan alıyordu işte.

"Seni tanıyorum" dedi, çarpık çurpuk dişlerini ortaya çıkartan bir gülümsemeyle.

Sonra durumu fark edip ağzını kapattı, yatağa doğru yaklaşan birine parmağı ile gelmemesi için bir işaret yaptı, buranın onun bölgesi olduğunun altını bir kez daha çiziyordu.

"Bırakın dinlensin."

Başını bana doğru çevirdi ve yeniden gülümsedi. Eksik dişi yoktu, ama dişleri birbirinden çok ayrıktı. Dişleri çeşit çeşit, türlü türlüydü. Avucunu şefkatle yanağıma koydu, saçımı kulağımın arkasına attı. Gözümde bir gözyaşı damlasının sıcaklığını hissettim.

Kim olduğumu, bana ne olduğunu kimse sormadı. Salah neşe içinde, doğrudan gözlerimin içine baktı. Onu nereden tanıdığımı unutmuş muydum?

"Bir şeye ihtiyacın var mı, *khalu*?"

Kürtçe, kardeş, yoldaş anlamına gelen kelimeyi kullanmıştı. Yüzünden pek belli olmuyordu, ama daha sonradan öğreneceğim üzere, yirmili yaşlarının başındaydı. Erken dökülmüş ve çabuk beyazlamış saçları nedeniyle kafası olduğundan ufak görünüyordu. İyi olduğumu anlatmak için kafamı birkaç kez salladım. Beni battaniyenin altına iyice sokuşturup sarmaladı, koğuşun öteki ucundaki kendi köşesine gitti, alanı kontrol etmekten vazgeçip, meraklı yeni koğuşa arkadaşlarımın beni ziyaret etmesine

izin verdi. Oturduğu köşeden dikkatli gözlerle beni kolluyor, ötekilerin beni yormasına izin vermek istemiyordu.

Pazarlık yapma ihtimali yoktu; o gece Salah'ın yanında uyuyacaktım. Üç buçuğa dört metrelik koğuşta kalan kırk kişi için yeterince yer yoktu zaten. Sağa sola dönmeden, bütün gece boyunca sadece bir tarafa kıvrılıp yatmak acı veriyordu. Nefes almak güç, uyumak imkânsızdı. Salah, battaniyemi kendi tarafındaki duvara kadar iyice yaydı, kendininkini de benim battaniyemin yanına yerleştirdi ki böylece kimse benim alanımı ihlal edemeyecekti.

Uyuyamıyordum, bilincim gelip gidiyordu. Nefes alıp vermenin sancısı bir yana, bir de tekrar uyanamama korkusu, uykuya dalmamı daha da zorlaştırıyordu. Salah arada sırada kalkıp bir şeye ihtiyacım olup olmadığını soruyor, hayır yanıtını alınca yeniden yatıyordu. '*Bir şeye ihtiyacın var mı?*' aslında, '*bir bardak su istiyor musun?*' demekti. Çünkü koğuşta kimse –rahatlatan bir sırt masajı hariç– başka hiçbir şey veremezdi.

Salah koruyucum olmuştu, susayınca suyumu veriyor, isteyince sırtıma masaj yapıyor, çamaşırlarımı yıkıyor, bana tuvalette yardımcı oluyor, bütün itirazlarıma rağmen beni sırtına alıp on dakikalık havalandırmalara çıkartıyordu.

"Güneşe ihtiyacın var. Güneş seni iyileştirir" diye ısrar ediyordu. Hep kısa cümlelerle konuşuyordu, asla karmaşık düşüncelerden söz etmiyordu. Çok net bir "yakın olanlar-uzak olanlar" ayrımı vardı kafasında. Yakınlık duyduklarına karşı ısrarcı davranıyor ve onların yanında kendine güvensizmiş gibi görünürken, uzak olanlara karşı ise keskin doğru ve yanlışları olan, kendine güvenli bir insan tablosu çiziyordu.

Başkalarını rahatlatmak dışında bir diğer tutkusu da saatiydi. Koyu yeşil kocaman bir ekranı, her iki yanında büyük plastik düğmeleri ve eskimiş siyah plastik kayışı olan, son derecede çirkin Citizen marka elektronik bir saat takıyordu. Saat, dakika ve saniyeyi gösteren eski model akrep ve yelkovanı vardı üzerinde.

"Bak, gerçek değil bunlar, istersem gizleyebiliyorum" dedi, büyük siyah düğmelerden birine basarak. "Dünyanın beş farklı yerindeki saatleri de görebiliyorsun" diye eklędi, gözleri parıldıyordu. "Denemek ister misin, khalu?"

"İyi de niye beş ayrı saat diliminde yaşayalım ki?"

"Tam şu anda Londra'da saat kaç bilmek istemez misin? Görüyorsun işte, dünya hızla değişiyor! Birkaç yıl önce böyle şeyler insanlara hayal gibi gelirdi, şimdiyse tam avcumun içinde tutuyorum."

O kadar şevkle konuşuyordu ki, şu anda Londra ya da New York'ta saat kaçmış umurumda değilmiş gibi davranamazdım. Saatini göğsüne sürüp temizledi ve yanıma geldi.

"Bak, iki farklı hafızası olan bir hesap makinası da var. Göstereyim."

Bir tuşa işaret, öteki tuşa da başparmağı ile bastı. Biraz huzursuzlandı, kulakları kızardı, mırıldanmaya başladı. "Bazen... işte! Neyse, hangi tuşla hesap makinasına geçiliyor unuttum."

Sonra birdenbire, benim battaniyeyi kafamıza çekiverdi. "Ama en güzel özelliği gece ışığı." Bir başka tuşa bastı ve zifiri karanlık da bile saati görmenin ne kadar kolay olduğunu bana gösterdi.

"Gecenin bir yarısı dağdayken çok işe yarar, üstelik fener gibi de kullanabilirsin."

Koğuşta ışıklar sürekli açık olduğundan, saatin gece saati özelliği biraz gereksizmiş gibi geldi. Nefes alıp vermem giderek zorlaşıyordu ve zifiri karanlıkta Paris ya da New York'ta saatin kaç olduğunu ya da battaniyenin altında hesap makinasının nasıl çalıştığını göstermeden önce onu durdurmam gerekiyordu.

Salah genelde saati koluna takmıyor, elinde gezdiriyor, saatle kendini eğlendiriyor ya da saatin başka özelliklerini keşfetmeye çalışıyordu. Yeni bir özellik bulduğunu hatırlamıyorum, ama sürekli saatle oynayıp duruyordu. Gecenin bir yarısı battaniyesinin altında ne zaman bir kıpırdanma olsa, Salah'ın mastürbasyon yapmadığını ki aslında genelde şüphelenilen şey bu olurdu, dağlarının karanlığında saatin kaç olduğuna baktığını herkes bilirdi.

Karanlıkta zırt pırt saate bakması yüzünden pili kısa sürede bitireceğini söyledim ona.

"Bu pillerin ömrü sonsuz" diye yanıt verdi kendinden çok emin bir şekilde. "Hiç bitmiyorlar."

Saatin bütün o karmaşık özellikleri içinde en çok, ekrandaki her şeyin kaybolmasına yarayan düğmeyi seviyordu.

"Bak" dedi, "hepsi gitti, ne gün, ne rakamlar, hiçbir şey kalmadı." Saatin boş ekranını yüzüme dayadı. "Böyle saatlerin yapıldığı bir ülkede yaşamak istiyorum."

Sonra kendi devrimci gündemini açıkladı.

"Biz niye böyle saatler yapamıyoruz?" diye çıkıştı. Çok nadiren ciddi ciddi konuşurdu ve bu da o anlardan biriydi; sesi titriyordu.

Saat onun ilgi odağı olmuştu. Köy hayatına duyduğu nostaljiyi –dağların tepelerinde geçirilen geceler ve adaletsizliğe karşı verilen mücadele– aklındaki toplum ütopyası –herkesin onunki gibi bir Citizen saate sahip olduğu, bu saatlerin yerli malı olarak üretilip, adil bir şekilde dağıtıldığı bir ülke– ile birleştiren bir şeydi saati.

"Mevzu saat değil" diye itiraf etmişti bir keresinde bana "o sadece bir sembol."

"Açıklamak zorunda değilsin" dedim.

"Hayır" dedi. Bu kadar sert konuştuğunu bir daha da duymadığım. "Bırak da lafımı bitireyim. Saati, ağabeyim dağa çıkmadan önce verdi bana." Bir an duraksadı ve sonra devam etti, "Ağabeyimi en son o zaman gördüm.

Heyecandan konuşamadı önce, sonra kendini toparladı.

"Benim için önemli olan bunun gibi, çok ileri seviyede şeyler üretebilen bir toplumun kurulması."

Sesi, düşüncelerimin arasında kayboldu gitti. Birdenbire, o anda Paris'te saatin kaç olduğunu öğrenmek istedim.

İlkbaharın son günlerinden biriydi, avluda, parıldayan güneşin tadını çıkartıyordum, diğerleri daireler çizerek volta atıyordu. Salah yanımda, rutin olarak yaptığı gibi, yüz şınav çekiyordu.

Bir gardiyan avluya gelip Salah'a seslendi. "Acele et, eşyalarını topla."

Salah'ın dudakları morardı, yüzü korkudan kirece döndü. Gülümsemeye çalıştı, ama başaramadı.

"Ben de onunla gidebilir miyim?" diye sordum gardiyana. "Koğuşa geri dönmek için yardımına ihtiyacım var."

Salah'ın yüzüne bir parça renk geldi.

"Buraya kadarmış, khalu" dedi Salah, bileğimden tuttu, koltuğumun altına girip ayağa kalkmama yardım etti.

Titriyordu. Bu kez kim kimi taşıyordu belli değildi.

Konuşmadan koğuşa geri döndük. Birkaç ay önce idam cezasına çarptırılmıştı ve üst mahkemenin nihai kararını bekliyordu.

Koğuşa dönünce, etrafına şöyle bir baktı, yanına ne alacağını düşünüyordu. İnsanın neye ihtiyacı olurdu ki böyle bir durumda? Elbiselerini aceleyle torbaya tıkıştırdı, ben de fermuarı çekmesine yardım ettim. Yanakları solmuştu yine.

Torbayı tekrar açtı ve içinden daha önce hiç görmediğim el yapımı işlemeli bir şapka çıkarttı. Siyah beyaz Kürt takkesini bir süre yüzüne doğru tuttu ve bana vermeden önce öptü.

"Beni hatırlaman için küçük bir şey."

"Kes artık saçmalamayı" diye bağırdı gardiyan koridordan. "Yaradan'ın karşına çıkıp hesap verme vakti geldi" dedi soğukkanlı bir şekilde ve öteki mahkûmlara derhal tuvaleti boşaltmalarını emretti.

"Bu *sende* kalsın" dedi Salah. Saatini çıkarttı, avucuma koyup kapattı.

Tek bir kelime bile etmedim.

Yine gülümsemeye çalıştı ve gitti.

O gece herkesten kaçmak istiyordum. Dağlara gitmek istiyordum, o derin karanlığın içine saatin kaç olduğuna bakmak istiyordum. Büyük siyah düğmeye bastım, ama hiçbir şey olmadı. Sonra karanlıklardan çıkıp geri geldim, saatin dijital kadranındaki rakamlar, yelkovan, akrep, gün, hepsi kaybolmuştu.

So Pocht Das Schicksal An Die Pforte

28 Haziran doğum günümdü; siyasi mahpusluğumun üçüncü yılı.

Çocukluğumda bu günün herhangi bir önemi yoktu, zira ne bir peygamberin ne de bir liderin doğum gününe denk geliyordu. Bildiğim kadarı ile hiçbir bir takvimde de yeni yıl başlangıcı falan değildi. Ama 1981 yılında, o gün patlayan bir bomba ile doğum günüm gizli kaldığı yerden gün ışığına çıktı. Bir terör örgütü, iktidardaki İslam Cumhuriyeti Partisi'nin genel merkezinde düzenlenen kongresi sırasında kürsünün altına bomba yerleştirmişti. Patlamada, aralarında bakanlar, milletvekilleri ve parti liderlerinin de olduğu, en az 150 kişi ölmüştü. Bombayı patlatanlar belli ki bu kadar büyük bir kıyım olacağını öngöre-

memişti. Etrafta dolaşan dedikodulara göre, bombalama haberi Devrim Muhafızları garnizonuna ulaştığında, askerlerin büyük bir kısmı, yeni rejimin sonunun geldiği korkusuyla görev yerlerini bırakıp kaçmıştı. İddialara göre, komutanlar gece boyunca teslim olmak için pazarlık yapmış, bakanlarının çoğunu kaybeden hükümet de topluca istifa etmeyi düşünüyordu; böylece iktidara başka devrimci güç gelirse, yaşanacak yeni bir şiddet dalgasından paçayı sıyırabileceklerdi.

Dedikodulara pek kulak asmam, özellikle de bu türden olanlarına. Fakat dedikodular genellikle yaşanan bir olayın yarattığı etki ile ilgili bazı ipuçları verir. Burada öneli olan şey şuydu; bombalama ile birlikte siyaset oyunun ve iktidar mücadelesinin şekli değişmişti. Hükümetin, muhaliflerin siyasi faaliyetlerini farklı araçlar kullanarak baskı altına almaya, sindirmeye ve etkisiz kılmaya çalıştığı günler artık geride kalmıştı. Bundan sonra çeteleri göstericilerin üzerine saldırtamayacak, genç insanları dövdürüp, bıçaklatamayacaktı. Muhalif bir parti, *Mücahidin-i Halk,* Halkın Mücahitleri, artık açıktan rejime savaş ilan etmiş ve dava uğruna toplu katliamlara girişmekten imtina etmeyeceğini göstermişti. Bombanın asıl hedefi, büyük güce sahip, önemli kararlara imza atan, hitabet yeteneği güçlü, Yüksek Mahkeme Başkanı Ayetullah Beheşti'ydi. Muhalifler, üst düzey bir hükümet görevlisine ilk defa suikast düzenlemiyordu. Fakat Beheşti öyle sıradan biri değildi; hem ülke içi hem de uluslararası siyasette kilit rol oynuyordu. O dönemde birçok insan, siyasi kararları alan beynini, en kurnaz stratejistini kaybederse, işte o zaman rejimin güç kaybına uğrayacağını düşünüyordu.

28 Haziran 1981'den beri ülke yas havasındaydı ya da daha doğrusu *yas tutmaya zorlanıyordu.* En basit bir neşe tezahürü, küçük bir gülümseme, mutlu bir yüz ifadesi ya da yolda keyifli keyifli yürümek bile başkaldırı olarak görülüyordu. Çok geçmeden, her yıl 28 Haziran'da, ağzımızı açmamamız, şeytana uyup gülmememiz gerektiğini öğrenecektik.

Tarihi açıdan bir önemi olsun ya da olmasın, işte yine yaş günüm gelip çatmıştı; 24'üme giriyordum. Yaşla ilgili takıntım yoktu, ama benim için önemli bir yaş günü olacaktı, çünkü bunun en son yaş günüm olacağını düşünüyordum. Bunu fark etmeme rağmen üzgün değildim. Genelde kötümserimdir, fakat benim tanıyanlar kesinlikle öyle olduğumu düşünmez. Bunu anlayabiliyorum ama bir paradoks olarak görmüyorum. Hayatın bize vaat ettikleri karşısında abartılı bir iyimserlik içinde olanların aslında gerçek anlamda umutsuz kişiler olduğunu düşünüyorum. İnsanın kendi içinde mutlu olması onu çaresiz durumlara karşı hazırlar.

Bunun en son yaş günüm olduğunu düşünmemin, karamsarlığım ile bir alakası yoktu. Ama yirmi iki ve yirmi üçüncü yaş günlerimde de aynı şekilde hissetmiştim. İdam cezasına çarptırıldığımdan beri, mahkemeden sonraki bütün yaş günlerimin gerçekten de son yaş günüm olduğunu düşünmüştüm. Ama bu sene, yirmi dördüncü yaş günümde böyle düşünmemin için sağlam bir gerekçem vardı; hayati organlarıma da yayılan kanser.

Allah'tan o gün sabah, ağzından salyalar saçılan Kemal de dahil olmak üzere herkes hâlâ uyuyordu da –sadece, ortak kullandığımız battaniyeden bozma yastığımıza bulaşıp, sert yünü yumuşattığı için bu salyalara tahammül edebiliyordum– umutsuzluk felsefesi üzerine kendi kendimle yaptığım sohbeti kimse görmemişti. Kemal beni insanlara umut dağıtmakla suçlardı. Ona kaç kere, kendim için de aynı şeyi yapmak, kendime umut aşılamak, istediğimi söylemek istemiştim. Ama bu çok acımasızca olurdu.

Koğuştaki balık istifi yatma düzenini görebilenler, uykusuzluktan mustarip birkaç kişi ve bir de bendim. Üç buçuk metreye dört buçuk metrelik bir alana, kırk beş adamı dört sıra halinde tıkış tıkış yerleştirebilmek tam bir mimari başarıydı. Koğuşun öteki ucunda oturan diğer iki kişi yeni gelmişlerdi ve ara sıra gülümsüyorlardı. Bir tanesi, ellerini başının arasına almış, yılgınlık ve yorgunluk yüzünden çıkardığı sesleri bastırmaya ça-

lışıyordu. Öteki ise alnını dizlerine yaslamış, gözlerini kapamış, anlaşıldığı kadarı ile hiçbir şey düşünmemek için uğraşıyordu. Bugün keyifleri biraz yerindeydi, bana birkaç kere el salladılar. Yaş günüm olduğunu biliyorlar mıydı? Umurlarında mıydı?

Birisi konuyu açacak sonra herkes heyecanlanacak ve yas tutulan bu günde yaş günü kutlaması için planlar yapacaklar, diye endişeleniyordum. Benim yüzümden kimsenin cezalandırılmasını istemiyordum. Görüldüğü kadarıyla kimse o gün benim endişelerimi paylaşmıyordu. Yaş günümün ne kadar önemsiz olduğuna dair kendime söylediğim onca şeye rağmen Allah'ın tek bir kulunun bile yaş günümden bahsetmemiş olması beni incitmişti. En azından yaş günüm olduğunu bildiklerini, ama herkese yaptıkları gibi benim için de bir yaş günü düzenleyemedikleri için üzgün olduklarını söyleyebilirlerdi. Acaba birinin doğum günü yine böyle resmi bir trajediye denk gelse kutlar mıydım, diye düşündüm. Eğer o insanı mutlu edecekse, bunun bedelini ödemeye razı olurdum, diye düşündüm. Sevgili yoldaşlarının mutluluğunu, birkaç kırbaç darbesinden çekindikleri için feda edecek kadar korkaklar mıydı? Bunun hayatımdaki en son yaş günü olduğunun farkında mıydılar?

Bu yüzden üzülüyor olmam garipti. Çünkü yaş günlerinden hoşlanmazdım, utanç verici ve sahte bulurdum. Önemsediğim bazı özel günleri kutlamayı severdim ama doğumla ilgili şeyler beni ilgilendirmiyordu. Anne babamın benim doğum günümü kutlamaya hakları vardı; neticede çocuk yapma işini onlar kotarmıştı. Ama ya arkadaşlarım ve yoldaşlarım? Ya da ben? Aklı başında biri neden böyle bir şey yüzünden cezalandırılma riskini alsın ki? Bunun cesaretle falan bir alakası yoktu.

Cuma günüydü; koğuş arkadaşlarım için, benim yaş günümden daha önemliydi bir gündü belki de. Cuma herkesin doğum günüydü. Sorguları yapanların ofisleri kapalıydı, o yüzden de gardiyanın ağzından isminiz çıkacak diye korkmanıza gerek yoktu. Aslına bakılırsa, kimse adınızı soyadınızı ağzına almasa, hapishaneler o kadar da kötü bir yer olmayacaktı hani. Herkesin

bildiği bir gerçekti bu; isminizi duymanız nahoş durumların habercisiydi.

Bizim hücredeki propaganda yayınları yapılan kapalı devre televizyon, Cuma günleri sabah ondan akşamın geç vaktine kadar, bir eğlence kutusuna dönüşürdü. Günün en önemli olayı da, öğleden sonra saat bir gibi acayip bir vakitte gösterilen filmdi. Çok münasebetsiz bir saatti bu, zira genelde yirmi dakikalık tuvalet molasına denk gelirdi. Diğer koğuşlardan gelen seslerden anlaşılıyordu ki şanslı günümüzde değildik. İşemeye saat birde, yani tam da film başladığı zaman gidecektik. Kimse filmin başını kaçırmak istemiyordu. Tuvalete gitmek için en uygun vakit filmin ortasıydı, çünkü konunun ne olduğunu o vakte kadar anlamış oluyordunuz ve filmin sonunu da kaçırmıyordunuz.

Tuvalette hep biraz daha fazla kalmak için uğraşırdık-bağırsaklardaki büyük bir hareketlilik için bir dakikalık süre tamamen yetersizdi- ama Cuma'ları film zamanı, yani günde üç kere yaptığımız tuvalet ziyaretinin ikincisinde, işimizi rahatça, yarı sürede halledebiliyorduk.

Kapıya vurma sesinin, ardından da gardiyanın "tuvalet" diye bağırdığını duyduk.

Koğuş arkadaşlarım, pijamaların paçaları sıvanmış, bir elde terlikler, öteki elle penislerin ucu tutulmuş bir vaziyette, gardiyanın, baraj patlayıp koğuşu sular seller basmandan, kapıyı açmasını bekliyordu.

"Yirmi dakika" dedi gardiyan, Cuma gününe has o tembel ve ağır ses tonuyla.

Patlamak üzere olan mesaneyi boşaltmakla film izlemek arasında tercih yapmak hiç de zor değildi. Kitle iki sıra halinde, hızlıca ama düzenli bir şekilde kapıya hücum etti. Kemal'in arkasındaydım, tuvalete doğru yavaş yavaş yürümeme yardım ediyordu. Koğuş arkadaşlarıma ne kadar mahkûm olduğumu hatırlatan bu anlardan nefret ediyordum. Ayağa kalkmak, yürümek giderek daha da zorluyordu beni. Tek sorun ağrılar değildi; bacaklarım, kırk kiloya düşen vücudumun ağırlığını bile

kaldıramıyordu. Kısa boyluydu Kemal ve bu yüzden de bu işe en uygun kişi o değildi aslında, ama umut tankını doldurmasını biliyordu – kendi kendine; hayat hapishanede bitmez, başkalarına burada da iyilik yapabilirsin, diyordu ya da insanların okuyunca nefret ettiği ama çok zor durumlarda bir şekilde işe yarayan o basmakalıp lafları tekrar edip ediyordu.

Dört aydır bu durumdaydım, gardiyanlar tuvalete yavaş yavaş gitmeme ses çıkarmıyorlardı, hatta görevimi ifa ettikten sonra ötekileri beklemeden koğuşa geri dönmeme ve bu sırada birinin bana yardımcı olmasına da bir şey demiyorlardı. Ayrıca tuvalette bir dakika kalma kuralından da muaftım. İleri derecede kanserin sağladığı bazı avantajlar vardı; mahkûmlar arasında aristokrat sınıfına yükseltmişti beni.

İşimi bitirdikten sonra, şimdi adını hatırlamadığım koğuş arkadaşlarımdan biri, beni geri götürmek için gönüllü oldu. Kimse itiraz etmedi! Kemal ya da başka biri bana sinyal çakıyor mu diye etrafa söyle bir bakımdım. Öyle olsaydı "sağ ol, beklerim" diyecektim. Ama hayır. Göründüğü kadarı ile Sovyet yanlısı partiye üye biri beni koğuşa geri götürecekti. Adamın adını unutmuştum ama siyasi parti bağlantılarını da görmezden gelemezdim. Bu insanları getirip bizim koğuşa koydukları için zaten hükümete kızgındım.

Ayakta durmanın verdiği acı yüzünden ister istemez kuzu gibiydim. Tek bir kelime bile etmeden sağ kolumu boynuna doladım ve vücuduna yaslandım, böylece hazır olduğumu söylemiş oluyordum.

Kapıya yavaşça vurdu ki bu da gardiyanlara haber verme konusunda pek de deneyimli olmadığını gösteriyordu.

"Daha sert" dedim kısa ve net bir şekilde, bu düzenlemeden duyduğum hoşnutsuzluğu gösterir bir şekilde. "Ben bile kapıya vurduğunu duymuyorum."

Bu kez kapıya sertçe, dört kez üst üste vurdu. "*So pocht das Schicksal an die Pforte*" dedi gülerek.

"Ne?" diyerek kafamı çevirdim, tepemde burun deliklerini ve keçi sakalını görüyordum (aman, ne kadar da değişik!)

"Rusça mı?" Bu laf ağzımdan çıktı mı yoksa kendi kendime mi düşünüyordum fark etmedim.

"Almanca" dedi.

Lafının arkasını getiremeden kapı açıldı.

"Koğuşa döndüğünüzü bütün hapishaneye duyurmak mı istiyorsun?" diye bağırdı gardiyan ve tuvaletten çıkmamıza izin verdi.

"Almanca, İşte kader kapıyı böyle çalar, demek. Beethoven'ın Beşinci Senfonisi" diye fısıldadı kulağıma, birlikte yavaşça koğuşa doğru yürürken.

"Rusça sanmıştım" dedim, önyargımı itiraf ederek.

"Şaşırmadım" dedi candan bir tavırla "Ve güneşli günlerde yanıma şemsiyemi de alıyorum" diye şaka yaptı. Üyesi olduğu partinin Rusya'ya körü körüne bağlılığı ile dalga geçmemize gönderme yapıyordu: *Eğer, Sovyet yanlısı bir komünisti Tahran'da güneşli bir günde elinde şemsiye ile görürseniz bilin ki Moskova'da yağmur yağıyordur.*

Kavga çıkartmak istemediği belliydi.

"Yaş günün olduğunu biliyorum ve bizim de sana bir hediyemiz var" dedi gardiyan kapıyı arkamızdan kapatınca.

"Biz" lafını duyduğum anda, beni koğuşa onun götürmesinin, planın bir parçası olduğunu anladım.

"Beethoven sevdiğini biliyoruz. Arkadaşlara, yaş günü hediyen olarak Beşinci Senfoni'nin birinci kısmını çalabileceğimi söyledim."

"Ama film birazdan başlayacak" dedim, kafa karışıklığından kurtulmaya çalışıyordum. "Biliyorsun, herkes filmde neler olup bittiğini anlatmamı isteyecek benden."

"Merak etme, anlarlar zaten" dedi, "*senin için neyin iyi olduğunu sen bilmezsin*" diye çocuk azarlayan bir yetişkin edası ile. "Hazır mısın?"

Yüzü rahatsız edici bir biçimde benimkinin dibine kadar girmişti. Yüzümü yan tarafa doğru çevirip, başımı salladım; "Evet."

"*Ha ha ha haaam...da da da daaam...*" İşte, Beethoven'in Beşinci Senfonisi'ni söylemeye başlamıştı.

"En sevdiğin orkestra şefi kim?" diye sordu birdenbire, ilk iki ölçüden sonra durarak.

Cevabımı beklemedi.

"Von Karajan'ın abartıldığını düşünüyorum, benim en sevdiğim Beşinci Senfoni yorumu Carlos Kleiber'in, Viyana Senfoni Orkestrası ile birlikte 1975'te yaptığı kayıt" dedi, Almanca kelimeleri telaffuz ederken de havasını atıyordu.

Bu adam benden de deliydi.

"İlk cümledeki üç sol ve mi bemol ile ikinci cümledeki üç fa ve re seslerini kesinlikle birbirlerinden farklı çıkartman gerekir" diye devam etti.

Dediklerinden zerre bir şey anlamıyordum, batasıca şarkıyı yorum katmadan söylemesini istiyordum sadece. Neticede bu bir hediyeydi ve hediye neyse, nazik bir şekilde kabul etmek durumundaydım.

"Kleiber'i severim, çünkü açılıştaki ilk iki cümleyi birbirinden çok net bir şekilde ayırır. İlk cümle, birbirine bağlanan dört nota olarak çalınır, ama ikinci cümlede her nota ayrıdır; uhrevi, ikili ikili gruplar halinde çalınan uzatılmış re'lerden oluşur." Yani ikinci cümledeki notaları *ba ba ba baam* diye söylüyordu, birinci cümledeki *ha ha ha haam* yerine.

Benim için ilginç olan şey ise Kleiber'i Kondrashin'den daha çok sevmesi ve hatta Viyana Filarmoni'yi Moskova Filarmoni Orkestrası'na tercih etmesiydi. Acaba yanlış mı düşünüyorduk; Sovyet yanlıları sorgusuz sualsiz Kremlin'deki efendilerini dinlemiyor olabilir miydi?

"En sevdiğim tarafı ise" diye devam etti, bunun müzik dinletisi olmadığını unutmuştu, "Beethoven bu eserde, boş işlerle uğraşmadığını gösteriyor. Mesajını doğrudan veriyor. "*Uyan artık!*" diyor."

"Ayaktayım zaten" diye gülümsedim. "Bugün hangi film var, bakabilir miyim?"

Hayal kırıklığına uğratmıştım onu, yüzünden belli oluyordu.

"Eserin geri kalan kısmını dinlemek istemiyor musun?" Televizyonu açtı ve sesini kıstı.

"Elbette, evet, evet" dedim, daha heyecanlıymış gibi görünmeye çalışarak.

Senfoniye devam etti, ağzıyla yaylıları, genziyle üflemelileri, boğazdan çıkarttığı sesle timpani ve tahta nefeslileri çalıyordu. Bu sefer konuşmadı, müziğin konuşmasına izin verdi. Hatırladığım kadarı ile Kleiber'in 1975 yorumuydu.

"Bu da ilk bölümün tam ortasındaki obua solosu." Yine performansını yarıda kesmişti. "Beethoven bu ufak bölümü işsiz bir obuacı arkadaşı için yazmış, böylece arkadaşı orkestrada solo çalabilmiş."

Başımı salladım ve parçaya devam etmesini istediğimi belirten bir hareket yaptım.

Lütfetti.

Onu dinliyordum, ama gözüm bir yandan da televizyondaydı. Anons yapıldı. Sırada: Pazar Günleri ve *Kibele*; *öksüz bir kız ve şarapnelle yaralanan bir gazinin ilişkisi.*

"İşte, Beethoven tam burada, ilk bölümün sonundaki o fırtınalı finale doğru yükseliyor" dedi.

Kapı aniden sert bir tekmeyle ardına kadar açıldı.

"Siz ikiniz burada ne arıyorsunuz?" diye bağırdı nöbeti yeni başlayan gardiyan.

Odanın bir köşesinde oturuyorduk, koğuş arkadaşımın dudakları neredeyse kulaklarıma değiyordu; suçüstü yakalanmış gibi hissettik. Ona ne diyebilirdik ki? Koğuş arkadaşımın Beethoven'in Beşinci Senfonisi'ni kulağıma fısıldadığını mı?

"Hiçbir şey" dedik ikimizde aynı anda, Kemal benden uzaklaşmıştı. "Yere uzanmasına yardım ediyorum" diye de en makul bahaneyi ekledi.

"Herkes tuvalette değil mi?" dedi gardiyan, daha yakından bakmak için koğuşun içine yürüyerek. "Siz ikiniz koğuşta ne yapıyorsunuz?"

Bize doğru yaklaşınca, 2'inci blok 6'ıncı koğuşta kaldığım günlerden hatırladım onu; sadistçe davranan, gaddar, yaşlı bir adamdı.

Kleiber, adama hasta olduğum için tuvaletten erken dönmeme izin verdiklerini falan anlattı.

Gardiyan onu hiç takmadı bile ve tekrar sordu: "Burada ne yapıyorsunuz?"

E biraz önce sana söylemedi mi? dedim içimden.

"Odada ayakkabıyla dolanıyorsunuz" dedim dikkatini başka tarafa çekmeye çalışarak. Ayakkabıları çamurluydu ve bize yakından bakmak için attığı her adımda iz bırakıyordu.

"Ayakkabılarım senin şu koca ağzından bile temizdir" dedi.

Dikkatini başka yöne çekmeyi başarmıştım.

"Burada yemek yiyip, uyuyoruz."

"Kapa çeneni" diye bağırdı, küçük bir torbayı bana doğru tekmeledi. "Sizin burada dua okuyup tövbe etmeniz, af dilemeniz lazım. Buraya semiresiniz diye mi koydular sizi? Uşağınız mı sandınız bizi?

Kleiber bir şekilde ortadan kaybolmuştu, gardiyanla kirli ayakkabıları konusunda takışmaya devam ediyordum.

"Hastaysan niye televizyon izliyorsun?" diye sordu, kusursuz işleyen mantığını gözler önüne sererek.

Tartışma ilerlerken daha bir isyankâr ve umursamaz olmuştum.

"Koğuşumda istediğimi yaparım." Elbette onun hiç duymak istemediği bir cümleydi bu.

Bana saldırmaya başladı, hem bağırıyor hem de bütün gücüyle tekmeliyordu, "Şimdi sana göstereceğim ayakkabılarımın kirini."

Dizlerimi göğsüme doğru çektim, yüzümü korumak için başımı ellerimin arasına aldım, vücudumun geri kalan kısmı-

nı da gardiyanın postallarının insafına bıraktım. Gözümün önüne bir kaza anını getirmeye çalıştım; cenin pozisyonu alıp, çarpışmayı bekliyordum. Çakılıyordum; Beethoven'ın Beşinci Senfonisi'nden, sıradanlığın derinliklerine doğru.

"Anasını siktiğim... Orospu çocuğu."

Teklemeyi kesti sonra.

"Bu defalık seni affediyorum ama bir daha bana bulaşma."

Yürüyüp uzaklaştı, bacağı biraz aksıyordu.

"Beni kandırabileceğini sanma" dedi. Yüzü kızarmış, şakakları ve alnındaki damarlar şişmişti.

Kapıyı çarpıp çıktı, güçlükle nefes alıyordum.

Diğerleri de koğuşa dönmüştü, doğum günü sürprizimi ne kadar beğendiğimi görmek için sabırsızlanıyorlardı. "Filmin adı Pazar Günleri ve Kibele" dedim, kelimeler zorlukla ağzımdan çıkmıştı. "Güzel bir film galiba."

Kemal televizyonu kapattı.

"Bunu kabul edemeyiz" dedi Kleiber.

Revizyonist bir düşünce birdenbire çektiğim acıyı unutturmuştu. Kuzeydeki komşularımızın yayılmacı emelleri olduğu şeklindeki düşüncelerimiz yanlış olabilir miydi acaba? Tek bir parti üyesinin gösterdiği öfke, fikrimi değiştirmem için elbette yeterli değildi.

"Buraya nakledildiğimde" dedi Kleiber, bağırıp çağırmaya başlamıştı, "Hapishane müdürünün bizzat kendisi bize, mahkûmlara saygılı bir şekilde davranılması gerek, demişti. Cezalandırma diye bir şey var elbette, fakat bunlar da hapishane kurallarına uygun olmalı."

Sorun zaten, bunların partisinin rejimin söylediği her şeyi ciddiye alıp inanması değil miydi?

"İyiyim" dedim, öksürünce kan geliyordu. *Çenemi kapamalı, hiçbir şeyi kafamı takmamalıydım.*

"Şikâyet etmeliyiz" dediğini duydum kalabalık koğuştan birinin.

Kimsenin başının belaya girmesini istemiyordum. Eğer bunun gerçekten yapılması gerektiğini düşünüyorlarsa, şikâyet eden ben olmalıydım. Koğuş sorumlusundan kapıya vurmasını ve kapının önünde durmam için bana yardım etmesini istedim.

"Dört kere vur" diye şaka yaptım "ve her vuruş belirgin olsun." Kleiber'e anlattıklarını dinlediğimi ve verdiği hediye için müteşekkir olduğumu göstermek istemiştim.

"Şimdi ne istiyorsun?" dedi aynı gardiyan kapıyı açarken.

"Amirinle konuşmak istiyorum" diye cevap verdim, bu lafların ağzımdan çıktığına inanamıyordum.

"Neyimle?" diye homurdandı. "Ben sadece Allah'a hesap veririm..."

"Ve bir de başgardiyana" diye araya girdim.

Yakama yapışıp beni koğuştan dışarı çekti, bir eliyle beni duvara yapıştırırken ötekiyle kapıyı kapattı. Bıraktığı anda pelte misali yere yapıştım.

Kendimi daha toparlayamamıştım ki geri geldi. Boynuma bir gözbağı geçirip, gözlerimi kapatmamı söyledi. Gözbağımız olmadan koğuştan çıkmamız yasaktı, tabii kurallar değişmediyse; göründüğü kadarı ile değişmemişti. Bir posta daha dayak yersem ölecektim.

Koğuştakilere, boş vermelerini, uğraşmamalarını söylemiştim; beni dinlemeyeceklerdi. Saygı ve yeni kurallar? Bu Sovyet kuklaları, hapishanede işlerin nasıl yürüdüğünü ne zaman öğrenmişler? Biz onlardan daha uzun bir süredir içerde değil miydik? Biz bu insanları, onlardan daha iyi tanımıyor muyduk?

Nefes alamıyordum. Sırılsıklam olmuştum. Soğuktu ve titrememe engel olamıyordum. Dünya yok olup gidiyordu.

Gözlerimi açtım, ama hiçbir şey göremiyordum. Gözlerim bağlıydı ve hapishane müdürünün odasında bir sedyenin üzerinde yattığımı daha sonra fark ettim. Film bitti mi? Merak ediyordum.

"Bu mu o?" dedi bir ses.

Bir cevap duyamadım.

"Üçüncü şubeye götürün, çabuk" başka bir mahkûm hakkında konuşuyorlardı kendi aralarında, "Sorgucusu bekliyor."

Bir gardiyan yanımdan hızlı adımlarla yürüyerek geçti, başka bir mahkûmu bir yere götürüyordu.

Üçüncü şubeye gitmenin düşüncesi bile beni dehşete düşürdü. Üçüncü şubeye gitmek asla hayra alamet değildi; ya davanla ilgili yeni bir ipucunun ellerine geçtiği ya eski bir yoldaşın çözüldüğü ya da yoldaşın senin hakkında yeni bilgiler verdiği anlamına geliyordu. Kötü haberi bugün başka birinin alması beni rahatlatmıştı, bu ayıp bir şeydi ama öyle hissettim. Onu, üçüncü şube lügatında "bodrum" denilen yere, "yeniden intibak etmesi için" indireceklerini biliyor muydu acaba?

Bir şeyler yapıp onlara burada olduğumu hatırlatmam gerekiyordu.

"Bir bardak su alabilir miyim?" diye sordum.

"Sen hâlâ ölmedin mi?" diye cevap verdi biri.

Plastik bir bardak parmaklarıma dokundu ve bir el bardağı dik tutmama yardım etti. Suyu mideye indirip bir bardak daha istedim.

"Amirle görüşmek istiyordun değil mi?" dedi bardağıma suyu boşaltırken.

Bu noktadan sonra artık geri dönüş yoktu.

"Evet" dedim süklüm püklüm. Cevabımı duymadığını umut ediyordum.

"Evet, sorun nedir?"

O deli gardiyan hâlâ buralarda mıydı yoksa mesaisi bitmiş miydi, bilmem gerekiyordu. Günlerden hâlâ cuma mıydı?

"Saat kaç?" Stratejimi belirlemek için biraz zaman kazanmam lazımdı. *Vazgeçip, her şeyin bir yanlış anlamadan ibaret olduğunu mu söylemeliyim yoksa "yeni" kuralların nasıl işlediğini görmek için bir deneme mi yapmalıyım?*

"Saat iki" diye cevapladı sakin bir sesle, sanki aklımı toparlamam gerektiğini anlamış gibiydi.

"Cuma mı?" diye sordum, daha bir güvenle.

"Evet, cuma öğleden sonra." Çok yavaş bir şekilde konuşuyor, söylediği her şeyi anladığımdan emin olmak istiyordu. "Çok uzun zamandır dışarıda değilsin" dedi, benimle ilgilendiğini göstermeye çalışıyordu. "Konu neydi?" müdürün sesini tanımıştım.

Odada başkalarının da olduğunu hissedebiliyordum, ama hemen yanı başımda duran birini mi suçlamak üzereydim acaba, bundan emin değildim. Yeniden tekme tokat girişmesinden korkuyordum, bütün vücudum bir şey söylememem için dilime hâkim olmaya çalışıyordu.

"Aylardır bu koğuştayım" diye söze başladım dikkatli bir şekilde. "Tuvalette işim biter bitmez hemen koğuşa geri dönmem gerektiğini bütün gardiyanalar bilir. Ayakta duramıyorum."

Bu girizgâhın ardından şikâyet konusuna nasıl girebileceğimi düşünüyordum.

"Senin durumunu biliyorum, gardiyanlara bu düzenlemeye riayet etmeleri yönünde talimat verdim" dedi müdür sakin bir şekilde.

Daha rahat nefes alıyordum; kelimenin hem mecazi hem de gerçek anlamında. Soluk soluğa kalmadan cümlelerimi bitirebilecekmişim gibi geliyordu artık.

"Bugün" diyerek hücuma başladım, "Gardiyanlardan biri, diğer koğuş arkadaşlarımla tuvalette olmadığım için, bana koğuşta saldırdı."

Saldırının ayrıntılarını anlattım, sözümü hiç kesmeden dinledi beni. Kleiber'i tamamıyla olayın dışında bırakmıştım. İkimizin ne yaptığına dair herhangi bir soru sorulmasına fırsat vermek istemiyordum. Dalga geçildiğini duyabiliyordum zaten.

Anlattıklarımdan çok etkilenmediğini, onu sarsacak başka şeyler beklediğini anladım. Hapishaneler devrimden birkaç ay sonra yeniden açıldığından beri şiddetle ilgili hikâyeler de sıradan hale gelmiş, hapishaneleri müzeye çevirmek gibi fantastik fikirler de ortadan kalkmıştı.

"Ve..." dedim, sesime daha güçlü bir hava katarak. Böylece çektiğim acıların daha etkileyici olacağını düşünüyorum, " anneme hakaret etti, birkaç ay önce vefat eden babama sövdü."

"Ruhu şâd olsun" dedi müdür, nihayet beni dinlediğini göstermişti.

"Böyle bir şey yapabilir mi?" diye sordum. Bunu söylememin etkili olacağını fark etmiştim o anda. "Annem hakkında ne biliyor ki? Annem babam hakkında böyle saygısızca konuşma hakkını nereden alıyor? Ben suçluyum, kabul ediyorum ve bunun bedelini de ödüyorum. Ama babamı daha yeni kaybettim, belki acıdan..."

Sesim titriyordu ve artık şov mu yapıyordum yoksa boğazım gerçekten mi düğümleniyordu emin değildim.

"Ne dedi sana?" diye sordu, konuyla daha da yakından ilgileniyordu.

"Tekrar edemem."

Gardiyanın geçirdiği öfke nöbetinin sonunda ağzından çıkan "orospu çocuğu" lafı, beni ağzımdan kan gelene kadar bütün gücüyle tekmelemesinin önüne geçmişti.

"Tekrar edemem" dedim yeniden.

Yürümeme yardım etti ve beni masanın arkasındaki sandalyeye oturttu. Önüme bir form koydu, gözbağımın altından forma bakıp doldurmamı istedi. *İsim... tarih... koğuş numarası... Hapishane... vesaire vesaire.* "Hâkime verilmesi için bu formu doldurman lazım" diye açıkladı. "Ondan sonra gardiyanın alacağı cezaya karar verecek. Hiç kimse insanların ana babasına hakaret edemez. Ama mahkeme kararı olmadan da bir şey yapamayız."

Sonra yavaş yavaş yürüyüp uzaklaşmaya başladı.

Şaşkınlık içindeydim. Kendimi nasıl aptal durumuna soktuğumu görmek istiyorlar, diye düşündüm.

"Ana babaya hakaretin cezası" dedi bir an için durup dönerek, "Senin vuracağın yirmi kırbaç."

Bu bir şakaydı galiba. Kalemi kâğıda değdirdiğim anda, odadaki herkes kahkahalarla gülmeye başlayacaktı herhalde.

Elimde kalem, öylece oturuyor, nasıl bu duruma düştüğümü, onurumu azıcık da olsa koruyarak koğuşa nasıl geri dönebileceğimi düşünüyordum.

"Onu affetmen lazım" dedi arkamdan gelen bir ses, "Yaşlı, sinirlerine hâkim olamayan biri o."

Onu affet! Bu gerçekten de ilgimi çekmişti işte.

"Bu, onun hakkında gelen üçüncü şikâyet" dedi bir başka gardiyan, sesi karşı taraftan geliyordu" hâkim bu sefer görmezden gelemez."

Bana saldıran gardiyana kırbaç vuracak cesaret var mıydı bende? Herkes çenesini kapatsa da, ben de olan bitenler hakkında düşünsem iyi olurdu artık.

"Üzgünüm" dedim yaşlı gardiyan titreyen bir sesle. "Kimse bana senin durumundan bahsetmemişti" diye kendini savundu. "Eğer bilseydim, asla ama asla, bak dedemin üzerine yemin ederim, kendisi çok mübarek bir adamdır, senin koğuşundan içeri adımımı atmazdım."

Sesi ortamdaki hoşgörü havasını berbat etmişti.

"Bugün senin doğum günün değil mi?"

Kleiber'le mi konuşmuşlardı? Ne olup bittiğini biliyorlar mıydı?

"Doğum günüm mü?" deyip salağa yattım.

"Evet, dosyana göre öyle. 28 Haziran, bugün yani."

"Böyle şeyler artık umurumda bile değil" diye yalan söyledim hiçbir heyecan göstermeden.

"Doğum gününde biraz cömert ol, affet şu yaşlı adamı. Kimseye bir zarar gelmediğini, her şeyin yolunda olduğunu söyleyelim, biz de işimize bakalım artık."

Yaşlı gardiyan bir kere daha yalvardı, başka bir gardiyan ona beni rahat bırakmasını söyledi.

"Onunla konuşamazsın" dedi ve onu çekip uzaklaştırdı.

Müdür geri geldi, şikâyet dilekçemi bitirip bitirmediğimi sordu.

"Şikâyet etmekten" dedim ve bir an için tereddüt ettim "vazgeçtim."

Bir insanı kırbaçlamak fikri midemi bulandırmıştı. Yaşlı adama karşı hiçbir sempati duymuyordum, acı çekmesini istiyordum fakat benim ellerimde değil; gitsin başkasının vicdanına yük olsurdu.

"Onu affettim" dedim. Buradan onurlu bir şekilde çıkıp gidebileceğim demekti bu.

"Emin misin?" diye sordu müdür merakla. "Sonra gelip de fikrimi değiştirdim, diyemezsin bak. Bu dosya kapandı artık. Geri götürün bunu."

Koğuşun olduğu bloğa geldiğimizde, gardiyan koridorda gözbağımı çıkartmamı istedi. Yaşlı gardiyanı tuvaletin kapısını açarken gördüm, içerdekilere hemen koğuşlarına dönmelerini söylüyordu. Beni görmezden geldi, ben de onu. Tuvaletten çıkanların yanımdan geçip gitmesini bekledim. Sonra yaşlı gardiyan benim koğuşun kapısını açtı, içeri girdiğimde televizyonda *Pazar Günleri ve Kibele* filminin jeneriği geçiyordu.

Bütün kafalar kapıya doğru döndü, gözlerden yaşlar akıyordu.

Kemal zıplayıp elini uzattı.

"Harika bir filmi kaçırdın" dedi.

Gözlerim Kleiber'i aradı ve onu kapının arkasında buldum. Olanlardan dolayı kendisini sorumlu hissetmesin istiyordum. Küçük bir gülümseme ile verdiği hediye için teşekkür ettim, göğsümdeki ağrıyı saklamaya çalışıyordum.

"E, filmin konusu neydi?" diye sordum Kemal'e.

"Bir savaş gazisi ile on iki yaşındaki bir kız arasındaki dostlukla ilgili..."

Aslında ilgilenmiyordum, ama muzaffer hissetmek için Kibele ya da tanımadığım başka bir yabancının hikâyesini duymaya ihtiyacım vardı. Bugün benim doğum günümdü ve kaderin kapımı çaldığını ne Beethoven'dan ne de deli gardiyandan duymak istemiyordum. Biri bana bir hikâye anlatsın ben de dinliyormuş gibi yapayım istiyordum, bana hâlâ var olduğumu anlatan kelimeler duymak istiyordum sadece.

Ayetullah

Öleceğimi biliyordum. Kanserin kemiklerime kadar yayıldığını hissedebiliyordum. Ama ölümün yaklaştığını haber veren şey, çektiğim ağrılar ya da gözle görülür semptomlar değil, fakat o akıl sır ermez kabullenme duygusuydu. Koğuşumuzun bulunduğu bloktaki doktora çıkmak için hiçbir sebep görmüyordum. Doktorun bol keseden dağıttığı Valium haplarını zaten uzun bir süredir, bana göz kulak olmalarının bir karşılığı olarak, koğuştakilere veriyordum. Geceleri uyuyamıyordum. Zaten, *uyumamalıyım* diye düşünüyordum. Uykumda ölmek istemiyordum. Ne kadar sıradan gelirse gelsin ölürken son bir şeyler söylemek istiyordum. Sanırım biz insanlar drama meyilli yaratıklarız; heyecan vermeyen şeyler doğamıza aykırı.

Koğuşta ölmek istemiyordum. Ölmenin neden utanç verici bir şey olduğunu düşündüğümü bilmiyorum. Son dakikalarımda yoldaşlarımla birlikte olmak istiyordum ama benimle ilgili hafızalarında kalan son karenin ruhsuz bedenim olmasını istemiyordum; bir deri bir kemik kalmış halimle hayatta iken daha iyi göründüğüm için değil. Bir sonraki doktor ziyaretimde, hapishane müdüründen beni koğuşa geri göndermemesini isteyecektim. Doktora beni revire nakletmesi ve orada ölmeme izin vermesi için yalvarabilirdim. Bu kararı kolay almadım, fakat yapılması gereken şey buydu. Yoldaşlarıma en azından bunun acısını çektirmeyecektim.

Gardiyanlar durumuma giderek daha anlayışla yaklaşıyorlardı. Yaşadıklarımı bilen gardiyanlar benim için bazı özel düzenlemeler yapmıştı; tuvalette daha uzun kalmama izin verme, havalandırma süresini birkaç dakika uzatma ve doktoru düzenli olarak görme lüksü gibi şeyler.

Bir öğleden sonra Mehdi'den gardiyanı çağırmasını istedim.

"Zor nefes alıyorsun" dedi şefkatle fakat birdenbire havası değişti, gidip kapıyı yumruklamaya başladı.

"Gardiyan... gardiyan!" diye bağırdı Mehdi, sonra bana doğru döndü ve öfke düğmesini kapatıp sakinleşti.

"Neye ihtiyacın var?" diye sordu. Ben daha cevap vermeden, sorduğu sorunun ne kadar saçma olduğunu anladı ve Said'e emretti, "sırtını ov!" Sonra tekrar gardiyana seslendi.

Gardiyan kapıyı açtı, Mehdi'nin öfkeli haline aldırmadı. Benimle ilgili durumlar söz konusu olduğunda, koğuştakiler kurallara çok fazla riayet etmiyordu, gardiyanlar da bunu görmezden geliyordu.

"Doktoru görmem lazım" dedim, koğuştan çıkmadan önce takmak için gözbağımı aldım.

Said kolumu alıp boynuna doladı ve beni yerden kaldırdı.

Gardiyan onu takip etmemi istedi. Komünist cenabetlik ona bulaşmasın, diye iki adım önde yürüyordu. Doktorun odasına

giden yolu gözüm kapalı da bulabiliyordum; yirmi adım, sağa dön, beş merdiven in, sola ani bir dönüş, beş merdiven daha in, sağa dön ve koridor boyunca yürü.

Alkol kokusunu alınca doktorun odasının önünde durdum. Takatsizdim, dizlerim titremeye başladı ve gözbağı birdenbire ciğerlerimdeki bütün havayı emip bitirdi. Daha ne istediğimi söyleyemeden, oracığa yığıldım kaldım.

Gözlerimi Evin'in revirinde açtım; dört yatağın olduğu, dört metreye dört metrelik bir oda. Benden başka kimse yoktu içerde. Sararmaya yüz tutmuş duvarlar, tavandaki tel kafes içinde yanan ampulün soluk ışığı, aslında yaşamam gereken ama yaşamadığım çaresizliği hatırlatıyordu bana.

Saat kaçtı, hangi gündü bilmiyordum. Fakat hapishanedeki ilk günlerimin aksine bu durum beni rahatsız etmiyordu. Zamanı takip edememenin mahkûmların zihnini allak bullak ettiğini, onları delirttiğini söylemişlerdi. Ama ben sakindim; saatin farkında değildim ama kaderimin ne olacağının tamamen idraki içindeyim.

"Hayata geri mi döndün?" diye dalga geçti bir gardiyan, kapıdaki mazgaldan seslenerek. "Senin çoktan nalları dikmiş olman gerekmiyor muydu?"

Keyifli bir şekilde içeri girdi, yaptığı küçük şaka onu mutlu etmişti.

Garip bir şekilde, onu, yani bu tamamen yabancı insanı, gördüğüme sevindim.

Durmaksızın nerede ölmek istediğimi düşünüp duruyordum. Burası insanların öldüğü bir odaya benziyordu. Yoldaşlarımı, ağzımdan çıkacak bilgelik dolu son sözlerimden mahrum edip etmediğim umurumda bile değildi şu anda. Onlar için, 3'üncü blok 53 numaralı koğuştan çıkıp gittikten birkaç saat ya da birkaç gün sonra, amansız bir kanser hastalığından ölmüş olacaktım.

"Bugün günlerden ne?"

Bu, aklımdan geçirdiğim mi yoksa neşe içindeki gardiyana gerçekten sorduğum bir soru muydu, emin değilim.

"On gündür komadasın" dedi şaşkınlık içinde. "Bütün yoldaşların öldü. Sana bu kadar iyi baktığımız için çok şanslısın."

Aslında doktorun odasının önünde bayılalı sadece birkaç saat olmuştu ve gözlerimi açtığımda karşımda Evin'in bu komik Florence Nightingale'ı duruyordu.

"Elbiselerini giy" dedi, 53'üncü koğuşta yatağın üzerinde bıraktığım, içinde eşyalarımın olduğu çantayı bana uzattı.

Akşamdan kalma gibiydim ve inanılmaz susamıştım.

"Bir bardak su alabilir miyim?"

"Sana istediğin kadar su verecekler, hem de bedava. Parasını hapishane ödeyecek. Şimdi hızlı ol biraz" dedi, çıkarken kapıyı yavaşça kapattı, revirdeki sinir bozucu sessizliği bozmak istemiyordu.

Üç yıl önce, Albay Sayrafî idam edildikten sonra ondan miras kalan pantolonu üzerime geçirdim. Uzun bacaklarıma ve incelen belime rağmen pantolon hâlâ oluyordu. Kısa pantolon insanı geri zekâlı gibi gösteriyor. En az yirmi beş kilo kaybetmeme, sırtlanların saldırısından geriye kalan kemik yığını gibi görünmeme rağmen, ne kadar da kibirliydim hâlâ. Yatağın ucuna oturup beklemeye başladım. Revirdeki ilk günlerimden biliyordum; kapıya vurmamam ya da gardiyanları çağırmamam gerekiyordu. Oturup bekledim. Ama oturmak benim için çok zordu, yatağa uzandım.

Başka bir gardiyan, içinde yemek –gerçek yemek– olan bir tepsi ile içeri girdi. Uyayakalmıştım herhalde. Niye elbiselerimi giymem gerektiğini açıklamadan yemeği bırakıp gitti. Yemek çok cezbediciydi ama yiyemiyordum.

"Bir başka yere mi nakledilyorum?" diye sordum.

Sorumu umursamadı bile, kapıyı dışardan yavaşça kilitledi.

Yalnız kalmıştım yine. Kimse gelip tabakları almadı. Işıklar açıktı, gecenin bir yarısıymış gibi geliyordu bana. Uzandığım zaman nefes almakta zorlanıyordum, oturduğumda ise sırtım ağrıyordu.

En nihayetinde kapı tekrar açıldı.

"Sen hâlâ burada mısın?"

Bu kahvaltıyı getiren ilk gardiyandı.

"Buradan gitmek istemeyeceğini söylemiştim onlara. Keyfini niye bozasın ki?"

Güldüm, başka bir şey yapmaya gücüm yoktu.

"Sen ne zaman istersen hazırım" dedim ama beni nereye götüreceklerine dair hiçbir fikrim yoktu.

Hızlı yürümeye zorlarlarsa bayılacağımı söylemiştim onlara. Hâlâ nereye gittiğimizi bilmiyordum. Son üç yıldır, yani idam cezasına çarptırıldığımdan beri, sebebi açıklanmayan bütün nakillerde endişeleniyordum.

Kısa bir süre sonra, içinde silahlı üç muhafızın olduğu siyah bir Mercedes'e bindirdiler.

"En azından güzel bir Mercedes'le gezmiş olarak öleceksin" dedi ön koltukta oturan muhafız. Bana tanınan bu ayrıcalığa müteşekkir olup olmadığımı görmek için dönüp arkaya baktı.

"*Hayalinin* gerçek olmasına sevindim." Ağzımdan çıkan ve aklımdan geçen kelimeleri ayırt edemiyordum. "Böyle bir arabayı kullanmak senin için harika bir şey olmalı."

Suratıma inen tokattan, bu lafların gerçekten de ağzımdan çıkmış olduğunu anladım.

Birkaç dakika sonra Milli Üniversite Tıp Fakültesi Hastanesi'ne gelmiştik. Girişteki görevli anlaşılan bizi bekliyordu. Hemen kapıyı açtı, ana kapının önündeki merdivenlere doğru yürümeye başladık. Umarım benim bu on beş merdiveni çıkmamı beklemiyorlardır, diye düşünüyordum. Ama bekliyorlarmış.

Muhafızların sevgili Mercedes'inden çıkınca birkaç saniye duraladım. Aylardır bir hastaneye naklimi istiyordum, fakat aldığım cevap hep aynıydı; "İdam edilmeyi bekleyen insanların hayatlarını kurtarmıyoruz." Anlamamıştım, şimdi ne değişmişti acaba? Arabanın dışında, araca yaslanmadan, duruyordum. Dik durduğumu ve normal bir şekilde nefes alıp verdiğimi düşünüyordum. Eğer bütün bunları sadece itibarlarını kurtarmak için yapıyorlarsa bile, kendimi yine de muzaffer hissediyordum;

zira itibarlarının kurtarılması gerektiğinin farkına varmışlardı en azından. Bundan birkaç ay öncesine kadar, insanların onlar hakkında ne düşündükleri umurlarında bile değildi. Şimdi onlar için hastanede ölmem önemliydi, dolayısı ile bir açıdan bakıldığında, ben kazanmıştım. Yaptıklarından dolayı hesap vermelerini istiyordum ve şimdi davranışları ne kadar hayvani de olsa, birilerinden, bir yerlerden onlara, göstermelik de olsa bütün kanuni prosedürler uygulanmadan ölmeme izin vermemeleri için talimat geldiğine emindim.

Merdivenlerden öyle bir çıkmıştım ki "bunun hastalığı numaradan mı", diye düşünmüş olabilirlerdi. Sıskalığıma rağmen, güçlü göründüğümü sanıyordum. Son nefisimi vermekle ilgili yazdığım senaryo şimdi karmaşık bir hal almaya başlamıştı.

Merdivenlerin en tepesine ulaştım. Bütün vücudumu soğuk bir ter basmış, gözlerimin önünde siyah noktalar uçuşuyordu. Bayılmak istemiyordum. Sırılsıklam olmuştum, muhafızlar ya hastalık ya da komünist murdarlık bulaşır korkusu ile benden uzak duruyordu.

Hastanenin hademesi tekerlekli iskemle ile bana doğru koşturdu.

"Niye orada kazık gibi dikiliyorsunuz?" diye muhafızları payladı tekerlekli sandalyeye oturmam için yardım ederken.

"Hangi koğuşa gideceksin?" diye sordu, beni hastanenin büyük lobisine doğru iterek götürürken.

Muhafızlardan biri telsizini çıkarıp, telsizin öteki ucundakine aynı soruyu sordu.

Cevabı hepimiz duymuştuk; onkoloji.

Mercedes'i süren muhafız ayağa kalkıp yürümemi söyledi. Gülümsedim ve bu gülümsemeyi yorumlama işini ona bıraktım.

"Kör müsünüz beyim?" dedi hademe, rızkını tehlikeye atarak.

Girişin solundaki onkoloji koğuşuna doğru götürdü beni. Muhafızlar pek kavga etme havasında değildi, içine düştükleri bu tuhaf durumu kavramaya çalışıyorlardı; bana hizmet ediyorlar ve sıska bir yabancıdan emir alıyorlardı.

"Kapıyı açın" diye emretti hademe ve muhafızlar kendilerinden oldukça farklı davranan bu adama anında itaat ettiler.

Boyu o kadar kısaydı ki, kararlı bir havada tekerlekli sandalyeyi iterken çenesi neredeyse kafama değiyordu.

Koğuşa girdiğimizde, muhafızlar kontrolü yeniden ele aldı ve hademeye gidip kendi işi ile uğraşmasını söylediler.

"Benim işim *bu*" dedi, kime bulaştığının farkında değildi. Muhafızlardan biri ona hançer gibi delici bir bakış fırlattı ve elindeki telsizle kapıyı işaret etti.

Hademe mesajı almıştı.

Muhafızlardan ikisi, üçüncü muhafızın gözetimi altında oturduğum yerden yaklaşık on metre ötede, hemşirelerin olduğu bölümde, başhemşire ile durumumu konuşuyordu.

Kısa bir süre sonra genç bir doktor çıkageldi, doğrudan hemşirelerin olduğu bölüme doğru koşturdu.

"Böyle bir şey yapamayız" dedi muhafızlara, sesini yükselterek. "Onu burada bırakıp çıkmanız gerekiyor."

Kapıya doğru yürümeye başladı, yanıma geldiğinde dönüp muhafızlara bağırdı; "Bu adamın biyopsi raporunu dokuz ay önce okudum... O zamandan beri neredeydi bu adam?"

Sonra benim oradaki varlığımı göz ardı edip yürüyüp gitti.

Üç muhafız kafa kafaya vermiş, bir telsizle, bir kendi aralarında konuşup duruyorlardı. En sonunda aralarından bir tanesi karar verdi. Hemşireden onkoloji uzmanını çağırmasını istediler, bu arada tekerlekli sandalyemi koridorda uzak bir yere doğru itiyorlardı.

Doktor Mehdi kabul işlemlerimle ilgili kâğıtları doldurdu ve bir dizi test yapılması için talimat verdi. Başhemşire, Bayan Roshani, kendini tanıttı ve uyguladığım diyet hakkında sorular sordu. Şaka mı yapıyordu yoksa hapishane koşullarından hiç mi haberi yoktu, anlamamıştım.

"Sizin için pilav ve kebaptan oluşan bir diyet yazacağım. Uygun mudur?"

Cevabımı beklemedi.

"Kilo almanızı istiyoruz, doktor az miktarda ama çok sık yemenizi istiyor."

Günde birkaç kere kebap yemem konusunda ne kadar ciddiydi bilemiyorum ama bu, muhafızları kesinlikle sinir etmişti.

"Yatağın pencereye mi koridora mı yakın olsun, nasıl istersin?" diye sordu hemşire.

Bu sefer cevabı muhafızlar verdi.

"Koridora yakın bir yatak olsun."

Mevzu çözülmüştü.

Uzakta iki tıp öğrencisinin bir dosyayı almak için itişip kakıştıklarını gördüm. Uzun olan kazandı.

"Hangi odaya gidecek?" diye sordu hemşirelerden biri.

"Sizi muayene edip, geçmişiniz ile ilgili bilgileri yazmam gerekiyor" diye bilgilendirdi beni, Meryl Streep'e benzeyen Bayan Rousta ismindeki hemşire. Sorgudan canını zor kurtaran bir mahkûm için bu kelimelerin ne kadar korkunç şeyler çağrıştırdığının farkında değildi. Her şey baş döndüren bir hızla ilerliyordu. Hapishanedeki yavaşlık, çürüyüp giden bir bedene çok daha uygun düşüyordu.

Biri tekerlekli sandalyemi itmeye başladı, altı numaralı odaya doğru ilerledik. Koridora bakan pencerenin yanındaki yatak bana ayrılmıştı. Kucağıma bir hastane önlüğü bıraktılar.

"Giymesine yardım edin" diyen bir kadın sesi duydum.

Bayan Rousta odaya girdi, elindeki dosyayı sıkı sıkı göğsüne bastırmıştı. Muhafızlar onu şöyle bir süzdü ve gelip yanımda durdular. Gözlerini kimin üzerinden ayırmadıkları pek belli değildi.

"Ona bazı sorular sormam gerekiyor" dedi Bayan Rousta, neredeyse duyulması imkânsız bir ses tonuyla. "Bazıları çok mahrem sorular."

Muhafızlar yerlerinden kıpırdamadı.

"Affedersiniz" dedi, ilk söylediğinde onu duymadıklarını düşünerek sesini biraz yükseltti.

"Hanımefendi, ne yapmanız gerekiyorsa yapın, bizim acelemiz yok."

Acaba, bu "biz" lafına ben de dahil miydim?

Hemşirenin suratı kızardı, hızlı hızlı göz attığı kâğıtların arkasına saklamaya çalıştı yüzünü. Sonra hiçbir soru sormadan odadan çıktı. Birkaç dakika sonra amiri, Doktor Mehdi ile birlikte geri geldi. "Hasta geçmişine gerek yok" dedi sakin bir şekilde doktor, o sırada boynumdaki şişkinliği kontrol ediyordu.

"Ve siz de dışarda bekleyebilirsiniz" dedi muhafızlara, nazik bir şekilde onlara kapıya kadar refakat etti. "Bu kadar kalabalık olunca hasta ile doğru dürüst ilgilenemiyoruz" dedi, odadaki dördü dolu altı yataktan bahsediyordu.

Onkoloji uzmanı, "bu noktada yapmamız gereken şey" dedi stajyer doktora, "kanserin iliğe sıçrayıp sıçramadığını görmek için kemik iliği biyopsisi uygulamak."

İliğe sıçramasının, muhtemelen kurtulması imkânsız bir kanserin son safhası olduğunun farkındaydım.

Onkolojist, diğer tıp öğrencilerine de biyopsi işlemine katılmalarını söyledi. Birbirleri ile konuşuyorlar, beni ve muhafızları umursamıyorlardı. Öğrenciler, stajyerler, velhasıl bilumum beyaz önlüklü tayfadan oluşan bu heyecanlı grup, yatağımın başında toplanmış, muhafızların görüş alanını kapatıyordu. İçinde uzun, kalın, ürkütücü iğnelerin, gazlı bezlerin, pamukların, operasyonlarda kullanılan dezenfektanların, her boy ve şekilde pensin olduğu bir alet çantası yatağımın üzerine koydular. Muhafızlar, doktorlardan oluşan halkanın üzerinden yatağa bakmaya çalışıyordu. Neden endişe ediyorlar acaba, diye düşündüm.

Doktor Mehdi, kemik iliği biyopsisini Bayan Rousta'nın yapmasını istedi; bu onun için bir ilk olacaktı, benim için de. Meryl Streep'ten daha gençti, her an gözyaşları boşalacakmış intibaı veren bir yüz ifadesi vardı.

"Bu işlem için Cemşidi biyopsi iğnesini kullanmamız gerekiyor, değil mi?" diye sordu aleti eline alırken. Buna iğne denilmesi yanlıştı, mızrak gibi bir şeydi.

Acaba vücudumun neresine sokacaktı bunu?

Koyu portakal rengi dezenfektanı göğsüme sürmek, bazı anestezi ilaçları zerk etmek ve iğneyi saplamak için göğüs kafesimi hedef almak sureti ile bu sorunun cevabını vermiş oldu.

Bütün gücü ile ittirdi, ama Cemşidi biyopsi iğnesi kemiğe giremeyecek kadar kalındı. Hemşirenin bütün ağırlığını göğsümün üzerinde hissediyordum, fakat iğne vücudumu delip geçmeyi reddediyordu.

"Bastırma" diye hemşireye yol gösterdi onkolojist, "bıçaklıyormuş gibi keskin hareketler yap."

Muhafızlar artık bakmıyordu. Kahramanca davranıp bütün siyasi mahkûmların onurunu kurtarmam gerekiyor, diye düşündüm; Cemşidi iğnesinin acısı, *bizim* dayanabileceğimiz acılardan hafifti.

Yaşadığım Cemşidi travmasının ardından gün boyunca dinlendim. O gece, başhemşire Bayan Roshani'nin şahsen odaya getirdiği ilk kebabın tadını çıkarttım. Yanında safranlı pilav, üç adet kızartılmış domates ve en iyi market olan Şah Abdülazim'den alınmış taze fesleğen yaprakları da vardı.

"Bayan Rousta, biyopsinin neden olduğu acı için sizden özür diliyor, ama başka çare de yoktu" diye gülümsedi tepsiyi yatağımın kenarına koyarken.

Odadaki dört kişinin kan kanseri olduğunu ve kemoterapi gördüklerini öğrendim.

Gürbüz, uzun boylu Azeri Bey, en güzel yerde yatıyordu; avluya bakan pencerenin yanındaki yatakta. Makuluydu, Türkiye sınırına birkaç kilometre mesafede bir kasaba. Bol miktarda ışık alıyordu yatağı, aşağıda gelip geçen insanları izlemenin tadını çıkartıyordu. Geniş göğsü ve yanık tenli yüzü, çobanlık ettiği günlerden kalmıştı. Irak savaşı sırasında Devrim Muhafızlarına katılmıştı. Sonra hayal kırıklığına uğrayıp, dağlarda keçilerine bakmak için Muhafızlardan ayrılmıştı. Ama işte o zaman, dağlara tırmanmanın artık onu çok zorlamaya başladığını ve bir süre sonra da artık imkânsız hale geldiği fark etmişti.

On altı yaşındaki Ali Mihrî yanımdaki yatakta yatıyordu. Annesi sürekli başının ucundaydı. İsfahanlıydılar, artık son çare olarak, ağır bir kemoterapi tedavisi için hastaneye yatmıştı. Mihrî Hanım, kırklı yaşlarının sonlarında bir kadındı, diğer dört çocuğu İsfahan'da babaları ile kalmıştı.

Stajyer doktora, kanserimin hangi aşamada olduğunu sorduğumda, Mihrî Hanım kulağıma eğilip, Ali Ağa'nın neden burada olduğunu bilmediğini söylemişti. Oğluna Ali Bey demesi ilginçti. Ali'nin yanında kanser kelimesini ağzıma almamamı rica etti. Sohbetlerden kanser kelimesini çıkartarak kimin kimi koruduğu pek belli olmuyordu: Ali ve diğer hastalar, ölecekleri fikrine karşı sevdiklerini koruyor, ana babalar ve akrabalar da hastalığın umutsuz seyrini onlardan saklıyordu.

Ali Ağa'nın yanında, on altı yaşındaki, Kumlu bir başka genç hasta, Cevad yatıyordu. Cevad'ın yatağı da pencerenin yanındaydı ve o da manzaranın tadını çıkartıyordu. Bahçede gördüğü insanları bize anlatmaktan hoşlanıyordu. Altmış saniye içinde kelimelerle çizdiği insan portreleri on altı yaşında biri için oldukça zekiceydi.

Altı yataklı odamızın bulunduğu bölümün tek bir tuvaleti vardı.

"Koridorun sonundaki tuvalete doğru koşan, tuvaletten çıkınca yavaş yavaş, bacaklarını açmış bir şekilde yürüyen, beti benzi atmış birini görürsen, haber ver"; Cevad'ın sürekliği yaptığı bir espriydi bu, "zavallı adamın lavmanı çok geç alınmış demektir."

Cevad iyi yıldır hastaneye taşınıp duruyordu. Annesi ziyarete geliyordu, ama Mihrî Hanım ona da analık ediyordu.

Odanın diğer köşesinde yatan yaşlı adam, Keshavarz Bey'di. Bilinci yarı yerindeydi, kimse ziyaretine gelmiyordu.

İmam Hüseyin'in şehadetinin anıldığı, milyonlarca insanının ülkenin dört bir köşesinde sokaklarda ve geçici olarak kurulan camilerde yas tuttuğu ay olan, Muharrem'in içindeydik.

Muharrem etkinlikleri oldukça çarpıcıdır; insanlar göğüslerini döver, kafalarına vurur, süslü bayraklar, renkli flamalar taşır, ağlar, güler, bedava dağıtılan yemekleri yer, Hüseyin'in Kerbela çöllerinde çatlayan dudakları hürmetine tatlı şerbetler içer.

İmam Hüseyin'in şehit olduğu Aşure gününde, ilk tören alayı caminin bahçesine sabah saat on civarı geldi. Cevad yatağına oturdu ve onunla birlikte pencereden gösteriyi izlemeleri için diğerlerini de yanına çağırdı. Benim muhafızlar olan bitenle pek ilgilenmiyordu, o yüzden Cevad'ın davetine kayıtsız kaldılar, fakat birkaç hemşire, Bayan Rousta, Meryl ve ilk gün benim dosyamı almak için birbirleri ile kapışan tıp öğrencileri, pencereye yaklaşıp manzaranın tadını çıkarttılar.

Odadaki kalabalık muhafızları tedirgin ediyordu.

"Ben de töreni izleyebilir miyim?" diye sordum.

Muhafızlardan biri içeri girdi, pencere kilitli mi, diye kontrol etti. Başını sallayarak izlemem için izin verdi.

Ertesi gün, hapishanedeki aylık görüş günüme denk geliyordu. Hapishanede olmayacaktım ve bu durumu kesinlikle anneme olabildiğince eziyet çektirmek için kullanacaklardı. Anneme nerede olduğumu haber veren bir mesaj ulaştırmalıydım.

Pencerenin önünde durmuş, Cevad'ın yatağına yaslanmıştım. Cevat ve Ali Ağa'nın yatağı arasında iki sıra halinde duran insanlar, muhafızların görüş alanını kapatıyordu.

"Ya Hüseyin!" diye feryat etti kalabalık. Erkekler bütün güçleri ile göğüslerine dövüyor, "Hüseyin, Hüseyin, Hüseyin" diye bağırdıkça trans haline geçiyorlardı.

"Aranızda, benim evi aramak için gönüllü olacak kimse var mı?" diye sordum; odayı işgal eden seslerin arasına gizlemiştim sorumu. "Anneme iyi olduğumu söyleyin sadece. Ev telefonumuz 925-825"

Yedi çift göz dönmüş bana bakıyor, bir mahkûma yardım ederek mesleklerini tehlikeye atmak için yüzümde bir sebep arıyordu.

"Ben ararım" dedi tıp öğrencisi Bayan Şuce. Diğerlerini de rahatlatmıştı böylece. "925-825. Bu kadar güzel bir numaraya hayır diyemezsin."

O gün bizim evi aradı.

Cevad öldü.

Kemoterapiye cevap vermiyordum. Artık kanserin çektirdiği eziyetin yanı sıra, vücudumda çöken her hücreyle de mücadele etmek zorundaydım.

Sabah erken bir başka onkolojist yanıma geldi. Daha ağır ve deneysel bir tedaviye başlayacaklarını söyledi. "*Daha* ağır" lafı bana saçma gelmişti, bütün o yıllar içinde insanın her acıya katlandığını öğrenmiştim. Şimdi bir kere daha, yeni bir eşikte durmuş bekliyordum.

Muhafızlardan biri, ziyaretçim olduğunu söyledi.

"Acını abartma" diye de tembihledi, "annene eziyet etmesen iyi olur!"

Sadece on dakikamız vardı. Annem odaya öyle soğukkanlı bir şekilde girdi ki sanki üç yıldır her gün görüşüyoruz ya da hastaneye burun estetiği olmak için yatmışım (çöken avurtlarım zaten büyük olan burnumu daha da büyük gösteriyordu). Yanımdaki yatağa oturdu, gözlerinde tek bir gözyaşı damlası dahi yoktu.

"Hiç endişelenme" dedi, üç yıl sonra ilk kez ellerimi tutarak. "Allah seni bana bağışlayacak."

Tek bir kelime etmeden, sadece ellerini tutmak istiyordum. Muhafızlar bizden uzakta duruyordu, rahatça konuşmamıza izin vermişlerdi. Söyleyecek hiçbir şey olmadığını benden daha iyi biliyorlardı.

Annem, beni kollarının arasına alıp sıkı sıkı sarıldı. Saçlarımı okşadı.

Koridorda duran muhafızlardan birinin yanaklarından gözyaşlarının aktığını gördüm.

Ağlamayan iki kişi vardı; annem ve ben.

Yarım saat sonra muhafız gelip anneme nazikçe, artık gitmesi gerektiğini, hazırlanmasını söyledi.

Sonraki on beş dakika boyunca anneme, muhafızlar ziyareti berbat etmeden önce, artık gitmesi gerektiğini söyleyip durdum.

Odadan çıkarken dönüp bakmadı; akıttığı gözyaşlarını görmeyecektim.

"Analarla oğullarını böyle görmek için yapmadık biz bu devrimi" dedi gözleri yaşlı muhafız.

Bu manzaraya tanık olan herkes, diğer hastalar, ziyaretçiler, hemşireler, şimdi muhafızlara düşmanca davranıyordu.

"Evin Hapishanesi'nde neler oluyor?" diye sordu muhafız.

Bu retorik bir soru muydu yoksa gerçekten olan bitenden haberi yok muydu, anlamamıştım.

"Benden daha iyi biliyorsun" dedim, hiç konuşacak havamda değildim.

"Ama *bizim* hapishaneye girmemize izin vermiyorlar" dedi. "Ayetullah Muntazeri'nin kurduğu soruşturma komitesi için çalışıyorum ben."

Sonra "*bizim*" kim, onu açıkladı. Acımasız Tahran Devrim Başsavcısı Esedullah Lâciverdî'nin Hapishane Sorunlarını Araştırma Komitesi'nden kimsenin hapishanelere girmesine izin vermediğini anlattı.

"Ayetullah bu durumdan büyük endişe duyuyor" dedi, samimi bir ses tonuyla, "Ama elindeki kaynaklar da kısıtlı. Bu yüzden senin vereceğin bilgilere ihtiyacımız var."

Benim şüphe duyduğum şey Muntazeri ile ilgili anlatılan hikâyenin gerçek olup olmadığı değildi. Üç yıl önce çok kritik bir günde, birçok mahkûmun hayatını kurtardığını hatırlıyorum. Önemli bir isim olan Ayetullah Destgeyb'in suikasta uğradığı haberleri kulağımıza geldikten birkaç saat sonra, Devrim Muhafızları makinalı tüfeklerle Evin Hapishanesi'ni basmıştı. Bütün koğuşların kapısını açtılar, içeride kalmamızı, yüzümüzü duvara dönüp beklememizi söylediler. *Allahu Ekber* çığlıklarını,

bütün "karşı devrimcilere" ölüm nidalarını duyuyorduk. Devrim Muhafızları tam toplu katliama girişecekken, hoparlörlerden Ayetullah Muntazeri'nin Destgeyb'in öldürülmesiyle ilgili bir açıklama yapacağı anons edildi.

"Böylesi zor zamanlar" diyordu Ayetullah, "Müslümanlar için merhamet sınavını geçme zamanıdır. İnsanın kendini tehdit altında hissederken müşfik ve merhametli olması büyük bir vazifedir. Gerçek bir Müslümanı ötekilerinden ayıran yegâne şey budur, temel ilkemiz olan adalet ve hüsnüniyet prensibine asla ihanet içinde olamayız."

Muhafızların duymak istediği şey bu değildi. Devrimin bir sonraki lideri olarak görüldüğü için Ayetullah'ın isteklerine karşı çıkamıyorlardı. Bir konuşma bizi kurtarmıştı.

Ama bu muhafız gerçekten de Ayetullah'ı mı temsil ediyordu? Bunun üzerinde enine boyuna düşünmem gerekiyordu.

Ertesi gün, Mihrî Hanım geldi, oldukça mutlu görünüyordu. Birkaç gün önce ona bizim evin telefon numarasını vermiştim, şimdi sürekli ziyarete geliyor ve benimle ev arasında haber taşıyordu. Et güveç ikram etti bana, hiç şüphesi yoktu ki "bayılacaktım."

"*Ev yapımı*" dedi, hangi evden bahsettiği belliydi.

Haberleşme ağım oldukça iyi işliyordu. Şimdi, her mesaideki hemşireler, stajyerler ve ziyaretçi aileler arasında bir kuryem vardı. Hastanede olan bitenden ailem birkaç saat içinde haberdar oluyordu.

"Sence bir adam illâ ki karısından yaşça daha büyük mü olmalı?" diye sordu Mihrî Hanım. Sorusu beni şaşırtmıştı. Sağ koluma takılı 500 cc'lik torbadan vücuduma kan ve antibiyotik pompalanırken, evlilikte yaş farkı mevzu üzerine düşünecek durumda değildim. Ama ona karşı nazik olmam gerekiyordu. Beni oğlu Ali Ağa'dan ayırmıyordu.

"Kesinlikle hayır" diye mırıldandım.

"Ben de kızım Betül'e aynen bunu söylüyorum" dedi, hoşnut bir gülümseme yüzünü kapladı. "Bütün iyi erkekler ya yurtdışına

gitti ya da hapiste. Fars edebiyatını bitirdi ama hiç talibi yok. Babası onu bir tüccarla evlendirmek istiyor. Ama Betül eğitimli biri. Şiir konusunda seviyeli sohbetler edebilmeli, başarılarını takdir edecek biri ile birlikte olmalı."

Gözlerimi açık tutabilmek için mücadele ediyordum.

"Sence yirmi altı, iyi bir koca bulabilmek için, çok geç bir yaş mı?"

"Ana, rahat bırak adamı" diye müdahale etti Ali Ağa.

Ertesi gün Betül hastaneye geldi, bana meyve ve tatlı getirmişti. Aslında bunları kabul etmem yasaktı.

Yüzüne bakmadan, teşekkür ettim, zira herhangi bir göz temasının elini sıkmak istiyormuşum gibi anlaşılmasından korkuyordum.

"Tatlı yasak mı?" dedi Mihrî Hanım, kutuyu geri verirken. "Hepsini kendi yaptı."

Kızının edebiyat konusundaki engin bilgisinin yanı sıra, ev işlerinde de oldukça maharetli olduğunu anlamamı istiyordu. Talibim annesinden daha az istekli görünüyordu. Devlet hastanesinde üç muhafızın gözetiminde yatan, ölümcül bir kanser hastalığından mustarip, idam cezası yemiş bir mahkûmun, hayallerindeki koca olmadığını düşünüyordu belki de.

Muhafıza, Evin hakkında bildiğim her şeyi, kendi yaşadıklarımı ve tanık olduğum diğer olayları anlatmaya karar vermiştim. Hiçbir not almadan ve hiçbir duygu ifadesi göstermeksizin yatağımın başında dikiliyordu. Doğruyu söyleyip söylemediğinden hâlâ emin değildim, ama kaybedecek hiçbir şeyim yoktu. Dolayısı ile her şeyi anlattım.

Tam da işkence altında zorla alınan itirafları anlatırken, "Ayetullah senin durumundan haberdar" diye sözümü kesti. "Şartsız tahliyeni istedi, ama devrim başsavcısı Lâciverdî ve onun hapishanelerde kurduğu şebekenin üstesinden gelmemiz gerekiyor."

Anlaşıldığı kadarıyla, Azeri Bey, Ayetullah'ın temsilcisi ile yaptığım sohbete kulak misafiri olmuştu.

"Verdikleri sözleri tutmalarını bekleme" dedi, düzenli olarak hastaneye ziyarete gelen kardeşi. Vücutçu birine benziyordu, normal kapılardan geçemeyecek kadar uzundu. "Seni buradan alır, yirmi dört saat geçmeden Türkiye sınırından yurtdışına çıkartabiliriz." Bir güç gösterisi olarak, üç kuzeni de ortaya çıkıverdi. Dördü birden bütün odayı dolduruyordu.

Muhafızlar şüphelenmişti. Kuzenlerden ikisi dışarı çıkıp muhafızlarla sohbete başladı, görüş alanlarını kapatıyorlardı.

"Bize sadece zamanı söyle" dedi üçüncü kuzen, elimi tutuyordu. Sonra bir dayanışma işareti olarak sırtımı sıvazladı.

Söyledikleri, Mihrî Hanım'ı ve beni, farklı sebeplerle dehşete düşürmüştü.

"Tamam, ama ben demeden lütfen hiçbir şey yapmayın."

Onkoloji koğuşunda kanın oluk oluk akması istediğim en son şeydi.

Kanser olduğumu öğrendiğim ilk günden beri hastaneden kaçmanın hayallerini kuruyordum. Ama artık çok geçti. Güçlükle nefes alabiliyordum. Gözlerim zayıflamıştı, bacaklarım takatsizdi. Belki de muhafızların aklındaki senaryo budur, diye düşündüm; kaçmaya çalışırken beni vurmaları. Meşru ve temiz, üstelik suçu da yok. Azeri Bey'in kuzenleri ile birlikte bana bir komplo kuruyor olabilirlerdi. Yerimden kıpırdamamalıydım, Muntazeri'nin gösterdiği çabaların, annemin dışarıda dur durak bilmeden yürüttüğü mücadelenin sonucunu beklemeliydim.

Azeri Bey öldü.

Hastanede geçirdiğim iki ayın ardından, hastane personelinin bütün itirazlarına, Mihrî Hanım'ın ve hiç görmediğim hastane aşçısının feryat figan ağlamalarına rağmen muhafızlar beni hapishaneye geri götürdü. Doktor Mehdi, her hafta kemoterapiye devam etmek üzere hastaneye getirilmem koşulu ile taburcu belgelerini imzalamayı kabul etti. "Bağışıklık sistemi ciddi şekilde zarar görmüş" dedi muhafızlara. "Dikkat edin, grip

ya da soğuk algınlığı kapmasın. Hiçbir enfeksiyonla mücadele edebilecek durumda değil."

Aslında bunu söylememeliydi. Beladan kurtulmalarının kolay yolunu göstermişti onlara. Sonraki iki ay boyunca hastane ve hapishane arasında gidip geldim. Fakat bu sefer, Mercedes'le değil, dondurucu soğukta bir motosikletin arkasında. Haftalar boyunca süren günlük rutinim şu şekildeydi: Hapishane revirinden çıkmak için ismimin okunmasını bekliyor, sonra gözlerim bağlı bir şekilde sabahın köründen öğleden sonra geç bir saate kadar yağmur çamurda ve açık havada motosikletin gelip beni hastaneye, kemoterapiye götürmesini bekliyordum. "Onu sabah getirin" diye her seferinde azarlıyordu muhafızları, Doktor Mehdi, "çünkü kemoterapiden önce kan testi yapmamız lazım." Ben oraya vardığımda doktorlar çoktan gitmiş oluyordu. Muhafızlar çok çok özür diliyor, ertesi gün ilk iş olarak beni hastaneye getireceklerine söz veriyorlardı.

Muhafızlar, virüs ve bakterileri, kan hücrelerimin bitmiş tükenmişliğinden faydalanmaları için kışkırtsalar da, hiçbiri bu davete icabet etmedi. Kaç kere, öğleden sonraları uysal uysal peşlerine takılıp hastaneye gittiğimi ve bilincim yarı kapalı bir şekilde geri döndüğümü hatırlamıyorum bile. Vücudumun her türlü acı, yorgunluk ve aşağılamaya katlanmasına izin verdim, fakat sızlanmasına müsaade etmedim.

Ama bir sabah sabrımın sınırına ulaştım. Muhafız, kemoterapi için hazırlanmamı isteyince, yataktan çıkmayı reddettim. Ben mi reddettim yoksa bedenim hiç düşünmeden mi öyle yaptı bilmiyorum.

"Emin misin?" diye bağırdı muhafız. Cevap verdim mi hatırlamıyorum.

Biraz sonra revir sorumlusu içeri girdi. "Duyduğuma göre tedaviyi reddediyormuşsun" dedi endişeli bir yüz ifadesi ile. "Tedaviyi sonuna kadar götürememek" dedi uzmanlığını konuşturarak, "Kanser hastaları arasında sık görülen bir durumdur." Doktor değildi, içinde bulunduğum duruma anlayış gösterdiği

falan da yoktu, ama gel gör ki merhamet sahibi bir otorite figürü gibi konuşup duruyordu. "Halletmemiz gereken bazı evrak işleri var" dedi ve bir dosyayı yatağımın üzerine bıraktı.

"Hiçbir şey okuyamıyorum" dedim. Aylardır çok kilo kaybettiğim için, bırak bir şeyler okumayı, insanların yüzlerini bile zorlukla seçebiliyordum. "Nedir bu?"

Hapishanenin bütün çabalarına rağmen, benim artık tedaviyi reddettiğime dair bir belge olduğunu söyledi, soğukkanlı bir şekilde.

Esrarengiz bir güç sayesinde bedenime bir canlılık geldi. "Gitmeye hazırım" dedim, dönen dolapların farkına varmıştım. "Biraz yorgundum ve hareket edemiyorum" dedim revir sorumlusuna.

"Tamam" dedi hiçbir sorun çıkarmadan.

O gün kemoterapiye girdim. İki ay önce hastaneden taburcu olduğumdan beri aldığım ilk kemoterapiydi bu. "Motosikletin arkasında gelip gidemez" dedi Bayan Roshani muhafızlara.

"Bu seni ilgilendirmez, orospu" dedi sinirlenen muhafız. "Kaç patron var burada?" diye devam etti konuşmaya.

"Ben iyiyim" dedim Bayan Roshani'ye, zor duyulan bir sesle. Gerilimi azaltmaya çalışıyordum. Hıçkırarak ağlamaya başladı.

Siyah Mercedes'i getirdiler. Bindiğim anda arka koltuğa kustum, kemoterapinin yan etkilerinin kozmik adaletini ispatlıyordum onlara.

İki gün sonra, son defa olarak mahkemeye çıktım. Davadan sonra revire geri götürdüler. Muhammed beni bekliyordu orada. Son temyizi de kaybettiğimi söyledim.

Ama bir gün sonra, Ayetullah Muntazeri mücadeleyi kazanmıştı; ben, tıbbi sebeplerle şartlı tahliye edildiğime dair belgeleri, Lâciverdî ise istifa mektubunu imzaladı.

Bundan yaklaşık on beş yıl sonra Lâciverdî suikasta uğradı. Ölümünden kimin sorumlu olduğu bilinmiyor, fakat kesin olan

tek bir şey var; Evin'i beş yıl boyunca alçakça yöntemlerle idare etmişti, o beş yılın sırları da onunla birlikte gömüldü gitti.

Ayetullah Muntazeri, Humeyni'nin veliahtı olarak görülürken, siyasi mahkûmların haklarını hiçbir taviz vermeden savunduğu için, dört yıl sonra gözden düştü. Ölene kadar, on beş yıl boyunca ev hapsi altında yaşadı. Öldüğünde yüzbinlerce insan, resmi olarak yasaklanmasına rağmen, ardından yas tuttu.

1984'ün yılbaşı günü Evin'den çıktım. Beni, mahkûm ailelerinin ziyaret günü görüş için içeri alınmadan önce bekledikleri bir parka bıraktılar. Dik yürümeye çalışıyordum, bir anne bana doğru yaklaştı.

"İçerde durum nasıl?" diye sordu titreyen bir sesle.

"Hepimiz iyiyiz içerde" dedim, fakat birdenbire artık o "biz"lerden biri olmadığımı fark ettim.

31 Aralık 1984 günü, sabah saat 7.30'da öldüm. Mecazi değil, gerçekten de varoluş anlamında söylüyorum. İşte tam o anda bir kâğıt parçasının, yani tahliye emrinin, altına gönülsüzce atılan bir imza ile bambaşka bir dünyaya doğru adım attım. Gözbağımın altından bulanık bulanık gördüğüm satırlar, tıbbi sebeplerle şartlı tahliye edildiğimi ve gardiyanın çok açık bir şekilde anlattığı üzere, bedenimin kimlik tespiti için hapishaneye geri getirildiğini söylüyordu. O gün, sabahın o erken vaktinde öldüğümün farkına varmam birkaç yılımı aldı. Bu durumun, sağ kalmanın verdiği suçluluk duygusu ya da hayatın sıradan bayağılığının ağırlığı ile hiçbir alakası yoktu. Kişiliğimi, benliğimi ardımda bırakmıştım; onu nasıl geri alacağımı da bilmiyordum.

***

Ekber'i Hatırlamak, 1979 İran Devrimi'nin ardından yaşanan çalkantılı dönemde, Tahran'daki korkunç Ev Hapishanesi'nde, koğuşlarında idam edilmeyi bekleyen bir grup insanın öykülerini anlatıyor. Çoğu daha sonra infaz edilen siyasi mahkûmların arasındaki ilişkileri, hatıralarını ve iç dünyalarını aktarıyor.

Açık yürekli yaklaşımını mizahla harmanlayan Ekber'in gözünden hatıraların birbirine eklenerek anlatıldığı hikâyeler, okura siyasi mücadelenin, yaşanan olayların aktarılmasının ötesinde kaybedenler tarafından yazılan alternatif bir tarih de sunuyor.

Ekber'i Hatırlamak, kahramanlık methiyeleri düzmüyor, sadece çekilen acılar ve ödenen bedelleri de anlatmıyor; ölümün kaçınılmaz olduğu bir dünyada hayatın nasıl yaşandığını çok çarpıcı bir şekilde gözler önüne seriyor. Dokunaklı bir mizahla işlenen, yoldaşlık ve hatıralar üzerine çok etkileyici bir kitap...

AYRINTI • İNCELEME
ISBN: 978-605-314-484-7
9 786053 144847

KDV'den muaftır.